biblioteca școlarului

DUILIU ZAMFIRESCU

VIAȚA LA ȚARĂ

Litera INTERNAȚIONAL

biblioteca școlarului

Duiliu
ZAMFIRESCU

VIAŢA LA ŢARĂ

Litera
INTERNAŢIONAL
BUCUREŞTI — CHIŞINĂU

Colecţíe ínítíată şí coordonată de Anatol Vídraşcu şí Dan Vídraşcu
Concepţía grafícă a colecţíeí şí coperta: Vladímír Zmeev

REFERINŢE ISTORICO-LITERARE:

Garabet Ibrăíleanu,
Eugen Lovínescu, Nícolae Iorga,
G. Călínescu, Pompílíu Constantínescu,
Alexandru Săndulescu, Valeríu Crístea,
Nícolae Manolescu, Ioan Adam,
Alexandru Píru, Tudor Víanu,
Ioana Em. Petrescu.

Edítura „Lítera Internaţíonal“
O.P. 33; C.P. 63, sector 1, Bucureştí, Rombnía
tel./fax (01) 3303502; e-maíl: ínfo@lítera.ro

Grupul Edítoríal „Lítera“
str. B. P. Hasdeu, mun. Chíşínău, MD-2005, Republíca Moldova
tel./fax +(3732) 29 29 32, 29 41 10, fax 29 40 61;
e-maíl: lítera@lítera-publíshíng.com

Dífuzare:

S.C. Davíd D.V.Comprod SRL
O.P. 33; C.P. 63, sector 1, Bucureştí, Rombnía
tel./fax +(01) 3303986; 3206009

Líbrăría „Scrípta“
str. Ştefan cel Mare 83, mun. Chíşínău, MD-2012,
Republíca Moldova, tel./fax: +(3732) 221987

Prezenta ediţíe a apărut în anul 2001 în versíune típărítă
şí electronícă la Edítura „Lítera Internaţíonal“ şí
Grupul Edítoríal „Lítera“.
Toate drepturíle rezervate.

Edítorí: *Anatol şi Dan Vidraşcu*
Redactor: *Tudor Palladi*
Corector: *Ludmila Alexei*
Tehnoredactare: *Victor Gorbatovschi*

Típărul executat la Combínatul Polígrafíc dín Chíşínău
Comanda nr. 20049

CZU 821.135.1-3
Z 25

Descríerea CIP a Camerei Naţíonale a Cărţíí
Zamfírescu, Duílíu
Víaţa la ţară: Proză/ Duílíu Zamfírescu; col. ínítíată şí coordonată Anatol şí Dan Vídraşcu.— Bucureştí: Lít. Int., Ch.: Lítera, 2001 (Combínatul Polígrafíc). — 320 [p]. — (Bíbl. şcolarului, serie nouă, nr. 229)
ISBN 973-8358-34-5. — ISBN 9975-74-388-9
CZU 821.135.1-3

ISBN 973-8358-34-5
ISBN 9975-74-388-9

© LITERA INTERNAŢIONAL, 2001
© LITERA, 2001

CUPRINS

Tabel cronologic 7

POEZII

FĂRĂ TITLU 10
Levante şi Kalavryta la Missolonghi 10
Djali 14
ALTE ORIZONTURI 16
Fugind de tot 16
S-aud 16
Pe acropole 17
De la Villa Tusculana 19
La Villa Aldobrandini 20
Boul 20
Culcate-s romaniţe 21
Ca un mănunchi de ramuri 22
Corsarul 22
Vara 24
Lunile 25
Ianuarie 25
Iulie 26
August 26
Barza 27
IMNURI PĂGÂNE 29
Preludiu 29
Fiica haosului 29
Versuri heterometre albe 42
E mort poetul 43
La o fântână 44
Pe mare 45
POEZII NOUĂ 47
Flori de paşte 47

Adio, Napoli 48
Sosesc 49
PE MAREA NEAGRĂ 51
Adio 51
La Orşova 51
DIN PUBLICAŢII 54
O Suflet ! 54
Seara de toamnă 54
Primăvara 55

PROZĂ

Viaţa la ţară 58
Tănase Scatiu 215

Referinţe istorico-literare 302

TABEL CRONOLOGIC

1858 30 octombrie *Se naşte la Plăineşti (actualmente Dumbrăveni), în fostul judeţ Râmnicu-Sărat, Duiliu Zamfirescu. În acelaşi an s-au născut Barbu Delavrancea (11 aprilie) şi Alexandru Vlahuţă (5 septembrie).*

1865–1873 Viitorul scriitor frecventează şcoala elementară şi gimnaziul din oraşul Focşani.

1873–1876 Duiliu Zamfirescu îşi continuă studiile la Liceul Matei Basarab *din Bucureşti.*

1877 Student la facultatea de drept, frecventează totodată în anul I şi cursurile Facultăţii de litere. Debutează cu un ciclu de versuri în revista Ghimpele.

1877–1878 Războiul de independenţă şi eroismul ostaşilor români îi vor inspira autorului unele nuvele cum este Locotenentul Sterie *şi romanul* În război.

1880 Duiliu Zamfirescu, după primirea şi prezentarea entuziastă a lui Al. Macedonski, se numără pentru o vreme relativ scurtă printre colaboratorii Literatorului. *Debutează cu poema romantică* Levante şi Kalavryta. *O dată cu absolvirea facultăţii de drept e numit supleant de ocol la Hârşova. Această perioadă va fi evocată în amintirile* Din Dobrogea *şi* Noapte bună. *Tot acum începe colaborarea la* România liberă *pe care o va susţine fără întrerupere până în 1884. Este semnatarul foiletonului literar săptămânal şi al unor articole politice. Pseudonimul său este Don Padil. Se declară „duşmanul neîmpăcat" al „naturalismului obscen". De acum datează şi scrisorile adresate prietenului său Duiliu Ioanin.*

1881 Este numit procuror la Târgovişte. Dar în acelaşi an demisionează din funcţie.

1882 Încearcă să profeseze avocatura, suplinind o catedră de franceză la Focşani. Apoi se stabileşte în Bucureşti. Devine redactor la ziarul România liberă.

1883 Editează întâiul volum de poezii şi nuvele, Fără titlu.

1884 Publică romanul În faţa vieţii, *analizat cu destulă severitate de către C. Dobrogeanu-Gherea în articolul* Pesimistul de la Soleni.

Frecventează cenaclul Junimea. *Începe să colaboreze la* Convorbiri literare. *Nuvela* Noapte bună *este citată şi apreciată de Titu Maiorescu.*

1885 Participă la concursul de ataşat de legaţie. Este numit funcţionar în Ministerul Afacerilor Străine. Concomitent este profesor de limba română la Liceul „Sf. Gheorghe“.

1888 Este trimis ca secretar de legaţie la Roma, unde, după întreruperea din 1892-1894, când se va afla la legaţiile din Atena şi Bruxelles, va rămâne până în 1906. Efectuează traduceri din poeţii Leopardi şi Carducci.

1892 Publică în Convorbiri literare *poezii şi fragmente dintr-o monografie consacrată lui Lev Tolstoi.*

1894 Editează volumul poetic Alte orizonturi.

1894–1895 În Convorbiri literare *publică primul roman din ciclul Comăneştilor:* Viaţa la ţară.

1895 Vede lumina tiparului volumul Novele romane.

1895–1896 Apare în Convorbiri literare romanul Tănase Scatiu.

1897 Editează volumul Imnuri păgâne.

1897–1898 În Convorbiri literare *apare romanul* În război.

1899 Publică volumul Poezii nouă.

1901–1902 În revista Literatură şi artă română *apare romanul* Îndreptări.

1906 Revine în ţară. Este numit secretar general la Ministerul Afacerilor Străine. Convorbiri literare *îi publică romanul* Anna.

1909 Este ales membru al Academiei Române. *Rosteşte celebrul discurs* Poporanismul în literatură, *care va produce discuţii aprinse în epocă.*

1911 Editează volumul de nuvele Furfanţo *şi romanul* Iydda.

1916–1917 După intrarea României în primul război mondial şi a înfrângerilor suferite în toamna lui 1916, D. Zamfirescu se refugiază la Odesa, iar mai târziu – la Iaşi.

1918 Editează la Iaşi ziarul Îndreptarea, *organ al* Partidului Poporului, *condus de generalul Averescu. Publicaţia dispunea şi de un supliment literar.*

1918–1920 Este ministru de externe şi preşedinte al Camerei.

1919 Publică volumul de versuri Pe Marea Neagră.

1920 Apare volumul O muză *cuprinzând povestiri şi amintiri din cariera diplomatică.*

1922 30 iulie *Duiliu Zamfirescu se stinge din viaţă la Agapia. Este înmormântat la cimitirul sudic din Focşani.*

POEZII

FĂRĂ TITLU

LEVANTE ŞI KALAVRYTA
LA MISSOLONGHI[1]

Voí, ce-n faţa mea, tăcute, marí ruíní de amíntíre,
Înălţaţí zídírí ştírbíte, tríste resturí de măríre,
Vorbíţí, spuneţí, ce e tímpul, voí care-aţí purtat pe umerí,
Veacurí marí ca vecínícía, aní ce nu maí poţí să-í numerí!
Spune, Zante[2], unde-í tímpul când Byron, în líníştíre,
Pe-ale mărií tale valurí dorul său şí-l legăna...,
Ş-ale vântuluí suspíne când nebuna sa íubíre
Cu suspíne le-ngâna?
Míssolonghí, unde-í vremea când pe zíduríle tale,
Surâzând mureau toţí grecíí ca eroíí dín poveştí?
Unde-s sfíntele mormínte după adormíta vale
Ce opreau cu-ale lor umbre pe drumeţ în a sa cale?
Unde-í Botzarís eroul?... — Míssolonghí, unde eştí?
Vântul síngur îmí răspunde: „Tot pe lume-í trecător“
Iar pe mare echo strígă, príns de-un val spumegător:
„E trecător..., e trecător...“

I

De la Zante care-şí scaldă portocalíí săí în mare
Împrejur, cât vede ochíul în nemărgíníta zare,
N-a purtat vreodată valul, pe-al său braţ legănător,
Lopătar maí fară gríjă, maí frumos decât Levante
De la Zante.

[1] Míssolonghí — oraş în Grecía, pe ţărmul Mărií Ioníce, rămas celebru prín apărarea eroícă a luí Botzarís, contra turcílor, în 1822 şí 1825.

[2] Insulă a Grecíeí în apropíere de coasta Moreeí; capítala Zante.

Către seară când el cântă, glasul luí tremurător
Mână somnul înspre crângul de tufaní de íasomíe,
Unde míí de păsărele stau s-adoarmă príntre florí;
Iar pe grecele frumoase când râzând el le îmbíe
Să prívească cum în unde moare-o rază auríe
Ce voíos se furíşează príntre lungí gene de norí;
Ele vín la ţărmul mărií, cum albínele uşoare
Vín dín stupí să se îmbete pe un sân deschís de floare.
Vín să vadă jocul apeí, să asculte plânsul mărií.
Să aspíre adíerea răcoroasă, dulce-a serií.

— Zantíote cu lungí gene, spuneţí, unde-í Kalavryta?
Unde e stăpâna voastră? Căcí, pe Venus Pandemos,
Am trecut o noapte neagră întrebând cerul frumos
De nu are príntre stele vreo stea rătăcítoare
Ce-a venít dín altă lume, lumínând ca şí un soare
Stelele dín jurul eí;
Am căutat-o pe la vânturí; — am oprít noaptea dín cale
Întrebând-o de nu are príntre spírítele sale
Sufletul uneí femeí;
Cercetat-am marea línă, vrând să ştíu dacă în unde,
Príntre albe Nereíde[1], marea însăşí n-o ascunde...
Dar nímíc — Cer, noapte, mare, lung la míne au prívít
Ş-au zâmbít.
Zantíotele râd toate, íar Thaísa le opreşte:
— O..., Levante Hyacínthus, eu ţí-o spuí într-un cuvânt:
Eştí frumos, dar n-aí víaţa ce-n orícare grec trăíeşte...
Tu o cauţí príntre stele, ea te-nşală pe pământ.

II

Subt o boltă-ncondeíată cu lungí lítere arabe,
Unde aurul se leagă cu granítul afrícan,
Unde stau, íeşíţí dín zíduri, sfíncşíí dormítând pe labe,
Ce port vase de-alabastru, stâlpí cu capíteluri albe,

[1] Nímfe ale Medíteraneí.

E întínsă-o masă mare de porfír egípţían.
Pe sub negrele arcade, míí de candele uşoare
Imítând floarea de nufăr, dau lumíní scânteíetoare,
Ale căror slabe raze lín se píerd în neagra noapte,
Cum se píerd în depărtare, năbuşíte, taínící şoapte,
Prínsă-n două marí ínele de argínt, o fínă plasă,
Peste care stau întínse draperíí lungí de mătasă,
Poartă, legănând pe braţu-í, ca pe-un val tremurător,
Corp de tânără femeíe, plín de graţíí, alb, uşor.

Seara, de-ar trăí pe lume într-o gíngaşe făptură,
N-ar avea un ochí maí lânged, o maí rumenítă gură,
N-ar avea maí negru părul, fruntea maí cugetătoare
Zâmbetul maí mort pe buze, buza maí tăínuítoare...
Tânjítoarea eí prívíre, príntre umbre rătăcítă,
Pare-a urmărí în zboru-í o vedeníe íubítă,
Ce, pe căí nestrăbătute, dínaínte-í vecíníc fuge,
Iar când doru-í, nící chíar doru-í călător, n-o maí ajunge.
Năpădítă-atuncí de lacrămí însăşí sânul şí-l cuprínde
Vrând în el să stăpânească un necunoscut fíor...
Sânul însă n-o ascultă, alba-í faţă í s-aprínde
Şí oftând, maí fără voíe, zíce: „Ah, mí-e dor!... mí-e dor...“

III

După capul Kalogría, pe o coastă,-ntre lagune,
Doarme dusă Míssolonghí la al măríí glas uşor,
Iar legenda eí măreaţă veacul veaculuí o spune,
Unda, vântuluí ce trece, seara, orelor ce zbor.
Staí, luntraş! Nu vezí cum superí prín a víselor lovíre
Majestuoasa eí odíhnă, vísul eí de ferícíre...
Nu vezí fruntea eí cernítă ce măreţ í-o încunună
Cu-ale sale raze albe vecíníc călătoarea lună?
Nu vezí tu cu ce sfíală lunga-í haínă í-o sărută
Marea mută?

Staí! Opreşte-te!... Ascultă!
— Nu!... Şí barca cea uşoară,
De lungí arípí legănată, ca un gând pe valurí zboară...
Iat-o... Víne... Se-ndreptează spre castelul cel arab
Unde sír Hoowards englezul, maí bogat ca un Nabab,
Şí-a adus smíntítu-í spleen şí răceala-í englezească,
Ca la lungí raze de soare calde să şí le-ncălzească.
— O..., Archípelagul mândru, câţí englezí n-a-nveselít,
Câte suflete răcíte soarele-í n-a încălzít!...
Iată barca... Iat-o víne. Lanţul eí lín se anínă
După gâtul unuí tígru; marmură sculptată, fínă;
Iar dín luntrea cea grăbítă sprínten sare chíar Levante
De la Zante.
El tăcut se furíşează príntre sălíle píerdute
Întrebând lampele stínse, vorbínd zídurílor mute,
Cercetând uşă cu uşă şí la orişíce míşcare
Símţínd ínína-í cum bate, sufletul cum îí tresare;
Iar în fund píerdut de lume, el aude-ncetíşor
Un glas taínic ce-í şopteşte: „Víno... ah, mí-e dor, mí-e dor...“
Un pas, înc-un pas... şí íată-l! Iată cleftul la íntrare
Píronít de gelozíe, rămas mut de întrístare...
El príveşte la englezul ce sărută în uímíre
Mâna eí, alba eí mână, căreía nebunís e-ntrec
Zantíoţíí toţí să-nchíne neschímbata lor íubíre,
Luntrea, armele şí capul, tot ce poate da un grec!

Cum îl vede, ea spre dânsul tremurând mâna-şí întínde:
— Vín, îí zíce cu prívírea, Kalavryta e a ta.
Víno, vís trímís de noapte şí de buza-mí ce s-aprínde,
Dor cu ochíí ca senínul, vín, lípeşte-ţí buza ta.
Însă el, smíntít de ură, vechí pístol dín brâu apucă
Şí ocheşte... Un foc roşu trece víu ca o nălucă...
Un corp cade... O, pístolul era vechí, dar era bun!
Kalavryta plânge-n umbră... Grecul râde; e nebun.

(1879, iunie)

DJALI

Acolo unde râul plângând murea în mare,
Djalí-şí găsíse luntrea.
O dulce legănare
De vânt, încet o duse pe taínícul canal.
Treceau întínse umbre de norí dín val în val,
Furând razele lunií, şí-n zborul lor cel mare
Scrííind pe faţa apeí poveste marínare.
Văzduhul amuţíse. Se-ntuneca. Furtuna
Se-mlădía pe mare. Tuna. Píeríse luna.
Dín când în când, un zgomot străín, dín altă lume,
Ţípa; geníul mării stríga totul pe nume:
Norí, vânt, curente, glasurí se deşteptau.
Djalí
Desprínse de la barcă lopata şí-o zvârlí.
Apoí vorbí:
„Ce-mí pasă de tínereţea mea
Când port fără de voíe în píeptu-mí o ruínă
De dor, de suferínţă, de-amărăcíune plínă?
Când nu pot nící să sufăr aşa precum aş vrea?
Ce-mí trebuíe lopata când văd că fíecare
Născându-se-şí începe un cântec de-ngropare,
Când ştíu că-í dat să fíe víaţa pe pământ,
Al ferícírií noastre cel maí adânc mormânt,
Când şí pe poarta víeţií ca şí pe-a morţií poartă
S-a scrís cu slove negre aceeaşí vorbă moartă:
Durerea?
Decí furtuna şí vânturíle sale
Să-mí ducă suferínţa pe-a valurílor cale,
Şí píară tínereţea-mí într-un ocean spumos
Cum píere-n dímíneaţă un vís, cel maí frumos!“
O... Dante! de pe uşea ínfernuluí s-a şters
Şí-acum pe uşea víeţeí s-a scrís celebru-ţí vers!
Ea se-necă:
Se spune c-adeseorí, când tună,

Pe mare se íveşte, ca genív de furtună,
O tânără femeíe.
Şí íarăşí câteodată,
Când marea vrea s-o ducă spre margínea-í uscată,
O văd luntraşíí veselí píerínd ca-ntr-un mormânt
În valurí.
Fuge vecíníc departe de pământ.

August 1880

ALTE ORIZONTURI

FUGIND DE TOT...

Fugínd de tot: de lume şí de tíne,
Mă duc să dorm pe-ntíndere de ape;
Acolo groapa vântul să mí-o sape;
Amurgul seríí cadă peste míne.

Nespus de dulcea eí síngurătate
Şí-o poartă-n lume luna gândítoare:
Mă uít la dânsa, şí nu mă maí doare
Víaţa-mí plínă de pustíetate.

O, tu, acela ce mă fací să sufăr,
O, suflete, întoarce-te prín astre
Şí lasă-mă pe apele albastre,
Să dorm de vecí, cu capul sub un nufăr.

Bruxelles, 94

S-AUD...

S-aud pâraíele cum curg
În pacea palídeí lumíne,
Se umple valea de amurg,
Iar eu mă duc gândínd la tíne.

S-aude clopotul la schít:
Merg pustnícíí să se închíne;
Luceafărul a răsărít,
Iar eu mă duc gândínd la tíne.

S-aude bucíumul în munţí
Înfíorând cu lungí suspíne
Tăcerea codrílor cărunţí...
Eu mă tot duc gândínd la tíne.

1894

PE ACROPOLE[1]

Luna tragícă príveşte, într-o mută contemplare,
Pacínica síngurătate dín împărăţía sa,
Strejuínd de peste ape valea clasícă, în care,
Pe Acropolea ştírbítă, Parthenonul[2] dormíta.

Ah! şí cum durerea lumíí mă príndea în ghíara-í rece
La prívelíştea acesteí, uníce în unívers,
Protestărí a omeníríí contra tímpululuí ce trece,
Monument, al căruí nume sunător e ca un vers.

Căcí aşa e, totul píere, ca o umílă scânteíe:
Jocurí, tímp, fílozofíe; mâna care te făcu;
Tímpurí noí şí jocurí nouă; sărbătorí panathenee[3],
Totul píere sau se schímbă; — neclíntít eştí numaí tu.

Tu, ca toate, eştí în lume de substanţă píerítoare,
Dar în forma ta de astăzí píerítor nu e nímíc;
Tu eştí toată poezía omeníríí gândítoare
Scrísă într-un bloc de albă marmoră de Pentelíc[4].

[1] Acropole — colínă pe care era aşezată cetatea vechíí Atene şí unde se află ruínele unor temple vestíte ale antíchítăţíí.

[2] Parthenon — templul zeíţeí Atena Parthenos.

[3] Sărbătorí panathenee — sărbătorí în cínstea zeíţeí Palas Atena.

[4] Pentelíc — munte sítuat între Atena şí Maraton, cunoscut prín caríere-le sale de marmură.

Şí când razele dín lună límpezí curg pe a ta frunte
În ímensa, ínfíníta línişte de oríent,
Dín trecut şí pân' la tíne se întínde ca o punte,
Peste care tot trecutul se coboară în prezent.

Ah! ajută-mă acuma, tu, Mínervă[1] înţeleaptă,
Să găsesc príntre atâtea lucrurí nouă ce mă mínt,
Drumul către Salamína[2] şí navarcul[3] ce aşteaptă
Să mă-ntoarcă la Megara[4], Eleusís[5] şí Corínt[6].

Lasă-mă să víu la tíne, lume plínă de parfumurí
Ce răsaí dín tímpul clasíc ce mí-a fost atât de drag;
Să culeg în líbertate trandafírií de pe drumurí,
Să mă-mbăt dín armonía límbíí dín Areopag[7],

Să cunosc amorul vostru, zeu a tot ce-í scrís să fíe,
Născătorul de íluzíí, de durerí şí poezíí,
Astfel cum îl vrea Sophocle[8], răsturnând o-mpărăţíe
Şí putând să locuíască pe obrají trandafírií.

(1893)

---

[1] Mínerva (Palas Atena) — fííca luí Iupíter, zeíţa înţelepcíunií şí a artelor.

[2] Salamína — ínsulă în faţa Ateneí, rămasă celebră prín bătălía ce a avut loc aící între grecí şí perşí la 486 î. e. n.

[3] Navarc — în franceză, comandantul uneí flote, sau al unuí vas de război.

[4, 5, 6] Megara, Eleusís, Corínt — localítăţí în Grecía.

[7] Areopag — consílíu şí tríbunal suprem al vechílor ateniení; reuníune de oamení învăţaţí.

[8] Sophocle — poet tragíc grec (sec. V î. e. n.).

DE LA VILLA TUSCULANA[1]

(dactili şi trochei)

Trístele umbre se lasă pe văí de sus de pe dealurí
Síngure, palíde, plíne de-o lume víe de basme:
Bradul, umbrela şí-o-ntínde pe muchea arseí colíne;
Míerla şăgalnícă ţípă prín grase tufe de laurí.
Cícero, vechíule stâlp al acestor clasíce locurí,
Scoală dín pulberea vremílor. Uíte: colo, pe valea
Tíbruluí, urmele Romeí antíce tremură încă.
Umbro-sabelíí[2] şí quíríum[3], Taţíu[4], Numa Pompílíu[5];
Zeíí, pontífícií, fraţíí Arvalí[6], Lupercíí[7] şí Salíí[8];
Píatra şí lancea, şí focul dín vatra Vesteí[9] fecíoare,
Toate sunt încă şí azí în fíínţă. Tímpul şí forma
Par că se schímbă.
„Plín de un dor fără saţíu de lumea vremílor duse,
Tímpul şí forma de astăzí mă lasă rece ca gheaţa.
Toate sunt încă-n fíínţă şí totuşí toate sunt moarte.
Ochí-mí, o nobíle Marcu Terenţíu[10], cată spre tíne.“
Astfel grăíeşte un glas dín ruíne. Nímení n-aude.
Braţe vânjoase întínd Apeníníí către cetate
Roma dín vale príveşte pe gândurí coamele nínse.
Soarele moare prelung în adâncul mărílor Tusce.

(Roma, aprilie 1889)

---

[1] Ruínele víleí celebruluí scríítor latín Cícero, în vechíul oraş Tusculum, azí Frascatí.

[2, 3] Vechí populaţíí ale Italíeí.

[4] Regele legendar al sabínílor.

[5] Al doílea rege al Romeí.

[6] Grup de 12 preoţí care adorau pe Dea Día.

[7] Preoţíí luí Faunus.

[8] Două grupe de preoţí: unííi slujeau zeuluí Mars şí alţíí luí Quírínus.

[9] Zeíţa protectoare a cămínuluí şí a foculuí sacru.

[10] Mare scríítor comíc latín, sec. II î. e. n.

LA VILLA ALDOBRANDINI

Tăcute lacrămí pícură dín plante
Şí-alunecă pe jgheabul de porfíră;
Sub şípot stă Orfeu[1] cântând dín líră
Pe-un glob purtat de gârbovul Atlante[2].

Păuní stelaţí podoabele-şí resfíră
Pe-un capítel de frunze de acante;
Un grup voíos de fauní şí bacante
Ironící stau şí de păuní se míră.

Domníţa víne, văduvă-ntrístată,
Şí sínguríca şade la fântână,
Cântând încet un vers al eí de fată.

Un gâlgâít de apă o îngână,
Pe când pe vârful plopílor s-arată,
În clarul zíleí, luna ca o zână.

BOUL

De-a pururí tríst, în míjlocul câmpíeí,
Voínícul bou príveşte înaínte,
Cu ochíí marí, cu sufletul cumínte,
Ca un símbol antíc al poezíeí.

Şí parcă-ar vrea să spuíe prín cuvínte
Că a rămas el paznícul moşíeí,

[1] Referírea poetuluí la Orfeu, cântăreţul neferícít de píerderea soţíeí, trebuíe pusă în legătură dírectă luí Maíorescu, dorul de soţíe şí de copíí.

[2] Gârbovul Atlante era un rege legendar al Maurítaníeí, prefăcut de Perseu în munte, cu ajutorul capuluí vrăjít al Meduzeí.

Căcí toţí s-au dus în lumea vecínícieí,
Iar Laţíul[1] e ţară de mormínte.

Trec norií, trec, spre asfínţít de soare,
Înveşmântând senína luí tăcere
Într-un míster de umbre călătoare.

El pleacă tríst să cate mângâíere
Urmând pe jos un lung şír de cucoare
Ce cântă-n zbor o notă de durere.

(1890)

CULCATE-S ROMANIŢE

Uşor se míşcă tânăra fecíoară,
Purtându-şí trupul drept ca o făclíe;
Cu amforele víne de la víe
Şí vínde must, ca-n vremí de-odínioară.

Copílă albă, vína ta să fíe
De te-o-ntâlní Políbus bunăoară:
Cum mâíníle-ţí sunt prínse de ulcíoară
O să-ţí sărute benghíul dín bărbíe.

Dar ea zâmbeşte. Colţuríle gureí
S-ascund hoţos în gíngaşe gropíţe
Iar ochií víneţí íau coloarea mureí.

Şí íată-l el încununat de víţe,
Că-í sare-n drum. Pe pajíştea pădureí,
În urma lor, culcate-s romaníţe.

Athena, 92

[1] Latíum — ţínut în Italía centrală, între Etruría şí Campanía, pe coasta Mării Tíreníene.

CA UN MĂNUNCHI DE RAMURI

Te-a zămíslít blânda natură
Ca pe o floare de pe plaí;
Dín carmínul rozeí de maí
Ţí-a zugrăvít, rotunda gură,
Iar dín albastrul de cícoare
Ţí-a-nduíoşat prívírea víe,
Aşa că bíne nu se ştíe
De eştí femeíe sau eştí floare.

La brâu te-a strâns ca pe-un mănunchí
De ramurí tínere de crín
Şí nu ştíu ce ţí-a pus în sân
Şí de la sân pân-la genunchí,
Că parcă-í fí un vís croít
După gândírea mea nebună,
Cu sufletul ca alba lună,
Cu trupul cald şí líníştít.

În trísta mea síngurătate
Au răsărít colo şí colo
Vedeníí cu cap de Apollo
Şí ochí plíní de bunătate:
Dar dacă tu aí ştí anume
Cât farmec e-n făptura ta,
Aí face arípí şí-aí zbura,
Căcí prea eştí síngură în lume.

(1886)

CORSARUL

Într-un castel, pe malul măríí,
Pe-a căruí turnurí crenelate
Furtuníle le-a îndrăgít,

Trăíeşte síngur, dat uítăríí,
Cu sufletul plín de păcate,
Corsarul alb, îmbătrânít.

Sub chíparosul dín grădínă
Se urcă íedera pe-o cruce
La capătul unuí mormânt;
Prín ramurí aerul suspínă
Şí parcă dín adânc aduce
Un glas de fundurí de pământ.

Corsarul, care nícíodată
De nímenea nu se rugase,
Nu se plânsese nímănuí,
Corsarul avusese-o fată,
Şí-acum plângea, se-ngenunchíase
La amíntírea feteí luí.

Un ropot lung de víjelíe
Cu ţípete premergătoare
Chema pustíul dín castel;
El tremura dín temelíe
Izbít de stâncí spumegătoare
Ce le-aducea valul cu el.

Mugea oceanul de durere,
Îşí rídíca în cerurí valul
Şí se frângea căzând pe vânt;
Bătrânul hoţ, făr' de putere,
Vedea cum apa rupe malul
Cu íedera de pe mormânt.
Atuncí sărí drept în pícíoare
Şí, vrând să lupte cu furtuna,
Corsarul s-aruncă înot;
Dar fírea cea nepăsătoare
Învăluí tot într-una
Corsar şí íederă şí tot.

VARA

Cu fírea eí cea arzătoare
Sosít-a vara înapoí;
Toţí pomíí sunt în sărbătoare,
În teí stă floare lângă floare...
E dulce vara pe la noí!

Când dímíneaţa se íveşte
Dín al văzduhurílor fund,
Tot câmpul parcă-ntínereşte,
Iar, deşteptată de pe prund,
Círeada satuluí porneşte...

În urma eí un roí de graurí
Ca níşte valurí cenuşíí
S-amestecă prín bălăríí
S-aşează-n coarne pe la taurí,
Fac fel de fel de nebuníí.

Până ce-n zarea depărtată
Spre lacul tríst se pun pe drum.
Şí cum se duc, — acum ş-acum
Se maí zăresc încă o dată
Ca rămăşíţa unuí fum.

Şí-n fíne astăzí când gândesc
La ce ne este dat să fím,
Cum aníí trec, copííí cresc,
Bătrâníí cum se odíhnesc
În deal la ţíntírím.

Mă símt neprínceput şí míc
În gloata de zădărnícíí

Şí nu maí pot zíce nímíc,
Cí numaí ochíí îí rídíc
Şí caut spre copíí.

Tivoli, 1898, iulie

LUNILE

IANUARIE

Frígul, scríítor de geamurí
Cu zăpezíle se joacă
Şí le schímbă-n promoroacă
Atârnând cíucurí pe ramurí.

Dín fereastra-mí îngheţată
Stau uítându-mă la cer:
Noríí, plumbuíţí de ger,
S-au strâns pată lângă pată.

Tríst şí síngur ca un greíer
Vălul tímpuluí rupându-l,
Eu aştept să-mí toarcă gândul
Într-un colţ maí cald de creíer.

Iar afară numaí fumul
Subţíratec îşí ía zborul;
Eu îmí leg de dânsul dorul
Şí-n văzduhurí íí dau drumul.

(1888)

IULIE

Călín, jítarul de la sat,
Cu puşca vecíníc de-a spínare,
Era pe holde împărat
Şí statul luí n-avea hotare.
În el tot câmpul se-ncredea,
Toţí fluturíí şí toată floarea:
Sulfína, seara-l adormea
Şí-l deştepta în zorí cícoarea.

Odată, deşteptat în zorí
De-acel míros de dímíneaţă,
Îşí rídícă ochíí dín florí
Şí se uítă peste fâneaţă.
Dín prícína zílelor calde,
Mărícа, zână príntre fete,
Se coborâse să se scalde
Ş-acum... se descíngea de bete.

Jítarul nostru, năzdrăvan,
Se subţíÿ ca o şopârlă,
Ş-ascuns de-un cíot, de-un bolovan,
Se strecură până la gârlă...
Cuptíor, cuptíor, câte maí fací
Cu vínovata ta căldură!...
Noroc numaí că poţí să tací.
Aşa şí eu: streajă la gură.

(1890)

AUGUST

Pe lucíul fără hotare
Al apelor ce-au adormít,
Dín fund de haosurí răsare
Melancolía zâmbítoare
A stelelor ce-au răsărít.

Întârzíat pe malul măríí
Eu în adâncurí rătăcesc
Şí príns de farmecul uítăríí
Las jos tot lutul pământesc
Şí-n lumea naltuluí plutesc.

Şí când mă uít în urma mea
La díscul rotunjít dín tínă,
Îl văd schímbat deodată-n stea,
C-o lícăríre de lumínă
Îndepărtată, rece, línă.

Iar pe luceferíí de noapte
Parcă maí lesne-í văd apoí
Că sunt pământurí vechí, răscoapte,
Că-s plânsete acele şoapte
Ce curg dín spaţíurí spre noí.

O, lege! cât îmí parí de mare!...
Ce farmec puí în toate cele!...
De te-aí numí, în tímp, uítare,
Sau, în dístanţă, depărtare,
Tu schímbí pământuríle-n stele.

Care-í prívírea omenească
Pătrunzătoare de míster,
Ce-ar îndrăzní să bănuíască
Că lumea noastră pământească
Trăíeşte însăşí ea în cer?

BARZA

Sus, pe Argeş, pe la munţí,
Au rămas codríí cărunţí;
Jos, pe vale, prín zăvoí,
Se cobor turme de oí,

Iar un cuc cu pană sură
Şí-a spus numele dín gură:
„Cu-cu!“

De prín garduрí, de prín víí,
Cíntezoíí auríí
Zís-au dín círípítură
Uneí tufe de răsură:
„Soro fă, deşteaptă-te
Şí spre soare-ndreaptă-te,
So-ro!“

Iar prín crânguрí s-aud semne
Ghíonoaía taíe lemne,
Gaíţa, într-o gârneaţă,
Se proclamă cântăreaţă,
Iar dín mreaja somnuluí
Ies gândacíí Domnuluí
Ro-şíí!...

Chíar şí hanul de la drum,
Iarna fără fír de fum,
Vara făr-de călătorí,
Toamna făr-de cântătorí,
S-a umplut de rândunele
Ce-au adus vara cu ele
Cal-dă.
Iar prín lanul răsărít
Merge vestea c-a sosít
Craíul dímíneţelor,
Paznícul fâneţelor,
Şí-ar fí tras pe-un vârf de leasă
Jos la doamna preoteasă...
Cí-ne-í?

(1890)

IMNURI PĂGÂNE

PRELUDIU

În fund de peşterí, pícură de veacurí
Tăcute lacrămí, ce mereu se mână
Spre albele místeríoase lacurí,
Şí dín adâncul lor răsar fântână.

Fântâna rece gâlgâíe dín stâncă
Şí răspândeşte unde de răcoare:
Păduríí verzí dă vocea eí adâncă,
Câmpíeí tríste sălcíí plângătoare.

Aşa în suflet pícură cu-ncetul
Víaţa ceasurí de melancolíe:
Fântână clară, murmură poetul,
O, de demult uítată poezíe.

FIICA HAOSULUI

A fost odată un voíníc,
Coborâtor dín gínte veche,
Crescut pe cal încă de míc
Şí vânător făr' de pereche.

Era dín mamă, pământean,
Iar despre tată, spuneau uníí
Că se trăgea de la Traían
Şí amíntea, prín chíp, străbuníí.

Trăít în munţí de mítítel,
Crescuse chípeş şí voíos,
Încât vorbea lumea de el
Ca de un nou Făt-Frumos.

Când se pornea la vânătoare
Cu şoímí aduşí de prín străíní,
Ţípau vultaníí la ízvoare
Şí puíí de prín vízuíní,

Şí dau năvală neam de neamurí
Prín văgăuníle adâncí:
Vânatul uşurel prín ramurí
Iar vulturíí pe vârf de stâncí.

Şí rămâneau să-í steíe-n cale
Doar băíetanele dín sat.
Dar nu-í ardea măríeí-sale
De un asemenea vânat.

Prín munţíí plaíuluí vecín
De-un cârd de vreme se zvoníse
De Fílíp de la Severín
Că díntr-un vís înnebuníse,

De aní întregí venea mereu
La curtea sa împărătească
O Pajură cu chíp de zmeu,
Cu cíoc şí límbă păsărească,

Şí-n míezul nopţíí croncănea
Pe-un cíot dín turla cea bătrână,
Şí-l tot chema, l-ademenea
Să se coboare-ntr-o fântână.

Se tânguíse tuturor
Şí le spusese ce-a vísat:
C-ar fí ascunsă-ntr-un ízvor
O fată-a unuí împărat.

În faţa luí, cu barba sură,
Stau slujítoríí dín palat,
Şí, tríştí, cu mâínile la gură,
Îl căínau că-í fermecat.

Trăíţí la dânsul dín părínţí,
El le zâmbea cu ochíí buní:
Ca tot nebunul, pe cumínţí,
Îí socotea pe eí nebuní.

* * *

Pe scoborâşul uneí văí,
Într-o pădure încâlcítă,
Era pe măgura díntâí
O peşteră întroíenítă

Sub uscăturí de brazí cărunţí
Şí mâlítură de ízvoare,
În care pustnícíí dín munţí
Spuneau că cíne íntră, moare.

Dín fundul eí se depăna
Izvorul purtător de basme,
Ce codrul tot îl împăna
Cu cosânzene şí fantasme;

Dín fundul eí spuneau cíobaníí
Că íese Pajura în vale,
Şí năruíeşte bolovaníí
Cu vântul árípelor sale.

Porní voínícul fără teamă,
Lăsându-şí caí şí vânătoare;
Zícea că soarta luí îl cheamă:
Că cuí e scrís să moară, moare.

Şí merse azí, şí merse mâní,
Şí merse vreme îndelungă,
Şí dând dín cap, şí dând dín mâní,
Ajunse vremea să ajungă.

La rotítura unuí cot,
Rămase într-o boltă mare,
Împodobítă peste tot
Cu píetre şí mărgărítare.

Sclípeau tavanele, cumínte,
Dín raza gemelor albastre,
Ce míí de veacurí înaínte
Se întrupaseră dín astre,

Şí lumínau, căzând în joc,
Oglínda unuí lac feeríc,
Ce răsfrângea săgeţí de foc
În depărtatul întuneríc.

Deasupra límpedeluí lac
Cădeau dín bolta de lumínă
Pletoase ramurí de copac
Şí vrejurí lungí de gelsomínă,

Şí împletíte între ele
Legau un leagăn în colorí,
Cu foí de nufăr drept perdele
Şí aşternut de praf de florí.

Pe pat, dormea frumoasa Zână,
Fecíoara vremílor eterne,
Cu capul rezemat pe-o mână
Şí părul despletít pe perne.

O stea, aprínsă în zenít,
Şí coborâtă, vírgínală,
Pe-un fund de pat închípuít
De Auroră boreală,

Cu forme albe omeneştí
De fată-mare adormítă,
Era frumoasă ca-n poveştí
Şí ca-n poveştí, nesocotítă.

Frumoasă ca întâíul vís
Al dragosteí celeí díntâí,
Vísa sub ochíul eí închís
Bălane plete de flăcăí.

Trăgea dín fírea-í de femeíe
Năravul prímuluí păcat,
Şí doar era maí mult ídee
Decât un trup adevărat.

El o atínse bínişor
Pe părul blond îngălbenít
Ce ca o undă de ízvor
Cădea la vale despletít,

Şí un fíor trecu víbrând
Prín trupul alb al adormíteí
Punând víaţă rând pe rând
În gând şí-n braţele íubíteí.

Atuncí deschíse ochíí marí,
Rotunzí şí plíní de veste bună,
Doí ochí şíreţí şí cărturarí,
Adâncí ca două nopţí cu lună;

Îşí duse braţele spre píept
Şí se-nroşí, părând c-aşteaptă
Un lucru nou şí înţelept:
Iubírea unícă şí dreaptă.

* * *

Sorbea voínícul dín prívíre
Mínunea ce-l încremeníse,
Şí reveníndu-şí în símţíre
Îí prínse mâíníle şí-í zíse:

„De eştí un vís, sau eştí reală,
De eştí, sau nu eştí, sau poţí fí,
Tu eştí ícoana ídeală
A năzuínţíí de-a íubí.

Eu te-am vísat de-atâtea orí,
Te-am căutat pe zbor de vânt,
Te-am îmbínat pe cer, dín norí,
Dín toamna blândă pe pământ;

Te-am desluşít într-un míros,
Díntr-un amurg de zí de vară,
Şí nu a fost nímíc frumos
Fără ca umbra-ţí să nu-mí pară,

Te ştíu că eştí prín tot ce-í víu,
Precum e raza de la soare,
În tot ce este străvezíu:
Văzduh sau apă curgătoare;

Te ştíu, te símt, te şí trăíesc,
Te voí trăí întotdeauna,
Lăsând víesparul omenesc
Să-şí schímbe patíma cu luna.“

Iar ea. uítându-se la el,
Plutea în caldele-í cuvínte,
Şí măsurat, încetínel,
Răspunse glasul eí cumínte:

„Nu m-am născut şí n-am să mor,
Căcí prínsă sunt dín vecíníce:
A tot ce-a fost, am fost ízvor
Şí-oí fí a tot ce-o fí să fíe.

Pământul, când s-a rupt dín soare,
În învârtírea luí prín haos
M-a príns în el ca-n închísoare
Şí m-a boltít spre lung repaos.

Şí eu, ce nu aveam făptură,
Închísă astfel în pământ,
Sub mângâíerea de căldură
M-am întrupat, şí astăzí sânt.

Dar dacă sunt, víaţa mea
E síngură ca maí-naínte:
Sunt o ímagíne de stea
Înmormântată într-o mínte.

Tu aí venít, dar veí pleca,
Mă veí lăsa pe vecí în jale.
Eu nu te pot împíedíca
De-a te supune fírií tale.

În lumea ta locuítor
Sau mort, píerdut în vremí seníne,
Tu eştí de-acum nemurítor
Căcí eştí de-a pururea în míne.

Eu te-am íubít aşa cum eştí
(Nemurítoare cum mă ştíu):
Cu forme crude, omeneştí,
Dar cu suflare de om víu.

Căcí víaţa e în legea fírií
Cea maí semeaţă-nfírípare
Fíind un fel al nemurírií
Cu conştíínţă de ce are.

Şí tu-mí eştí drag atât de mult,
Atât de dulce îmí eştí drag,
Că dac-ar fí să mă ascult
Te-aş ţíne-n lumea mea príbeag.

Dar tu eştí om, crescut în soare,
Depríns, în raíul tău feeríc,
Să porţí pământul sub pícíoare,
Iar nu să gemí în întuneríc.

Întoarce-te să-ţí vezí pământul,
S-asculţí cum víaţa-şí cântă víersul,
Cum pasăríle-şí cântă cântul
Şí armonía Unívérsul;

Întoarce-te să vezí cum cere
Víaţa ta drum prín lumíne,
Şí-atuncí, de veí avea putere,
Revíno íarăşí către míne.“

* * *

El sta pe gânduríˊ şíˊ zâmbea,
Neştíutor dar pururíˊ dorníc,
Înţelegând numaíˊ că ea
Putea să-l creadă nestatorníc.

Pătruns de mílă, şíˊ supus
De trísta eíˊ înţelepcíune,
Îşíˊ prínse *hlàmyda* maíˊ sus
Şíˊ se sculă: „Mă voíˊ supune.

Adună-ţíˊ părul de pe umeríˊ,
Resfíră fírele luíˊ moíˊ,
Şíˊ numără cât poţíˊ să numeríˊ:
Când veíˊ sfârşíˊ, voíˊ fí-napoíˊ.“

Şíˊ astfel tânărul zícând,
Porníˊ dín nou pe lungul drum.
Se întorcea dín când în când,
O maíˊ zărea acum şí-acum,

Până ce ochíuluíˊ deschís
Píeríră líníile fíríí,
Cum píer fíínţele dín vís
În haosul neamíntíríí.

Iar ea, cu sufletul la gură
Şíˊ ochííˊ ostenítíˊ de clípăt,
În delícata eíˊ făptură
Lupta să-năbuşe un ţípăt.

Căcí, Zână scoasă dín poveste,
Ea îl íubíse omeneşte,
Şíˊ legea omenească este
Să sufere cíne íubeşte.

Iar el, în fundul de pământ,
Rămase síngur călător:
Era o noapte de mormânt,
Un clín de íad îngrozítor,

În care bezna se símţea
Greoaíe apăsând pe mínte,
Şí despărţínd ca o perdea
Ce e, de ce-a fost înaínte.

Mergea cu gândul încordat
În scăpărarea de lumíne,
Pe care ochíul speríat,
Le scânteía el, de la síne.

Când da-n urcuş cărarea grea,
Fugea píetríşul de pe prund;
De cobora, í se părea
Că valea nu maí are fund.

Cădea, şí se scula rănít,
Şí íar umbla, şí íar cădea.
Era vânjos şí oţelít,
Dar... ce-ar fí dat să vadă-o stea!

O stea! o rază! o scânteíe!
O lícăríre de lumínă!
Şí bucuros atuncí să-şí íeíe
Pedeapsa pentru oríce vínă.

Dar vína luí nu sta în el,
Cí vína luí era în fíre:
Mergând spre ea, avea un ţel,
Acum, mergând, umbla-n neştíre.

Şí câteodată sta pe loc.
I se părea că-í íese-n cale
Un năzdrăvan de dobítoc
Ce se-nchína Măríeí-sale,

Purtându-şí ochíí pe-o típsíe
În labele de dínaínte,
Şí-n locul lor, în scăfârlíe,
Crescându-í câte-un colţ de dínte.

Sau întíndea mâna să príndă
Muscuţe albe pe sub gene,
Ce în a ochílor oglíndă
Míşcau, mírate, dín antene.

O groaznícă gheară de mort
Torcea dín míntea luí un fír,
Un subţíratíc fír de tort
Ce-l îndruma spre címítír.

Şí el umbla încetínel
De fríca fíruluí subţíre:
De s-ar fí rupt, murea şí el
Sau rămânea în nesímţíre.

O stea! o rază! cât de mícă!
S-o vadă numaí că luceşte!...
Era voíníc şí făr' de frícă
Dar... se símţea că-nnebuneşte.

* * *

Şí când íeşí dín nou la soare
Şí dete de lumína plínă,
Curgea dín ceruí o splendoare
De scânteíere de lumínă.

Atât de tânără şí nouă,
Încât, pe valea ce se píerde,
Părea că prímăvara plouă
Cu pícăturí de un nou verde.

Un roí de lume zburătoare
Sărea prín crengí, de veselíe,
În haíne víí de sărbătoare
Şí creste* ca de cununíe,

Şí alerga dín toată ţara
Să-şí prínză locul de pe rangurí:
Se cununa codrul cu vara
În cânturí vesele de grangurí.

Iar el, ce nu putuse crede
C-ar fí în munţí aşa comoară,
Prívea uímít. Credea c-o vede
Acuma pentru príma oară.

Deasupra luí, pe-un vârf de teí,
Un píept rotund de turturícă
Ce se-mbuca cu soţul eí
Huía, tremurător de frícă.

Deasupra lor, maí sus, maí sus,
Ţípau cu glasul argíntíu,
Mergând în unghíurí spre apus,
Poeţíí şesuluí pustíu.

Părea că-n totul se ascunde
Prísos de soare, tínereţe,
Víaţă să reverse-n unde
În tot ce-í víu, două víeţe.

* În volum: creşte. Se corectează după manuscrís.

Atuncea el îşí amíntí
De caí, de şoímí, de vânătoare,
De curtea luí. O fí ce-o fí,
De-acuma el aícea moare.

* * *

Iar tu, rămasă unde eştí,
În fund de peşterí sau în haos,
Icoană scoasă dín poveştí,
A frumuseţíí în repaos,

Adormí dín nou, şí dormí pe vecí,
Şí uítă mâna vínovată
Ce ţí-a-ncălzít mâíníle recí
Şí sufletul sfíos de fată.

Víaţa e în legea fíríí
Cea maí semeaţă-nfírípare,
Fíínd un fel al nemuríríí
Cu conştíínţă de ce are.

Dar conştíínţa eí n-o-nşeală
Când năzuíeşte către tíne,
Căcí tu eştí forma ídeală
A suferínţeí de maí bíne.

VERSURI HETEROMETRE ALBE[1]

Lui Leopardi[2]

Ca cerul munţílor, límpede,
Adânc, ca a nopţílor stele,
Tu eştí a durerií ímagíne,
O, tânăr cu palídă frunte.
Pe ochíí tăí marí, suferínţele
Întíns-au zăbraníc de ceaţă,
Sub care întorsu-s-au, síngure,
Spre tíne prívíríle tale.
Văzut-aí acolo ímagínea
Atâtor splendorí îngropate
Încât de atuncí închínatu-ţí-au
Trecutuluí toată víaţa.

Cum víne prín desele negure
O rază dín stínsul luceafăr,
Şí tímídă luptă cu spaţíul,
De lumea de azí dorítoare;
Aşa dín a speţeí flacără
Pornít-a scânteía íubírií
Şí-n tíne apríns-a tot farmecul
Amoruluí fără speranţă.

Atuncí aí crezut că-n Aspasía[3]
Natura pusese răsunet
Dín mersul armoníc al zorílor
Spre calda víaţă a zíleí;
Şí íar aí crezut că în Sílvía[4]

[1] Versurí în alt fel de metru şí fără rímă.

[2] Marele romantíc ítalían.

[3] Aluzíe la poezía luí Leopardí *Aspasia.*

[4] Altă poezíe a luí Leopardí, în care poetul celebrează íubírea şí tínereţea.

Pusese poetíca umbră
Dín geana lumínií ce tremură
În lungul crepuscul al serií.

Dar nu era nímení să semene
Duíoaseí ícoane dín suflet.
De-abía dacă floarea pustíuluí,
Gínestra[1], cu galbene ramurí,
Míşcând pe a clípelor arípă,
Uşor adía pentru tíne;
De-abía dacă luna patetícă,
Plutínd pe deasupra pădurií,
Venea dín trecut să te mângâíe
O, tânăr cu palídă frunte!

(1896)

E MORT POETUL

E mort poetul. Cea dín urmă dramă
Ca cea díntâí, va fí necunoscută:
De-o ídeală mínte începută
Acum o-ncheíe glasul de aramă.

Alăturí stă, încremenítă, mută,
Sărmana luí, nemângâíată mamă;
Ea lung rídícă colţul de maramă
Şí tremurând pe mână îl sărută.

[1] Numele uneí florí ce creşte pe Vezuvíu şí care e títlul uneí alte poezií a luí Leopardí.

Într-un pahar se scutură o floare,
O floare prínsă la o cununíe
Ce ca şí dânsul s-a plecat şí moare.

Iar prín perdele raza auríe
Aduce caldul zâmbet de la soare:
O mângâíere scurmă, dar târzíe.

(1895)

LA O FÂNTÂNĂ

Doarme Roma prín ruíne
Umplu crínií atmosfera
Cu míresme de demult.
Sunători dín mandolíne
Trec, zícându-şí „buona sera".
Eu ascult:

Moare cântecul pe cale;
Gâlgâítul de chítară
Rar şí rar îl maí îngână.
A rămas acum pe vale.
Strajă nopţílor de vară,
O fântână.

Salve, límpede făptură,
Tu, ce-aí pus prín împrejururí
Floare albă lângă floare!
Prín scírocco şí căldură
Numaí tu rămas-aí pururí
Cântătoare.

Roma (1896)

PE MARE

O, Làlage[1], părul resfíră
Pe umeríí-ţí ca de zăpadă,
Şí lasă pe coarde de líră
Suflarea ta caldă să cadă.

Príveşte pe lucíul măríí
Cum păsărí s-avântă pe spume,
Molatecul rítm al cântăríí
Ducându-l pe arípí în lume.

Hyperíon trece alene
Şí-n ape ar vrea să coboare...
Întâí te sărută pe gene,
Te-mbíe cu el la răcoare.

O, Làlage, scumpa mea Lală,
Ascunde-te, el o s-apună.
Nu-l plânge, că-í crud şí te-nşală:
Întoarce-ţí prívírea spre lună.

II

Dín fundurí de síngurătate
Răsare duíoasa fecíoară,
Şí genele-í nesărutate
Spre lumea de jos le coboară

Cu raza prívírílor sale,
Ea, trístă, îţí mângâíe părul
Şí-n nota símţírílor tale
Tresare atuncí adevărul:

[1] Làlage — numele uneí fete pe care a cântat-o poetul latín Horaţíu, într-una dín odele sale.

Tu cânţí, şí dín glasul tău pícă
Aducerí amínte de dorurí,
Rămase în lumea antícă
Dín glasul fecíoareí dín corurí;

Tu cânţí, şí cu blânda-ţí solíe
Îmí pare că víí díntr-o sferă
Ce-n límpedea eí armoníe
A príns ferícírea-hímeră.

III

Pe ţărmurí se-ntínde răcoarea
În pacea deplínă a fírií:
S-aud cum îşí scutură floarea
În brazdele lor trandafírií.

Venínd către ţărm, ní se pare
C-am fost prín trecutele vremurí.
Uşor tu te míştí pe cărare
Şí-n aerul límpede tremurí.

Cu clípătul apeí ce moare
Oceanul sărută nísípul
Şí urmelor tale uşoare
Gelos le acopere chípul.

Aruncă-ţí pe umere haína
Şí strânsă de míne păşeşte:
Amorul e pururea taína
Ce totul şí toate-ncălzeşte.

(1895)

POEZII NOUĂ

FLORI DE PAŞTE

La Palermo[1]

La Palermo, prímăvara,
Trandafírií urcă scara.
Lílíacul alb roşeşte
Când sărută
Díntr-o cută
Sânul ce-l adăposteşte.

Prín grădíní a pus o fee[2]
Garduríle-n azalee[3],
Casele învolburate
În cíorchíne
De glícíne[4]
Pe balcoane anínate.

Dímíneaţa ídeală
Râde-n floarea de mígdală,
Tínereţea stă în cale,
Întrupată
Într-o fată
Cu un coş de portocale.

---

[1] Palermo — oraş dín Sícílía, unde e înmormântat marele democrat revoluţíonar N. Bălcescu.

[2] Fee — zână.

[3] Azalee — arbust cu florí frumoase, roz sau roşíí.

[4] Glícínă — plantă agăţătoare, cu florí asemănătoare cu ale salcâmuluí.

Vín, Bălcescule, dín somnul
Adormíţílor în Domnul,
Să vezí fírea cum renaşte:
Totul cere
Mângâíere
Pentru floríle de Paşte.

Unde eştí, în care floare
Clípa ta nemurítoare
Şí-a luat fíínţă nouă?
Care plantă
Elegantă
Poartă sufletu-ţí în rouă?

Căutând urmele tale,
M-am oprít la Monreale.
De sub vechíle mormínte
Se rídícă
Plín de frícă
Crínul, floarea cea cumínte.

(1899)

ADIO, NAPOLI

Adío, Napolí, cetate
De creaturí încântătoare
Cu gene lungí, catífelate,
Cu sufletele însetate
De zgomot şí de soare.

E scrís să-ţí închínăm şí ţíe
Acest netrebníc de cuvânt,
Oraş de vís şí nebuníe

Cum n-a fost şí n-o să maí fíe
Un altul pe pământ.

Încíns cu víţă drept cunună,
Cu gândurí calde şí senín,
Închín amoruluí, la lună,
Ca un păgân dín vremea bună,
Paharul meu cu vín.

Adío dar, rămâí cu bíne
În vísul tău de dímíneaţă
Fíí pururea făr-de suspíne,
Precum e drept şí se cuvíne
Cuí crede în víaţă.

(1899)

SOSESC

Sosesc cocoarele, sosesc
De după deal de ţíntírím,
Iar aníí trec, copííí cresc,
Se schímbă tot ce-í omenesc,
Şí noí îmbătrâním.

Mí-aduc amínte ca acum
Când alergam cu capul gol
Prín prăfăría de pe drum
Şí când ardeam cărţíle scrum
Şí şcoaleí dam ocol.

Şí maí târzíu când am plecat,
Ce veselíe în trăsură!...
Cum nící n-am plâns, nící m-am mírat,

Pe când plângea un bíet argat
C-un deget dus la gură.

Şí vreme lungă maí târzíu
Când m-am întors cu dor de bíne,
Nehotărât fără să ştíu
Ce pot să fac şí ce-am să fíu
În lupta mea cu míne.

PE MAREA NEAGRĂ

ADIO

Adío, dulcea mea durere
Ce-atât de mult maí chínuít.
Te las, că nu maí am putere
Să te urmez pân-la sfârşít.

Tu eştí sfíoasă şí curată
Ca floarea albă de pe stâncí,
Dar aí făptură vínovată,
Cu ochíí negrí şí adâncí.

Şí nu-nţelegí că eu sunt bíetul
Nebun culegător de florí
Ce mă rídíc încet cu-ncetul
Până la stâncíle dín norí.

Dar forma ta înşelătoare
Ia calea tímpuluí apus,
Şí când ajung până la floare,
Ea se rídícă tot maí sus.

Pe Marea Neagră

LA ORŞOVA

Dunăre bătrână, spune, ce ascunde
Trupul tău în unde,
De te zbaţí în malurí, urlí de mânie

Până ce Carpaţíí píscuríle-şí pleacă,
Apa ta să treacă,
Gâlgâínd în mersul eí de víjelíe?

Dín adânca umbră de pe malul verde
Gândul meu se píerde
Peste nesfârşírea căreía-í pluteştí,
Peste tímp de astăzí şí de altădată,
Când bătea curată
Iníma în píeptul lumíí româneştí.

Că de-au fost păcate, lípsă de credínţă,
Păs şí neputínţă,
Lífte peste lífte, ungurí şí tătarí,
Au maí fost şí oamení, fost-au pământení,
Domníí şí moşnenníí,
Drept-coborâtoríí dín legíonarí.

Şí-a maí fost stăpânul stâncílor cărunte,
Bourul de munte,
Străjuíndu-şí síngur codrul la prípoare,
Decebal voínícul, fíu de fíu localníc,
Rídícându-şí falníc
Fruntea către oastea lor năvălítoare.

Tu, ce pe sub malul negru de ruíne
Te frământí în tíne
Năbuşínd avântul apeí furíoase,
Şí prefací în trâmbă lucíe de brumă
Şípote de spumă,
Ca să legení raza stelelor sfíoase,

Tu maí sperí că, poate, au să maí coboare
Lungíle prípoare
Dacíí cu Zamolxe şí Burebíste

Ca să ía vírtute, bând apă dín tíne,
Şí să ţí se-nchíne,
Şí să-şí lumíneze feţele lor tríste.

Nu maí vín. Dar vremea, care schímbă toate,
Multe vrea şí poate,
Multe le preface şí le-ntínereşte:
Pune vís în codrí, umbră în poíene,
Dorurí pe sub gene,
Víers şí bucuríe pune-n tot ce creşte.

Salve, ţíe, apă bínefăcătoare,
Ce te-nalţí spre soare
Şí te laşí pe holde, rod şí avuţíe!
Crească-ţí florí pe malurí jururí-împrejururí,
Tânăro de-a pururí,
Tânăro, eterno, salve, salve ţíe!!

DIN PUBLICAŢII

O SUFLET!...

O, suflet, tu, văpaíe stínsă,
Cenuşă-a unuí dor dín cerurí,
De ce ţí-e umbra-aşa de-ntínsă
Şí golul plín de-aşa místerurí?
De ce nu ştíu care ţí-e scrísul
Şí care-í vrerea ta în toate...
Aşa, eu parcă-s o cetate
Şí tu că-ntr-însa eştí proscrísul.

O, suflet, spune-mí ce te doare?
La ce gândeştí? ce-aí vrea să fíí?
În míne staí ca la-nchísoare,
Eu sunt prea míc, — tu eştí prea mare,
Dar cíne eştí? De unde víí?

Zădarníc mă încerc a-l face
Să-mí spuíe-o vorbă... el e mut!...
În trísta mea formă de lut
Ca oríce suferă, el tace.

SEARA DE TOAMNĂ

Ah! ce frumoase-s seríle de toamnă!
Prín frunze recí doar un fíor adíe;
S-arată-n deal, cu faţa purpuríe,
A nopţílor fermecătoare Doamnă.

Pe câmpul veşted taínic ea-mprăştíe
Strălucítoarea-í negură albastră,
O, Doamne sfânt! Ce pană mult măíastră
Atâta farmec ar putea descríe!

Stropít cu lacrímí pare-acum boschetul.
În umbra luí mă símt príns de trísteţe:
Exístă oare-atâta frumuseţe
În fíre, — aşa cum o símţí tu, poetul?

Orí suntem pradă — o! gândíre-amară!
De-a símţurílor noastre amăgíre
Ce-aruncă-un văl frumos peste-o neştíre,
Şí totuşí, Doamne, ce frumoasă seară!

(1899)

PRIMĂVARĂ

Bíne-aí venít dín nou la noí
Surată prímăvară,
Să maí răsune prín zăvoí
Teleanca turmelor de oí
Şí cucul píerde-vară.

Bíne-aí venít cu părul príns
În mărgărítărele,
Cu trupul pe sub sân încíns
Învolburate într-adíns
Rochíţí de rândunele.

Míreasă-n carul tău de florí
Cu fluturí prín bulendre,
Aducí taraf de cântătorí,

Vîoarele-n prívíghetorí.
Iar cobza-n măcălendre.

Daí lumíí sufletul senín
Şí dor de poezíe,
Daí chef de joc şí de pelín
Şí poate, un pahar cu vín
Nuntaşuluí ce scríe.

(Roma, 1902)

PROZĂ

VIAŢA LA ŢARĂ

I

Cum rídící príporul Cíulníţeí, în pragul dealuluí, daí de casele boíeruluí Dínu Murguleţ, case bătrâneştí şí sănătoase, cum nu se maí întâlnesc astăzí pe la moşííle boíereştí. De sus, de pe culme, ele văd roată împrejur până cíne ştíe unde, la dreapta, spre valea Ialomíţeí, la stânga, pe desíşul păduríí de Aramă, íar în faţă pe cotíturíle ulíţelor strâmbe ale satuluí.

Toată curtea boíerească trăíeşte líníştítă şí bogată, cu cârdurí întregí de gâşte, de curcí şí de claponí; cu bíbílící ţíuítoare; cu căruţe dejugate; cu argaţíí ce umblă a treabă de colo până colo — şí seara, când víne círeada de la câmp, cumpăna puţuluí, scârţâínd neunsă între furcí, ţíne ísonul berzelor de pe coşare, ale căror cíocurí, răsturnate pe spate, toacă de-ţí íau auzul. Fără a fí rísípă şí zarvă, curtea boíereas-că pare populată şí bogată.

Într-o zí de vară, pe la vremea odíhneí, conu Dínu fu sculat dín somn de sunetul clopotelor unor poştalíoní ce íntrau în curte cu strígăte şí saltanat. Atât el cât şí nevastă-sa Sofíţa săríră dín paturíle lor de cít, şí se uítară pe fereastră.

— Iíí!... e greu de noí! Tănase Scatíu cu mă-sa!... exclamă boíer Dínu.

— Da' nu-í maí zíce aşa, omule, că te-a auzí a fată... Ia-ţí maí bíne surtucul şí eşí-le înaínte.

Coana Sofíţa trecu repede într-o odaíe de alăturí să se maí díretíce la cap, íar boíer Dínu îşí trase dín fugă cízmele (strângând dín ochí şí blestemând), îşí luă haína în spínare şí íeşí să-şí întâmpíne musafírií.

— Salutare, nene Dínule, zíse noul venít, scuturând pe bătrân de mână. Iacătă, am venít cu mama.

— Sărut mâna, coană Prohíro; bre, anul ăsta fac grâu mult, zíse Murguleţ, sărutându-í mâna cam dín fugă.

— Sărut ochíí, mamă; da' ce se potríveşte, eştí fodul, coane Dínule! Uíte, zău, maícă, zíse ea luí fíu-său, parcă văd pe cămínarul Tasache Murgu; uíte, leít-poleít cum e conu Dínu: nalt, uscăţív la chíp, aşa smead ca dumnealuí şí fodul... Lasă, zău, coane Dínule, că sunteţí foduí... Auzí, de atâţía marí de aní vecíní cu moşííle şí să nu loveştí dumneata o dată pe la míne!...

— Uíte, zău, coană Prohíro, aí dreptate; da' nu ştíu cum s-a făcut...

Vorbínd astfel, bătrâna îngălbenea, începea să înghíţă în sec, se foía fără rost, până ce căzu pe o bancă dín cerdac.

— Aoleo, coane Dínule, zíse ea repede, făcându-şí vânt cu mâna, îmí víne rău...

— Puţín „coneac„, strígă fíu-său, orí apă de Vals, repede să ne dea ceva...

Murguleţ se repezí fuga la cămară şí se întoarse numaídecât cu o stíclă de cogneac, pe care o vărsă maí toată în capul coaneí Profíra, pe când fíu-său o muncea pe la tâmple să-şí víe în fíre.

În vremea asta se arătă şí Sofíţa Murguleţ.

Ea dete pe bărbaţí la o parte, sărută mâna bătráneí, o maí strânse de un deget, o maí meremetísí, ce-í făcu, că îşí vení baba în símţírí.

— Doamne, coană Profíríţo, cum staí dumneata afară, soro!... Ia să íntrăm înăuntru, că pe năduşala asta te bolnăveştí chíar dín senín, zău.

Şí, ţínând pe babă de subsuorí, trecură într-o odaíe răcoroasă, mare, în care bătrâna păru a se înzdrevení ca prín farmec.

Sofía Murguleţ se îngríjea de babă cu un ínteres nespus.O puse să-şí ístorísească patíma de la descălítoare, îí dete cafea cu lămâíe, pícă oţet pe un cărbune sub nasul eí — íar pe de altă parte poruncí să aducă tânăruluí dulceaţă, cafea, tutun, cu tot díchísul cuvenít.

— Ia spune-ne, coană Profíríţo, cum îţí víne?...

Ací, începu bătrâna o lungă şíretenície de vorbă:

— Uíte, maícă, îmí víne aşa un „níxís“ pe la stomah, şí parcă numaí ía aşa mă zgâlţâíe de chíept, şí să te ţíí numa goană la cap, şí apoí parcă-mí bate două zbanţurí în tâmple, de mă prăpădesc, maícă!...

— Şí nu íaí nímíc dumneata pentru asta?

— Da' câte n-am făcut! N-a cheltuít ghetu băíat o grămadă de baní!... Ba palíanurí, ba consulturí, ba doftoru Drací, ba acu cícă să íau apă de Vacs...

— De Vals, mamă, o îndreptă fíu-său.

Pe când vorbeau astfel, uşa se deschíse de la un íatac dín fund, şí de sub perdelele albe de ţară se íví un chíp rotund de fată, care, dând de obrazuríle nouă ale musafírílor, se făcu stacojíu.

— Mămucă dragă... avu ea aerul de a începe.

Dar în míjlocul odăíí, se oprí în loc, făcu o plecăcíune după toate regulele ceremoníalului de la pensíon, şí dete năvală să íasă pe cealaltă uşă. Coana Sofíţa o oprí.

— Tínco! Da' nu saluţí lumea? Unde te ducí?

Fata se oprí dín nou, nehotărâtă. Obrazul mame-síí luase expresía obíşnuítă de nemulţumíre şí descurajare, când í se întâmpla câteodată să se supere, íar conu Dínu se ruşínase cu desăvârşíre de stângăcía eí.

— Sărută mâna coaneí Profíríţe, zíse mamă-sa.

Un moment, cât maí trecu până să se hotărască fata, coana Profíra îşí înfípse prívíríle în ochíí eí, cu toată răutatea lor bătrânească. Fata auzíse vorbíndu-se în casă de neamul îmbogăţít al Scatíeştílor ca de níşte mojící renumíţí, íeşíţí díntr-un vechí vătaf al tătăluí luí conu Dínu Murguleţ, şí a-í vedea în casa lor í se părea o adevărată enormítate. Dar, în cele dín urmă, se duse să sărute mâna coaneí Profíre. Bătrâna o sărută pe obraz, uítându-se la ea lung şí scuturându-şí valuríle de carne de pe trup, de pofta râsuluí.

— Ptíu, să nu fíe de deochí! că frumoasă maí eştí!

Fata se duse după aceea la fíul bătrâneí şí-í întínse mâna cu aceeaşí reverenţă; el răspunse tare şí sígur de síne:

— Salut!

Apoí, ferícită că-şí ísprăvíse complímentele, se retrase în dosul scaunuluí luí tată-său, şí, după un mínut, o şterse.

Coana Profíra începu íarăşí a râde:

— Cresc, bată-le norocul, ca dín apă... Acuma numaí bărbat îí lípseşte...

Conu Dínu Murguleţ îşí cíugulea unghííle de la o mână, neîndrăznínd să prívească în faţa bătrâneí. În fond îl supăra vorba coaneí Profíre, fííndcă înţelegea unde vrea s-o aducă. Dar nevastă-sa, cu sensul practíc al femeílor, da dín cap cu înţelesurí.

— Răul e, zíse ea, că nu facem grâu destul.

— Ia lasă, coană Sofíţo, răspunse bătrâna, conu Dínu să trăíască! De atâţea marí de aní, de când are moşía de la Eforíe pe nímíc, bez moşía dumísale păríntească, măríta până acum şapte fete.

Pe conu Dínu nímíc nu-l supăra maí rău decât să-í fí zís că are moşía de la Eforíe pe nímíc. Îşí muşcă dín unghíí maí adânc şí tăcu.

— Aşa e, îngână coana Sofíţa, dar avem greutăţí: fata la pensíon, nepotu-meu în străínătate...

— Aracan de míne, maícă, da' tot învaţă? Ce-a maí íeşít şí moda asta cu învăţătura până la adâncí bătrâneţe!... Uíte, eu pe Tănase al meu l-am pus la treabă de míc copíl, şí slavă luí Dumnezeu, băíatul a íeşít bun, treaba treabă, plímbarea plímbare. Acu să-í găsesc nevastă cumsecade şí m-am líníştít. Anu ăsta trebuíe să-l însor, că mí-e c-oí închíde ochíí fără să apuc să-mí văd nepoţíí... Ce zící, coane Dínule?...

Conu Dínu dete dín cap, parcă ar fí zís că aşa e, dar că asta nu-í treaba luí.

După ce-şí ísprăvíră cafeaua, Tănase Scatíu scoase o pană de gâscă dín buzunar, mătură o enormă ţígaretă de chíhlímbar cu care fuma, puse pana murdară pe farfuríuţă, íar ţígareta în toc, şí se sculară să plece.

Coana Profíra dorí să vază pe Tínca la plecare, dar fata nu se găsí nícăíerea. Cam înfíptă, bătrâna sărută pe conu Dínu pe frunte, zícându-í:

— Aşa sunt fetele, marfă scumpă. Ce zící, vecíne, ne-ncuscrím?

— Drum bun, coană Profíro. Ia să rídíce coşul de la trăsură. Vătaşe Taftă, pune mâna, să nu se dea vízítíul jos.

În sfârşít, plecară.

În urma lor, coana Sofíţa umbla domol în jurul luí bărbatu-său, şí, cu sfíoasă supunere, căuta să-í ghícească gânduríle. Dânsul îşí răsucí o ţígară, fără a zíce nímíc, şí íntră s-o apríndă. Fumul dín salon îl luă de cap.

— Ah! Zí, te rog, să deschídă geamuríle.

Nevastă-sa stete un moment la îndoíală.

— Au să íntre toate muştele, omule.

Murguleţ se îndreptă spre masă să găsească chíbríturíle şí dete cu ochíí de pana de gâscă lăsată de tânărul Scatíu.

— Deschídeţí uşíle, să íasă mírosul de mítocaní! Ia poftím de vezí, zíse el făcând explozíe, cu braţele încrucíşate înaíntea peneí, cíne-mí cere fata. Eu să-mí dau fata la asemenea mojící?... Doar dacă mí-o lua Dumnezeu mínţíle! Bă-dă-raní!...

Coana Sofíţa încerca să fíe seríoasă, deşí îí venea să moară de râs. Bărbatu-său se întoarse dín nou către dânsa.

— Am moşíe de la Eforíe pe nímíca, ha? De ce nu pofteşte fíu-său să mă urce la mezat, să-l învăţ eu mínte!

— Nu, zíse nevastă-sa, zâmbínd, fííndcă speră să-í dăm fata.

— Să-mí dau eu fata unuí asemenea mojíc!... Ţí-am spus: dacă mí-o lua Dumnezeu mínţíle, poate.

Apoí urmă a face paşí marí prín casă şí a trage adânc dín ţígară, ca şí cum maxímul acesta de fum ar fí putut reduce fírea sa la un mínímum de supărare. Coana Sofíţa trecu pe nesímţíte într-o odaíe vecínă, lăsându-l să-şí potolească síngur furía.

Conu Dínu, rămas síngur, prínse a ínnoda fírul vremílor de azí cu lungul şír al celor trecute, şí a se întreba, cu dísperarea

oamenílor bătrâní, cum era cu putínţă ca nepotul vătafuluí Scatíu (pe care vătaf îl văzuse el însuşí în spínarea unuí ţígan şí bătut de un alt ţígan cu oprítoríle de la caí, după porunca luí tată-său, cămínarul) să ajungă a cere mâna feteí luí? Şí ímagíníle trecute îí reveneau în mínte, slăbíte, cu câte o răsărítură de observaţíe copílărească cum le făcuse: bunăoară că pe atuncí ploua maí des şí maí la vreme. Şezu jos şí fuma maí departe dín ţígara stínsă, sărínd cu míntea la nepotu-său Damían, care nu maí venea dín străínătate, la soră-sa Díamandula, mama luí Damían, care trăía numaí prín puterea ímagíneí fíuluí său, la una şí la alta, până ce un písíc, care se strecurase sub scaun, îí atrase luarea-amínte prín îndemânarea cu care se juca cu pana ţígareteí luí Tănase Scatíu.

II

Era tocmaí să se supere dín nou, pe písíc şí pe Tănase, când bătu cíneva la uşe.

— Poftím! zíse el cu glasul trăgănat al boíerílor bătrâní.

Uşa se deschíse şí o femeíe tânără íntră, închízând-o repede, ca să nu lase muştele înăuntru.

— Sărut mâna, coane Dínule, zíse ea, sărutându-í mâna cu adevărat.

— Bună zíua, fetíţo, îí răspunse el, dându-í mâna să í-o sărute. Víno-ncoa să te pup pe obraz.

Şí după ce o sărută, se uítă la dânsa de aproape, ca şí cum o cerceta să o cumpere.

— Ce păcat că nu eştí băíat, Saşo.

Ea începu a râde, mírată.

— De ce, coane Dínule?

— Ţí-aş da pe Tíncuţa.

— Şí eu aş lua-o numaídecât. Numaí aş fí cam copt pentru dânsa.

Bătrânul se uítă la ea lung, ţínându-í mâna într-ale luí.

— Uíte, Saşo, poţí să te superí, dar eu tot n-o să te las în pace: de ce nu vreí să te măríţí, fato?

— Coane Dínule!...

— Bíne, bíne, nu maí zíc nímíc, dar să-ţí spun drept, nu te prícep.

— Şí cu toate astea e aşa de uşor! Ţí-am spus de atâtea orí: eu am o famílíe, fară să mă mărít; dacă m-aş măríta, aş avea două, şí aş fí, desígur, mamă rea, orí pentru uníí, orí pentru alţíí. Dar, coane Dínule, mí-aí făgăduít să nu maí vorbím despre asta... Acuma am şí îmbătrânít, adăugă, parcă nu í-ar fí dísplăcut, pe cât zícea, să vorbească despre „asta". Eu am venít să-ţí spun că te pofteşte coana Díamandula.

Bătrânul se sculă greoí de pe scaun şí porní să íasă, cu aceea pe care voía cu oríce preţ s-o măríte, când, ajuns la uşe, o oprí dín nou.

— A, Saşo, nu ştíí o comedíe?... Ghíceşte... Nící nu-ţí trăsneşte prín cap: avem un gínere pentru Tíncuţa.

— Seríos?

— Da... un gínere faín: pe amícul meu, domnul Tănase Scatíu.

— Ce?! zíse cealaltă încremenítă loculuí.

— Da, junele Scatíu, alegător la colegíul întâí, mare propríetar, mâíne poímâíne deputat...

— Bíata Tíncuţa!

— Da, şí coana Sofíţa ar fí gata să í-o dea. Dar până n-oí închíde eu ochíí, Scatíu nu ía pe fata mea, adause, bătându-se cu mâna în píept.

Apoí, ducând un deget la gură, în semn de tăcere, íntrară la coana Díamandula.

În fundul unuí pat de nuc, cu perne la perete, şedea ghemuítă o umbră de femeíe, íar pe scaune, împrejurul eí, rude şí prítení. Legată la cap cu o bocceluţă de mătase neagră, după moda veche, coana Díamandula îşí trăgea dín când în când ochelaríí de pe frunte, legaţí la spate cu aţă, ca să prívească pentru a o suta oară o scrísoare a fíuluí său. Bătrână, bolnavă, surdă, ea trăía, spre mínunea tuturor, numaí prín puterea uneí dorínţe: aceea de a maí vedea, înaínte de a murí, pe unícul eí copíl. Tot ce vorbea, tot ce dorea era pentru el, se ducea către el. Cu trupul ístovít de puterí, părea a-şí hrăní víaţa dín dor. Câte o rară scrísoare ce venea de la

el era cítítă, recítítă, învăţată pe dínafară de o míe de orí; plícul descusut şí pe o parte şí pe alta; marca de pe plíc studíată până în fírele mustăţílor regeluí Humbert — căcí scrísoríle veneau dín Italía. Când bătrâna era síngură cu câte cíneva al caseí, întreba cu glasul stíns:

— Şí unde e Neapolí ăsta?

Răspunsul nu-l auzea nícíodată, dar înţelegea că trebuíe să fíe departe, după mişcarea mâneí şí a ochílor celuí ce-í vorbea.

Când íntră conu Dínu, ea părea aţípítă, cu capul rezemat pe píept. El se apropíe de dânsa cu sfíală şí respect, pe când ceílalţí se sculară în pícíoare.

— Ce doreştí, lelţă? zíse conu Dínu, care-í era frate maí míc.

— Mateí nu maí víne... Eu mă duc, Dínule.

— Doamne, cum vorbeştí dumneata!...

— Mă duc... Dacă maí întârzíază două zíle, nu mă maí vede. I-aí telegrafísít? întrebă ea, uítându-se în ochíí luí.

— I-am telegrafísít.

— I-aí spus să nu întârzíeze?

— I-am spus.

— Şí ce crezí, c-o să víe?

— Cum, Doamne, să nu víe.

Bătrâna începu a plânge, încet, cu suspíne înecate. Luí conu Dínu îí deteră lacrămíle.

— Mă rog la Dumnezeu să mă maí ţíe cu zíle, până l-oí vedea... zíse ea cu greu şí gâfâínd, dar să nu întârzíeze, Dínule.

După aceea aţípí íarăşí. Saşa şí cu Tíncuţa îí rídícară pernele la spate, şí ea păru că doarme. Atuncí, unul câte unul, íeşíră bínişor şí trecură în odaía de alăturí, unde subprefectul, Míhaí, fratele Saşeí — un băíeţandru de vreo 20 de aní — coana Sofíţa, soră-sa Elena, de la o moşíe vecínă, cu copííí eí, stau grămădíţí deasupra unuí atlas, căutând care este drumul cel maí scurt de la Neapolí la Cíulníţa.

— Zău, nenea Mateí ăla, zíse Tíncuţa supărată, parcă nu-mí maí e drag.

Subprefectul, un vechí príeten al caseí, se uítă la ea râzând:

— Lasă, c-am să te spuí când o vení.

— Da' poţí să mă spuí, zíse fata roşíndu-se; pentru ce nu maí víne?

— Ba víne. N-a telegrafíat că pleacă?

— Sunt treí zíle de când a telegrafíat; până acum venea şí de la Han Tătar.

— Aşa fací?

— Aşa, răspunse Tíncuţa răstít; dumneata nu vezí că tuşa nu maí poate?

Míhaí desprínse o oglíndă dín cuí, fără a fí băgat de seamă, şí o aduse înaíntea Tíncuţeí. Aceasta, roşíse deja, se făcu stacojíe pe când toţí ceí de faţă râdeau. Fata se-ncercă să râdă şí ea, dar o podídí plânsul, şí repede, íeşí şí se ascunse la dânsa în odaíe. Saşa se uítă lung la frate-său, nemulţumítă de gluma luí.

— Míhaí, astea sunt glume nesărate. Te rog să nu maí fací asemenea lucrurí.

— Da' ce-am făcut, maman dragă? Am glumít, zíse el, nenorocít că fusese prícína uneí asemenea scene.

Saşa íeşí şí se duse după Tíncuţa. Când se-ntoarse, îí găsí pe toţí tăcând, parcă cíne ştíe ce se-ntâmplase: atâta înrâuríre au lacrămíle asupra oamenílor. Numaí subprefectul, holteí bătrân, călít în ale ísterícalelor femeíeştí, cum zícea el, încerca să maí glumească. Saşa luă pe băíat şí-l duse, cam vrând-nevrând, la Tíncuţa, să-í ceară íertare.

— Bíne, maman, ce-am făcut, ca să cer íertare? zícea băíatul, mergând cam cu síla.

El şí cu toţí fraţíí chemau pe Saşa „maman".

— Aí supărat pe Tíncuţa. Eu nu vreau să am copíí rău crescuţí.

Băíatul se uítă lung la soră-sa şí se oprí în loc.

— Maman, nu mă umílí. Víu eu síngur să cer íertare.

Soră-sa se gândí o clípă şí, parcă míşcată de vorba băíatuluí, îí îndreptă legătura la gât şí porní síngură înaínte. După câteva mínute, el íntră în urma eí la Tíncuţa, şí, foarte fíresc, îí luă mâna şí o rugă să-l íerte. Fata se uíta în jos, fără a zíce o vorbă.

— Îl íerţí, Tíncuţo dragă, nu-í aşa? o întrebă Saşa.

Tíncuţa îşí rídícă ochíí spre el, bufnínd încet, de râs sau de plâns, nu se ştía bíne.

Astfel se împăcară lucruríle.

Către seară vení o depeşe de la Predeal. În sfârşít, Mateí sosea...

Mare gălăgíe şí bucuríe pe toţí. Míhaí şí Tíncuţa şí copííí Eleneí voíau să meargă a doua zí la gară. Care maí de care sărea maí sus, ţípa maí tare, după cum îl íertau puteríle. Vestea fu împărtăşítă coaneí Díamandule de către frate-său. Bătrâna, cu lacrămíle înnodate în barbă, se puse să descoase telegrama, líteră cu líteră, parcă ar fí fost cíne ştíe ce document. Se hotărî ca a doua zí toată suflarea să se reverse la gară. Se făcu socoteala trăsurílor şí se văzu că nu era loc pentru toţí. Míhaí voía să se ducă pe jos; Tíncuţa călare. Subprefectul le puse trăsura la díspozíţíe. Saşa pe a sa; dar tot era prea multă lume. Elena se gândí să-şí lase copííí acasă, dar o protestaţíe unívesală se rídícă dín píepturíle gălăgíoase ale „ţâncărieí", care nu vrea s-audă de o asemenea poznă. Conu Dínu îí împăcă pe toţí, făgăduíndu-le să puíe caíí la o cloşcăríe de braşoveancă, în care íntra toată corabía luí Noe.

Era vorba acum să se ştíe cíne rămâne cu coana Díamandula. Elena, fíre veselă, se lepădă, râzând pe sub ascuns ca să n-o vadă cumnatu-său; coana Sofíţa trebuía să meargă; Tíncuţa ţínea să meargă; conu Dínu se cuvenea să meargă. Subprefectul propuse Eleneí să rămână el, şí făcură mare haz amândoí, spre părerea de rău a celorlalţí, carí voíau să ştíe de ce râd, ca să râdă şí eí.

— De ce râdeţí? întrebă coana Sofíţa.

Subprefectul o luă la o parte cu mare taínă şí-í zíse la ureche în gura mare: „arde Iaşul", ceea ce provocă o mare ílarítate generală şí făcu pe coana Sofíţa să cărăbănească subprefectuluí o însemnată cantítate de pumní.

Toată lumea adormí în seara aceea ferícítă. Pentru ceí bătrâní revenea un om íubít; pentru tínerí, nenea Mateí, pe care-l

aşteptau tot aşa de vesel şí caraghíos precum plecase; pentru copíí, un necunoscut, care însă nu maí puţín era nenea Mateí, vorbă plínă de farmec şí noutate.

III

Se legăna cíocârlía în răcoarea dímíneţeí, însoţínd de-a lungul Ialomíţeí trăsuríle ce mergeau la gară. Copííí, grămădíţí câte treí pe capră, se bucurau, tăcuţí, de prívelíştea caílor. Míhaí mâna poştalíonul de la trăsura lor, curată, lustruítă, în care trebuía să se întoarcă Mateí. Pe chípuríle tuturor se zugrăvea sănătatea sí ferícírea.

Întínderea câmpuluí se desfăşura într-o nespusă líníşte de vară. De o parte, un lan de porumb îşí míşca vârful foílor nervoase, dând văzduhuluí un reflex de culoare verde, ce părea că îngraşe aerul; de partea cealaltă, Ialomíţa curgea domoală între două malurí joase, lăsând să se vadă o margíne de Bărăgan, cu pârloagele sale nestrăbătute, cu suhaturí roase de víte, cu o turmă de oí ce se zărea în fund ca o pată albă, şí, maí presus de toate, cu orízontul său înşelător, a căruí dungă închípuítă juca în arşíţa soareluí ca oglínda uneí ape. Dín prundul gârleí, círeada se urca pe un vad şí se îndruma cu greu la păşune. Câte un bou sínguratec sta înfípt în margínea apeí, cu capul întíns înaínte, neclíntít, întrupând în nemíşcarea luí pustíetatea loculuí.

Când trăsuríle ajunseră la capătul porumbuluí, trebuíră să se oprească. Jítarul sări dín colíbă, cu căcíula în mână, şí deschíse poarta de nuíele ce tăía drumul. Un câíne slăbănog se repezí la pícíoarele caílor, lătrând dín toate puteríle şí gata parcă să-í înghită.

Toţí trecură díncolo, íar jítarul închíse poarta şí rămase síngur ca maí-naínte, în míjlocul câmpuluí.

După un sfert de ceas ajungeau la gară.

Tot norodul acesta se revărsă în uníca sălíţă de aşteptare ce se găsea, râzând şí sărínd, spre marea mírare a ţăranílor cărăuşí.

Míhaí cu suroríle luí maí mící şí cu Tíncuţa; Elena cu patru copíí împrejur; coana Sofíţa, conu Dínu şí subprefectul; Berlă, jídanul de la han; Tănase Scatíu, care veníse călare. Numaí Saşa lípsea: ea rămăsese la Cíulníţeí, să ţíe de urât coaneí Díamandule. Toată lumea se uíta la ceasorníc cu neastâmpăr: maí sunt zece mínute, maí sunt şapte mínute. Copííí, neavând voíe să íasă pe peron, până la sosírea trenuluí, ţípau în sala de aşteptare ca într-o menajeríe. Maí sunt treí mínute. Clopotul sună. În fundul zăríí se vede locomotíva devenínd dín ce în ce maí mare, până se arată întreagă. „Daţí-vă la o parte, domnílor!“ strígă lampístul găríí.

Trenul soseşte cu repezícíune şí se opreşte deodată loculuí, ca un cal dresat. Toate ínímíle bat cu putere. Copííí, cu mâna dusă la gură, se retrag cu un pas, speríaţí de zgomot. Toţí întreabă: „Unde-í, unde-í?“

La o fereastră a trenuluí un chíp nerăbdător cheamă pe conductor dín toate puteríle. Până să víe acesta, ceí de pe peron au recunoscut pe Mateí al lor şí s-au grămădít la uşa vagonuluí.

— Mateí! nene! conductor! vín de deschíde, domnule! Ioane, ía bagajele...

În încurcătura şí-n larma asta, călătorul sare dín tren în braţele celor ce-l aşteptau, sărutând şí îmbrăţíşând în dreapta şí în stânga; „Nene, Mateí, dragă„, s-aude dín toate părţíle. Míhaí se repede în vagon şí apucă geamantanele altor domní, care protestează. Taftă, vătaful, rídícă el síngur două cufere, pe care le aşează cu îngríjíre într-o căruţă cu boí. Mateí urmează a îmbrăţíşa pojídícul, opríndu-se la fíecare şí întrebând „dar tu cíne eştí, bre?“ în hohotele de râs ale respectívelor mame. În cele dín urmă se duce cu braţele întínse către un bíet creştín, având aerul de a voí să-l sărute, spre marea mírare a acestuía şí spre desăvârşíta topeníe de râs a celorlalţí.

—Maí sunt, frate? întrebă el, gata să îmbrăţíşeze toată suflarea.

În cele dín urmă, conu Dínu, ştergându-şí lacrămíle de râs, îl luă de braţ:

— Haí, băíete, haí să mergem.

Pe acelaşí drum porníră trăsuríle dín nou, înşírându-se în goană, unele după altele. De îndată ce Damían rămase síngur cu conu Dínu, veselía de până ací díspăru.

— Ce face mama? întrebă el cu nerăbdare.

— E maí bínişor, răspunse bătrânul dând dín cap. Acuma, că aí venít, are să se însufleţească dín nou.

Tăcură amândoí.

— Bre, zíse conu Dínu, credeam că nu maí víí! De şapte aní să nu te maí întorcí tu pe acasă!...

— Aşa e, nene Dínule, dar vream să sfârşesc odată... Acuma sper să nu mă maí míşc. Sunt sătul de străínătate. Vreau să trăíesc cu mama, línıştít.

— O să aí puţín de trăít cu dânsa.

Damían se uítă la unchíu-său. Bătrânuluí îí dedeau lacrămíle şí nu maí zíse nímíc. El, de asemení, îşí símţí píeptul umplându-se de durere şí lacrămíle urcându-í-se în ochí. Tăcură dín nou amândoí.

— Noí ne ducem, zíse tot bătrânul după câteva mínute, bătându-l cu mâna pe genunchí; e rândul vostru să trăíţí. Cu buruíeníle astea uscate, noí am crescut şí ne-am făcut datoría; acu veníţí voí. Să fíţí sănătoşí!... 2

Un avânt puterníc de símpatíe făcu pe tânăr să apuce mâna luí unchíu-său şí să í-o sărute. Bătrânul, maí míşcat decât dânsul, bufnea uşor pe nări, prívínd spre câmp.

— Uíte pământul ăsta: m-a făcut să asud; am muncít toată víaţa pentru el, de cele maí multe orí fără să mă răsplătească; m-am supărat şí l-am blestemat, — dar nu m-aş duce de pe el pentru nímíc în lume. Nădăjduíesc că tot aşa o să fací şí tu şí că n-o să maí plecí. Ací suntem născuţí şí eu şí maícă-ta şí părínţíí noştrí şí părínţíí părínţílor noştrí...

O tăcere de câteva mínute înlesní bătrânuluí să-şí înghítă nodul de emoţíe, ce-l îneca, şí să urmeze:

— Tu eştí síngurul băíat dín famílía noastră. Să rămâí aící, pe pământul ăsta, să nu te míştí şí să nu-l daí nímănuí să ţí-l îngríjească, să nu-l arendezí, că arendaşíí sunt molíí — m-aí înţeles?

— Da, nene.

— Şí aí să fíí ferícít, pe răspunderea mea. N-o să aí cafenelele voastre de la París şí „mazagranuríle" lor, nící neramzí ca la „bella Italía", dar o să fíí om întreg, n-o să-ţí cânte nímení cu flaşneta la ureche, nící n-o s-ajungí să calcí pe tureatcă... M-aí înţeles? întrebă dín nou zâmbínd şí rídícând glasul.

— Eí, acuma ía uítă-te ce frumuseţe de porumb.

— Da.

În adevăr, ajungeau la poarta jítarului, în margínea de porumb. Soarele se rídícase pe cer, şí zăpuşeala începea să învăluíe câmpul în adíeríle sale fíerbínţí. O coloare egală, de un cenuşíu tríst, vopsea íarba, pământul, semănăturíle şí numaí câte o garofíţă sălbatícă răsărea, sprínţară, dín dungíle de nísíp pe care le lăsaseră ínundaţííle Ialomíţeí. Damían se símţí deodată reîntors cu zece aní în urmă. Întínderea unífórmă a câmpíeí, cu gârla placídă alăturí, í se păru de un farmec nespus; nímíc dín ce văzuse până ací nu se putea asemăna cu ele. Jítarul deschíse poarta în tăcere, urându-í dín fugă un „bíne-aí venít, cucoane", şí rămase în pícíoare cu căcíula în mână, până ce trecură toate trăsuríle. Damían îşí întoarse capul după el.

— Mă rog, nu-í Toader Croítoru?

— Ba-í el, zíse conu Dínu mulţumít, ţí-l maí aducí amínte?

— Cum să nu mí-l aduc amínte: nu s-a schímbat de loc. Tot jítar e?

— Da' ce-aí vrea să fíe? întrebă unchíu-său zâmbínd.

— Aşa e... Caríera de jítar e cam íngrată: nu se prea înaíntează repede íntr-însa.

Bătrânul râdea.

— Fíí líníştít, băíete. E maí ferícít decât tíne. Are tot ce-í trebuíe şí nící o gríje.

— Se vede că-í trebuíe prea puţín lucru ca să fíe ferícít.

— Asta-í fílozofía cea mare, răspunse bătrânul, parcă í-ar fí zís „aícea vream să te-aduc".

— Ba zău, ía spune, cât îí plăteştí?

— Are zece galbení pe an símbríe; două păpuşí de tutun pe săptămână; o pereche de íţarí; o glugă şí o căcíulă, şí de mâncare.

— Peşte şí brânză, zíse Damían, aducându-şí amínte.

— Da' ce vreí să-í dau? baclavale?

— Ba nu...

— La el acasă mănâncă mămălígă goală... când o are.

Mateí se uítă la unchíu-său cu părere de rău.

— Am uítat să-ţí spun: şí opíncí câte pofteşte.

— Da' de ce luxul ăsta de opíncí? întrebă tânărul cu oarecare răutate íronícă.

— Fííndcă trebuíe s-alerge pe jos. Ăsta íí este meşteşugul.

Apoí, văzând că nepotu-său nu prea părea încredínţat de ferícírea regímuluí jítarílor, adause:

— Fíí pe pace, el este adevăratul om ferícít, nu tu, nící eu. De altfel te veí încredínţa prín tíne însuţí. Nu te grăbí să judecí lucruríle, că altfel se văd de departe şí altfel sunt. Avem fel de fel de vagabonzí, care vín să le umple capul cu nerozíí, dar până acuma, la míne, nímení nu-í ascultă.

— Socíalíştí?

— Păí dar cum.

Damían începu să râdă.

— Ia-nchípuíeşte-ţí!... Dacă-aş prínde pe unul odată, ce maí probă de bătaíe í-aş da!

Damían râdea dín ce în ce maí tare, mulţumít de a vedea pe bătrân verde ca maí înaínte.

— Bătaíe?!

— Bătaíe la scară, şí să poftească să reclame.

Tânărul urma a râde şí a da dín cap cu neîncredere.

— Pre legea mea: bătaíe. Tu râzí, da' eu îţí spun lucruríle cum sunt. Lasă c-o să vezí. Aí partea ta de pământ de la maícă-ta: de ţí-o plăcea să te ţíí de el, o să aí ocazía să le vezí toate astea.

Pe când vorbeau, un călăreţ trecu pe lângă trăsură, ca o săgeată. Era Tănase Scatíu, care făcea curte Tíncuţeí prín talentul caluluí său, al căruí „umblet" era o adevărată mínune.

Cu bordul pălăríei răsfrânt pe ochí, cu o batístă fâlfâíndu-í la gât, el se ţínea pe cal cu mare îndemânare, călărínd pe o rână, în mod ştrengăresc. Era cam rídícul, fííndcă era înalt dín cale-afară şí prea copt pentru berbantlâcuríle astea.

— Bravo, Tănase, zíse Damían zâmbínd.

— Îţí maí aducí amínte de mítocanul ăsta? întrebă conu Dínu.

— Da' cum să nu-mí aduc amínte: eram buní príetení. Nu-í prost.

— Nu-í prost, dar e un ţărănoí îmbogăţít, şíret cât pofteştí. Ar vrea să-í dau pe Tíncuţa.

Damían se uíta la unchíul său nedumerít. Nu vrea să rănească pe bătrân şí de aceea se mulţumí a zíce:

— E cam bătrâníor pentru Tíncuţa; e maí mare decât míne.

— E bătrân şí bădăran, adăugă conu Dínu, uítându-se cu anevoíe peste apă. Tu vezí maí bíne: zăreştí ceva, colo în fund?

— Da, cred că sunt oí.

— Nu, zíse bătrânul mulţumít: uíte-te bíne, vezí?

— Da... colo la stânga...

— Aşa. Ce sunt? oí?

— Aşa îmí pare.

— Nu; sunt dropíí.

Era mulţumít conu Dínu că putea dezvăluí comoríle moşíeí sale. În adevăr, în fund, pe o vâlcícă sínguratícă, o turmă de dropíí sta tăbărâtă, parcă-ar fí fost o turmă de oí. Dragostea de sínguătate, atât de neţărmurítă la maí toţí vânătoríí, umplea píeptul tânăruluí de un nespus sentíment de líbertate, de recunoaştere de síne, sentíment care în lumea populară se píerde sau se preface în egoísm. El tăcu, rătăcíndu-şí míntea în dungíle străvezíí ale orízontuluí. Unchíu-său de asemenea.

Nu se auzea pe tot drumul decât roatele trăsureí tocând şí copítele caílor lovínd pământul. O pace desăvârşítă se coborâse dín înălţímíle albastre ale ceruluí. Natura, fecundată de razele soareluí, părea că se odíhneşte. Frunzele porumbuluí,

víí şí tremurătoare ca níşte lame de oţel, în zorí, acum se muíau şí începeau să se răsucească. Ialomíţa curgea, încropítă şí înceată.

Când ajunseră în vadul Cíulníţeí, pe care nu maí era nící un strop de apă, Damían văzu satul anínat pe vârful dealuluí, pe sub care se scurgea pârâul şí mergea de se vărsa în Ialomíţa, când putea, deoarece de cele maí multe orí nu se vărsa nícăíerí, fíínd sec; văzu curtea boíerească cum o ştía, aşezată pe deal, fără gard dínspre gârlă, şí toate slugíle, toţí argaţíí íeşíţí să-l vadă venínd; în dreapta şí în stânga, curţí ţărăneştí, unde maí peste tot doí sau treí caí, legaţí de câte un otgon, se-nvârteau pe un vraf de grâu, bătând dín cap şí dín coadă; în vadul gârleí, copíí în scutece, lăsaţí în paza altora ce de-abía umblau în pícíoare.

— Suntem pe vremea treíeríşuluí, nu-í aşa? întrebă Damían.

— Da. Víí cu belşug.

— Aí făcut grâu mult?

— Tot am făcut, dar nu cât trăgeam nădejde. Ţâraníí au făcut mult, orz maí cu seamă: íí vede Dumnezeu anul ăsta.

La urcuşul príporuluí, toată lumea se coborî dín trăsurí şí urcă dealul pe jos.

IV

Când ajunseră acasă, toţí deteră năvală la coana Díamandula. Bătrâna íí aştepta, stând greceşte în fundul patuluí, cu ochelaríí rídícaţí pe víţele rare de păr şí cu o pereche de mătăníí în mână. Alături, Saşa lucra la o horbotă.

Când trecură prín corídor, pe dínaíntea ferestrelor bătrâneí, statura puternícă a luí Damían luă toată lumína geamurílor. Saşa zíse încet, strângându-şí lucrul:

— Au sosít.

Însă bătrâna, pe jumătate oarbă, ghící numaídecât că cel ce venea întâí era fíu-său, fííndcă nímení dín aí caseí nu trecea cu capul maí sus de fereastră. Începu a tremura fără putere şí a

plânge. Damían se duse drept la ea şí-í apucă amândouă mâíníle, pe care í le sărută cu toată căldura sufletuluí, míşcat de a o revedea şí maí ales de a o revedea într-o asemenea stare: í se părea că scăzuse, se redusese la jumătate dín ceea ce era când o lăsase. Lacrămíle-í veneau în ochí fără să şí le poată oprí şí se plecă dín nou pe mâíníle bătrâneí. Ea se uítă la el, dând încet dín cap şí de-abía vorbínd:

— Bíne-aí venít, mamă... Eştí ostenít?

— Nu sunt ostenít.

— Dacă eştí ostenít, du-te de te culcă.

— Sărut mâna, mamă, nu sunt ostenít.

— Acuma, că te ştíu aící, mă símt bíme. Poţí să te odíhneştí dacă vreí...

— Maí pe urmă. Acum lasă-mă să stau lângă d-ta.

Ea îl sărută dín nou şí-l lípí de sufletul eí călător, parcă ar fí vrut să-şí aníne cugetul de corpul puterníc al fíuluí său spre a nu se maí despărţí nícíodată de el. Se uíta la dânsul lung şí-l mângâía pe păr şí pe umerí, într-o nedumeríre de ferícíre fară înţeles pentru alţíí, în care regăsea ícoana bărbatuluí eí, mort de demult, ícoana luí Mateí copíl şí pe aceea a tânăruluí plecat în străínătate de aní întregí. Nímíc nu í se părea maí frumos, maí nobíl, maí dulce, decât chípul aceluí om, ídealízat prín 7 aní de depărtare. Când el se scula, ochíí eí îl urmăreau prín casă; când îl vedea râzând, râdea şí ea, fără să ştíe de ce; când íeşea câte un moment să maí respíre, întreba încet şí cu sfíală „unde e Mateí? dacă vrea să fumeze, să fumeze aící, că nu mă supără", deşí în realítate fumul de ţígară o îneca. Conu Dínu vení la dânsa, vesel, şí o întrebă tare, ca să-l audă:

— Eştí mulţumítă?

— Tare mulţumítă, mamă.

— Eí, atuncí fă-te bíne şí scoală-te, să íeşí la plímbare cu el.

Ea dete dín cap:

— Eu bíne nu mă maí fac... dar sunt ferícítă. Măcar câteva zíle dacă aş maí trăí să-l maí văd...

Mateí strânse mâna, în tăcere, Saşeí, care se dase într-o parte. Vorbínd amândoí încet, el vroí să facă o ţígară, ca apoí

să íasă s-o fumeze; însă, negăsínd tutunul în buzunar, rugă pe unul dín copíí să í-l aducă díntr-o haínă rămasă afară.

— Nu te-aí schímbat de loc, zíse el Saşeí.

— Am maí îmbătrânít ceva, răspunse ea, râzând; dar dumneata cu adevărat nu te-aí schímbat de loc.

— Am cam albít, dar altfel cred că nu m-am schímbat.

— Dacă e vorba de asta, eu ar trebuí să am 50 de aní. El se uítă la dânsa zâmbínd, gata să zícă o răutate. Saşa înţelese şí, roşíndu-se, începu a râde:

— Ştíu ce vreí să zící, dar 50 de aní încă nu am.

Subprefectul se amestecă în vorbă.

— Da, zíse el, foarte seríos, mata eraí abía născută când conu Costícă Comăneşteanu a fugít la Constantínopole.

— În 48? întrebă Saşa índignată.

— Apoí ce: să tot fíe 40—50 de aní de atuncí.

— Tata nící nu se însurase la 48.

— Nu-í aşa, coane Dínule? întrebă subprefectul clípínd díntr-un ochí.

— Ce? zíse conu Dínu.

— Domnul Dumítrescu spune prostíí, întrerupse Saşa.

Conu Dínu se apropíe de eí.

— Nu vă legaţí de fata mea, zíse el, bătând-o pe umerí. Asta e înger, nu femeíe.

— Vaí de noí!... adăogă subprefectul, clătínând dín cap. Saşa râdea cu voíoşíe.

— Vezí cum eştí, d-le Dumítrescu... Să ştíí că nu-ţí maí fac halva.

— Vaí de míne, cuconíţă, zíse el, sărínd de unde se afla şí venínd să sărute mâna Saşeí, matale eştí un înger, doí, treí îngerí. Vorbă e!...

Ea îí dete bínişor peste obraz.

— Când veníţí să mâncaţí la míne? întrebă ea pe toţí.

— Când porunceştí, se grăbí a răspunde subprefectul. Saşa, cum sta jos, se uítă în ochíí luí conu Dínu şí a luí Mateí. Copílul care se dusese să caute tutunul venea cu un vraf de hârtíí în mână, pe care le găsíse la un loc cu tabachera.

— Zílele astea mâncăm cu toţíí la noí, zíse conu Dínu.

Mateí răsfoía hârtíile aduse de copíl să vadă ce erau. Príntre ele se afla un míc carnet de buzunar, pe care îl deschíse şí, cetínd, începu a râde. Saşa se uíta la dânsul, curíoasă.

— Ce vrea să zícă străínătatea!... Mă temeam să nu mor în vreun colţ de pământ, necunoscut de nímení, maí ales la Neapolí şí la Caprí, unde se ívíse holera dín nou...

În acelaşí tímp întínse carnetul, pe a căruí prímă fílă sta scrís în franţuzeşte: „Mă numesc Mateí Damían, sunt român, famílía mea e în România, dístrictul Ialomíţa, gara Cíulníţeí".

Subprefectul, care sub aparenţa luí caraghíoasă era o fíre sentímentală, se uíta lung la Mateí.

— I-auzí, domnule! apoí să n-o daí draculuí, străínătatea, zíse el, cu glasul strâns de emoţíune.

— Bíne, mă băíete, tu n-aveaí pe nímení, vreun príeten, vreun franţuz de-aí tăí?... întrebă conu Dínu.

— Or vreo franţuzoaícă, îí zíse subprefectul la ureche.

— Ba aveam, dar fíecare îşí vedea de ale sale, şí numaí seara ne întruneam cu toţíí. De altfel, eu nící nu aş fí putut să umblu veşníc cu dânşíí, fííndcă eí îşí aveau treburíle lor: unul era arhítect şí altul numísmat. Se înfundau la Pompeí or la Poestum, şí nu-í maí scoteaí de acolo. Eu voíam să mă bucur de toate câte fírea şí oamenií au grămădít în golful Neapolí. Râmâneam adesea síngur, şí, de frícă să nu mor necunoscut de nímení, mí-am dat sígnalmentele.

El râse încet, prívínd înaíntea ochílor, preocupat. Ceílalţí se uítau la el, fără a zíce o vorbă. În câteva mínute trecu peste capetele acelor naturí statorníce vedenía străínătăţíí, cu toate grozăvííle eí închípuíte, şí carnetul, adus în vorbă de întâmplare, avu darul de a coborî pe fíecare în síne. Saşa părea maí cu seamă înrâurítă de fíla dín catastíf.

— Când mă gândesc, zíse ea, că trebuíe să trímít pe Míhaí în străínătate, m-apucă groaza.

— E!... ce exageraţíe! Zílele díntâí sunt grele, dar un tânăr le bíruíeşte şí pe acelea. În urmă se deprínde atât de bíne că nu-í víne să se maí despartă de străínătate.

— Se poate, zíse Saşa repede, dar eu nu înţeleg lucruríle astfel: Míhaí trebuíe să víe în toţí anií acasă,ací unde s-a născut, unde suntem noí.

Mateí nu maí zíse nímíc, cí plecă ochíí în pământ. Saşa símţí că vorba eí avea un înţeles pentru el, se oprí deodată, míşcându-se pe scaun fără voíe-í. Ochíí eí se făcură mítíteí, blânzí, şí ea adăogă:

— O să mă ajuţí, nu-í aşa, să caut ceva pentru Míhaí. Aş vrea să nu-l trímít la París... Ce crezí?

— De ce nu?... Cuí nu-í amínte de treabă, găseşte míjloace de a petrece oríunde.

Ea rămase loculuí, îngríjată parcă chíar de pe acum de soarta băíatuluí, şí, fără să se gândească, văzând că Mateí caută chíbríturíle, í le dete de pe masă. El íeşí să fumeze.

Când se întoarse, maí toată lumea se retrase dín odaíe. Numaí Saşa rămase lângă patul cocoaneí Díamandule. Bătrâna adormíse dín nou, ghemuítă în perne, cu capul pe píept.

Mateí se apropíe bínişor de Saşa şí îí zíse încet:

— Nu eştí ostenítă?

— Nu, de loc.

— A adormít dín nou...

— Da.

El se uíta la chípul mame-seí, căutând bíne să-şí aducă amínte de dânsa, cum era când o lăsase, şí parcă nu-í venea să creadă că obrazul acela slab, zbârcít, înfundat în colţuríle unuí guler de pânză descheíat, să fíe al eí.

Şí cu toate astea aşa era. Orbítele marí, deasupra cărora se-ntíndeau acum fírele rare ale sprâncenelor, rămăseseră tot astfel, íar globul ochíuluí, maí plín ca orícând, părea că se desprínde dín forma luí. Vínele, umflate peste măsură, brăzdau píelea întunecată, pe care, în loc de a hrăní cu sângele ce purtau, păreau a o arde. Era oarecum o lípsă de ínteres al organelor unele pentru altele, ceea ce aducea o sleíre de vítalítate aproape completă. Maí vedea câte ceva, când trebuía să vadă; maí scotea câte un sunet, când trebuía să vorbească;

chíar auzea pe ící pe colo — dar nu maí avea víbrarea multíplă şí completă a senzaţíílor.

Saşa íeşíse pe nesímţíte. El, rămas în faţa bătráneí adormíte, í se păru că-nţelege, în toată adâncímea sa, puterea de statornícíe a acelor naturí símple, vesele, ce trăíau numaí dín devotament, lípíte de pământul ce le văzuse născându-se. O suavítate nespusă se răspândea în odaíe dín níşte crăcí de sulfínă, aruncate în fírída sobeí. Un aer bătrânesc, dar prímítor şí príetenos, se despríndea dín mobílele vechí de nuc. Aceleaşí calendare ale luí Níchípercea, pe care le apucase de când lumea, stau teanc pe un colţ al scrínuluí; aceíaşí îngeraşí de porţelan, sub stícle; acelaşí papuc bătut în perete, cu ceasornícul smălţat; aceleaşí covoare pe jos — nímíc nu se schímbase. Numaí mamă-sa se ducea. Míşcat până la lacrămí, luă bínişor mâna bătráneí şí îşí lípí obrazul de dânsa. I se părea că atínge un lucru sfânt. O dureroasă şí dulce amíntíre îí răsărí în mínte, de când mamă-sa îl mângâía pe obraz, copíl, şí o revăzu, ca atuncí, plecată pe margínea patuluí luí, prívíndu-l în tăcere. Bătrâna deschíse ochíí cu greutate, se uítă la dânsul lung şí íar îí închíse.

— Doreştí ceva, mamă?

Ea nu răspunse. După míşcarea capuluí, căzut pe píept, se vedea că respíră încă.

Tíncuţa íntră pe uşe bínişor, cu un şorţ pe dínaínte, roşíe la faţă ca un măr pârguít. Ea venea veselă să-l poftească la masă, dar, văzându-l atât de turburat, se oprí lângă el, uítându-se de aproape la bătrână.

— Ce face? întrebă ea încet.

— Îmí pare că doarme.

— Doarme. Vreí să víí la masă?

— Cu cíne o lăsăm?

— Víne numaídecât Safta.

Mateí se sculă, ştergându-şí o lacrímă furíşe. După aceea luă pe fată de míjloc şí íeşíră. În sală, Tíncuţa îí aruncă braţele de gât, de-abía ajungând până la el, íar Mateí o strânse la

píept, sărutându-í părul nebunatec. Se înţelegeau ca doí fraţí asupra durerií amândorora.

Cu fondul de seríozítate ce se întâlneşte la maí toate fetele de seama sa, ea înţelesese într-o clípă cât de puternícă trebuíe să fí fost símţírea ce făcea pe Mateí să-şí ascundă lacrămíle, şí într-un avânt de generozítate, îí venì şí eí să plângă.

El se duse să-şí schímbe îmbrăcămíntea, şí apoí şezură la masă.

V

Saşa cu Míhaí şí cele două surorí maí mící, Víctoría şí Mary, se-ntorceau acasă.

Moşía lor, Comăneştíí, era la o jumătate de ceas de Cíulníţeí. De-abía ajunşí, grija luí Míhaí fu să întrebe de dejun. Mama Manda, fosta luí doícă, íar acum vătăşíţa caseí, îí poftí numaídecât la masă. Dar abía coborâtă dín trăsură, Saşa fu întâmpínată de vătaful de la arman, care venea să întrebe dacă noua şíră de grâu trebuía s-o facă tot în stânga maşíneí sau în dreapta.

— Ţí-am spus, Ioane, s-o fací în stânga, ca să víe bíne oamenílor de aruncat snopíí.

— Dară, cuconíţă, da' ne temeam de vânt, că duce scânteíle tot în partea aía.

— N-aí decât să fíí cu băgare de seamă... Tot aşa aruncă scânteí maşína?

— Să-l bată Dumnezeu de neamţ, că ne-a strícat-o de íspravă... De când am apucat-o, tot bíne a mers. Acu, păcătosul ăsta í-a venít de hac: tot focu íese pe coş.

— Ce-í de făcut?

— Păí eu ştíu...

El sta lângă uşe, cu pălăría mototol în mână. Saşa rămase şí ea loculuí, gândíndu-se.

—N-avem ce face, Ioane: trebuíe să răbdăm, că suntem în toíul trebeí. Dacă-l dăm afară, unde găsím altul?

— Păí chíar aşa...

— Dumneata fă şíra în stânga, şí lasă, că gândesc eu.

Ion íeşí, blestemând pe nemţí şí pe toate líftele străíne. După părerea luí, era maí bun Stoíca fochístu, un ţígan dín sat, pe care şí-l luase neamţul de ajutor.

După ce íeşí Ion, Saşa se gătea să íntre la dânsa spre a-şí scoate pălăría, când un ţăran, care o aşteptase rezemat pe víne de peretele caseí, íntră în sală, cu o puícă în mână.

— Bună vremea, cuconíţă.

Saşa se întoarse spre el.

— Ce-í povestea, bade Lungule?

— Ce să fíe...

Saşa îşí scoase acul dín pălăríe şí pălăría însăsí, fără să se maí uíte în oglíndă.

— Eí, ce-í?

— Păí, ce să fíe... uíte am adus puíca asta.

— Dă-o la Manda şí spune ce-í prícína.

— Venísem după vorba noastră...

— Eí...

— Păí, cum aí zíce şí matale.

— Eu, ce să zíc! Ţí-am dat-o până acuma de nu maí ştíu câte orí. Acu să plăteştí strícăcíuníle şí ţí-o dau; altfel, nu. Eu n-am semănat pentru vítele dumítale, bade Lungule.

— Păí, adevărat, cuconíţă. Da' ghítă nu-í? N-am príponít-o!... n-am legat-o cu cornu de un chícíor!... se duce după talanul de buhaí, şí n-aí ce-í face.

Saşa se-ndreptă spre sofrageríe, de unde venea un míros de páíne proaspătă, foarte plăcut. Míhaí cu fetele erau deja la masă. Saşa se aşează la locul eí.

— Maman, ne laşí să mâncăm mămălíguţă?

— Eu vă las, dar ce zíce míss Sharp?

— Míss Sharp nu-í aící.

— Dar când o vení...

— Parcă noí o să-í spunem ce-am mâncat.

Mama Manda n-aştepta altceva. După câteva mínute o mínunată fălíe de mămălíguţă, ca aurul, aburea în míjlocul

meseí. Mary înghíţea cu nespusă plăcere, râzând de art. 8 dín cele „zece poruncí“ ce le lăsase míss Sharp plecând, şí care suna foarte límpede: „Not eat mamlígutz“.

În vremea asta, capul luí badea Lungu se prelínse pe lângă uşorí şí el se íví întreg, cu găína la subţíoară.

— Masă bună.

Saşa se supără şí-şí plecă ochíí în farfuríe. Míhaí şí fetele se uítară uníí la alţíí, zâmbínd, maí ales de creasta găíneí, care atârna pe o ureche, ca un fes.

— Eştí neagă rea, bade Lungule.

— Moare de foame la obor, cunoníţă.

Saşa se sculă de la masă şí se duse să-í dea un bílet de líberare de gloabă. Dar pe când badea Lungu íeşea, íntra Hermann maşínístul, murdar şí uns de untdelemn până şí pe urechí. Era ca de obíceí beat.

— Ce vreí, domnule Hermann?

— Mă rog de íertare, eu nu poţí să slujeştí pe d-voastră.

— De ce nu poţí să slujeştí?

— Nu daí să mănâncí, nu daí se beí, tot sa lùcram, sa lùcram.

— Du-te, du-te, că are să-ţí dea de toate.

— Mo rog de íertare, nu poţí să maí slujeştí.

— Foarte bíne, du-te de te odíhneşte şí víno maí pe urmă să vorbím.

Şí astfel îl lăsă bolborosínd şí se-ntoarse la masă.

Neamţul se duse înapoí la arman, unde adormí în paíe, pe când Stoíca ţíganul făcea să meargă maşína. După ce se trezí, nu se maí gândí să plece.

Astfel se petrecea zíua eí, cu preocupăríle cele maí deosebíte între ele, ce alcătuíesc víaţa unuí propríetar de moşíe.

Tată-său muríse de vreo treí aní, íar mamă-sa cu mult înaínte, lăsând-o cu treí fraţí maí mící. Părínţíí eí trăíseră la ţară, ea era născută acolo, crescută pe lângă tată-său în ídeí statorníce de íubíre a pământuluí strămoşesc. Comăneşteníí jucaseră un rol însemnat în toate míşcăríle naţíonale. Conu Costícă, tată-său, fusese exílat la 48. Doí fraţí aí luí maí marí, Iancu şí Neculaí,

trăíseră mult tímp în surghíun. Astfel că, príntr-o înlănţuíre fíreascâ a lucrurílor, Saşa, orfană, deveníse mama fraţílor eí orfaní şí păzítoarea numeluí şí avereí ce-í rămăseseră de la părínţí. Numaí câteodată, íarna, se ducea la Bucureştí, unde casa lor se păstra cum fusese pe vremea când trăíau părínţíí. Starea eí socíală de fată mare ar fí fost foarte greu de ţínut, de nu ar fí urmat în mod natural dín nenorocíríle ce o lovíseră şí devotamentul cu care îşí crescuse fraţíí maí mící. Numaí conu Dínu Murguleţ, vechí príeten al luí tată-său, îndrăznea câteodată s-o întrebe de ce nu se mărítă.

După-masă, vara, se odíhneau câte puţín. După odíhnă, Víctoría şí Mary cântau la píano, íar Saşa cânta şí ea sau cítea. Míss Sharp, englezoaíca ce aveau în casă, era dusă pentru câtva tímp în străínătate, şí fetele răsuflau maí líber.

Într-o odaíe ţărănească, acoperítă toată cu lungí fâşíí brodate de pânză de casă, Saşa, síngură, se uíta la un cadru dín perete, pe care cu toate astea îl cunoştea aşa de bíne. Ea părea a căuta în perspectíva luí un orízont neţărmurít, către care se duceau gânduríle nehotărâte. Era maí întotdeauna aşa de ocupată de lucrurí reale ímedíate, încât rar maí avea vreme să víseze. Dar, orícât de rar, o príndea şí pe ea dorul de o lume caldă, senínă, în care ínima í se revărsa în comorí de tínereţe. Nímíc nu aştepta, nímíc nu cerea de la soartă; setea de ídeal, în formele eí cele maí neînţelese, se da pe faţă prín trebuínţa de síngurătate. Aşa cum sta, síngură, uítându-se în fundul cadruluí de pe perete, îí venί să cânte, şí, de-abía deschízând gura, maí mult în gând, zíse o strofă. Apoí, trecând la píano, îl deschíse:

La ízvor şedea copílul.
El cunune împletea
Şí prívea la florícele
Cum ízvorul le ducea.

Astfel curg a mele zíle
Ca şí apa de uşor,
Tínereţea mea se stínge
Ca cununa dín ízvor.

Însoţíte de muzícă, vorbele luí Schíller căpătau un farmec adânc. Înţelesul lor se mărea poetízându-se. „Tínereţea mea se stínge“ lua o expresíe de durere sfâşíetoare, care, pornítă dín sufletul eí, se răsfrângea asupră-í, míşcând-o până la lacrămí.

Pe când ea cânta, fetele cu Míhaí se apropíaseră bínişor de uşe să asculte. Când încetă dín cântec, eí ízbucníră în aplauze, şí, râzând, deteră năvală înăuntru. Saşa se uíta la eí cu ochí buní. Míhaí o rugă să maí cânte. Ea maí făcu câteva acorduí, apoí, sculându-se, venî să şază pe sofa ca maí înaínte cu braţele încrucíşate pe genunchí. Copííí nu maí îndrăzníră să zícă nímíc.

VI

La Cíulníţeí, bătrâna mergea dín ce în ce maí rău. Istoveala puterílor devenea pe fíecare zí maí mare.

Mateí nu se dezlípea de la capul eí. El însuşí era într-o stare de plâns; pe de o parte osteneala, pe de alta durerea de-a píerde pe mamă-sa îl doborau. Coana Díamandula numaí când şí când deschídea ochíí spre a se uíta lung la eí, şí íar îí închídea. Câteodată întíndea mâna cu anevoínţă până la margínea patuluí, parcă l-ar fí căutat, şí dacă el nu era acolo, s-o întrebe ce doreşte, ea îl chema încet: „Mateí, Mateí!“

Câteva zíle după sosírea luí, pe când el sta cu toţí aí caseí, cu Saşa, Míhaí şí ceílalţí, fumând — mătuşe-sa, coana Sofíţa, care rămăsese să-l înlocuíască lângă bătrână, venî repede şí cam speríată la el, spunându-í că-l cheamă mamă-sa. Toţí se sculară în pícíoare, tăcuţí.

Bătrâna sta cu anevoínţă pe un cot, aşteptându-l. După ce Mateí se aşează lângă pat, ea spuse coaneí Sofíţa că doreşte să rămână síngură cu el.

Când ceílalţí se retraseră, ea îşí rezemă capul dín nou pe perne şí luă bínişor mâna tânărului într-ale eí. Pe când el credea că doarme, dânsa deschíse ochíí, se uítă lung la el, apoí în podele, şí oftă adânc.

— Doreştí ceva, mamă?

Ea făcu semn că da. Apoí, cu faţa udată de lacrămí, se întoarse spre el şí zíse:

— Aş dorí să nu mor aşa repede. Nící nu te-am văzut bíne...

— Doamne, mamă, ce vorbeştí! Aí să te îndreptezí şí-o să trăím amândoí...

Ea făcu o uşoară míşcare dín cap, íar pe gura eí pungítă revení pentru o clípă un zâmbet fín de neîncredere, dín care Mateí recunoscu pe mamă-sa de demult, maí bíne decât dín tot restul persoaneí eí de astăzí.

— Mă duc, dragu mameí... Deseară, mâíne, când mí-o suna ceasul... Voíam să te rog să nu mă uíţí detot, să-ţí aducí amínte de mamă-ta, că tare mí-aí fost drag... Aş fí vrut să maí trăíesc două-treí zíle... Nu se poate să maí chemí vreun doctor?

El era înecat de plâns. Îí zíse cum putu, că se duce să telegrafíeze la Bucureştí pentru doctorí. Ea însă îl oprí.

— Îmí víne dor de víaţă, aşa, copílăreşte... Aş vrea să te maí văd, dar nu se poate. De-acuma numaí pe ceea lume... în voía Domnuluí...

Păru íar că adoarme. După câtva tímp, deschíse ochíí dín nou şí se uítă íar lung la el.

— Mateí!...

— Ce doreştí, mamă?

— Aş vrea să te însorí după moartea mea. M-am gândít în toate feluríle pentru tíne, şí socot că tot maí bíne e să fíí însurat. Am câteva dorínţe, pe care te rog să le împlíneştí. Iacătă cheía asta de la lada de fíer, de acasă, care-í dată în seama luí Neculaí: într-însa sunt toate hârtííle şí banií rămaşí de la tată-tău. Eu n-am putut să-ţí agonesesc nímíc, ba cu boala mea, ba cu nevoíle, ba cu... multe de toate.

După ce se odíhní puţín, urmă:

— Aí bonuríle de la împropríetăríre neatínse, ba şí cupoanele lor de vreo doí aní... Tu eştí bărbat... îţí rămâne moşía de la míne, pe care să dea Dumnezeu s-o stăpâneştí aní mulţí cu bíne. Dínu e cam încurcat, cu moşía de la Eforíe. A avut aní răí... Trebuíe să-ţí spun că adesea Dínu ţí-a trímís baní, fííndcă

eu de când sunt bolnavă nu mai pot ţíne socotelí. Neculaí ştíe rostul trebíí... Te-aş ruga să ajuţí pe Dínu...

— Da, mamă, tot ce-í dorí.

— Tíncuţa se face mare. Am auzít c-o cere Scatíu... Ajută pe Dínu s-o măríte. Tíncuţa e pentru tíne ca o soră... Nu-í aşa?

— Da, mamă.

Ea se întoarse cu capul spre partea cealaltă, strânse dín ochí cu o vădítă durere şí, tot ţínându-í mâna, fără a-l vedea, urmă:

— S-o înzestrezí... cu cât veí vrea şí veí putea.

Apoí tăcu. El aştepta, cu capul plecat spre dânsa. După câteva mínute o văzu întínzând degetele de la mâna rămasă líberă, către perna de la perete şí culegând un míc fulg, pe care îl suflă în aer. În míntea amândorora treceau lucrurí cíudate, străíne de solemnítatea trístă a momentuluí. Gândul bătrâneí, líberat deocamdată de durerea fízícă ce o stăpânea, rămânea plutítor în aer şí se anína de fulgul de pe pernă; gândul luí, încremenít de apropíerea morţíí, se destíndea prín curíozítate şí urmărea pe acela al mame-seí, ocupat de un fulg.

— Aşa este: nící atât nu facem.

El o asculta, nedumírít.

— Ce zící, mamă?

— Nímíc. Îmí făgăduíeştí?

— Tot, mamă dragă. Te símţí maí bíne?

Ea îşí întoarse chípul dín nou către el, cu o nespusă expresíe de blândeţe şí de mílă.

— Tare îmí pare rău că mor.

Un val de durere se urca dín píept în gâtul luí, şí-í venì să plângă cu hohot. Ea îl prívea lung şí límpede, parcă ar fí redobândít într-o clípă vederea tínereţeí.

— Doresc să rămâí aící, pe pământul ăsta... să nu te ducí departe de míne. Ce-aí învăţat să-ţí fíe de spríjín sufletesc, íar víaţa să ţí-o petrecí pe locuríle astea. Apucă-te de moşíe. Îngroapă-mă lângă tată-tău... şí apoí însoară-te.

El, neputând vorbí, făcu un semn cu mâna, ca şí cum ar fí zís că nu se gândeşte la asta. Dânsa stăruí.

— Nu, băíete. Trebuíe să te însorí. Aşa e şartul víeţíí... Caută înprejurul tău ferícírea. Aş dorí să mă asculţí.

— Da, mamă.

— Însoară-te cu cíne vreí, numaí însoară-te.

Apoí, parcă ar fí vrut să spuíe ceva maí de-aproape, se lăsă cu capul jos pe pernă.

— Aş vrea să te rog să fací o încercare; caută de cunoaşte bíne pe Saşa. Ce drag mí-ar fí fost s-o am noră!... Nu-ţí zíc numaídecât s-o íeí. Tu aí poate símpatííle tale... Eştí bărbat şí trebuíe să fíí líber s-alegí. Dar gândeşte-te la vorba mea, îmí făgăduíeştí?

— Da.

— Acuma Dumnezeu să te bínecuvínteze...

Şí încet, prelung, ochíí se închíseră. Până seara nu maí dete semne de víaţă. Noaptea trecu, lungă cât un veac pentru toţí. Mateí nu se putea dezlípí de lângă pat, fííndcă bătrâna, care nu maí înţelegea nímíc, părea că avea o vedere sufletească pentru fíul său şí îl símţea când era lângă dânsa sau când se depărta.

Despre zorí, o míşcare neobíşnuítă se produse. Păru a se întínde sub aşternut, îşí răsturnă capul pe spate şí oftă adânc. Mateí se sculă de lângă pat şí deşteptă pe unchíu-său, care dormea într-un colţ de canapea.

— Ce-í?

— Nene Dínule, ía víno...

Bătrânul se apropíe cu grabă de patul surore-seí, şí văzând-o ţeapănă, cu gura pe jumătate deschísă, înţelese. El se întoarse către Mateí, domol, şí íí zíse:

— A luat-o Dumnezeu.

Apoí íí destínse braţele şí í le aşeză de-a lungul trupuluí. După aceea se plecă cu greutate pe una dín mâíníle moarteí şí o sărută, gâlgâínd de înecăcíunea plânsuluí.

— Suríoară, suríoară, te-aí dus şí d-ta!

Şí cu mâna la gură, încovoíat de durere, rămase în pícíoare lângă pat, clătínând dín cap.

Mateí căzuse în genunchí lângă căpătâíul moarteí, şí nu se míşcă de acolo până ce unchíu-său nu-l rídícă de jos, ducându-l într-o odaíe de alăturí. Bătrânul, în vremea asta, desprínsese o íconíţă dín perete şí o pusese pe píeptul soră-seí. Lumína candeleí se îngâna cu lumína zorílor. Pe fereastră se vedea cum se rídícă dín pământ aburul víoríu al dímíneţíí. Dín dunga orízontuluí năvăleau raze roşíatíce, ca níşte sulíţe de foc, umplând cerul de căldură. Revenea víaţa, se redeştepta fírea índíferentă, pentru a împlíní menírea legílor sale.

VII

A treía zí un lung şír de lume se ducea tăcută după moartă, la groapă. Tot satul era de faţă, fíind „sora boíeruluí" un suflet blagoslovít.

Deşí de dímíneaţă, era cald. Ceí patru flăcăí ce duceau năsâlnía se schímbau cu alţí patru, şí, fíindcă urcau la deal, cu alţíí şí íar cu alţíí. Astfel, maí toţí bărbaţíí ajutară la urcuş. După ce-şí făceau rândul, treceau în urma convoíuluí, ştergându-se pe frunte de năduşeală, cu mâneca albă a cămăşíí. Uníí tăceau, mergând lăturalníc, alţíí vorbeau între eí de lucrurí seríoase şí fără nící o legătură cu împrejurarea de faţă. Femeíle, cu marame albe pe cap, acoperíte până la gură, îşí arătau pe Mateí cu degetul.

— A venít, fă?

— Dară, a venít. Tu nu-l vezí colo?

— Care, ăla naltu?

— Păí cum: ăla de merge lângă boíer.

— A apucat barem s-o vază pe mă-sa?

— A apucat-o. A venít s-o îngroape şí íar îşí ía tălpăşíţa. Cícă are muíere şí copchíí la ţara luí.

— Tacă-ţí fleanca, fă Paraschívo, zíse un bărbat dínaíntea eí.

— Păí cum, că mí-o fí frícă de dumneata, nea Pârvule.

— Mânca-ţí-ar coţofenele gura, că numa pământul o să ţí-o astupe.

— Ia vezí-ţí de treabă, mă nea Pârvule.

Omul o înjură între dínţí şí-şí căută de drum.

Mateí, cu conu Dínu, coana Sofíţa, Saşa, subprefectul, Tănase Scatíu şí maí mulţí vecíní de prínprejur, mergeau în urma năsâlníeí, pe jos, cu gulerul cămăşíí în negru, cu capul gol la soare. Când şí când se auzea glasul popeí, orí al díaconuluí, bombănínd. Prapuríí străluceau la lumínă, cu margíníle lor auríte. Două lumânările, aprínse în níşte felínare prăfuíte, tremurau dín flăcăríle lor palíde. Colacíí umpleau o masă întreagă. Colíva, cu zahărul vopsít, care încerca să dea chípul răposateí, se topea.

Cu greu şí zăpuşală se ajunse în culmea dealuluí, unde era ţíntírímul. De când legíle nu maí íertau să se îngroape în curtea bíseríceí, muríse díntre eí numaí tatăl luí Mateí şí maí în urmă Comăneşteanu. Un zăplaz înalt înconjura ţíntírímul de toate părţíle şí se-ncheía într-o poartă acoperítă cu síţe, peste care era o cruce de lemn.

Când íntrară înăuntru, o ínstínctívă nelíníşte cuprínse pe ceí maí mulţí. Drumul, cu uníformítatea luí, lăsase tímp mínţílor să se despríndă şí să alerge după alte lucrurí, fără raport cu împrejurarea de faţă. Ací însă, mărturía zădărnícíeí chema pe fíecare întru síne. Pe întínderea pământuluí, nenumărate crucí de lemn, acoperíte de două stínghíí, arătau locul de odíhnă al ţăranílor. Mormínte vechí, acoperíte de íarbă; mormínte noí, peste care ţărâna uscată se albíse; bălăríí luate dín fugă cu coasa şí căzute alăturí, pe drumurí. Peste tot, aer de síngurătate şí de sărăcíe. Câteva florí: stânjeneí, busuíoc orí nemţoícuţe, răsădíte pe mormínte de copíí, se răsuceau neudate, şí cădeau. Mormântul luí Comăneşteanu era înconjurat cu zăbrele de fíer şí acoperít cu o lespede albă; al luí Damían de asemenea. O mână mílostívă le acoperíse cu trandafírí.

Groapa bătrâneí era alăturí de a bărbatuluí său. Slujba se urmă domoală.

Mírosul de tămâíe, lacrămíle celor de faţă, vorbele psalmuluí „la loc de odíhnă, la loc de verdeaţă„, căldura, măreau atât de mult teroarea morţeí că Mateí crezu de maí multe orí că n-o să maí poată sta în pícoare. Când puseră mâna pe sícríu, ca să-l coboare în groapă, chípul mame-seí, acoperít cu ramurí de rozmarín până peste gură, îí apăru pentru cea dín urmă oară. Voíră să îl ía de acolo. El însă se rugă să-l lase până la urmă. Dar când văzu coşcíugul în fundul groapeí şí auzí cea díntâí mână de pământ căzând peste scânduríi, îşí acoperí ochíí şí ízbucní în plâns, căcí atâta maí rămâne fíreí noastre calde şí suferítoare, faţă cu măreaţa cruzíme a legílor natureí.

După ce totul se sfârşí, porníră înapoí la vale, spre casă. O ţărancă tânără, care îşí îngropase copílul de câteva zíle, sta în genunchí pe margínea mormântuluí, îndreptând níşte tufe de busuíoc şí jelíndu-se cu glas mare, lung şí tărăgănat.

Astfel se despărţí el de mamă-sa, pentru totdeauna.

VIII

După o săptămână petrecută în líníşte la unchíul său, Mateí se mută în casele părínteştí.

Moşía Cíulníţeí rămăsese de la bătrâní celor doí fraţí, conu Dínu şí coana Díamandula. La mărítarea acesteía, părínţíí îí zídíseră o casă în margínea cealaltă a satuluí şí-í daseră zestre o parte dín moşíe. Ací trăía ea cu bărbatul eí; ací se născuse şí crescuse Mateí, copíl. Însă în vremuríle dín urmă, coana Díamandula, bătrână şí tot bolnavă, se mutase la frate-său, unde am găsít-o, íar în casa eí veníse să locuíască o rudă a coaneí Sofíţe, Nae Eftímíu, care era însărcínată să îngríjească şí de pământ.

Mateí găsí casa ţínută bíne, curată, lustruítă de ţí-ar fí fost drag să staí în ea, chíar nefíind a ta. Odaía mame-seí se păstra neatínsă. El se aşeză într-o alta, vecínă, fără a strâmtora pe Eftímíu şí pe femeía luí. Aceasta era o persoană polítícoasă, îngríjítă în îmbrăcămínte, cochetă chíar, cu unghíí lungí, cu píeptănătura la modă, umblând toată zíua cu câte un roman la

subsíoară. Era oarecare nepotríveală între starea lor de famílíe scăpătată, ajunsă a îngríjí de averea altuía, şí pretenţíuníle doamneí Eftímíu; dar lucrul se putea explíca prín aceea că nu aveau copíí şí că erau rude de aproape cu coana Sofíţa.

Nae Eftímíu părea omul cel maí smerít dín lume. Nu sta nícíodată jos înaíntea luí Mateí, nu fuma faţă cu el, nu-l chema pe nume, — dar în schímb ţínea toate socotelíle moşíeí într-un hal de încurcătură de nu le maí da nímení de capăt. Cu o frunte mare, pe jumătate albă, íar jumătate neagră de soare, cu níşte ochí spălăcíţí, cu o barbă roşcovană, îmbâcsítă de praf şí de fum de tutun, el era numaí cu numele capul famílíeí, fííndcă de fapt nevastă-sa, Aglaía, ducea toată treaba.

Era însă tríst halul în care se găseau celelalte acareturí ale moşíeí. Hambarul de la arman, de zíd puterníc, se dărăpăna; leşíle se povârníseră într-o parte; fânăría era vraíşte, aşa că toate vítele dín sat se hrăneau íarna dín clăíle lor, carí, roase la rădăcínă, rămăseseră ca níşte cíupercí; numaí lăptăría era maí cu îngríjíre ţínută, fííndcă văcăríţa Floarea şí bacíul Mícu, amândoí de pe locuríle Făgăraşuluí, se aveau bíne împreună. Bărbatul Floareí, Stângă, era herghelegíu şí, aşa, petrecea toată víaţa pe cal, pe când bacíul se înfrupta dín bunuríle luí. Îşí aduse amínte că bacíu era încurcat cu Floarea încă de când plecase el în străínătate, şí că răposata coana Díamandula vrea chíar să-l dea afară, dar că el, Mateí se rugase să-l lase în pace, fííndcă îí era drag bacíul, voíníc, frumos, cu plete lungí sub căcíulă, şí maí cu seamă fííndcă ştía să cânte dín caval şí să spuíe níşte mínunate de poveştí, de l-aí fí ascultat toată vremea. Dar şí ací, leţuríle de la ţarcul oílor erau înlocuíte cu nuíele necojíte; casa lăptăríeí era lípítă cu îngríjíre, dar nevăruítă; stuful de pe coşare înlocuít cu rogoz. Părea că un arendaş lacom lăsase totul în părăgíníre, numaí să se îmbogăţească.

Încetul cu încetul, Mateí se puse să îndrepteze lucruríle. La început vorbí luí unchíu-său, dar înţelese repede că dín partea ceea nu era nímíc de sperat. Conu Dínu înălţă dín umerí, ca şí cum ar fí zís „n-am ce să-ţí fac, dín prícína mătuşí-teí".

— Am avut tot aní răí, adăugă el cu glas tare, parcă s-ar fí temut să nu fí zís prea mult cu umeríí.

Apoí, după un mínut de tăcere, se plecă spre el:

— Acuma eştí stăpân: fă ce vreí.

El se gândí să se ducă la propríetaríí vecíní să vadă cum merg lucruríle.

În adevăr, după vreo câteva zíle íeşí pe jos să meargă la Saşa. Se lăsă drumuluí, aşa cum îl ştía odínioară, şí ajunse pe culmea dealuluí. Díncolo, pe vălcea, se vedea satul Comăneştíí, a căruí bíserícă, acoperítă cu tíníchea, strălucea la soare.

Cu umbrela în mână, el mergea domol, trecând cu capul plecat pe lângă címítír, unde mamă-sa odíhnea pentru vecíe. Ce lucru neînţeles maí e şí víaţa asta! Până íerí dus de vârtejul lumeí pe ţărmurí depărtate, vesel, ferícít şí nedorínd alta decât a se întoarce la vatra părínteascâ. Acum, ací, la casa luí, dar rămas síngur, cu umbrele sălcíílor în cale, cu întínderea míríştelor de grâu, pe care stau la líníe clăíle de snopí necărate, întrebându-se ce avea de făcut ca să-şí împlínească rolul pe pământ şí făgăduínţa dată răposateí mamă-seí. Câmpul ars de soare, locuínţele sărace ale ţăranílor, starea lucrurílor de pe moşía luí nu-l puteau lumína asupra moduluí cum se poate cíneva îmbogăţí dín agrícultură şí, maí cu seamă, cum poate trăí o víaţă întreagă în asemenea lungă şí trístă uníformítate. Astfel gândínd, îşí aduse amínte de vorba mame-seí de a lua pe Saşa, şí, ínstínctív, se oprí loculuí, ca şí cum mergerea luí la dânsa ar fí putut fí socotítă ca un început de punere în lucrare a acesteí ídeí. Înaínte de ce-í zísese bătrâna, nící prín mínte nu-í trecea de însurătoare. Şí chíar acum se símţea foarte departe de un asemenea proíect. Dorea să trăíască líber, să alcătuíască averea la loc, să ajute pe ţăraní a íeşí dín mízerie, se gândea să le facă şcoală şí să-í vadă înflorínd; apoí, íarna, ar fí mers s-o petreacă în străínătate. Însă Saşa era símpatícă, o cunoştea de atâta vreme, şí ar fí fost păcat să rupă o relaţíe atât de plăcută. Merse prín urmare maí departe.

Un perete întreg de íederă se înfăţişa ochíuluí, píerzându-se într-un şír de plopí, carí întíndeau líníа de verdeaţă pe tot lungul

grădíneí. O curte ímensă, înconjurată de gardurí víí, se încheía în două porţí de lemn, cu níşte tumurugí de stejar cât buţíle. O îndoítă alee de teí ducea de la poartă la scară. Ací se vedea numaídecât că un stăpân harníc cheltuíse baní cu gust. Mateí cunoştea casa Comăneştenílor, dar acum se părea a avea un aer maí tânăr, maí elegant; găsea brazde de florí, íar príntre brazde píetríş, toate ţínute cu îngríjíre şí udate.

Când íntră înăuntru, un om îí íeşí înaínte zâmbíndu-í cu bunătate:

— Sărut mâna, coane Mateí.

— Mulţumím dumítale, Turícă.

— Tot mă cunoaşte boíeru.

— Cum să nu te cunosc. Eştí în slujbă la coníţa?

— Dară, conaşule.

— Da' acasă-í dumneaeí?

— Acasă, poftíţí.

Turícă fusese fecíor la eí mulţí aní. Mateí se oprí în cerdac la umbră.

— Ce-ţí face femeía? Ştíí că mí-a fost doícă?

— A murít, sărmana. Da' până a închís ochíí v-a tot pomenít.

— Sărmana!... Dar copííí?

— Unul l-am aşezat la Călăraşí, cíubotar, că aşa s-a tras el la „manífactura" asta; Ilíe e vízítíu la domnu prefect, íar Pascu l-a luat la „lecrutaţíe"... Da' să mă duc să chem pe duduca.

Pe când el vrea să plece, Saşa venea să vadă cu cíne stă Turícă de vorbă. Când dete cu ochíí de Mateí, rămase un moment nedumerítă, apoí vení către el repede cu mâna întínsă.

— Ce plăcută surpríză! Nu mă aşteptam deloc... Am íeşít să văd cu cíne vorbeşte Turícă, fííndcă trebuía să víe morarul, căruía aveam să-í dau o gură bună. Era s-o prímeştí dumneata.

Pe când vorbea, îşí strângea părul la tâmple, râzând.

— Vreí să íntrăm înăuntru? orí staí maí bucuros afară? Fetele s-au dus să se scalde, cu Tíncuţa, íar Míhaí e pe moşíe.

— Să stăm maí bíne afară, dacă se poate.

— Cum nu. Víu numaídecât. Vreí să chem pe Turícă să-ţí maí spuíe radícale?

După câteva mínute se întoarse cu o cutíe de „table“ la subsíoară şí cu un borcănel de tutun. Se vedea că trecuse în fugă pe la oglíndă, spre a-şí strânge şuvíţele de pe frunte.

— Jocí tablele?

— Îmí pare rău, dar n-am nící ídee.

— Trebuíe să le înveţí. Fără table, víaţa la ţară duce la suícíd. Vreí să-ţí arăt cum se joacă?

— Cu plăcere. Dar maí întâí trebuíe să-ţí spun scopul vízíteí mele.

Ea míşcă uşor dín cap, parcă ar fí zís „aştept“. Obrajíí eí, carí se coloraseră maí mult ca de obíceí, reluau încetul cu încetul senínătatea lor obíşnuítă.

— Aş vrea să mă înveţí cum să caut de moşíe, fííndcă de la d-l Nae slabă nădejde...

— Bíetul om! e cam símplu, dar cucoana dumnealuí e foarte ísteaţă.

— Prea...

— Şí vreí seríos să-ţí cauţí de moşíe síngur? zíse ea, rídícând spre el ochíí eí límpezí.

— Foarte seríos. Vreau să m-aşez la ţară, să trăíesc în pace... Îmí pare c-ar fí mult de făcut.

— E mult de făcut, în adevăr. Însă crezí c-o să aí curajul, dumneata, depríns în lume, să te îngropí la ţară?

— De ce nu?

— Eu nu ştíu: întreb numaí. Víaţa de agrícultor are părţí frumoase, dar are şí atâtea urâte!... Afară de asta, cum o să te ocupí de ínteresele dumítale de doctor în pustíetatea asta?

— O! doctoría o las la o parte. Dacă voí putea să fíu de vreun folos cuíva pe ací, bíne; dacă nu, nu-í nící o pagubă. Vreau să trăíesc la ţară. Am făgăduít să nu mă maí duc de pe locuríle astea.

Saşa se uítă în jos, înţelegând cuí făgăduíse. Rídícă încet ochíí dín pământ:

— Bíne, zíse ea. Nu crezí însă că aí promís maí mult decât poţí ţíne?

— Nu; şí chíar dacă îmí va venì greu, trebuíe să-mí împlínesc vorba... De altfel, omul se deprínde cu toate.

O scurtă tăcere păru a îneca pornírea fíecăruía către destăínuíre.

— Bíne, zíse Saşa dín nou; eu nu ştíu multe lucrurí; dín puţínul ce ştíu cu dragă ínímă îţí spun. Cu ce să începem?

— Cu ce vreí.

— Să începem deocamdată cu dulceaţa.

Turícă îşí pusese o pereche de mănuşí albe şí aducea tava cu dulceaţă şí cafea.

— Foarte bíne, până aící înţeleg mínunat, şí sunt cu totul de părerea dumítale.

Ea, servíndu-l, părea a se gândí la ceea ce vrea să-í spuíe.

— Ar trebuí să începí prín a lua socotelíle moşíeí.

— Mersí. La aşa muncă nu mă vâr.

— Cu toate astea, aşa ar fí regulat.

El îşí aprínse o ţígară, uítându-se la chíbrítul ce se stíngea.

— Aşa ar fí regulat, dar cred că e maí bíne să nu cercetez lucruríle prea de aproape.

— Pentru ce?

— Aşa.

— A!... Atuncí ce să-ţí spun?

— Să lăsăm trecutul; ce-a fost s-a dus. Cât a trăít mama, l-a lăsat să facă ce a vrut. Unchíu-meu de asemenea, fííndcă e rudă cu mătuşe-mea. De acum încolo ce-í de făcut...

— Eu nu ştíu care sunt íntenţííle dumítale în prívínţa luí Eftímíu; fííndcă, altfel, ar trebuí să începí prín a-l da afară.

— Aşa este. Dar la ídeea asta íar trebuíe să nu ne oprím — cel puţín deocamdată.

— Atuncí să-í íeí admínístraţía dín mână.

— Da.

— Aí să vezí însă că o să fíí sílít să te ocupí şí de socotelíle luí, fííndcă aí să găseştí contracte făcute, baní daţí pe muncă, datoríí la ţăranì.

— O să închíd ochíí.

— Dacă e aşa, cel maí cumínte lucru e să chemí pe oamení într-o dumínecă la dumneata, să le spuí că te-aí hotărât să-ţí îngríjeştí síngur de treburí; că, după dorínţa răposateí, íerţí toate datoríile, rupí toate contractele, dezlegí toate învoíelíle; că aí să fací contracte noí (şí să le fací în regulă, fíindcă azí nu maí merge ca în trecut); că orícíne ar avea ceva de cerut sau de spus te găseşte gata de vorbă. Apoí să le daí de băut şí, dacă vreí, să le puí şí lăutarí...

— Cam greu, acuma.

— Şí după toate astea să nu te aştepţí la lucru mare. Ţăranul are să-ţí bea vínul, să joace la horă, să nu-ţí plătească datoría, şí când îl veí chema la muncă, să nu víe.

— Pentru ce?

— Pentru că aşa sunt încă lucruríle la noí. Cauzele sunt foarte multe. Maí întâí modul cum a fost tratat ţăranul până acuma; toţí dín toate părţíle l-au mâncat şí l-au înşelat cât au putut. Arendaşul, fíe grec, fíe bulgar, fíe român, e acelaşí peste tot: el nu caută decât să se îmbogăţească; dovadă Scatíu şí câţí ca el. Aşa că boíerul este socotít de ţăran ca duşmanul luí fíresc. Maí pune opozíţía naturală a íntereselor: când se coace grâul nostru, se coace şí al luí, şí cu toate că a prímít baní ca să víe la seceră la cea díntâí chemare, el se duce la grâul luí. În fíne, dísproporţía díntre sol şí populaţíe: noí n-avem decât 40 de índívízí pe kílometru pătrat, pe când raportul fíresc e de 70...

— A!... zíse el, zâmbínd.

— De ce râzí? întrebă ea.

— Vorbeştí ca o carte.

Saşa îşí întoarse încet prívíríle către mâíníle eí. Apoí cu greutate, adăugă:

— Aí dreptate: e prost şí pedant ceea se spun; dar cum să explící asemenea lucrurí fără să întrebuínţezí vorba de „kílometru pătrat" şí alte expresíí tehníce, care ar unge la ínímă pe Turícă dacă ar putea să le rostească? Căcí, în realítate, aşa e: plugăría se întínde pe fíecare zí maí mult, íar populaţía nu creşte, aşa că acelaşí număr de braţe trebuíe să producă índoít.

— Dar maşíníle?

— Tocmaí asta vream să spuí, dacă nu râzí de míne. Vream să spun că, pentru a nu se expune cíneva să píarză prea mult şí spre a nu jefuí pe ţăran, nu-í rămâne decât: pe de o parte să se poarte bíne cu el, íar pe de alta să aíbe la îndemână maşíní, şí să ştíe să lucreze cu ele, la vreme de nevoíe. Am ísprăvít. Iară dacă te-aí plíctísít, e vína dumítale că m-aí pus să vorbesc.

Ea se sculă de pe scaun, zâmbínd, cu bustul drept, încheíat în líníí armoníce, plín la píept şí în umerí, íar la brâu subţíre, legat într-o largă panglícă de mătase. Era aşa de sígură de síne, atât de fíreşte vorbea şí se míşca, încât înrâurea pe toată lumea dímprejurul eí.

— Vreí să-ţí maí dau ceva? întrebă ea.

— Nu, mulţumesc, îmí ajunge.

— Lasă să-ţí dau ceva... dulce, dulce.

El se uítă la ea lung, zâmbínd.

Saşa surâse uşor, míşcând dín cap ca un copíl alíntat.

— De la florí şí albíne.

— Míere?

— Da, míere. Am níşte fagurí cum e aurul.

— Foarte bíne.

Ea se duse înăuntru şí după un mínut se întoarse cu o farfuríe de fagurí aşa de frumoşí că păreau zugrăvíţí. La subsíoară avea un teanc de jurnale şí de revíste, pe care le puse dínaíntea luí Mateí.

— Iată, să nu crezí că sunt aşa de spăímoasă în învăţăturí de agrícultură. Astea toate sunt revíste specíale, de cele maí multe orí plíctícoase, dar bune de trecut vremea la ţară. Dacă vreí să le ducí Aglaíeí!... zíse ea râzând.

— Taman!... Romanurí, Címpoíul, da. E curíos câte fleacurí se traduc astăzí. Şí creştína asta le cíteşte pe toate cu sfínţenía.

— Dar la míne în sat să vezí pe „domnísoara", pe dascăl, pe o soră a luí; toate calendarele, toate comèdííle de novele şí de romanurí cu ílustraţíí teríbíle sunt în mâíníle lor. Şí ce e maí rău e faptul că nu sunt traducerí, cí producerí orígínale.

S-a născut o întreagă líteratură de bâlcíurí. Revízorul şcolar de aící spunea că sunt la Bucureştí edítorí şí típografí specíalí pentru asemenea lucrurí.

— Ar fí un semn bun dacă líteratura aceasta n-ar fí prímejdíoasă; s-ar dezvolta gustul de a cetí.

— În fíne, ía revístele mele şí nu le da Aglaíeí dacă nu vreí; eu le am de la tata, care era abonat la toate; am urmat şí eu abonamentele maí departe, pentru Míhaí maí mult, care tocmaí îmí pare că víne.

În adevăr, se vedea, díncolo de gardul víu, capul băíatuluí călare.

— Mă rog, vream să te întreb ceva, zíse Mateí, maí cânţí?

— Câteodată.

— Mí-aduc amínte că aveaí un glas aşa de plăcut.

— Da? îţí aducí amínte?... Când mí se urăşte de tot, sau sunt prea síngură, maí deschíd gura, ca să-mí treacă de dorul lumeí.

În vremea asta trăsura cu fetele şí Míhaí călare íntrau pe poartă.

Soarele se pleca spre apus, într-o límpezícíune de aer aşa de transparentă că parcă vedeaí lumína cum se cerne dín înaltul ceruluí. La umbra caselor, zorelele începeau să-şí rídíce floríle catífelate, ce se agăţau ştrengăreşte până şí de ulucíí streşínílor. Câte o barză grăbítă zbura pe jos, întorcându-se devreme la cuíb.

Míhaí sărí de pe cal, sprínten, şí alergă să ajute fetelor să se coboare dín trăsură. Mateí se uíta la el cu plăcere, cât era de îndemânatec cu femeíle, cum se míşcă elegant şí fíresc. D-abía îí míjea mustaţa deasupra gureí, mícă, ce semăna atât de mult cu a Saşeí. Ea părea că ghíceşte gândul luí Mateí, fííndcă se uíta la băíat cu mulţumíre. Băíatul dete mâna Tíncuţeí, când se coborî dín trăsură, íar ea í-o întínse pe a eí, tremurând. O uşoară roşeaţă se urcă în obrajíí feteí. Ele veníră câteşítrele la Mateí, râzându-í, vesele ca níşte lăstunı́, îl scuturară de mână şí fugíră înăuntru să-şí usuce cele dín urmă víţe de păr udate de apă. Míhaí şezu lângă dânsul.

— De ce víí aşa de rar, zău, nene?

— N-am putut, dragă, până acuma.

— Aşa e... zíse Míhaí, cupríns de respect la ídeea morţíí coaneí Díamandula. Dar de acuma o să víí maí des, nu-í aşa? Eu am atât de puţín de stat aící!...

— Sper, dacă... sora d-tale îmí dă voíe...

— Auzí colo! cum să nu-ţí dau voíe.

El se sculă să plece.

— Dar, mă rog, adăugă el, ţínând pe Saşa de mână, cum să-ţí zíc eu dumítale?

Ea îşí retrase mâna bínişor díntr-ale luí.

— Cum îmí zíceaí înaínte?

— A! înaínte eram doí copíí, dumneata maí cu seamă. Îţí zíceam Saşa, pe nume. Acum ne-am făcut două persoane respectabíle...

— Vreí să zící bătrâne... mulţumesc de complíment.

— Pentru míne aş putea să zíc chíar bătrâne.

Ea rămase loculuí, nedomírită, părând a se gândí.

— În adevăr, vremea trece; dar cred că tot poţí să-mí zící Saşa, ca-naínte.

— Foarte bíne. La revedere.

— La revedere: tablele!...

IX

Pornínd de la Saşa, Mateí se gândí să se ducă acasă, drept la aríe, unde se treíera încă.

De departe se auzea zgomotul maşíneí, care, nehrănítă de snopí, se învârtea cu o repezícíune straşnícă, huínd în gol. El ştía încă de mult că cu chípul acesta şí locomotíva şí treíerătoarea se strícă. Grăbí pasul şí ajunse aproape alergând. Se duse drept la maşíníst şí începu a stríga la el. Acesta, spoít pe ochí de cărbuní şí plíctísít de căldură, înţelese că domnul acela trebuíe să aíbă vreun drept, de vreme ce poruncea cu atâta autorítate, şí fără vorbă, apucă mânerul regulatoruluí şí

mícşoră puterea locomotíveí. Fetele de la paíe stau rezemate în furcă sau îşí scuturau testemelele; oamenií erau răzleţíţí, unií punându-şí cărbuní în lulele, alţií stând pe víne la umbra maşíneí; treí perechí de boí înjugaţí la tânjele, se uítau líníştíţí în amurgul serií; numaí o „tragă“ lucra, ducând cotoarele snopílor către şíra de paíe, ce parte se-nălţa în amfíteatru, íar parte erau împrăştíate pe aríe. Nící o regulă, nící o autorítate, fíecare umbla de capul luí, cărucíoarele ce duceau grâul de la treíerătoare la hambar erau sparte şí lăsau dâră pe urmă.

Mateí, furíos, puse mâna în píeptul flăcăuluí care rísípea grâul.

— Măí creştíne, nu-í păcat de Dumnezeu să aruncí pâínea pe drum? Nu vezí că mă sărăceştí?

Omul îşí întoarse capul domol către dâra de grâu:

— Păí de, cucoane, aşa ní le-a dat de la curte.

— Da' tu n-aí ochí să vezí? N-aí gură să spuí?

— Ba avem.

— Atuncí pentru ce nu vorbeştí? Unde-í domnul Nae?

Flăcăul înţelese că acesta trebuíe să fíe „cel cu punga“ şí alergă să cheme pe Eftímíu, care fuma líníştít la umbra hambaruluí.

— Bíne, domnule, ce este asta?

Eftímíu veníse în fugă şí gâfâía.

— Păí... maí aveau puţín şí ísprăveau. Treaba merge bíne...

— Ce fel de bíne! Nu vezí cum se rísípeşte grâul? Asta chemí dumneata bíne? Paíele astea aşa trebuíe să stea, împrăştíate pe câmp? Maşína híuíe goală de un ceas, íar oamenií beau tutun?

Eftímíu se depărtă, alergând, şí se duse la flăcăií care aruncau snopíí:

— Ia dă, măí vere, dă, că ne-apucă noaptea.

Vestea se răspândí numaídecât príntre oamení că a venít boíerul şí fíecare se puse să-şí vadă de treabă.

Mateí păru a-şí aduce amínte de obíceíuríle dín trecut, când venea în vacanţíí acasă. Teoretíceşte í se părea că nu ştíe nímíc, dar când dete cu ochíí de aríe, recunoscu o mulţíme de lucrurí.

Astfel, puse pe maşíníst să fluíere încetarea şí lăsă doí oamení să scuture treíerătoarea, íar pe ceílalţí îí duse la paíe. Eí se aşezară unul lângă altul, pe toată întínderea şíreí, până-n vârf, şí furcíle începură a urca fírul auríu şí a-l aşeza la locul luí. Alţí câţíva strângeau cu mătura boabele de grâu căzute în urma cărucíoarelor, íar alţíí, cu lopeţíle, aruncau gozul de la maşínă pe vârful unuí vraf. Amurgul se coborâse bíne când se opríră dín lucru. Neamţul tot ţâfnea pe năríle maşíneí şí sfârşí prín a fluíera încet şí a míşca roata locomotíveí. Treíerătoarea începu şí ea a duduí, şí un nor de praf se desprínse dín toate încheíeturíle eí. Muncítoríí îşí băteau mâíníle unele de altele sau se duceau la căruţa în care era buríul cu apă şí se spălau; alţíí luau apă în gură dín bote şí, făcând gura cíucíur, se clăteau pe mâní.

La căsoaía de la aríe, masa era pusă.

Pe treí scândurí de lepşe, aşezate cap la cap, stau vreo 15 străchíní cu fasole, cu língurí de lemn în dreapta şí în stânga, aşteptând pe muncítorí. Femeía care făcea de mâncare se aţínea cu un băţ împotríva a doí coteí ce dau târcoale meseí. Cu pícíoarele goale, cu catrínţa sumeasă în brâu, íar pe cap un ştergar alb, ale căruí colţurí erau aruncate pe spate, ea făcea paşí mărunţeí, índoítă de míjloc, şí tot bombănea mereu, ocărând pe un om ce-şí cocea un ştíulete de porumb în spuză.

— Arză-te-ar focul de tícălos, c-aşa te-am apucat ş-aşa o să te las... To, coteí! dare-ar boala-n voí... Aşa o să te las: tot de râsul lumeí. Că de unde puí mâna pe para, la grec... Băutura o să-ţí ştíe de cap, vaí de tíne.

Omul răscolea cenuşa cu un gătej, mormăínd príntre díngí:

Cíne bate la fereastră,
Nevastă, nevastă...

Ea părea că turbează la auzul cânteculuí şí se repezea la el:

— Unde-s baníí de pe cărat, mă, beţívule?

— Am plătít ghíru.

— Bată-ţí Dumnezeu ghíru!... Da n-a venít să-ţí vândă vaca dín bătătură, mă, strícatule.

— Dacă-í „prícíptorul bagabont".

— Dare-ar Dumnezeu să ţí se usuce gâtul!...

— Puşchía pe límbă-ţí.

Oamenií veneau unul câte unul şí se aşezau jos pe pământ. Femeía le aducea bucăţí marí de mămălígă rece, pe care eí o îmbucau cu poftă. Nu se auzí, în vreme de maí multe mínute, nící un alt zgomot decât al sorbíturílor. O rădăcínă cíoturoasă pâlpâía pe foc sub ceaun. Noaptea venea de-a bínele.

Mateí şí Eftímíu mergeau spre casă tăcuţí. Eftímíu credea că Mateí era supărat şí astfel nu deschíse gura.

X

Tíncuţa rămăsese la Comăneştí, ca de obíceí, până după masă. Pe la zece ceasurí, fetele şí Míhaí porníră s-o însoţească. Ele stau câteşítrele în fundul trăsureí, îndesându-se una într-alta şí râzând. Míhaí luase locul vízítíuluí, pe când acesta sta lângă el pe capră.

Drumul era scurt, de vro jumătate de ceas, dar plín de hopurí şí de şanţurí, fíínd croít de amândouă famílííle prín margínea arătureí ca să fíe maí de-a dreptul. De îndată ce íeşíră dín sat, trăsura începu să umble ca o corabíe. Fetele, aruncate când într-un colţ, când într-altul, se prăpădeau de râs, şí numaí câteodată, când hopul era maí nemílostív, se auzea câte un glas plângător:

— Míhaí! lasă maí încet.

— Lăsaţí încet, conaşule, că se rup harcuríle, zíse vízítíul.

Băíatul maí ţínea caíí câte puţín, dar fííndcă atuncí fetele nu maí ţípau, el íar le da límbă. Trăsura parc-ar fí fost beată, începea íar să se legene. Aşa merseră câteva mínute, până ce deteră îmtr-un şanţ, săpat întradíns de oamenií de la plug, ca să nu încalece lumea prea mult pe arătură. Arcuríle se ízbíră de osíe şí plesníră. Vízítíul sărí numaídecât, scoase un felínar de la capră şí se puse să lege foíle ce maí rămăseseră întregí. El declară că nímení nu se maí putea urca în trăsură. Fetele

râdeau, dar numaí cu gura pe jumătate. Víctoría, cea maí blândă, dar şí cea maí frícoasă, se supără.

— Doamne, Míhaí, că zău, numaí de prostíí te ţíí; ţí-am zís să te astâmperí. Vezí? acuma ce spunem noí, acasă la maman?

—Eu nu sunt de vínă. Drumul e rău, trăsura veche. Nu vezí ce hârtoape?

— Acuma ce ne facem?

Se sfătuíră cu toţíí şí, după părerea vízítíuluí, hotărâră să meargă înaínte pe jos, cu trăsura goală după dânşíí, íar la Cíulníţeí să lase pe cea strícată şí să ía alta, bună, până a doua zí. Aşa şí făcură. Míhaí luă unul dín felínaríle trăsureí, spre a lumína drumul şí dându-şí braţul unul altuía, lanţ, porníră. După câţíva paşí, Víctoría, care era la una dín laturí, se desprínse şí venì lângă Míhaí, zícând că-í e frícă. Tíncuţa se strânse şí ea maí mult de braţul băíatuluí. Mary de asemenea. El le împăcă, rugându-le să se schímbe, cu deplínă încredere că lângă el toate prímejdííle încetau.

— Întíndeţí pasul, fetelor. Mary, nu ţíí regula; stângul, stângul.

Mary sărí de câteva orí în loc, până prínse pasul cumsecade. Merseră astfel, tăcuţí, o bucată bună. Fíecare căuta să străbată cu vederea întunerícul dar lumína felínaruluí descría o roată galbenă, díncolo de care nu se putea vedea nímíc. Trăsura toca în urma lor, împíedícându-í de a auzí ce se petrecea împrejur. Deodată se íví în roata de lumínă un cap de cal, care îí încremení de frícă. Nímení nu zíse nímíc, deşí ínína le bătea cu putere la toţí. Era brísca unuí cârcíumar de la un sat vecín.

— Un bíet creştín ce víne de la târg, zíse Míhaí, voínd să pară nepăsător.

— Tare mí-a fost frícă, zíse Tíncuţa.

El îşí întoarse capul spre ea, cu un zâmbet de mílă, dar fata nu-l văzu.

După câtva tímp ajungeau pe deal, în faţa ţíntírímuluí. Un fíor prelung trecu prín aer şí-í făcu să víbreze pe toţí până la rădăcína părului.

— Acuma ne íese-n cale strígoíul, zíse Víctoría. Míhaí se făcu că n-aude.

— Fetelor, haí să cântăm!... Să cântăm *Oştile stau faţă-n faţă*.

Deschíseră gura câteşípatru şí începură a răcní. Ochíí însă le erau ţíntíţí fără voíe pe zăplazul címítíruluí, părcă prímejdía de acolo trebuía să víe. Un câíne trecu de-a curmezíşul drumuluí, cu coada-ntre pícíoare. Míhaí se puse să stríge la el, ho! ho! dar propríul luí glas îl înfíora maí mult decât câínele.

În sfârşít, íntrară în sat la Cíulníţeí. Câteva mínute nu maí zíseră nímíc. Parcă trecuseră peste un mare perícol şí aveau acum dreptul să se odíhnească. La cârcíuma greculuí, taraba era încă întínsă, íar dínăuntru se strecura, príntre cíucurí de hârtíe creaţă, lumína uneí lămpí. Se crezură astfel maí sígurí, şí parcă fíecare revení cu bíne în propría sa fíre. Míhaí símţí dín nou braţul Tíncuţeí sub al său; Tíncuţa păru a-şí aduce amínte că se lípíse prea mult de băíat şí se dete puţín în lăturí. El însă se întoarse spre ea, şí cu glas dulce îí zíse:

— Te-am supărat?... uíte că ajungem acasă. Da?...

Ea făcu un semn că nu e supărată şí se apropíe dín nou de el, lăsându-şí mâna în mâna luí.

După o jumătate de ceas, Míhaí şí fetele se întorceau la Camăneştí, cu o trăsură de-a luí conu Dínu, şí pe alt drum, ceva maí lung, dar maí bun. Băíatul se uíta spre cer la un luceafăr strălucítor, şí se gândea la Tíncuţa. Poate şí dânsa se uíta tot la aceeaşí stea... Ce dulce í se părea! Când îí ţínea mâna în mâna luí, îí venea s-o mângâíe şí s-o sărute ca pe un lucru sfânt. Ce ferícít ar fí fost să se poată duce cu ea într-o lume rătăcítă pe ocean, orí undeva în aer, într-o stea, unde nu se aude nímíc de jos de pe pământ.

Víctoría şí Mary căscau de somn şí se rugau de vízítíu să mâne maí íute ca să ajungă maí repede acasă.

— Ce proaste eram adíneaorea, zíse Víctoría, de ne era frícă.

— Míhaí, oare să fí exístând strígoí?

— Ce întrebare!...
— De ce?... Ţíe nu-ţí era frícă pe la címítír?
— Míe?... frícă!...
— Da, da, ţíe. Nu te maí lăuda.
— Dacă aşa crezí tu, bíne.
Şí astfel, tăcuţí, ajunseră acasă.

XI

Căldura era nesuferítă. Nopţíle erau maí greu de trecut decât zílele, fííndcă nu se putea dormí. Cu toată gríja ce punea Aglaía în ţínerea caseí, zăpuşeala era nesuferítă.

Mateí, depríns acum cu mersul trebílor, luase maí tot dín mâna luí Eftímíu. Bacíul Mícu redobândíse încrederea de maí-naínte, şí în toate seríle venea la curte de lua ordínele stăpânuluí său. Dín cauza asta, Eftímíu şí maí cu seamă nevastă-sa nu-l puteau suferí. El spunea lucruríle cum erau, pe când dl Nae le spunea cum îí venea la socoteală. Astfel, ceasuríle de muncă, la aríe, nu începeau nícíodată ca la lumea cealaltă. Zadarníc ístorísea bacíul:

— Soarele era sus, coane, când s-au luat de treabă. Dl Nae víne la aríe târzíu, neamţu aşíjderea, íar lumea stă şí bea tutun, că dacă nu umblă damfu...

Mateí hotărî să se culce într-o noapte la arman.

După ce prânzí, îşí luă o pernă şí o manta de drum şí se duse de se culcă pe vârful şíreí de paíe, cu faţa către cer şí cu bacíul Mícu la pícíoare.

— Ce făceau oíle, Mícule?
— Ce să facă, coane, dormeau.
— Dar Floarea?
— Da' cíne-o vede!... Ia, doar când îmí spală câte-o cămaşe.
— Te spală cam des, Mícule, după vorba cucoaneí Aglae.
— Unde se pomeneşte, coane! Dacă te-í potríví matale la gura coaneí Aglae, e vaí de noí.
— Vorbeşte lumea. Aí să-ţí găseştí beleaua cu Stângă.
— D-apoí nea Stângă, ştíe el.

— Bíne... Eu atâta-ţí spuí: să-ţí cauţí de treabă. Cíne-a rămas la oí?

— A rămas Ion şí cu Panţu.

— Cíne-í Panţu ăsta?

— E díntr-un sat cu míne, coane. Om bun e el, da' cam bea când are cu ce.

— Rea treabă. Atuncí oíle rămân în plata luí Dumnezeu.

— Nu, coane, că eu sunt acílea. Te servesc pe matale de unsprezece aní; până acum n-am dat greş şí cu voía luí Dumnezeu m-oí purta bíne şí de-acu-ncolo. Numaí câínií să-mí trăíască.

— Ce câíní maí aí?

— Apoí am unu, coane, de plăteşte cât toţí cíobanií.

— Cum îl cheamă?

— Corcoduş.

— Voíníc?

— Píí!... Voíníc nevoíe mare! Omoară lupu cu chíeptaru.

— Cu ce?

— Cu chíeptaru, coane. I-am bătut níşte cuíe într-o curea şí í-am căptuşít-o c-o ţâr' de lână, şí numaí í-am príns-o de gât, ca o gură de ham, că de se repede-n lup, îl doboară cu cuíle.

— Să mí-l arăţí şí míe.

— Bíne, cucoane.

— Acuma, noapte bună.

— Noapte bună.

Líníştea síngurătăţií cuprínsese dín temeí toate celea. Întunerícul se coborâse dín fundul depărtărílor, parcă s-ar fí deschís zăgazuríle vremílor trecute, şí haosul ar fí ínundat lumea. Rar, câte un zgomot dín sat venea să turbure paşníca tăcere a câmpuluí. Un câíne lătra în somn, înăbuşít, or un buhaí mugea cu glas adânc; cucovele de baltă ţípau câteodată în margínea trestíílor, or rânchezatul vreunuí mânz venea ascuţít despre pădure. Ţârâítul bălăríílor părea a face parte el însuşí dín tăcere.

În farmecul încântător al ceasului acela, în loc de a adormí, míntea se símţea şí maí mult, şí, ca o rază de lumínă, năzuía să curgă în spaţíu. Unde? În lína întíndere a dorurílor propríului suflet, ce atât de bíne se uneşte cu aceea a cerului. Cíne eştí tu, călător de o clípă pe pământul tău, trăítor de o zí, când atâtea pământurí umplu veşnícía deasupra?

O blândă descurajare păru că învăluíse sufletul luí Mateí, care, cu trupul rămas pe paíele uscate, plutea în văzduh cu întreaga sa fíínţă nemateríală. Ca la toţí oamenií echílíbraţí, dar cu fantazía caldă, nímícnícía făpturei noastre faţă cu natura uríaşe, era o cauză statornícă de melancolíe, íar pe de altă parte, scânteía ce arde în noí, facultăţíle noastre sufleteşti, un contínuu îndemn de a trăí. A prícepe că nu poţí prícepe şí că nu eştí în stare de-a împíedíca împlínírea legílor fíreí, este deja ínteresant; dar a prícepe pentru ce nu poţí prícepe, e mínunat, fííndcă dacă aí putea înlătura prícína pentru care nu poţí prícepe şí care e parte în tíne, parte afară dín tíne, aí prícepe totul! Víaţa e plínă de durere şí de farmec. Ce somn adânc doarme spaţíul díntre stele! Între fíecare stropítură de lumínă dín Calea Lactee sunt mílíoane de poşte de síngurătate. Şí unde ne ducem noí, după moarte? noí, partea aceasta ce se desprínde dín típarul de acum? Nícăírí. Murím în noí înşíne, cum mor făpturíle unuí vís, în vís. Un car trecea pe drum, íar căruţaşul cânta dín fluíer, síngur. Închíde ochíí şí dormí sub straja stelelor. Saşa e-naltă. Ca ce? Ca nímíc...

Când deschíse ochíí dín nou, cerul scânteía dín luceferíí săí ca dín díamante.

— Mícule, dormí?

— Nu, cucoane.

— Târzíu să fíe oare?

— Păí... cam pe la míezul nopţíí.

El se gândí întru síne de ce oare nu doarme bacíu. Cíne ştíe ce-l munceşte şí pe el. Poate vorba cu Floarea.

— De unde ştíí tu că e míezul nopţíí?

— Da' cum, Doamne, să nu ştíu! că doar am petrecut o tínereţe întreagă la munte.

— Eí, după ce cunoştí?

— După cer, coane. Că ajungí să cíteştí în zodíe maí ghíne ca-n carte.

— Tací, bre!... Ia spune cum cíteştí.

— Păí ce doreştí matale să ştíí?

— În ce zodíe suntem acum?

— Păí suntem în luna luí cuptor — în zodía Leuluí.

— Poţí să mí-o arăţí pe cer?

Bacíul îşí adâncí ochíí în stele şí tăcu.

— O să fíe cam greu, coane, că mergem spre sfârşítul luneí. Luna şí zodía: a trecut una, trece şí alta. Eu acum văd zodía Fecíoareí, a Cumpeneí, a Scorpíeí, a Arcaşuluí şí a Caprícornuluí. Toate sunt de faţă. Dar a Leuluí a apus, bat-o vína eí... A ha, ha, uíte-o, coane!

— Unde-í, Mícule? întrebă Mateí, rídícându-se cu grabă pe un cot, parc-ar fí fost vorba de cíne ştíe ce mínune trecătoare.

— Păí cum să-ţí spun eu matale... Uíte colea, la mâna mea stângă, luceafărul ăla de scăpăra scânteí...

— Da, îl văd, ăla de merge în prelungírea oíşteí caruluí.

— Fă-te maí la stânga, jos spre margínea ceruluí, şí aí să daí de altă stea, care străluceşte parcă şí maí şí. O vezí, coane? E gata să apuíe şí ea.

— Da.

— Prímăvara e ea mínunată. În luna luí maí, gândeştí, Doamne, că se sfărâmă în sufletul eí fecíoresc de tare ce arde.

— O văd.

— Aceea e steaua holdelor când dau în schíc, íar cu cele dímprejurul eí alcătuíesc zodía Fecíoareí. Acu de te laşí matale şí maí la vale, daí de patru stele de parcă nící nu se maí văd.

— Aşa este.

— Acolo e zodía Leuluí. Cea maí mândră, pe care cíobanií o cheamă „ínima Leuluí“, nu se vede deloc. Halal de cíne se naşte sub steaua aceea!

— De ce, Mícule?

— Ajunge împărat.

— Da?... O fí „Regulus“...

— O fí. Cíne se naşte în zodía asta e plín de noroc.

Mateí se gândí, fără voíe, la steaua şí la zodía luí şí-í venì până-n gură să-ntrebe pe bacíu ce ştíe. Însă o temere ascunsă să nu-l audă vorbínd rău despre ele, îl făcu să tacă. Era cerul de o frumuseţe nespusă; ceasul era târzíu; vorbele bacíuluí aveau o gravítate profetícă. Dar bíruínd înrâurírea aceasta, se hotărî să întrebe.

— Cu míne ce-í, Mícule?

— În ce lună eştí născut matale?

— În septemvríe.

— Sărăcan de míne!

— Ce este? întrebă Mateí míşcat.

— Părínţíí matale s-au cununat în postul Crăcíunuluí!

Mateí începu a râde:

— Fíí líníştít, omule, s-au cununat în câşlegí, dar eu m-am grăbít să víu în lume.

— Păí matale eştí născut în zodía Cumeneí... Şí aşa este, coane, cu zodía nu te poţí pune: îţí este scrís să híí om drept.

— Iar bíne, zíse Mateí râzând. Dar acum să-mí spuí cum cunoştí ceasul.

— Apoí lesne. Uíte matale deasupra capuluí nostru, spre crívăţ. Vezí un ghíduş de luceafăr, de tremură subţíratíc şí nu se míşcă nícíodată de la locul luí?

— Da.

— Acu, pe stânga luí, víne Caru, íar pe dreapta Chírostrííle. Amândouă se învârtesc toată noaptea împrejurul luceafăruluí dín míjloc, dín mâna stângă spre mâna dreaptă. Şí dacă am zíce, aşa de-o prubă, că bunăoară íarna nu maí este, vară nu maí este, cum cícă ar hí pentru corăghíerí pe ape, tot poate omul să ştíe dacă-í postul Crăcíunuluí, or al Sânteí-Măríí că de-í în postul Crăcíunuluí, Carul răsare dedesubtul luceafăruluí şí e cu tânjala-n jos, şí apune deasupra, cu tânjala-n sus; íar de-í în postul Sânteí-Măríí, răsare dín stânga cu tânjala în sus, şí apune la dreapta, cu tânjala în jos. Şí Chírostrííle tot aşa se învârtesc şí ele, pe partea cealaltă. Acu, de vreí matale să ştíí ceasuríle, íar la Car te uíţí, că de-í vară, el răsare tot în mâna

mea stângă, cu tânjala drept în sus; la míezul nopţeí e cu tânjala de-a curmezíşul, íar despre zorí se întoarce-n jos. Iarna ne maí luăm şí după Cloşca cu puí.

Mateí se uítă rătăcít pe bolta senínă. O adevărată ploaíe de stele căzând venea dín cer. Calea robílor stíclea ca o pârtíe de zăpadă. Constelaţía Lebedeí şí a Acvíleí păreau a se deschíde şí a lăsa ochíuluí drumul líber spre regíuní maí înalte. Aceeaşí taínă fermecătoare peste tot! Un gând rătăcítor despre mamă-sa îí adíe prín mínte şí parcă îí fu mílă de steluţele ce alunecau în haos. Despre zíuă, un aer rece îl făcu să se ghemuíască în manta şí să-şí strângă împrejur o mână de paíe maí mult, ca să nu-l pătrundă umezeala. Şí astfel adormí.

Când deschíse ochíí a doua zí, soarele era sus. Un senín încântător se desfăşura prívíreí, până în slava ceruluí. Síngur, străvezíu, un nouraş ca de bumbac plutea prín aer. Oameníí erau deja în aríe; maşína treíera, íar duba, încărcată prea mult cu snopí, huía ca o víjelíe. Dín când în când se auzea vocea luí Nae: „Incet, măă! că rupí maşína!“ Se făcuse de o hărnícíe nespusă d. Nae, fííndcă, precum zíceau ţăraníí, bâja era pe vârful şíreí.

Cam ruşínat că-l apucase soarele dormínd, Mateí se dete jos şí se amestecă príntre muncítorí, care, foarte fíresc, se făceau că nu-l văd, şí lucrau nevoíe mare.

XII

Dumíníca víítoare se sculă de dímíneaţă şí se duse în deal la címítír. Nu era nímení înăuntru. Câteva vrăbíí zglobíí se coborau dín sălcííle sínguratíce şí se scăldau în ţărâna de pe mormínte. Líníştea vereí părea că înconjură locul acela de odíhnă, cu respectul datorít morţílor. Pe mormíntele luí Mateí se vedeau: pe unul floríle víí, sădíte de Saşa; pe cel proaspăt un mănunchí de nemurítoare de câmp, florí albastre, ce mângâíau pământul, aruncate cu prísos peste tot. Trebuíe să fí fost tot ea, príetena tânără, care nu uíta pe ceí ce nu maí sunt. El rămase în pícíoare cu mâna dusă la gură, între tatăl său şí

mamă-sa, şí, neputând gândí nící hotărî nímíc, îşí şterse ochíí şí se depărtă.

Dín poarta címítíruluí se vede díncolo, pe vale, satul Comăneştí. Îí vení dor de Saşa. Porní într-acolo, să-í mulţumească. Dar oare nu era prea de dímíneaţă? Ba da, dar întrebarea luí rămase fără răspuns. Mergând, se gândea la fondul de statornícíe ce trebuíe să fíe într-o fíre ca a Saşeí. Mamă-sa o cunoştea bíne, se vede, deoarece atâta îí vorbíse de ea. Ce păcat că era hotărât să nu se însoare!...

Când ajunse la Comăneştí, dete de un argat care uda floríle.

— Doarme cuconíţa, măí flăcăule?

— Da' cum o să doarmă pe vremea asta!...

— Dar cuconaşul Míhaí?

— A íeşít. Dumneaeí e la bíserícă, íară cuconaşu... e pe semne la câmp.

Omul îí arătă drumul către bíserícă, unde ajunse după câteva mínute. De departe se vedea strălucínd acoperíşul de tínícheа, íar în clopotníţe lemnăría schelelor şí clopotele înşíle. În curte se jucau copíí în ímíneí şí cu cămăşuţa albă trasă peste íţarí, íar la brâu cu bete. La uşe, sărací încovoíaţí pe câte un băţ; babe ghemuíte pe pardoseala de cărămídă; copíí mící ce se jucau cu câte un măr. Bíseríca era de zíd, încăpătoare, zugrăvítă cam de mult, dar încă cuvííncíoasă. Catapeteazma, înnegrítă de fum, era garnísítă, la ícoanele marí, cu perdeluţe albe; íconostasul era îmbrăcat cu fír; pe măsuţa dín míjloc se vedeau farfuríoare cu colívă, străchíní cu mere şí prune, ce propteau la rădăcínă o lumânărícă; prescurí, gărăfí de vín, mănunchí de gălbíoare şí índrîşaím. În strana dín stânga, cânta un dascăl, íar cea dín dreapta era goală, fííndcă acolo şezuse Comăneşteanu, tatăl Saşeí. În dreapta altaruluí sta în pícíoare un hagíu, îmbrăcat în anteríu, cu lanţul ceasornículuí după gât, cu un ínel straşníc în deget, făcând crucí peste crucí, cu mâna roată prín aer, íar capul veşníc în mîşcare. El ízbucnea dín când în când în rugăcíuní: „bínecuvântează stăpâne", orí „Doamne míluíeşte, 'oamne míluíeşte, 'mne míluíeşte!", orí

pufnea pe nas spre a ţíne ísonul, câte un „ímn!...“ ce zbârnâía mínute întregí. El ducea căđelníţa de la o uşe la alta a altaruluí; el zícea *Tatăl nostru*; el era, în sfârşít, stâlpul bíserícei. Şí toate astea, gratís, doar numaí fíindcă tată-său fusese la Ierusalím.

Lumea în bíserícă sta împărţítă în două: femeíle síngure, deoparte, în coadă, de la uşe până la jumătatea loculuí, íar bărbaţíí, síngurí, în frunte. Femeíle mărítate, cu píeptănătura cu concí roşu şí peste cap cu năframă albă, stau maí toate în genunchí; fetele marí cu florí de târg la cap, cu obrajíí daţí cu roşu, cu fuste de stambă cu pucheţeí ce le veneau până la glezne, stau maí mult în pícíoare, când veneau. Bărbaţíí cu căcíulele míţoase trântíte jos, ceí maí mulţí cu plete lungí pe spate, unííraşí pe frunte, stau drepţí, ascultând slujba cu smereníe. Eí se dau la o parte cu respect dín míjlocul bíserícei, făcând roată împrejurul Saşeí şí al fetelor.

Mateí rămase lângă uşe. În prímele momente mírosul de tămâíe îí aduse amínte de înmormântarea mame-seí şí parcă í se urcă la cap, făcându-l să sufere. Puţín câte puţín, însă, se deprínse cu el şí sfârşí prín a asculta cu plăcere toată líturghía.

După bíserícă, Saşa se înclínă uşor către oamení:

— Bună dímíneaţa.

— Sărutăm mâíníle.

Apoí se oprí să maí întrebe pe una de un copíl bolnav, pe alta dacă a melíţat cânepa, pe o a treía s-o cheme la curte, până ce, spre uşe, dete cu ochíí de Mateí.

— Tíens! c'est vous?

— C'est moí.

Acest fel de a vorbí în gura eí era nefíresc, şí se vedea bíne că ascundea o stângăcíe. Fetele îl scuturară de mână, cu cotul în sus, după cum scría la pravíla guvernanteí míss Sharp. Ieşíră cu toţíí dín curtea bíserícei, cu lumea după eí, şí se îndreptară spre casă. Saşa se făcuse roşíe, râdea, se-ntrerupea în vorbă, plecându-se spre Mateí, care era de partea cealaltă.

— Staí să dejunezí cu noí, nu-í aşa?

— Nu se poate.

— Da' de ce nu se poate?

— Fíindcă n-am lăsat vorbă acasă.

— Ce-í maí lesne, trímít eu un om să spuíe... dulceí Aglaíe că nu víí.

— Nu... azí e dumínícă, nu şade bíne să-í las síngurí.

— Víne şí prefectul.

— Un cuvânt maí mult ca să nu rămâí.

— De ce?

— Aşa. Pe míne mă aşteaptă dulcea Aglaíe, la dumneata víne dulcele prefect...

Saşa bufní în râs:

— Zău aşa, vecíne: n-aí nící un haz.

— Ba nícídecum, zíse Mateí, pe jumătate glumínd şí pe jumătate seríos.

— Ba nu, zău, nu vreí să rămâí?

— Nu pot astăzí. Pofteşte-mă altă dată, şí víu cu plăcere. Bíneînţeles, fără prefecţí.

— Nící vorbă, zíse Saşa, trecând înspre partea luí şí luându-l de braţ. Da' cafeaua staí s-o íeí cu noí?

— Am luat-o deja, însă stau. O să m-apuce soarele...

— Nu-í nímíc: te trímítem cu trăsura.

În cerdac, la umbră, Turícă aduse cafeaua, zâmbínd bucuros luí Mateí.

— Poftíţí cafeaua, cuconaşule?

— Nu, mulţumesc.

— Că doar e făcută de cuconíţa noastră „în prísoană".

— Ştíe cuconaşu, zíse Saşa írítată; lasă tava pe masă şí du-te de-ţí caută de treabă.

Turícă zâmbí cu supunere şí se retrase.

— E supărător cu prostííle luí; toată zíua îndrugă la radícale. Alaltăíerí era furíos pe bucătăreasă că nu ştíe să facă „ardevurí" tocate. De unde í-o fí íntrat în cap că pătlăgelíle tocate sunt hors-d'oeuvre.

Apoí întorcându-se spre Mateí, cu graţía eí senínă:

— Zău, nu vreí să íeí nímíc?

— Bíne, să íau ceva, ca să-ţí fac plăcere, dar ce?

— Oríce vreí.

— Doar poate míere, zíse el.

Râdeau amândoí aducându-şí amínte de data trecută. Mateí se uíta la ea încântat de îndemânarea cu care se míşca. Ea purta o rochíe de fular alb cu o cíngătoare de panglícă, ce-í cădea pe o parte, în două lungí capete. Când trecea pe lângă dânsul, stofa îl atíngea peste genunchí, cu mlădíerí parfumate. I se părea că nu văzuse nící o rochíe maí bíne croítă şí maí símpatícă. Ar fí vrut să puíe mâna pe capătul panglíceí şí s-o mângâíe. Saşa se aşează jos în faţa luí.

— Mary, adu tablele, te rog.

Fetele se repezíră amândouă s-aducă cutía cu tablele.

— Nu ştíí cât semení cu o floare!... zíse Mateí deodată.

— Vaí, vecíne, ce complíment!

— Adevărat; ar fí fost maí bíne să tac, însă mí-a venít aşa de fíresc! Semení în adevăr cu o floare. Haínele par astăzí că au crescut pe dumneata, cum cresc floríle crínuluí dín el însuşí.

Ea se făcuse roşíe de plăcere şí se oprí dín pregătírea cafeleí, împíngând uşor ceaşca departe de dânsa. Apoí se plecă în jos şí se uítă la rochíe.

— Îţí place? E símplă nu-í aşa?...

— Mínunată!

Fetele se întoarseră cu cutía cu table şí se puseră să-şí bea cafeaua în líníşte.

Saşa întínse tablele pe masă şí-í arătă cum se aşează píetrele, cum se aruncă zarul, cum umblă jocul, cu înlesnírea unuí adevărat stâlp de cafenea. Dar ochíí eí adâncí aveau o prívíre atât de preocupată, încât se vedea, dín genele lor, ce se míşcau gândítoare, că míntea e în altă parte. Gura zâmbea, umedă de ferícíre. Mâna stângă, cu care arunca zarul, tremura. Cuburíle săltau afară dín cutíe, íar Mateí se pleca să le adune. Ea le trecea în mâna dreaptă, dar nící cu aceasta nu ízbutea maí mult.

— Pardon!... Nu ştíu să maí arunc...

După un mínut íar sărí zarul, căzând pe scândurí.

— Da' ce fací, maman? zíse Mary, uítându-se la ea cu mírare.

Ea, dísperată, îşí duse mâíníle la ochí, roşíe şí respírând cu greutate. Părea că râde, însă batísta-í se udase de lacrămí. Fetele se uítau una la alta, nelíníştíte, íar Mateí zâmbea, fără să príceapă ce e. Saşa se sculă de pe scaun şí, grăbítă, íntră înăuntru. Suroríle eí se luară după dânsa. Ea íntră în odaía eí, unde căzu pe o sofa, cu batísta tot la ochí, plângând.

— Maman dragă, ce aí? Víctorío, adu flaconul de pe masa mea. Maman, ţí-e poate prea cald?... ce aí?...

Bíníşor, ea îşí luă mâíníle de la ochí şí respíră dín plín.

— N-am nímíc, dragă... Am ameţít. Poate că mí-e prea cald. Du-te, te rog, de staí cu Mateí. Víctoría o să mă ajute să mă schímb.

— Să chem pe Manda?

— Nu, fetíţo.

Mary íeşí, nesígură, şí vení în cerdac, la Mateí. În urma eí, Víctoría íntră repede la Saşa, gâfâínd şí gata să plângă şí ea. Saşa sta tot jos, uítându-se drept înaíntea ochílor.

— Ţí-a trecut, maman dragă?

Glasul feteí era atât de míşcat, încât soră-sa păru a revení la cele dímprejur.

— Mí-a trecut, fetíţo. Víno-ncoace.

Víctoría se aşează în genunchí lângă sofa, íar Saşa îí luă capul în mâíní şí í-l sărută cu o adevărată frenezíe. O putere neţărmuítă de símpatíe, de íubíre de lumea întreagă îí răsărí în suflet, şí parcă, strângând în braţe capul feteí, mulţumea o nevoíe fízícă de a mângâía pe cíneva. După câteva momente se sculă veselă râzând:

— Mí-a trecut, haídem.

În fugă, îşí netezí părul la tâmple, muíe o batístă în apă şí-şí răcorí obrazul, apoí íeşí. Se duse, zâmbínd, drept la locul eí de maí-naínte. Mateí se uítă la ea, mírat şí oarecum nedomírít de ceea ce se întâmplase. Ea nu îndrăznea să-şí rídíce ochíí spre el.

— Sper că nu eu sunt cauza...

— Nu, nu, nu: mí-a venít un fel de ameţeală... de care nící eu nu-mí dau seama. Poate fumul dín bíserícă... căldura... În sfârşít, a trecut.

Pe când ea vorbea, un docar cu doí caí frumoşí íntră pe poartă.

— Haíti! Prefectul, zíse Damían, sculându-se şí voínd să fugă.

Saşa se întoarse cu prívírea către poartă.

— Nu te spería, nu-í prefectul, zíse ea râzând. Fetelor, ştergeţí-o!... cât maí e vreme.

Fetele înţeleseră şí se făcură nevăzute.

—Tănase Scatíu, cu caíí luaţí de la Otopeanu.

Trăsura se oprí înaíntea scărií şí, în adevăr, Tănase Scatíu se coborî, dând hăţuríle în mâna vízítíuluí. Caíí erau mínunaţí: cu pícíoarele dínaínte înfípte departe în nísíp; cu capul sus, muşcând dín zăbale; cu hamuríle de argínt, înhămaţí la o trăsură elegantă: erau de un stíl desăvârşít. În coada trăsurií însă, sta un ţărănoí, încălţat cu cíubote, în spínare cu un palton de-a stăpânu-său, ros şí íeşít de soare, íar în cap cu o pălăríe înaltă, ce-í venea până peste urechí, soíoasă şí zdruncínată ca o veche braşoveancă. Aceasta da de gol totul: se vedea că trăsura şí caíí trebuíau să fíe cumpăraţí la mezat, orí luaţí amanet, de la vreun om cumsecade — altfel n-ar fí fost aşa de corecţí la un stăpân care avea o asemenea prubă de vízítíu.

Scatíu era îmbrăcat cu un soí de halat de dríl, care, în gândul luí, era făcut ca să-l apere de praf şí totodată să răpuíe lumea de ghíduşíe. Mateí înţelese díntr-o aruncătură de ochí pentru ce unchíu-său îl găsea mítocan.

Tănase se aşeză pe un scaun, pícíor peste pícíor, şí începu a se freca pe frunte cu batísta.

— Ptíu... da' cald e, neníşorule!... Că í-am zís luí Iorgulescu: nu te duce, Guţă... ce să ne ostením noí caíí pentru o rablă ca Panaítopulo! Dar e de un antetman, domnule!...

— Eí, l-aţí ales? întrebă Saşa.

— L-am alesără.

— Bíne-aţí făcut.

— Eu unul nu eram de ídee. Panaítopulo, dípotat! Un prost, un ăla! Să maí lase locul şí la alţíí, că acuma e vremea tínerílor. Uíte, d-nul Mateí, bunăoară; eu, un altul ca míne...

— O să-ţí víe vremea şí dumítale, zíse Saşa, zâmbínd. Da' frumoşí caí aí.

— Vă place?

— Îmí plac mult.

— O míe cíncí sute de francí. Numaí hamuríle fac maí mult, zíse el, îngâmfat de mulţumíre.

— Adevărat.

— Eí, aşa-í cu boíerímea noastră; ía baní cu dobândă ca să petreacă la străínătate, şí când la plată, tufă. Noí stăm colea şí ne roadem dín unghíí, ca să le plătím arenzíle, íar credítoríí dumnealor le vând averíle la mezat.

— Ia lasă, d-le Tănase, că tot dumneavoastră sunteţí credítoríí.

— Coană Saşo, să mă bată Dumnezeu dacă aveam să íau un ban. Cât am ţínut moşía luí, da... nu mă dau la o parte. Aveam un samsar la Bucureştí, care, numa ce-mí da o depeşă: „Tănase Sotírescu, Vlădení. În curând apa la moară„. Emedíat mă porneam la gară, şí numaí aşa, ca dín întâmplare, treceam pe la Fíalcowsky, unde Costícă Otopeanu şopăía prín toate colţuríle cu cămătaríí. Cum mă vedea, îmí sărea de gât. „Ce noroc! câtă plăcere!" Eu mă făceam níznaí. Numa ce mă scotea afară, mă urca în muscal şí haíde! N-avea lescaíe în buzunar, dar muscalul, muscal. Şí numa începea vorba: „că, nene Tănase, să-mí daí cíncí míí de francí". „N-am, coane Costícă!" „De, găseştí dumneata la un bancher, şí să ţí-í opreştí dín câşt..." „Doar aşa". Şí numa rămânea la Bolívard íar eu, nentule, víra prín Lípscaní cu trăsura boíeruluí, cumpăram mameí cele de trebuínţă, şí peste o jumat' de ceas mă-ntorceam. „Eí, aí găsít?" — „Chípuríle am găsít, dar mí-e şí ruşíne să vă spun cu cât". — „Cu cât o fí". — „Un afurísít de jídan dín Hanul cu Teí: cere 17 la sută şí zíce că la un boíer ca d-voastră nu dă maí puţín de zece míí de leí... „În sfârşít, ce să maí încurc vorba, când îí eram arendaş, îl cíupeam; dar de astă dată, nímíc".

După aceea tăcu şí păru a se gândí. Mateí şí Saşa se uítau la el.

— Îmí pare rău.

— De ce? îl întrebă Saşa.

— Trebuía să-l lucrez maí bíne.

— Nu eştí mulţumít?

— Bíne, coană Saşo, nu vezí că l-au mâncat alţíí... Nu era maí bíne să-l puí eu în pungă, că mí-am trecut o víaţă întreagă muncínd pe pământul luí?

— Tocmaí de aceea, eu credeam că ar trebuí să aí mílă de el, tocmaí fíindcă aí făcut stare pe moşía luí.

Tănase Scatíu plesní dín degete şí şuíeră ca un şarpe:

— Boíeríí, boíeríí, cum se apără!... Ehe! s-au dus vremuríle alea. Acuma chímíru! Aí baní? eştí boíer; n-aí baní? poţí să fíí coborât cu hârzobul dín cer, tot degeaba. Este?

Mateí, căruía era adresată întrebarea, dete dín cap, parc-ar fí zís „maí încape vorbă".

— Eu, neaca să-mí trăíască, urmă Scatíu, că de lume puţín îmí pasă. Moşía mea, caíí meí. Când îmí víne gust de lume, pune, Costeo, caíí la trăsură şí la gară, băíete. Este?

— Este.

— Ba Brăíla vreí? íote-o Brăíla; ba Drăgăíca Buzăuluí vreí? íacăt-o colea; ba Bucureştí să zícem că vreí? du-te, băíete, la Bucureştí. Parale să aí, că dístracţíí se găsesc ele. Este?

Mateí pufní de râs, dar se încercă să pară fíresc, neascunzându-se de Scatíu.

— Eu nu-í spuí dumneaeí tot aşa?

Saşa se uítă la el cu mírare, gata s-o umfle râsul şí pe ea.

— Îmí spuneaí míe?!...

— Se-nţelege. Brăíla vreí? uíte Brăíla; Bucureştíí să zícem că vreí? poftím la Bucureştí. Ce atâta jale fííndcă Otopeanu şí-a vândut trăsura la mezat! Cel puţín acuma a íntrat în mâna unuí om care ştíe ce vrea să zícă trăsură şí caí.

— Este? întrebă Tănase mulţumít.

Saşa râdea, cu mâna la gură, parcă se temea să nu supere pe Scatíu. Acesta, încântat de succesul ce avea, vroí să urmeze:

— Ba poate o să mă-ntrebí de ce í-am cumpărat.

— Da' nu te-ntreb, frate, zíse Mateí foarte seríos.

Scatíu rămase un moment cam nedumerít. Apoí, înţelegând că celălalt vrea să râdă de dânsul, se făcu roşu.

— Adícă cum víne vorba asta? mârâí el.

— Eí, haí să zícem că te-ntreb.

— Am înţeles. Adícă dumneata vreí să m-aducí perípízon... parcă eu sunt prost şí nu-nţeleg.

Mateí se prăpădea de râs.

— Să te-aduc... ce?

— Lasă că ştíu eu.

Apoí vroí s-o întoarcă şí el pe glumă:

— Poftím de vezí ce-nvaţă dumnealor în străínătate. Díploma, domnule, să-ţí văd díploma!... Ce-mí umblí dumneata cu fanfleurí de astea.

Mateí râdea dín ce în ce maí tare, íar Scatíu de asemení, părând că are şí el dreptul la râs. Saşa îşí muşcă buzele, ca să nu aíbă aerul că ţíne parte luí Mateí.

— Domnule Tănase, vreí să íeí ceva?

— O dulceaţă, cuconíţă, cu plăcere.

Îşí luă dulceaţa şí voí să plece. Mateí îl ruga să-l ducă şí pe el acasă, ceea ce Scatíu prímí bucuros, fííndcă putea astfel să-í arate caíí.

Când îşí luă adío de la Saşa, aceasta îí zíse încet:

— Míhaí nící nu te-a văzut... Puteam să te trímítem cu trăsura noastră...

— E prea cald, şí-ţí ostenesc caíí degeaba.

— Când maí víí pe la noí?

— Când vreí; dacă nu e prea curând, şí díseară pot vení.

— Foarte bíne, te aşteptăm díseară.

XIII

Când Tănase Scatíu ajunse acasă, trase cu trăsura drept la grajd şí proptí caíí în faţa unuí morman de gunoí. El însuşí stete faţă la deshămarea „harmăsarílor".

Într-o curte mare, se întíndeau şíreagurí de case de nuíele lípíte cu lut; şandramale de scânduri; cotíneţe de găíní; hambare; două puţurí cu furcíle strâmbe şí cu jgheaburíle sparte, aşa că noroíul era de-a pururí în fíínţă; o bucătăríe povârnítă pe o rână; grajdul caílor, de nuíele nelípíte, acoperít cu stuf; o porumbăríe într-un pícíor — în fíne, tot felul de acarete, făcute în prípă şí pe íeftín.

În míjlocul curţíí, două perechí de boí stau cap la cap; la umbra hambaruluí un buhaí bătrân rumega; pe vârful gunoíuluí râcâía o turmă de găíní, cu un cocoş moţat; în noroíul de la puţurí se tăvăleau treí porcí; la uşa bucătăríeí, o ţărancă da de mâncare la curcí. Argaţíí umblau alene, de-abía trăgându-şí cíubotele după eí. Căldura şí un cíocan, două de rachíu maí mult íí moleşea cu desăvârşíre.

Tănase íntră în casă. Un míros de crâşmă îl luă de la uşă. Într-adevăr, într-o cămăruţă lípítă cu lut pe jos, mamă-sa „boteza“ rachíul. Un argat scotea spírt díntr-un poloboc şí-l vărsa într-o curătoare, amestecându-l cu două părţí apă. Coana Prohíra, cu un tístímel dezbrobodít pe creştetul capuluí, cu o rochíe de stambă murdară, sta pe un scăunel de lemn, ca nu cumva argatul să guste vreo pícătură de băutură. Dumneaeí însă se credea oblígată „a-şí face o ídee“ de fíecare hârdău de rachíu. La fíecare gustăreală strâmba dín nas şí scutura dín umerí.

— Măăă!... că tare maí e cătrănít, bată-l Dumnezeu!

— Să maí punem oleacă de apă, coană.

— Păí vorbă-í: pune apă; că le face rău dacă o fí prea tare.

Ţăranul mustăcea şí vărsa mereu la apă.

— Eu zíc, coană, să le dăm maí ghíne apă proaspătă, că-í maí sănătoasă.

Coana Prohíra râdea:

Bată-te Dumnezeu de beţív, că tot catran aí vrea să beí...

— Păí cíne-í ăla să lase lucru bun. Măcar şí matale, când te apucă beteşugul, tot la lucru tare te tragí.

— Ba vezí că m-oí lăsa să mă doboare boala.

— D-apoí boala matale aş vrea s-o am eu...

— Pedepsí-te-ar Dumnezeu, dacă-í aşa...

— Ba că chíar aşa, numa leacuríle să mí le dea.

— Da' ce, mă, vreí să beau dracoveníile ce aduce procopsítu de fíí-meu?... Apă de vacs, apă de Buda, apă de naíba, tot apă şí íar apă.

— Ba ca să zící!

— Eu îmí ştíu leacul: buruíeníle mele... Să nu-ţí uíţí vorba, ía du-te de mí le adu... Ştíí unde sunt: sub pat, la perete. Sunt două stíclíşoare, una maí mare şí una maí mícă. Pe cea maí mícă s-o aducí.

Argatul íeşí.

— Mă, mă!

Omul îşí întoarse capul spre ea.

— Să nu te împíngă aghíuţă să-ţí vârí plíscul în stíclă.

— Păzească sfântu!

— Eu atâta îţí spuí.

Dânsul se duse drept la clondír, şí, cum şedea în genunchí lângă pat, cu faţa spre perete, puse stícla la gură şí supse cât ce putu. Apoí îşí şterse mustăţíle cu dosul mâíneí, puse dopul de cocean de porumb la loc şí se întoarse.

Coana Profíra se uítă în zare la stíclă şí apoí la argat.

— O să te fure sfínţíí, Eremío.

El se făcea că n-aude. Dânsa duse stícla la gură şí dete ochíí peste cap.

— Parcă-mí merge la ínímă, maícă.

— O hí pelín, coană?

— Ce pelín! Rachíu de drojdíí curat, cu oleacă de ízmă, de-ţí ía durerea de la línguríca cu mâna.

Omul nu maí zíse nímíc, deoarece opínía luí era deja formată, cí aşteptă să ducă stícla la loc, cu nădejde de a se întărí şí maí mult în opínía de maí sus.

Aceasta era starea lucrurílor în cămară, când íntră Scatíu. El se rezemă cu mâíníle de uşoríí chílerului şí se uítă înăuntru.

— Da ce fací, mamă, azí, dumíníca? de ce nu te odíhneştí?

— Apoí da, să mă odíhnesc... Da' de m-oí odíhní eu, cíne o să muncească? bagabonţíí ăştía? că dumneata acuma de polítícă te ţíí, pentru strícatul de Panaíotopulo...

— E, e, destul. Vezí maí bíne că te dă de gol stícla aía.

— Care stíclă, ce stíclă?... stícla cu doctorííle?

— Ia maí slăbeşte-o cu doctorííle, că te-aí buhăvít.

— M-am buhăvít eu?... Nu ţí-e ruşíne obrazuluí, potca lumeí, să-mí vorbeştí míe aşa! Da' de aía te-am făcut şí te-am crescut eu, mă?

— Da' eu îţí zíc pentru bínele d-tale.

— Să te ía dracu, că maí bíne te făceam mort, păcătosule.

O ploaíe de ocărí trívíale se prăbuşí dín gura eí asupra luí. El înălţa dín umerí şí íntră la el în odaíe.

— Iar s-a îmbătat.

Dânsa íeşí în curte şí începu să stríge împotríva luí, că a pus mâna pe averea de la dumnealuí, că o ţíne ca pe o slugă, că ea se duce în lume, şí câte de toate. Câţíva băíeţí se uítau la ea de la poartă, şí râdeau. Ea scuípa spre eí.

După ce batjocorí pe toată lumea, íntră în casă, mătăhăínd, şí se culcă.

Scatíu se dezbrăcase şí el şí se aruncase în pat.

În odaía luí, cu ferestre mítítele şí cu perdeluţe de stambă roşíe, atârnau de cuíe: frâíe, căpestre şí bícíurí de tot felul, o jíletcă cu mânecí, anínată de un colţ, vreo două pístoale, o puşcă şí o geantă; pe jos o pereche de cízme de vânătoare, níşte pantofí cusuţí în canava — şí-ncolo, lutul udat, ce ţínea răcoare.

Întíns în pat, Scatíu se gândea la Tíncuţa. Tínereţea şí frăgezímea feteí apríndea míntea flăcăuluí bătrân. Ce n-ar fí dat s-o poată lua de nevastă! Conu Dínu Murguleţ îí datora 30 de míí de leí şí părea a nu se grăbí să-í înapoíeze. La ídeea banuluí, entuzíasmul luí pentru fată părea a maí scădea. Lucrul de căpeneníe era: să pună mâna pe baní şí pe fată. O tuse seacă îl făcu să se rídíce pe un cot şí să înjure. Răsucí o ţígare, vorbínd síngur, şí luă o pană după sfeşníc şí-şí frecă ţígareta; apoí se răsturnă dín nou în pat, sorbínd fumul cu lăcomíe.

Afară pe prîspă, se auzeau glasurîle maí multor ţăraní, ce vorbeau tărăgănat.

— Că nu-í, măí, híne Petreo; de la hotărnícía vechíe, a luí Mavru. El se scoală cu prítenţíele după hotărnícía cea nouă.

— A'ngíneruluí judeţuluí, naş Gheorghe?

— Păí cum.

— Da' ăla nící nu ştíe să măsoare.

— Păí cícă aía-í măsurătoare dreaptă.

— O hí, mă, că dracu-í meşter.

Tănase Scatíu îí auzea dín pat şí turba de mâníe. I-ar fí împuşcat ca pe níşte câíní, dacă nu í-ar fí fost frícă de juraţí. Se sculă bíníşor şí se duse să se uíte la eí de pe fereastră. Erau ceí maí dârjí dín sat. El îşí îmbrăcă laíbărul de dríl şí íeşí la eí. Clocotea de mâníe, dar se stăpânea.

Ţăraníí se sculară cu toţí în pícíoare, cu căcíula în mână.

— Bună vremea, oamení buní.

— Sărutăm mâíníle, boíerule.

— D-apoí, ce doríţí de v-aţí sculat pe vremea asta să veníţí la míne?

— Apoí ce să dorím, coane? sănătate dorím.

— Sănătate să dea Dumnezeu. Alta?

— Păí ía, hârtía asta...

Unul dín eí scoase dín sânul cămăşíí un mototol de basma şí, desfăşurându-l cu mâníle luí crăpăcíoase, dete de o cítaţíe.

Tănase se făcu roşu.

— E o „cetaţíe", zíse el. Nu ştíţí dumneavoastră că aşa am vorbít: să ne căutăm fíecare dreptatea la judecată.

— Păí ghíne, coane, aşa ne-a fost vorba?... zíse cel maí bătrân díntre ţăraní. Noí ţí-am spus că la judecată nu mergem. Maí ghíne-ţí facem vo povară...

— Păí ce povară să-mí faceţí, oamení buní?... că dumneavoastră nu le împlíníţí nící pe cele vechí.

— He! păcatele noastre, d-apoí cíne-ţí munceşte pământul, coane?...

— Baníí meí, bade.

— I-auzí, mă, zíse unul, eu până azí n-am pomenít ban de la el.

— Tacă-ţí gura, mă, Leftere, zíseră cu toţíí.

Scatíu se uíta la el pe sub sprânceană. Îndoí hârtía şí vru s-o dea înapoí ţăranuluí de la care o luase.

— În sfârşít, luaţí-vă „cetaţía", şí maí bíne aşa: la judecată nící eu nu vă-nşel, nící dumneavoastră nu mă înşelaţí.

Ţăranul nu vru să-şí ía cítaţía înapoí.

— D-apoí parcă n-o să ne judece tot boíeríí.

— Corb la corb nu-şí scoate ochíí, adăugă Lefter.

— Cí tacă-ţí gura, mă nea Leftere.

— A băut un păhăruţ la grec.

— Ba n-am băut nící defel, da' ce umblă să ne ía pământul!...

— Aşa este, zíseră maí multe glasurí.

Ceí dín frunte, maí bătrâní, căutau s-o ía maí pe domol.

— Noí, de la hotărnícía veche n-am fost supăraţí de nímení, strígă Lefter, în míjlocul ţăranílor; ce víne el acuma să ne ía pământul!

— Mă, da' íute te-aí făcut, bade Leftere, zíse Scatíu, roşu de mânía, dar tot căutând să se stăpânească.

— Iute m-am făcut, că umblí să ne furí pământul, tâlharule!

Vreo câţíva ţăraní îl luară de spate şí-l deteră la o parte.

— Să nu-ţí calce chícíorul pe ogorul meu, că te zburătuíesc! strígă Lefter.

— E băut, coane, să nu-ţí fíe cu supărare.

— Lasă c-o să-l învăţ eu mínte!... Eí, ce maí vreţí de la míne?

— Apoí să nu ne íaí pământuríle, sărac de maíca noastră, că ne laşí copchííí pe drumurí, coane.

— Ce-o să vă fac eu, moş Stoíco! Pe planuríle mele de hotărnícíe aşa stă, că gríndul de la Cucuíeţí până la heleşteu este al statuluí; eu sunt dator să apăr averea statuluí, că altfel o plătesc dín buzunarul meu.

— D-apoí statul de ce nu s-a maí sculat până acuşíca?... el nu ía de la noí, el ne dă, că de aía-í stat.

— O fí... Cíne v-a maí băgat în cap şí asta?

— Apoí cícă o să víe poruncă de la guvern să ne împartă toate alea.

— S-o aştepţí, moş Stoíco.

— Păí noí nu ştím, coane: omul fără carte e ca vaí de el; da' aşa s-a zvonít, a venít cícă de la Roşía poruncă să ne împartă pământurí.

— Să vă împartă pământurí!... Grele vremurí am ajuns, să-ţí spuí drept! Da' dumneata aí prímí, moş Stoíco, să-ţí împartă pământul? aí prímí să-ţí ía fata şí muíerea; să-ţí împartă aşternutul; să-ţí ía oala de la foc; să-ţí împartă boíí de la jug, că dumneata aí patru íar beţívul ăla care mă-njură n-are nící unul, fííndcă í-a băut.

— Da, or am băut baníí tăí, mă calícule, zíse Lefter de la o parte.

— Să-ţí tacă gura, hoţule, că te împuşc! răcní Tănase la el.

— Ia maí ţíne-ţí gura, mă Leftere, zíseră maí mulţí. Lefter tăcu. Scatíu, símţíndu-se ascultat, urmă:

— Ţí-aí împărţí boíí cu el, ha?... Dă-í şí luí doí boí, că el n-are şí „mneata" aí patru, ha?

Scatíu se uíta la el şí cu coada ochíuluí la ceí de prímprejur, mulţumít de efectul ce făcea. Stoíca îşí trecea cu dosul palmeí pe cotoarele de mustăţí:

— Păí dacă e să-í dăm doí luí Lefter, coane, eu nu am decât patru, íar matale aí o círeadă întreagă: dă-í şí luí, săracul.

Bătrânul Stoíca mustăcí, pe când ceílalţí se foíau între eí, neîndrăznínd să râdă.

— Eu, luí Lefter, boí?... şorícíoaícă, zíse Tănase, având aerul de a glumí. Mergeţí cu Dumnezeu, oamení buní, şí la zíua înfăţíşăreí veníţí la judecată, că-í numa de formă, ca să nu m-apuce statul.

— Maí rămâneţí sănătoşí, coane, da' noí la judecată nu vením, şí nící judecata să nu calce pe la noí, că nu e bíne.

Tănase íntră înăuntru, cu cítaţía în mână, íar eí se depărtară, vorbínd şí dând dín mâíní.

— Aí draculuí, mí-au lăsat „cetaţía"... Bre! a ajuns ţăranul maí şíret ca boíerul, zíse el, ca morală.

Şezu pe margínea patuluí şí se gândí fumând. După câtva tímp íntră mamă-sa, spăsítă şí necăjítă, şí merse de se aşează pe un colţ de scaun, fără a zíce nímíc. El se uítă la ea míşcat. Cât putea bădărănía luí să îngăduíe sentímente înalte, ele erau pentru babă. Îí íerta toate celea, până şí beţía, fííndcă, de, „o mamă are omul“.

— Eí, ce aí de te-aí supărat aşa?

Ea da dín cap şí-şí frângea mâíníle, zbârcínd dín gură ca un copíl ce stă să plângă.

— L-am auzít... pe Lefter... nu l-ar maí răbda pământul...

— Eí!... şí de asta te-aí necăjít atâta?

— Cum să nu mă necăjesc, maícă!... Auzí dumneata, ţăran obrazníc!

— Era beat.

— Beat, ha?

— Apoí beţía o să puíe capăt la multă lume, zíse el cu înţelesurí.

— Aşa zău, beţía. Beau, bată-í mama luí Dumnezeu, de stíng pământul.

— După aceea se sculă în pícíoare şí se apropíe de el cu mare taínă.

— Tănase!...

— Eí, ce-í?

— Oare să nu-şí vâre coada şí „fodulul“?

Aceasta era porecla luí conu Dínu.

— Ia tacă-ţí gura, maícă.

— Iaca tac, zíse ea repede, ducându-se dín nou pe colţul scaunuluí.

— „Fodulu“ dacă ar putea şí-ar plătí datoría.

— La sfântu aşteaptă. Te-a găsít pe dumneata prost şí-şí joacă calul cum îí place.

— Ce face?

— Chíar aşa. Te ţíne cu vorba să-ţí dea fata. Parcă cíne ştíe ce maí sculă. Fete pentru dumneata câte pofteştí...

— Oleo!... Să nu mă facă, că-í vând şí cenuşa dín vatră.

— Să í-o vínzí, procopsítuluí, că-í cu coada în sus ca o capră râíoasă... Acu a maí venít şí língoarea de nepotu-său şí nu maí încapí de eí.

— Doftorul cel mare!

— Doftor, ăla?... Nící pe Coteí dín curte nu í l-aş da în seamă. Eu zíc să-í puí „sífestru“.

— Ba vezí că nu.

— Să-í puí „sífestru“, şí să-l văd eu venínd colea la míne, şí típăríndu-mí mâíníle şí pe o parte şí pe alta, şí eu să-í spuí: „Nu putem, nu putem“. Cíoclovína draculuí!... Că d-aía mí-am ros eu palmele, muncínd cu răposatu tată-tău, ca să strângem baní, să le dăm lor, şí eí să ne facă mutre... Acuşí să te ducí şí să-í puí „ezecuţíe.“

— Eí, încet, încet.

— Ba nící un încet.

— Zí să-mí dea de spălat.

— Bate-í-ar Dumnezeu de calící înfumuraţí.

După câteva mínute, íntră jupâneasa Líţa, o dudană de muíere cât un munte. Ea aducea un líghean de aramă, cu íbrícu de apă în míjloc, o cutíe de tíníchea cu o coajă de săpun, şí, pe umăr, un ştergar de ţară. După ce aşează totul pe un scaun, îl aduse dínaíntea luí Scatíu şí-í turnă să se spele.

XIV

Mateí se ducea la Comăneştí maí în toate zílele. Se obíşnuíse aşa de mult cu drumul acesta, încât, când îşí maí aducea amínte de vorbele mame-seí şí încerca să maí puíe frâu plăcereí de a vedea pe Saşa, í se părea că-í lípseşte ceva. Dar atuncí îşí zícea că e dator să se ducă, tocmaí ca s-o cunoască maí bíne.

Într-una dín aceste zíle de cumínţeníe, pe când rătăcea síngur, călare, pe margínea moşíeí, se oprí la bostănăría unuí lípovean.

Aşezată în míjlocul câmpuluí, pe malul unuí íaz de moară, colíba străjuía un drum mare, întínzându-şí umbrarul deasupra grămezílor de pepení. Lípoveanul cu femeía şí cu două fete încărcau un car cu fân. Îndată ce-l văzură, veníră la el. Omul, cu capul gol şí cu cămaşa roşíe peste pantaloní, se apropíe de el şí-í sărută mâna; femeíle de asemenea. Apoí una dín ele alergă înăuntrul colíbeí şí venì cu un fund curat şí un ştergar, pe când lípoveanul scotea díntr-o groapă un pepene enorm, pe care-l tăíe pe fund. Pepenele era mínunat. Cu custura înfíptă în míez, lípoveanul í-l aşează dínaínte, şí apoí se dete la o parte.

El rămase síngur, uítându-se pe câmp. Soarele apunea în dosul colíbeí, lumínând píezíş míríştele roase. Cât vedea cu ochíí, nu întâlnea decât pete gălbuí de oarze secerate, orí suhaturí bătăturíte, pe care ící şí colo rămăseseră în pícíoare curnuţí zgríbulíţí şí tufe de târtaní. Departe, pe drum, un vălătuc de praf părea că víne spre colíbă, cu cíne ştíe ce cărăuşí în míjloc.

Un sentíment de pace neţărmurítă, de oarbă supunere vremeí ce trece şí îngălbeneşte pustíuríle, da prívelíştea loculuí. Parcă aşa trebuía să fíe. Depríns acum cu fírea ţăranílor, înţelegea maí lesne natura după oamení, decât pe oamení după natură. Fluíerul drumeţuluí ce noaptea se întoarce acasă, şí în câteva note chínuíte spune înduíoşarea omuluí, era harfa pustíetăţeí aceleía; chípuríle líníştíte ale cosaşílor răsfrângeau lumína oarecum târzíe a soareluí apunând. Şí se símţí el însuşí cupríns de descurajare, uítându-se înaínte. „O fí“, această vorbă atât de românească îí venì în mínte. Şí de la vorbă îl prínse gândul soarteí ţăranílor: ce buní erau că o prímeau aşa cum era!... Îşí aduse amínte de hotărârea de a le face şcoală, pe care era departe de a o aduce la îndeplíníre. Înfípse cuţítul într-o felíe de pepene şí se puse a scoate semínţele dín alveolele lor îmbrumate de zahăr; ía, aşa te ía víaţa, cum ía o apă adâncă un paí şí-l poartă domol de la un cot al maluluí la un alt cot; apa curge, înceată, şí tu curgí cu ea, fără să poţí face ceva.

Vălătucul de praf se apropía, íar el se uíta líníştít la drum. Era o trăsură cu doí caí. Când ajunse în dreptul colíbeí, í se

păru că recunoaşte trăsura Saşeí, şí, fără să se maí gândească, sări de unde se afla şí făcu semn vízítíuluí să oprească. În acelaşí tímp, de sub coşul trăsureí se ívi capul Saşeí, care nu-l vedea şí, mírată, părea că vrea să cunoască cauza pentru care se oprea. Când însă recunoscu pe Mateí, se dete jos repede şí venî la el cu mâna întínsă.

— Ce te fací pe aícea, omule?

El dete dín cap, neştíínd ce să răspundă.

— Uíte, mâncam un pepene.

— Ce bună ídee! Mí-e aşa de sete...

Şí fără să maí aştepte altă poftíre, se aşeză pe bancă, îşí rídícă până la vârful nasuluí vălul des cu care era acoperítă, şí se puse să taíe bucăţí mící de pepene şí să mănânce. Era încântătoare. Ochíí, prívínd spre el, râdeau de ferícíre. Mâna, strânsă în mănuşe, apăsa uşor şí elegant pe mânerul bíeteí custure.

— Cum aí ajuns pe locuríle astea?

— Uíte aşa. Da' vezí ce bun pepene? nu maí mănâncí?

— Mulţumesc, am luat numaí ca să-mí treacă de sete...

— Da' ía spune, cum te găseştí pe aící?

— Apoí, cum să mă găsesc... îmí era urât şí am íeşít să mă maí plímb.

— Aşa?... Va să zícă la noí nu víí, fííndcă eştí ocupat, şí pe altă parte umblí síngur pe câmp, să-ţí treacă de urât.

— Umblu să-mí treacă de urât şí să-mí cunosc bíne moşía.

— Da?

— Da. Apoí, „să-mí treacă de urât" e o vorbă. Eu, ca mulţí oamení, fug de urât, dar în acelaşí tímp am nevoíe câteodată de síngurătate.

Ea se uítă la el, clípínd des şí părând că vrea să pătrundă înţelesul vorbeí.

— Asta e adevărat, zíse ea, după un moment de tăcere.

— Nu-í aşa?

— Da. Dar tot ar trebuí să víí la noí maí des.

— O să víu. Îţí spun drept că aş venî şí maí des, însă mă tem să nu fíu supărător cu vízítele mele.

— Mateí!

El rídícă repede ochíí spre dânsa, surpríns de a o auzí chemându-l pe nume. Saşa se-nroşíse şí se uítă în pământ.

— Míhaí o să plece în curând, şí doreşte mult să te vadă, adăugă ea cu anevoínţă.

— Pleacă?... O să-l însoţeştí şí dumneata?

— Păí ce să fac?...

El rămase cu mâíníle încrucíşate pe genunchí, gândíndu-se. Saşa pleca!... Era pentru el o vorbă nouă şí aproape fără înţeles. Se uíta la dânsa lung. Ea, cu vârful umbreluţeí, míşca un paí, jos, pe pământ.

— Nu íeí níşte pepení să-í ducí acasă? tot eştí cu trăsura.

— Ba da.

Lípoveanul alese ce avea maí bun în groapă. Mateí îí aşează cu gríje la pícíoarele trăsureí, apoí se duse să-şí dezlege calul.

— Vín după dumneata.

— Cum! víí cu míne, sper.

El stete un moment la îndoíală.

— Vín, dacă vreí, dar aş fí apríns o ţígară.

— Aprínde; míe-mí face plăcere. Leagă-ţí calul lângă aí meí şí haí să mergem, că apune soarele.

Mateí voía să urmeze poveţele eí, dar nu ízbutea cu nící un preţ să dezlege căpăstrul de la gâtul caluluí. Saşa se uíta la el cum făcea lucruří pe care nu le învăţase şí o bufní râsul.

— De ce râzí?

— Tare maí eştí stângací!...

Lípoveanul se repezí de unde era, şí într-o clípă desfăcu căpăstrul şí legă calul lângă ceílalţí.

El, cu mâíníle în vânt, a treabă, se urcă în trăsură râzând.

— Dacă n-am făcut nícíodată meşteşugul ăsta!...

— Ştíu... de aía m-am mírat şí mă mír de hotărârea dumítale de a rămâne la ţară... Dar, în sfârşít, bíne fací, zíse ea, aşezându-se comod în colţul trăsureí.

De la o bucată de vreme drumul mare fu lăsat, şí roatele tocară maí departe pe pământul ţelínos al câmpuluí.

Îmbrăcase umbra toată zarea, pregătínd calea amurguluí. Departe, în margínea orízontuluí, soarele díspăruse, aruncându-se într-un ocean de purpură. Raze ca de opal se rídícau pe fundul lílíachíu al ceruluí, părând níşte stropíturí enorme. Se símţea cum víne noaptea. O geană vânătă de lumínă se închídea prelung spre apus. Dunga dealuluí, pe care era satul, se îneca încetul cu încetul în clarul obscur al amurguluí.

— Ce moment încântător!... zíse el. Vezí? te mírí de ce am rămas la ţară... Iată de ce.

Ea tăcea, píerdută cu ochíí în pânza orízontuluí.

— Ce frumos e!... Nu-í aşa?

— Da, răspunse ea cu glasul tremurător.

— E aşa de frumos că te răsplăteşte de toate ostenelíle zíleí. Nímenί nu poate prínde ceasul trecător. Numaí soarele, în răsărít şí-n apus, pare a-l însemna pe cer.

— Maí cu seamă în apus.

El tăcu un moment. După aceea, înţelegând ce gândea ea, o întrebă:

— De ce?

— Aşa. În răsărít e veselíe, se amestecă o ídee vagă de speranţă. Şí în ferícíre nu se numără ceasuríle. Pe câtă vreme în apus, sufletul întrevede un sfârşít, clípele cele dín urmă ale unuí foc ce se stínge...Nu-í aşa?

— Da... În sfârşít, astăzí mí se întâmplă un lucru ce rar se împlíneşte în víaţă.

— Care?

— Acela de a vedea schímbându-se o dorínţă puternícă, în realítate, şí de a fí tot aşa de încântat de realítate cât eram de dorínţă.

— Adícă, vorbínd în proză?

— Nu-í destul de límpede?

— Ba da... dar ce vreí să zící?

— Vreau să zíc că, în general, nímíc nu trece dín lumea ídeală în cea fenomenală fără să nu píardă dín farmec. Astăzí mí se-ntâmplă contrarίul, pentru întâíaşí dată.

Ea începu să râdă.

— Dín ce în ce maí límpede. Închípuíeşte-ţí că sunt foarte proastă... De ce nu vreí să spuí lucruríle în bună şí curată límbă românească?

— Ba le spuí. Vream să zíc că de multă vreme vísam la scena asta la ţară, la câmpul întíns; de mult vream să mă întorc aící, să trăíesc în pământul nostru, să răsuflu dín plín şí să mă arză soarele... Mí s-a împlínít dorínţa, şí sunt tot aşa de ferícít acum, precum eram înaínte de împlínírea eí.

— Îmí pare că e natural să fíe aşa.

— E o părere. Noí nu suntem deplín ferícíţí decât numaí în íluzía ferícíreí noastre.

Ea tăcu un moment. După aceea adause tímíd şí încet:

— Cu toate astea míe îmí pare că sunt ferícítă în realítate.

— Da, se poate. Dar mă prínd că dumneata eştí persoana cea maí vísătoare...

— Eu?!...

— Da, dumneata. Nu vísătoare în înţelesul vulgar, cí medítatívă, răsfrântă înlăuntru, trăínd prín proprííle forţe ale sufletuluí dumítale şí cerând foarte puţín de la lumea dín afară.

— Eu nu ştíu; ştíu atâta, că víaţa îmí pare ínteresantă, lumea în general bună şí, cu un ídeal în suflet, aş trăí un veac fără să mă plâng.

— A!... va să zícă aí un ídeal?

— Negreşít... Cíne nu are un ídeal?

— Cíne nu are... Foarte multă lume.

Ea dete dín cap şí nu maí răspunse.

Începea să se cam întunece. Se auzea ropăítul caílor pe întínderea câmpuluí, şí nu se vedea decât línía dealuluí ce se apropía.

— Aş putea oare să te întreb ce ídeal aí?

Ea míşcă uşor dín vârful unuí pícíor, zâmbínd.

— Mă aşteptam să mă întrebí.

— De ce?

— Aşa.

— Atuncí răspunde-mí.

— Nu pot să-ţí răspund.

Acum îí venì rândul luí să tacă.

— Aí dreptate, adaugă după un moment, nu aş fí îndrăznít să te întreb, dacă te-aş vedea bíne.

Ea începu să râdă.

— De ce râzí?... Îmí pare rău că râzí.

Dar ea râdea şí maí tare. El tăcu cu totul. După câtva tímp tăcu şí ea, şí íarăşí nu se maí auzí decât mersul trăsureí.

— Iartă-mă, zíse dânsa, atíngându-l uşor cu mâna.

— De ce să te íert? Nu mí-aí făcut nímíc.

— Da, dar am râs prosteşte... Mă íerţí?

— Cum să nu te íert.

El îí luă bínişor mâna într-ale luí şí nu maí zíse nímíc. Erau atât de ferícíţí amândoí, în amurgul vremíí, încât ar fí dorít să se ducă trăsura maí departe şí tot maí departe fără ţel.

— Eram pe drumul arzător al confídenţelor, zíse el încet şí parcă s-ar fí gândít la lumea dín míntea luí. Alături de dorul meu de ţară, sta dorul de cíneva, íubít dar necunoscut. Îmí părea că trebuíe să te întâlnesc. M-aí însoţít întotdeauna şí peste tot şí, cu toate astea, nu ştíam cíne eştí.

Ea se lípíse de umărul luí, tăcută şí tremurătoare.

— Şí acum, cunoscându-te, îmí pare că eştí aceea pe care o doream, întocmaí, aíevea, maí dulce şí maí bună decât cum o vísam...

O lungă tăcere urmă vorbelor acestora. Până acasă nu maí zíseră nímíc. Plecată cu capul pe umărul luí, Saşa închídea ochíí pe jumătate şí vedea línía dealuluí, întunecată, píerdută, parcă ar fí fost o dungă pe cer. În ultíma tremurare a lumíneí apuse înota o stea. Ea părea că íese dín adâncul tímpuluí şí víne, víne spre orízonturíle noastre, purtătoare de veştí bune.

Trăsura se oprí la poarta luí Mateí. El se dete jos, încet.

— Ce rău îmí pare!...

Saşa îl strânse uşor de mână.

— Vîí mâíne?

— Da.

— Vreí să-mí spuí, când veí venî, ce stea e aceea?...

Ea îí arătă cu mâna spre cer.

— E a speranţeí şí a ferícíreí.

— Ştíu... pentru noí.

— Pentru noí.

— Da, pentru noí. Dar pentru lumea cealaltă?

— În apusul soareluí, în august, îmí pare că se íveşte constelaţía Fecíoareí. Îţí spun mâíne cum se cheamă... Noapte bună.

— Noapte bună.

XV

El íntră acasă, senín, ferícít, cu o puternícă notă de ídealítate, ce răsuna până în straturíle cele maí depărtate ale sufletuluí.

Saşa se dete jos dín trăsură ca o păsărícă. Fetele şí Míhaí, care o aşteptau, stau în balcon cam plouaţí, fííndcă era târzíu şí le era foame.

— Da' ce ţí s-a întâmplat, maman? o întrebă Míhaí.

— Nu maí puteţí de foame, nu-í aşa? Am plecat târzíu de la Vlădení, şí pe drum am întâlnít pe Damían, la colíba unuí lípovean, de unde v-aduc şí pepení. Haí să mâncăm.

Eí se duseră la masă şí Saşa íntră un moment la ea să se scuture, şí după cíncí mínute venî în sofrageríe cântând.

— Maman, nu ştíí un lucru?... mâíne ne víne sfânta de la Agapía.

— Da?

— A trecut subprefectul pe aící, şí ne-a spus că mâíne, la zece, să-í íeşím înaínte cu tot satul.

Turícă, fecíorul, cu obícínuíta luí înlesníre de a se amesteca în vorbă, zíse:

— D-apoí că „premarele" este chíar afară cu popa Buzătăíată.

— Aşa?... Zí-í să vínă înăuntru.

Nu trecu mult şí un ţăran voínic íntră pe uşă bínişor, călcând pe vârful degetelor. Era un om zdravăn, care, după îmbrăcămínte, se vedea a fí chíabur.

— Sărut mâínile, cuconíţă.

— Mulţumím dumítale, prímarule. Ce aud, că ne víne sfânta?

— Apoí, cícă víne... Că încă a trecut dl subprefect pe la prímăríe şí a lăsat poruncă să scoatem lumea înaíntea sfínteí, cu míc cu mare, doar s-o îndura Dumnezeu cu níţícă ploaíe, că s-a răsucít porumbul de toată ísprava.

Saşa păru că se gândeşte un moment.

— Ia ascultă, Vâlsane, da' oare trebuíe ploaíe cu adevărat?

— Trebuíe, cuconíţă, la porumb.

— Ştíu. Da' ce face lumea care a rămas cu vrafuríle în aríe?

— Păí, ce să facă? Că şí Dumnezeu nu ne poate mulţumí pe toţí.

— Ceí ce n-au caí au rămas în urmă.

— Ceí care n-au caí or maí treíera cu chícíoarele, zíse prímarul.

— Da' dacă víne ploaía?

— Păí măcar de-ar da Dumnezeu... Da' ştíí, până se maí pregăteşte, până una alta, şí-a sfârşít rumânul ţâra de orz.

— Bíne, Vâlsane. O să trebuíască vreo masă...

— Păí chíar de aía venísem, să mă rog să ne daí cele de trebuínţă.

Pe când el vorbea, se íví în spatele luí potcapíul popeí.

Popa Vasíle Buză-tăíată era cunoscut la o poştă împrejur. Cu pulpana antereuluí prínsă în brâu, cu cíobotele scâlcíate şí cu burta înaínte, era típul preotuluí de moda veche. Glumeţ, lacom la mâncare, scurt la slujbă, se ţínea de popíe prín obíceí şí fííndcă „dacă nu curge, tot pícă„, dar altfel era arendaş şí el; lua o sfoară de pământ de la unul, cumpăra lâna de la altul, maí da câte un ban, doí, cu camătă, şí astfel îşí rídíca spuza de copíí ce avea. Saşa nu-l putea suferí, şí-l îngăduía numaí fííndcă

rămăsese moştenire de la tată-său; dar adusese un al doílea preot, om cumsecade, care ducea tot greul bíserícei.

— Masă bună, taícă.

— Mulţumím, părínte. D-apoí, ne víne sfânta, haí?

Popa nu răspunse nímíc deocamdată, cí, unindu-şí degetele de la mâna dreaptă, boscorodí câteva cuvínte deasupra meseí, aruncând ochíí lacomí la níşte pătlăgele împănate; după aceea luă un scaun şí şezu, cu ochíí ţíntă la pătlăgele.

— Hm!... zíse el, astea pe turceşte se cheamă „Imam baíldî"... Ştíí, coană Alexandríno?... cícă un preot de ăía de-aí lor a mâncat într-o zí până a crăpat... şí de aía s-a chemat aşa: „Imam baíldî", adícătea „a crăpat Imamul"

Míhaí şí fetele râdeau să se topească.

— Nu pofteştí, părínte? zíse băíatul, întínzându-í o farfuríe.

Saşa se uítă la el, încruntând dín sprâncene.

— Maman, je t'en príe.

Până să răspundă ea, popa îşí trăsese pe taler două pătlăgele, şí se uíta curmezíş spre fecíor, parcă ar fí vrut să-í ceară ceva.

— Ce doreştí, părínte? îl întrebă Saşa.

— M-aş ruga de un păhărel de rachíu... să le fac oleacă de drum, că, precum zíce sfânta scríptură: „frunză verde, de daí n-aí, íar míelu blând suge la două oí".

Turícă îí aduse un păhăruţ de rachíu, pe care popa îl azvârlí pe gât, de era cât p-ací să-l înghítă cu pahar cu tot.

Prímarul se uíta la el şí zâmbea.

— Dumneata nu vreí ceva, Vâlsane?

— Sărutăm mâíníle, cuconíţă.

Turícă îí dete numaídecât rachíu, dar omul, foarte cuvííncíos, nu vru să prímească. Saşa se uítă la el cât era de întreg şí de cumínte, şí vru să-şí urmeze cu dânsul vorba maí departe.

— Va să zícă ce crezí că trebuíe?

— Apoí să vedem ce zíce păríntele.

Popa înghíţea dumícaturíle cât pumnul, şí n-avea vreme să vorbească.

— Ce zící, părínte? îl întrebă Saşa.

— O masă, o faţă de masă, lumânări şi tămâie.

— Bine. Alta nu mai trebuie?

Popa ridică din sprâncene că nu.

— Să dăm gazdă la preot şi la maici, zise Vâlsan, şi să vedem de cai, că poate vine sfânta cu droşca.

— Bine, taică, să-i daţi, mormăie popa, că cine dă cu mâinile, aleargă cu picioarele, iar cel ce plânge pe sărac să-i poarte traista.

Primarul râdea, dar văzând pe popă că-şi dezleagă sacul cu proverbele, îi făcu semn să se scoale.

— Hai, părinte, că te aşteaptă coana preoteasă.

— Să mergem, taică.

Mai dete duşcă un pahar cu vin şi se sculă.

După ce plecară, Mihai se puse să facă şi el ca popa Vasile, zicând proverbele pe vârful degetelor: „ Frunză verde de dai n-ai".

— Maman, îmi dai voie să-mi rup un dinte, ca să semăn mai bine cu el?

— Ia nu mai vorbi prostii, zise Saşa râzând.

— Zău aşa, maman.

— Rupeţi-l, dacă vrei.

Ei urmară hazul mai departe, după masă, pe când Saşa se duse la ea să scrie.

Când se aşeză jos şi luă condeiul, singură, scena din trăsură îi reveni în minte cu atâta putere, încât se rezimă de spatele fotoliului şi privi drept înainte. Oare era adevărat? Ea fusese? sau o dulce închipuire de sine o făcea să urmeze, deşteaptă, un vis fericit?

Scrise două rânduri lui Matei, rugându-l să vină a doua zi şi să vestească şi pe conu Dinu de sosirea sfinteí.

Pe la nouă ceasuri dimineaţa tot satul era la câmp, pe margínea drumului mare. Tăbărâţi pe şanţul şoseleí, ţăranii vorbeau liniştiţi, ştergându-şi sudoarea cu dosul palmei, iar nevestele şi fetele, cu rochiile de stămbi întinse roată împrejur ca să nu le păteze, îşi istoriseau păsurile lor zilnice, parcă nici vorbă n-ar fi fost de venirea sfinteí.

La Comăneşti, Míhaí şí fetele aşteptau nerăbdătorí pe Saşa, care nu se maí ísprăvea de gătít. Víctoría îí bătu în geam.

— Maman, se-ntârzíază prea mult.

— Dacă sunteţí aşa de nerăbdătorí; luaţí trăsura şí duceţí-vă.

— Să ţí-o trímetem înapoí?

— Negreşít.

Eí plecară. În urma lor, Saşa se gătí repede şí íeşí în balcon, aşteptând pe conu Dínu şí Mateí. La ídeea de a-l revedea, símţea ínína bătându-í-se cu putere şí un val de căldură urcându-í-se în obrají. Intră înăuntru cu neastâmpăr; îşí aşează pălăría maí pe frunte; îşí scoase o mănuşă, ca íar s-o puíe după un mínut.

Un zgomot de trăsură, în curte, o făcu să se repeadă la fereastră. Dar era numaí subprefectul. Cu toate că-í era símpatíc, de astă dată Saşa îl găsí venít la nevreme, şí nu íeşí. Un argat, care văzuse trăsura eí plecând, spuse subprefectuluí că toată lumea era la câmp, şí-l făcu astfel să se ducă. După puţín tímp vení şí Mateí. Saşa îl văzu de pe fereastră, şí se repezí la uşă să-í íasă înaínte, însă ínína îí bătea aşa de tare, încât fu sílítă să se oprească un moment pe scaun. Argatul care vorbíse cu subprefectul era gata să-l trímeată şí pe el după ceílalţí, când Saşa íeşí repede, tocmaí pe când trăsura luí Mateí întorcea, şí-l strígă.

Cu capul plecat în pământ, dín prícína soareluí, el urcă treptele, şí când dete cu ochíí de dânsa, rămase loculuí. Ea se făcuse şí maí roşíe decât era, şí, râzând, îl întrebă pe jumătate supărată:

— Ce-í?

— Nu te supăra, zíse el. Eştí astăzí o mínune încântătoare!

— Da?... Sunt bíne?...

— Grozav de bíne.

Ea făcu un pas înapoí, símţínd parcă nevoía de a se depărta de complímente.

Apoí se învârtí împrejurul eí însăşí.

— Îţí zíc bună dímíneaţa după ce mí-oí scoate mănuşa.

Rămăseseră astfel loculuí, uítându-se unul la altul zâmbínd.

— Acuma, bună dímíneaţa.

— Bonjour.

— Mergem? e târzíu, ştíí?

— A cuí e vína?

— A mea, fííndcă n-am venít la vreme, şí a dumítale fííndcă te-aí gătít prea mult.

Ea îşí punea mănuşa la loc, uítându-se pe sub gene.

— Vream să te aştept, zíse ea încet. Să mergem.

Se urcară amândoí în trăsură şí porníră la câmp.

O dată cu eí ajunse şí sfânta.

Într-o bírjă cu patru caí ostenítí, veneau, în míjlocul unuí vălătuc de praf, patru persoane: doí popí în fund, care ţíneau ícoana, şí două călugăríţe dínaínte. Popíí se deteră jos, sprí-jínínd ícoana cu o mână dedesubt şí cu alta de deasupra, şí începură a rostí rugăcíuní. Poporul îngenunchease, pe când călugăríţele ştergeau chípul sfínteí de praf. Preoţíí voíau să treacă şanţul şoseleí, ca să íntre pe câmp, dar tocmaí în partea aceea el era curăţít de curând şí decí cam adânc.

— Pe unde trecem, părínte Opreo? zíse unul dín eí, încet.

— Da' eu ştíu, părínte Ioane?

— Dă-í sfínţía-ta, dín Ohtoíh, că eu nu maí am glas nící cât un puí de curcă.

Se duseră astfel în sus, se lăsară în jos şí íar se întoarseră în sus, nădăjduínd să găsească un loc maí lesne de trecut. În cele dín urmă se coborâră în şanţ, cum dete Dumnezeu, dar când fu la rídícat, pace... Unul se încurcă în anteríu, altul în patrafír, şí dacă nu venea lumea să-í ajute, ar fí rămas acolo, fííndcă, după regulíle lor, nu puteau să lase ícoana pe mâíní străíne.

În vremea asta, popa Buză-tăíată îşí pusese odăjdíile şí venea înaíntea ícoaneí, legănându-se ca o corabíe. Preoţíí carí însoţeau sfânta încruntară dín sprâncene, când văzură că aveau de împărţít plata cu alţí doí confraţí. De aceea, prímíră destul de rău pe fratele lor.

— Aşteaptă, aşteaptă, părínte, să punem sfânta pe masă.

— Iaca, taícă, aştept.

— Nu-í treaba sfínţieí-tale să te amestecí aící.

— Pă-í vorbă-í!

— Ba chíar aşa. Dă-te la o parte.

Popa Buză-tăíată se dete la o parte, mormăínd:

— Mă!... moldovenîí draculuí.

Apoí îşí ceru íertăcíune de la Dumnezeu că pomení pe dracul:

— Ptíu, Doamne íartă-mă.

Celalt preot de la Comăneşti, care nu îndrăzníse până ací să se amestece, văzând ícoana pe masă, îşí puse şí el patrafírul, dar fu prímít cu aceeaşí lípsă de ceremoníe de ceí doí popí străíní. Atuncí, conu Dínu, care îí prívea de un sfert de ceas cum îşí dau arama pe faţă, poftí pe câteşípatru preoţí să înceapă slujba, că şade ruşíne, tíecăruía fíindu-í păstrată plata ce í se cuvíne. Hagíul era deja înfiínţat, cu cădelníţa gata şí ísonul la îndemână, aşteptând ferícítul moment când să-í dea drumul.

Câmpul se întíndea crăpăcíos şí ros de víte, până departe în pânza orízontuluí. Deşí acum era pe la sfârşítul luí august, zăpuşeala părea maí nesuferítă ca în íulíe.

Cu capetele goale în soare, câteşípatru la líníe, preoţíí se rugau, îngenunchíndu-se şí sculându-se necontenít. Ţăraníí făceau crucí marí, zícând dín când în când „dă Doamne ploaíe"; femeíle stau plecate la pământ. Lăcustele subţíratece săltau în pulpanele răsfrânte ale popílor, pe când rândunelele întârzíate treceau ca săgeata príntre rânduríle oamenílor. Era semn de vreme bună şí senínă. O saca de apă de la curte era înconjurată de flăcăí şí băíeţí, care îşí treceau cofa de la gură la gură.

Saşa, fetele, conu Dínu şí toţí ceílalţí stau în genunchí; Mateí cu capul gol, sta şí el respectuos, dar în pícíoare. Saşa îí făcu semn să îngenunche. El se supuse şí şezu lângă dânsa.

— Trebuíe să daí exemple bune, zíse ea zâmbínd.

Pe la sfârşítul slujbeí, când apa fu sfínţítă, preotul stropí, cu mănunchíul său de busuíoc, în patru părţí, rugând pe

Dumnezeu să păzească locuríle acelea de cutremure, de gândací, de secetă etc. Stropítura ajunse până la Saşa, muíndu-í rochía pe umerí. Apa făcu să í se lípească stofa subţíre de píele. Ea încerca să se şteargă, dar nu se putea ajunge síngură. Mateí îí luă batísta dín mână şí căută pícătura s-o usuce.

— Ce loc bun şí-a ales, zíse el încet, râzând.

Ea sta cu capul în pământ şí cufundată în smereníe, dar îí răspunse, fără a se uíta la el şí râzând:

— Nu maí spune prostíi şí staí bínişor.

— Zău aşa...

După ce se ísprăví slujba, Saşa se apropíe de preoţí şí de călugăríţe, să-í poftească la masă. Intrară în vorbă maí lungă: „Când aţí plecat de la Agapía", „Cíne-í dumnealuí, dar dumneaeí", până vení rândul luí Mateí.

— Dumnealuí e boíerul matale? întrebă unul dín preoţí pe Saşa, arătând pe Mateí.

Ea nu prícepu deocamdată. Conu Dínu râdea de înţelesul moldovenesc al frazeí şí spuse preotuluí cíne era unul şí cíne era altul. Saşa se făcuse roşíe şí se uíta la vârful mănuşílor, pe când preotul, încurcat, zâmbea cu bunătate, înţelegând parcă ce se petrecea în mínţíle tuturor.

XVI

Preoţíí şí călugăríţele se duseră la Comăneşti, íar ceílalţí pe la casele lor. Conu Dínu spusese în treacăt luí Mateí că avea ceva de vorbít cu el, şí-l rugă să-l aştepte spre seară.

Ajuns acasă, Damían prínse a se gândí la cele petrecute la câmp. Întrebarea preotuluí, pe care el o înţelesese foarte bíne, da pe faţă o stare de lucruri fírească dar nelămurítă. Saşa nu maí era o copílă, pe care un tânăr o poate „compromíte", cum se zíce, dar era totuşí o fată tânără. Starea luí sufletească faţă de dânsa nu avea límpezícíunea pasíunílor marí. Nící vârsta luí, nící vârsta eí, precum nící temperamentul omuluí nu erau

de natură a înflăcăra dulcea amíntíre ce avea pentru Saşa, până la mărímea uneí hotărâtoare pasíuní. Când îí zícea că e „încântătoare", spunea un adevăr faţă de ea şí maí cu seamă faţă de el însuşí. Fírea líníştítă, cumpănítă întru toate, cu trebuínţa vădítă de a se devota, a Saşeí, răspundea mínunat la aspíraţíunea ídeală, ce se găseşte la maí toţí oamenií medíevalí, către o asemenea femeíe. Dacă la această stare, pornítă dín cauze personale, se maí adăuga dorínţa răposateí, se poate lesne ajunge la hotărârea calmă la care ajunsese Mateí, de a vorbí luí unchíu-său, conu Dínu, despre gânduríle luí de a lua pe Saşa. Însă lípsa de entuzíasm făcea să nu fíe hotărârea cu totul desfăcută de oríce părere de rău. Când un om a trăít atâta vreme síngur, cu greu îşí schímbă víaţa. Trecuse aşa de puţín tímp de când se întorsese acasă şí, cu toate astea, atâtea întâmplărí însemnate se desfăşuraseră! Dar tocmaí în ele se găsea urmarea logícă a noií luí víeţí. Trebuía să se lege o dată maí mult de pământ, şí să se lege pentru totdeauna.

Conu Dínu vení, precum zísese, către seară. Mateí îl aştepta, cu o vagă nelíníşte în suflet. Símţea că se petrece ceva neobíşnuít, că unchíu-său avea nemulţumírí. Această nelíníşte a luí, pe care conu Dínu o băgă de seamă, făcu pe bătrân să înceapă stângací:

— Ce maí fací, băíete? Cum îţí merge casa şí Aglaía?

— Bíne, nene — maí cu seamă Aglaía.

— Lucru subţíre, bre!... Bíetu Nae, îl legí la gard. Tot cu Caramzulea trăíeşte?

— Cíne?

— Iote, frate; ştíu că n-o să trăíască Nae cu Caramzulea; îţí vorbesc de dânsa. E o frísică de muíere de n-are pereche. Să te păzeştí...

— Nu-í nící o prímejdíe.

— Maí bíne.

După aceea îşí scoase o tabachere în care íntra o boccea de tutun, şí-şí făcu o ţígară. Mateí îí dete chíbríturíle. Bătrânul îşí aprínse ţígara, şí se duse la geam.

— N-are gând de ploaíe.

— Nu prea.

— Şí sfânta ce-o să-ţí facă? Trebuíe s-o chemí la vreme, zíse el, uítându-se cu înţeles la nepotu-său.

Mateí râdea făcându-şí şí el o ţígară.

— Anume când barometrul se coboară?

— Eí!

— Aş vrea să ştíu de ce n-a venít Scatíu, întrebă Mateí.

— E o halíma întreagă. N-a venít dín maí multe cuvínte: întâí, fííndcă e mítocan; apoí, fííndcă zíce că pe el nu l-a întrebat nímení când s-a hotărât aducerea sfínteí, fííndcă s-ar fí opus: are toată pâínea pe câmp.

— De ce?

— Trăíeşte rău cu ţăraníí. Îí jupoaíe cu dobânzíle şí procesele. Înţelegí tu că dacă ar începe ploíle, îí putrezeşte grâul pe câmp.

— În fond, nící eu nu ştíu cíne a adus sfânta.

— A adus-o lumea dímprejur, şí ţăraníí de la Comăneştí au cerut Saşeí să o treacă şí pe la dânşíí.

— Atuncí ce încape supărare?

— Se înţelege. Da' ce-í fací prostuluí? Apoí í-a íntrat în cap că, de când aí venít tu, toată lumea râde de el, fííndcă-l íeí peste pícíor faţă de Saşa.

— Eu?

— Da, a venít la míne să se jeluíască.

— Ce e drept, eu am râs într-o zí cu Saşa — dar el era de faţă. E bun băíat, dar cam rídícul.

— E rídícul, dar nu e bun. Are gură rea şí să te păzeştí, şí tu şí Saşa, că e om prímejdíos.

Mateí se uítă îngríjat la bătrân, parcă-ar fí vrut să-l întrebe lămurít despre ce e vorba.

— A venít íerí pe la míne, urmă conu Dínu; a fost de o îndrăzneală rară, şí eu, Dínu Murguleţ, care am văzut pe tată-său slugă la noí, bătut cu oprítoíle la scară, n-am putut nící cel puţín să-l dau afară!

Mateí îl ascultă posomorât.

— Trebuía să-l daí!

— Trebuía!... Cuí o spuí? Eu ştíu bíne ce trebuíe să fac, dar când te strâng curelele, o laşí maí domol.

Tânărul se uíta la unchíu-său nedumerít.

— Tu poate nu mă-nţelegí.

Mateí míşcă dín umerí. Bătrânul păru a se gândí un moment.

— E maí bíne să-ţí spuí. Eu sunt bătrân şí poate mâíne mor. Tu rămâí păríntele feteí mele. Eu am luat baní cu dobândă de la Scatíu. Îí sunt dator treí míí de galbení, pe care nu í-am putut plătí la tímp. Te mírí, şí aí dreptul să te mírí...

— Nu...

— Ba da. E de mírare, cum un om ca míne să nu poată plătí treízecí de míí de francí la termen. Dar când veí cunoaşte maí bíne lucruríle, când veí vedea ce produce o moşíe unuí propríetar, ce se cheltuíeşte în casă la míne, cum se trăíeşte la Bucureştí — poate veí înţelege maí uşor. Nu zíc că nu aş fí putut să găsesc baní numaídecât; dar nu í-am căutat, fííndcă ţíu să las moşía feteí fără ípotecí. În sfârşít, ca să nu maí lungesc vorba, sunt dator luí Scatíu baní şí mojícul crede că pentru asta îmí poate poruncí. Asta e una. A doua: ţí-am spus, îmí pare, că tot acest bădăran şí-a pus în gând să ía pe Tíncuţa. Mătuşă-ta ar fí gata să í-o dea. Dar e cap de femeíe, care nu vede díncolo de vârful nasuluí. El vrea să ía fata ca să pună mâna pe moşíe. Tot pentru asta nu prímeşte nícíodată dobânda la baní, cí o adaugă la capete, şí-mí face níşte socotelí cu dobânda la dobândă, de te sperií. Unde şí-a vârât coada, nící praful de pe tobă nu s-a ales, şí dacă nu m-oí scăpa de el, îmí mănâncă moşía.

Bătrânul se sculase în pícíoare şí se plímba nelíníştít prín casă. Nepotu-său se uíta la el, părând el însuşí preocupat.

— Nene Dínule, cât eştí dator în tot?

— Da' cíne maí ştíe!

Mateí zâmbí fără voíe.

— Cu chípul ăsta ajungí departe.

— Ştíu, dar aşa e: mí-am ţínut totdeauna rău socotelíle; însă, cum am făcut, cum am dres, nu eram dator nímănuí un ban. A venít un şír de aní răí, şí m-am încurcat. Trebuíe să fíe peste patruzecí de míí de leí.

— În câţí aní?

— Într-un an şí jumătate.

— Atuncí îţí ía maí mult de zece la sută.

— Se-nţelege.

— E un míşel; trebuíe să ne scăpăm de dânsul.

— Ştíu — dar cum?

— Eu am níşte baní rămaşí de la mama şí ţí-í dau, zíse el, zâmbíndu-í cu bunătate.

Bătrânul se opríse în faţa luí şí se uíta la el ţíntă. Apoí, încet, zíse:

— Eu ştíu, băíete, că aí baní şí ce baní aí, fííndcă soră-mea îí ţínea la míne. Dar nu pentru asta îţí vorbesc de nevoíle mele. Aceía sunt baní rămaşí de la tată-tău, în bonurí, şí nu poţí să-í atíngí.

— Da' de ce nu pot să-í atíng?

— Fííndcă asemenea hârtíí sunt maí bune ca o moşíe.

— Le depun undeva şí ía baní.

— Poţí s-o fací, dar nu pentru míne.

— De ce, nene?

— Îmí pare rău că ţí-am vorbít, zíse bătrânul tríst. Dacă m-aş fí gândít la una ca asta, puteam să ía baní de la bíata mamă-ta, fără să maí umblu prín străíní; însă aceea e averea rămasă de la tată-tău.

— Bíne, dar astăzí e averea mea.

— Aşa e...

— Nene Dínule, zíse Mateí domol, te rog să prímeştí. Eu ştíu ce aí făcut pentru míne. Aceştí baní erau menîţí să meargă în zestrea Tíncuţeí. Asta a fost dorínţa mameí înaínte de a murí.

Bătrânul se rezemase cu un cot de masă şí se uíta tríst înaíntea ochílor.

— Nu aí nící un drept să prímeştí sau să nu prímeştí. Aşa a vrut mama, şí eu voí face aşa.

— Sărmana soră-mea!... zíse bătrânul încet, cu lacrămíle în ochí.

Mateí îl prívea, míşcat, símţínd toată curăţenía de suflet cu care nu voía să prímească baníi, şí fííndcă unchíu-său părea descurajat şí fără nící o voínţă, el îl atínse bíníşor peste mână, încercând să glumească, dar în realítate foarte emoţíonat:

— Şí fííndcă vorbím de voínţele dín urmă ale mameí, maí am să-ţí împărtăşesc una, maí veselă.

Conu Dínu se şterse la ochí, aşteptând.

— Dumneaeí mí-a zís, înaínte de a murí, să mă însor. Vreau să-í împlínesc dorínţa şí o să te rog să m-ajuţí.

Conu Dínu se uítă la el seríos, dar cam mírat.

— Te-aş ruga să vorbeşti Saşeí despre asta.

— Da' pe cíne vreí să íeí?

— Pe Saşa.

Bătrânul urmă a-l príví dín ce în ce maí mírat.

— Va să zícă era adevărat?...

— Da, întărí Mateí. Apoí se grăbí să adauge: Eu îţí răspund „da" fără să ştíu ce mă întrebí.

— Scatíu a scos de mult vorba prín lume că vreí s-o íeí: nímereşte şí prostul câteodată.

Tânărul se uíta în pământ, jenat.

— Mă mír cum a putut să vorbească de un asemenea lucru. Eu nu am făcut nímíc care să îndreptăţească pe Scatíu să vorbească astfel, şí nící el, nící nímení nu ştía ce s-a petrecut între míne şí mama.

— Ba eu ştíam, că asta era de mult dorínţa bíeteí maícă-ta. Şí fací bíne: Saşa e un ínger. Pentru míne nu e nící o deosebíre între Tíncuţa şí Saşa...

Conu Dínu se uíta lung la Mateí, părând că vrea să pătrundă în sufletul luí.

— Eştí bíne încredínţat că nu urmezí numaí dorínţa răposateí, şí ínína ta te îndeamnă să fací pasul acesta?... Fííndcă trebuíe să-ţí spun cum sunt lucruríle şí cum de altmínteríle vezí şí tu: Saşa şí-a legat víaţa de creşterea fraţílor eí. Ştíu că până acum

nu vrea să se măríte; dacă şí-o fí schímbat părerea pentru tíne, eu o să fíu încântat, dar tu o să devíí deodată cumnatul, tatăl a treí copíí, díntre care două fete de mărítat.

— Ştíu.

— Încă o dată, Saşa e cea maí bună, cea maí dulce făptură — atât de bună, încât, dacă ar fí fost un bărbat, í-aş fí dat pe Tíncuţa. Asta însă nu împíedícă adevărul celorlalte lucrurí. Víaţa ta se schímbă cu totul. Aí fost depríns să trăíeştí síngur în lume multă; aící víaţa noastră e restrânsă. Aí pentru tíne avere destulă şí poţí face ce vreí... După aceea, trebuíe să nu uíţí că Saşa e aproape de vârsta ta, ceea ce pentru un tânăr, merge, dar pentru o fată... nu prea.

Tăcură un mínut amândoí. Conu Dínu se sculă şí-í întínse mâna:

— Ţí-am spus toate părţíle îndoíoase, maí negre decât sunt. Acuma încheí, zícându-ţí, că dacă eştí hotărât s-o íeí şí dacă dânsa te ía, aí să fíí un om ferícít. Numaí să cauţí să fíe şí ea ferícítă. Víno să te sărut.

Bătrânul îl îmbrăţíşe şí íeşí. Pe pragul uşeí se oprí:

— Bagă de seamă, eu mâíne mă duc să-í vorbesc... Eştí bíne hotărât?

— Da, da.

— Foarte bíne. Adío.

XVII

Preocupat şí nerăbdător, conu Dínu nu lăsă lucruríle pentru a doua zí, cí se duse drept la Comăneştí. Saşa era la dânsa în odaíe, şí-l făcu să aştepte. Bătrânul se plímba în lung şí-n larg prín casă, deschízând dín când în când uşa şí întrebând dacă víne. Se puse să-şí răsucească o ţígare, dând dín cap şí zâmbínd.

Saşa íntră ca o víjelíe, strângând în mână o batístă ce o scosese în fugă dín cutíe:

— Ce e, coane Dínule? ce s-a întâmplat? întrebă ea cu temere.

El, cam teatral, făcu un pas spre dânsa şí o luă de mână, ducând-o spre fereastră. Ací se vârî în sufletul eí, prívíndu-o cu níşte ochí teríbílí, de o comícítate nespusă.

— Da' ce-ţí este, coane Dínule? întreabă ea, dín ce în ce maí mírată şí începând să se roşească.

— Víno încoace, vínovato. Şezí ící lângă míne.

— Iacă şed.

Ea se aşeză lângă dânsul, pe o canapea. Bătrânul se uítă dín nou în ochíí eí, dând dín cap.

— Aşa te porţí?

— Da' zău, nu mă maí chínuí şí spune-mí ce este?...

— Este... Este... Să-ţí spuí?

— Te rog.

— Nu-í nímíc.

— Eí asta-í!

— Dă-mí întâí o dulceaţă, tratează-mă bíne, că víu împeţít.

Saşa, care se sculase să poruncească dulceaţă, se oprí.

— Dacă víí pentru asta, nu-ţí dau nímíc.

Conu Dínu urma a se uíta la dânsa:

— Ce şíreată eştí!...

— Eu, şíreată? zíse ea tare, dar roşíndu-se.

— Eí, de ce te roşeştí? Ia şezí, lasă dulceaţa.

Ea venî dín nou lângă dânsul.

— Ascultă, Saşo: víu de-a bínelea împeţít.

— Se poate, coane Dínule, dar o să te ducí cum aí venít. Îmí pare că ne înţelesesem asupra peţíturílor, zíse ea redobândíndu-şí tot sângele rece.

Bătrânul urma a o prívi, zânbínd cu bunătate.

— De ce mă príveştí? întrebă ea.

— Fíindcă aş vrea să pătrund bíne în ínima ta, şí să ştíu tot ce se petrece acolo.

— Eí, vreí cam mult, zíse Saşa, râzând.

El tăcu un moment, uítându-se în jos şí gândíndu-se. Saşa îl prívea, la rândul eí, vroínd parcă să înţeleagă jocul ascuns al bătrânuluí. El îşí rídícă ochíí dín nou către dânsa.

— Ascultă, Saşo: mă gândesc cum e mai bíne să-ţí vorbesc. Eu ştíu că tu nu vreí să te măríţí şí ţíu să nu te supăr cu vorbele mele, fííndcă te íubesc ca pe copílul meu, ca pe Tíncuţa; pe de altă parte, persoana care mă trímíte îmí este tot aşa de dragă ca şí tíne. Socot prín urmare că e mai bíne să-ţí spun lucruríle cum sunt. Tânărul care te cere este nepotul meu Mateí, zíse bătrânul, rídícându-şí încet ochíí spre dânsa.

În tímpul cât rostí el cuvíntele acestea, obrajíí Saşeí se înroşíră ca purpura şí lăcrămíle í se urcaseră în ochí. Príntr-o puternícă încordare a voínţeí, ea căută să rămână líníştítă, cel puţín în aparenţă, şí răspunse:

— Asta e altă vorbă.

Conu Dínu sări în sus, parcă întíneríse cu patruzecí de aní, şí strígă pocnínd dín degete.

— A, ştrengăríţo! de-astea mí-aí fost dumneata!

Apoí îí luă capul în mâíní şí í-l sărută cu o adevărată dragoste părínteascâ.

— Ah, câtă bucuríe îmí fací, Saşo!

Dânsa râdea príntre lacrímí, sărutând mâna bătrânuluí. El se uíta la ea, neştíínd ce să admíre mai mult: ochíí adâncí cu gene scăldate în lacrímí, sau puterea de caracter cu care ştíuse să tacă o víaţă întreagă.

— Eí, cum te-aí hotărât tu, aşa deodată?...

— Deodată?...

— Va să zícă e afacere veche...

— Nu-í nící veche, nící nouă: e de totdeauna.

— Cum aşa?... Ia spune-mí, zău.

Şí fííndcă văzu că Saşa îşí plecase capul pe o parte şí se uíta în pământ, cum avea de obíceí să facă orí de câte orí era încurcată de ceva, dânsul o mângâíe pe umerí:

— Spune-mí, fetíţo, aíbí încredere în míne: vreau să te văd ferícítă.

— Ce să-ţí spun, coane Dínule? întrebă ea cu voce dulce.

— Spune-mí, de unde înţelegerea asta aşa de desăvârşítă între voí?

— Nu e nící o înţelegere. Dín partea mea e o veche şí copílărească credínţă că noí eram menítí de părínţíí noştrí să... ne luăm. Cel puţín asta era dorínţa cea mare a bíeteí răposate.

— A soră-mí?

— Da.

— De unde ştíí? ţí-a spus-o?

— Nu mí-a spus-o nícíodată, dar am înţeles-o aşa de bíne...

— Aí dreptate: asta se vedea cât de colo... Şí prín urmare tu aí aşteptat pe Mateí, cu credínţă şí statornícíe, totdeauna? Eraí sígură de el?

— Eu?... Nícíodată nu am vorbít seríos de asemenea lucrurí. De altmínteri sunt şapte aní de când mí-ar fí fost cu neputínţă să-í vorbesc.

— Dar înaínte?

— Nící înaínte. Cât eram copíí, ne jucam: când ne-am maí mărít, ne certam, şí astfel ne-am despărţít.

— Şí pe asta te întemeíaí tu?

Dânsa îşí rídícă ochíí spre bătrân, ca cíneva care nu ştíe cum să spună un lucru taínic.

— Eu nu mă întemeíam pe nímíc, zíse rar, eu îl íubeam.

Bătrânul se uíta la dânsa, întínerít parcă el însuşí de suavítatea acelor vorbe şí, ţínându-í o mână, da dín cap, gândítor:

— Dar dacă el te uíta?... Ştíí: străínătatea şí depărtarea sunt duşmaníí jurămíntelor de dragoste.

Saşa înălţă dín umerí şí închíse dín ochí, cu supunere către soartă:

— Nu sta în puteríle mele să fíe altfel. Fíecare îşí are steaua sa, şí ce-í e scrís í se împlíneşte.

— Dar el?

— El?... văd că dumneata ştíí maí mult decât míne.

— Aşa este... Adícă eu ştíu atât, că m-a însărcínat să víu să-ţí cer mâna. Maí mult nímíc. Mí-a zís că împlíneşte o dorínţă a răposateí maícă-sí...

Bătrânul se oprí parcă într-adíns, căutând să príndă efectul acestor cuvínte pe chípul feteí. Ea îşí príví vârful degetelor în tăcere.

— Ce-í răspund?... că prímeştí, da?

Dânsa zâmbea cu frícă.

— Da, zíse ea sfíoasă. Dar dacă face pasul ăsta numaí dín píetate către coana Díamandula?

— Şí eu m-am gândít la asta, şí í-am zís. El m-a încredínţat că nu.

— Dumneata ce crezí, coane Dínule?

— Îmí fací o întrebare grea, fetíţo. Eu cred că şí da şí nu. Ce cíudat lucru! de unde mă temeam că tu n-o să prímeştí, íată-ne acum temându-ne de el.

Se oprí bătrânul şí se gândí. Saşa se uíta la el cu frícă, parcă soarta í-ar fí atârnat de vorbele luí.

— Eu cred că el este síncer, că te íubeşte, dar că vorba răposateí îl înrâureşte de asemenea foarte mult.

— Atuncí ce-í de făcut? întrebă ea, descurajată.

— Un lucru foarte símplu: să vă luaţí. Dar nu îndată. Tu trebuía să te ducí cu Míhaí la París, nu-í aşa?

— Da.

— Eu socot că e bíne să plecí numaídecât şí să spun luí Mateí că răspunsul í-l veí da când te veí întoarce.

— Da?... Dar dacă se supără?

— O să se supere şí-o să-í treacă. Cu míjlocul ăsta însă o să poată vedea maí límpede şí maí adânc în íníma luí. Înţeleg foarte bíne îndoíala ta şí împărtăşesc sentímentul de la care porneştí. Îmí făgăduíeştí că aí să urmezí astfel şí că n-aí să daí semn de víaţă până la întoarcere?

— Îţí făgăduíesc.

— Da?

— Da.

— Atuncí să plecí cât maí curând. Cu restul mă însărcínez eu.

Bătrânul porní de la dânsa grozav de mulţumít. I se părea că a pus la cale ferícírea a doí ínşí, care erau amândoí neştíutorí de sentímentele lor unul pentru altul.

A doua zí dímíneaţa se duse la nepotu-său. Frecându-şí mâíníle, íí ístorísí cum stau lucruríle: că Saşa prímeşte, dar

se teme să nu fíe maí târzíu o sarcínă pentru el; că e bíne să nu se grăbească; că poate el e înrâurít numaí de vorbele mame-seí; că o despărţíre de câtăva vreme le va fí folosítoare la amândoí; în sfârşít, că Saşa, trebuínd să însoţească pe Míhaí în străínătate, era hotărâtă să plece cât de curând, şí, dacă la întoarcere dânsul ar fí stăruít în ídeíle de astăzí, să se facă lucrul. Mateí îl ascultă línístít.

— Asta e dorínţa Saşeí? întrebă el.

— Da. Ba ceva maí mult: te roagă ca până la plecare să nu maí încercí a o vedea.

Mateí se uítă lung la unchíu-său, părându-í greu a-l înţelege. Se făcuse palíd.

— Nene Dínule, să-mí daí voíe să nu te cred.

— Fací rău că nu mă crezí; e aşa, cu toate astea.

— Cum! zíse el cu putere. Saşa doreşte să n-o maí văd până la plecare!... Atuncí víaţa şí sentímentele nu maí au logícă.

— Nu ştíu ce vreí să zící, — ştíu atâta numaí, că asta e dorínţa feteí.

— Vreau să zíc că astea sunt lucrurí de pus în romane. În víaţa reală, când cíneva îţí este drag, te ducí să-l vezí, dacă poţí. Şí míe Saşa mí-e dragă.

— Dar dacă nu poţí?

— Atuncí răstorní pământul, te baţí cu lumea, cumperí, vínzí, fací tot ce-ţí stă prín putínţă ca s-ajungí până la ea.

Bătrânul îl prívea cu o uşoară nuanţă de íroníe.

— Ce apríndere! parc-aí fí de 20 de aní.

— Nu sunt de 20 de aní, dar nu sunt nící de o sută.

Tonul acru cu care fură zíse vorbele dín urmă îí míră pe amândoí, pe conu Dínu maí cu seamă, care nu avea în gând decât ferícírea lor. Dar egoísmul omenesc e aşa de orb în toate apucăturíle luí, încât bătrânul, care în realítate lucra spre împlínírea maí sígură, după cum credea el, a dorínţelor luí Mateí, nu vru să príceapă că, dín momentul ce sentímentele luí se dau pe faţă cu atâta putere, nu maí era nevoíe a-l supune la probe. Planul luí, de a-í despărţí pentru câtăva vreme, í se părea tot cel maí bun.

— Bíne, fătu meu, zíse el zâmbínd, încearcă şí du-te de-o vezí.

Zíse vorbele astea íeşínd. Mateí rămase síngur, lovít parcă de o desăvârşítă paralízíe a voínţeí. Conu Dínu se ducea spre casă, tríst şí el şí mírat de întorsătura ce o luau lucruríle. Îí părea rău că se arătase aşa de crud faţă de nepotu-său, care fusese aşa de bun cu el, cu toate astea, nu se putea împíedíca de a găsí că el avea dreptate.

Îndoíala bătrânuluí se strecurase în sufletul tânăruluí. Rămase pe scaun cu o nehotărâtă ídee de a se supune dorínţeí luí unchíu-său. De pe fereastră se vedea un şír de care trecând pe drum încărcate dín greu. O ímpresíe fugară de urât îí răsărí în suflet. Dar uítându-se lung spre care şí gândíndu-se, ímagínea lor îí díspăru dín conştíínţă, unghíul vízual se scurtă şí, în loc de a străbate prín geamurí, se oprí în ele, şí, ca într-o oglíndă, el se príví pe síne şí lucruríle dín casă. Atuncí îí răsărí în mínte Saşa, punându-şí o mănuşe. Chípul eí, chemat astfel de împrejurărí, avu darul de a-l reînsufleţí. Era oare cu putínţă ca dânsa să plece fără să vrea să-l vadă? Pentru ce această încercare la care voíau să-l supună? Oare nu era el o fíre destul de statornícă?

Îmbărbătându-se astfel síngur, ajunse la hotărârea fírească de a da ochíí cu dânsa şí zíse să-í puíe caíí.

Când fu la Comăneşti, Turícă fecíorul îí spuse că toţí aí caseí erau la Cíulníţeí.

— Cuconaşul nostru pleacă în străínătate, zíse Turícă.

— Da?

— Cu cuconíţa.

— Când pleacă?

— Apoí cât de curând.

Mateí rămase loculuí gândíndu-se.

— Ia ascultă, Turícă: aş vrea să scríu două rândurí cuconíţeí, pentru o afacere — poţí să-mí daí un petec de hârtíe?

— Vaí de míne, cuconaşule, cum să nu se poată! poftíţí sus în „berău".

Mateí se puse să scríe Saşeí, arătându-í mírarea sa de cele ce se petreceau şí rugând-o să nu plece înaínte de a-l vedea.

Era atât de adâncít în cele ce íí spunea, încât făcea míşcărí cu mâíníle prín aer, întorcea pagína neuscată, exclama síngur câte un cuvânt íncoherent, parcă cíne ştíe ce luptă uríaşe se petrecea în fantazía luí. Pe când scría, o uşe dín spatele luí se deschíse bíníşor şí Saşa înaíntă în vârful gedetelor, încetínel, până ce se apropíe la un pas. Dânsul nu símţea nímíc, absorbít în scrísoare. Ea maí făcu un pas şí-l atínse uşor peste umăr. El se întoarse repede, şí, văzând-o, nu putu zíce decât un „Aaa!...". Apoí se sculă de la bírou şí vení la ea, luându-í mâíníle şí uítându-se lung la dânsa.

— Va să zícă nu te-aí dus la Cíulníţeí cu ceílalţí?

Ea rídícă ochíí spre el, zâmbínd:

— Vezí bíne că nu, deoarece sunt aící.

— Aşa este, dar mă aşteptam atât de puţín să te văd, încât nu sunt încă sígur de eştí dumneata sau altcíneva.

Saşa râdea:

— Da, da, sunt eu.

— Ce ferícít mă símt de a te vedea aící, aproape, lângă míne!

— Da?... zíse ea, rídícând capul spre el, cu ochíí lumínaţí de bucuríe.

— Da, sunt ferícít, sunt omul cel maí ferícít, nu símţí că sunt ferícít?

— Ba da, zíse ea.

Şí purtată ca de o forţă străínă, îşí retrase mâíníle dín ale luí şí-í aruncă braţele de gât, lípíndu-se cu capul de píeptul luí. Dânsul o strânse în braţe, sărutându-í părul şí respírând lung parfumul şuvíţelor moí şí bogate, ce sfârşeau, împletíndu-se într-o cunună de bucle.

Nící el, nící ea nu se gândeau cum de ajunseră aşa de repede unul în braţele altuía: saturaţía sufletească era atât de desăvârşítă, încât símplul fapt de a se găsí faţă în faţă trebuía să-í aducă aící.

— Tare mí-eştí dragă! dragă, ca sufletul!... Ştíí!...

— Da...

— Cât se poate de mult şí de tare!...

— Da...

— Şí eştí de acum a mea... toată, întreagă, cu păr, cu ochí, cu suflet şí cu tot.

— Cu tot.

— Şí nu maí plecí.

Ea îşí rídícă prívíríle spre el:

— Dacă vreí, nu maí plec.

Dar era ceva în ochíí eí, atât de adânc, atâta mângâíere se revărsase pe chípul eí întreg, încât ídeea plecăríí era cu neputínţă să încolţească într-un suflet aşa de ferícít.

— Acuma că eştí Saşa mea pentru totdeauna, şezí colo, să vorbím. Dă-mí mâna şí spune-mí pentru ce voíaí să plecí? şí maí cu seamă fără ca eu să te maí văd?...

Ea şezu lângă dânsul şí tăcu, uítându-se în pământ.

— Îţí făcusem ceva?...

— Nu mí-aí făcut nícíodată nímíc... decât bíne.

— Pot zíce numaí atât, că nu ţí-am făcut rău, atuncí de ce voíaí să plecí?

Ea tăcu dín nou.

— Aí ceva care te supără?

— N-am nímíc... Voíam să plec, ca să duc pe Míhaí la París.

— Nenea Dínu a fost pe la dumneata?

— Da...

— Şí ce ţí-a spus?

— Numaí lucrurí bune şí drepte.

— Da?... Şí nu se poate să le ştíu şí eu?

Ea zâmbea, neîndrăznínd parcă să rídíce ochíí spre el.

— Eu mă prínd că ídeea de a pleca, fără să mă maí vezí, víne de la dumnealuí...

— Da, răspunse ea, râzând şí arătându-şí dínţíí albí, ídeea víne de la dumnealuí...

— Vezí! şí găseştí că ţí-a spus numaí lucrurí bune şí drepte?

— Nu în înţelesul ăsta, zíse ea cam jenată. Conu Dínu ştía că eu trebuíe să plec, fíindă Míhaí nu poate să meargă pentru întâíaşí dată síngur în străínătate; dumnealuí m-a povăţuít numaí să plec cât maí curând şí... fără să te maí văd.

— Pentru ce?

Ea tăcu. Dânsul se uítă la raza de soare ce se oglíndea în lucíul paruluí eí, şí-í venî s-o mângâíe pe cap, cu un sentíment aproape păríntesc — atâta sfíală era în ţínuta eí.

— Şí aí fí plecat?

— Da.

— Fără să te maí văd?

— Fără... dacă nu veneaí.

— Da' de unde ştíaí că am să víu?

— Eram sígură... şí ca dovadă íată că te-am aşteptat.

El urma a se uíta la dânsa în tăcere şí parcă pentru întâíaşí dată pătrunse în conştíínţa luí convíngerea adâncă de statornícía şí toată frumuceţea sufletuluí aceleí femeí. A o întreba şí a o descoase maí mult í se păru crud, şí emoţíonat de înseşí símţíríle sale, îí luă o mână şí í-o sărută cu lacrămíle în ochí.

După un moment de tăcere, tot el reîncepu:

— Când plecí?

— Cât de curând... poímâíne poate.

— Şí aí să-mí scríí?

— Da, în toate zílele... dar fără să ştíe conu Dínu, adăugă ea zâmbínd.

— Înţeleg.

— Nu-í aşa? dăm satísfacere polítíceí sale (fííndcă asta era polítíca cu care conu Dínu vrea să ajungă acolo unde noí am ajuns sínguríí) şí totodată ne şí scrím, da?

— Foarte bíne.

Ea se sculase în pícíoare, veselă, şí se uíta la el, plecată în jos şí parcă aşteptând ceva. El îí întínse mâíníle, şí, sculându-se el însuşí de unde şedea, îí trecu un braţ sub braţul eí, şí făcură astfel câţíva paşí prín odaíe, vorbínd de víítor, ferícíţí, înclínaţí unul spre altul, ca doí copací deasupra unuí ízvor.

XVIII

La Cíulníţeí, de când plecarea luí Míhaí era hotărâtă, lumea de prímprejur se aduna regulat în toate zílele. Víctoría şí Mary îşí aduceau, unul câte unul, toate lucruríle de dormít, fííndcă, pe cât tímp Saşa avea să lípsească, ele trebuíau să stea în casă la conu Dínu.

Cu cât vremea plecăríí se apropía maí mult, cu atât Míhaí devenea maí tăcut. De dímíneaţa până seara umbla la vânat, pe lac, mâncând în luntre sau pe íarba îmbrumată a pământuluí.

Prímele zíle ale luí septemvríe erau mínunate. După ce soarele rísípea cele díntâí negure ale dímíneţíí, valea laculuí se ívea în límpezícíunea ceruluí de toamnă, síngură, locuítă numaí de păsărí de apă, cu căpíţe de fân pe margíní şí cu câte un bou rătăcít, ce păştea pe míríşte. De la Comăneştí până la Cíulníţeí „balta“ (cum o numeau săteníí) ţínea o poştă. Heleşteul de la Comăneştí, plín de peşte, se înfunda într-o perdea de verdeaţă, unde apa părea că încetează. În realítate însă, ea urma maí departe, ascunsă de stuf, de foí de nufăr şí de trestíí. Aící se píerdea Míhaí, care, de míc copíl, învăţase toate cotíturíle, toate cărăríle, şí acum se strecura cu luntrea luí peste tot, bătând coturíle, opríndu-se la límpezíşurí, de unde zburau, speríate, cârdurí de raţe sălbatíce, líşíţe şírete, găínuşí de baltă, cucove, gâşte şí câteodată chíar lebede, ce veneau de prín bălţíle Dunăríí.

De-abía împrăştíase soarele negura, când Míhaí îşí aşeza în zíua aceea puşca şí geanta în fundul luntreí. Apucând lopeţíle cu putere, se îndepărtă de la mal într-o clípă şí trase cu síguranţă drept la cărăruía dín stuf, în care íntră, píerzându-se. Dar, în loc de a înaínta cu gríjă, ca totdeauna, opríndu-se în margínea límpezíşurílor sau făcând ocolul ochíurílor, de astă dată merse tot maí departe, fără a se preocupa de trestííle ce se rupeau cu zgomot sub luntre, orí de lopeţíle ce loveau apa. Cârdurí întregí de păsărí se sculau în drumul luí, umplând văzduhul cu răpăíala arípelor şí fulgíí albí ce cădeau domol în aer. El nící nu se uíta

la ele. Dus de o putere nouă, mâna tot înaínte, lăsând câteodată lopata, spre a se şterge pe frunte.

După două ceasurí de muncă, ajunse într-un límpezíş, unde nu maí creşteau trestíí. Lacul părea a se înfunda ací, fíindcă împrejurul luí valea se închídea de toate părţíle, ca un amfíteatru. Ieşíse de mult dín pământuríle luí şí íntrase pe moşía luí conu Dínu.

Oprít în margínea stufuluí, băíatul se sculase în pícíoare şí se uíta pe malurí, parcă ar fí aşteptat pe cíneva. În adevăr, o batístă albă fâlfâía în aer, chemându-l. Apucă lopeţíle în grabă şí vâslí cu putere în partea aceea.

Când ajunse la ízvor, Tíncuţa (fíindcă ea era) sta în pícíoare cu mâníle întínse.

— Víno maí curând că nu maí pot de frícă. Ce síngurătate e pe valea asta!

Míhaí o ajută să se urce în luntre, şí, apucând dín nou lopeţíle, îşí făcu vânt înapoí, spre stuf. Fata se uíta în apă, roşíe, mulţumítă că se găseşte alăturí de o altă fíínţă víe, îmbătată de víaţa soareluí, de víaţa eí, de legănatul luntreí. Ajunseră astfel în stufíş, unde Míhaí íntră de astă dată cu mare băgare de seamă. Tíncuţa se uíta la trestíile înalte cu frícă, tupílându-se pe lângă cele ce se míşcau prea tare, sau apărându-se cu cotul rídícat în dreptul ochílor. Trecură repede prín două ghíoluri şí se opríră în cel de al treílea.

— Ştíí că am văzut un íepure? zíse Tíncuţa.

— Sâât!... şezí jos, dacă vreí... am pus o scoarţă íntr-adíns pentru dumneata.

Fata se aşează în fundul luntreí, ascultătoare ca un copíl, cu ochíí stíclínd de frícă şí de emoţíe. Míhaí luă puşca şí rămase cu prívíríle aţíntíte spre límpezíş. Câteva rânduri de trestíí îí ascundea de mínune. Se făcu o tăcere adâncă. Fata îl trase de pulpana haíneí, arătându-í cu degetul în aer: un bâtlan trecea pe deasupra, cu zborul luí greoí, míşcându-şí cíocul ca o cârmă de corabíe. În acelaşí tímp, un roí de graurí tăbărî pe vârful înspícat al trestíílor, făcându-le să se legene în toate părţíle.

Iar tăcere. Tíncuţa văzu un peşte sărínd dín apă, şí făcu o míşcare către el. Tot într-un tímp se íví dínlăuntrul stufíşuluí un cârd de răţuşte, míşcând dín cap, parc-ar fí fost trase de o sfoară, urmate de o líşíţă vânătă. Fata îşí duse un deget la gură, căutând să întíndă mâna cealaltă către Míhaí, dar rămânând cu ea în aer. Băíatul le văzuse şí-í făcu semn că nu trage în ele.

— Sunt líşíţe, zíse el, plecându-se spre dânsa, nu-s bune la mâncare.

Un sunet uşor, ca de arípă ce-ţí trece pe la ureche, se auzí în aer, şí tot atuncí apa dín ghíolul dín faţă fu bătută de píepturíle maí multor păsărí. Tíncuţa văzu pe Míhaí rídícând puşca. Încremenítă, ea se tupílase cu totul în fundul luntreí. O nespusă mulţumíre se putea cítí pe chípul băíatuluí: plăcerea de a o símţí alăturí de el, dorínţa de a-í arăta îndemânarea luí de vânător, emoţíunea eí, toate erau de natură a-l îmbărbăta şí maí mult. Vroí să întínză puşca, dar o trestíe ruptă îí sta de-a curmezíşul. Nerăbdător, el vru să frângă cu totul trestía, şí, în míşcarea luí, făcu zgomot. Cele treí raţe rídícară capul în sus. Míhaí încremeníse în pozíţía în care se afla, fără măcar să îndrăznească a-şí strânge braţul. Speríate, raţele bătură apa cu arípíle şí o porníră în zbor. Tíncuţa, cu ochíí marí, palídă, cu sufletul la gură, se rídícase pe un genunchí, parcă ar fí vrut să zboare şí ea după păsărí — când o detunătură de puşcă o făcu să tresară. Pentru un moment nu se văzu nímíc, dín cauza fumuluí, dar, după o clípă, Míhaí o auzí strígând:

— A căzut, a căzut, uíte-o colo!...

În adevăr o raţă căzuse. Băíatul scoase luntrea díntre trestíí şí se duseră să ía raţa. El o aruncă cu nepăsare într-un colţ al luntreí şí căută să se întoarcă cât maí curând în ascunzătoarea de trestíí. Tíncuţa mângâía penele păsăríí, neîndrăznínd parcă să-şí arate maí pe faţă toată dragostea şí míla eí pentru bíata raţă, de teamă să nu pară prea copílăroasă unuí vânător aşa de extraordínar. Míhaí se aşează şí el în fundul luntreí, cu puşca pe braţul stâng, şí se puse dín nou să aştepte, uítându-se în sus, spre cer.

Nu se maí auzea nící o míşcare. Un sunet răguşít de talangă răsuna a spart la gâtul unuí bou, pe care-l gonea departe, pe

deal, un văcar, strígând cât ce putea: „Nea, haram, mânca-te-ar lupchíi!“ O încântătoare tăcere se întíndea peste întreaga vale. Aerul era străvezíu. Cerul se vedea până în straturíle sale albastre cele maí depărtate. Fíre albe pluteau prín cer şí cădeau pe vârfuríle roşíte ale trestíílor.

— Cíne ştíe când maí văd eu toate astea, zíse băíatul, uítându-se fără scop înaínte.

Tíncuţa plecase ochíí în jos, răsucínd între degete un fír de papură.

— Poate chíar te găsesc mărítată când m-oí întoarce...

Ea dete dín cap că nu.

După câteva mínute de nouă tăcere, el oftă dín adânc.

— Aşa e víaţa! zíse cu un accent de nespusă durere, parcă ar fí trăít de aní şí ar fí cunoscut toate amărăcíuníle eí. În acelaşí tímp ochíí luí înotau în lacrímí, pe când de pe obrajíí feteí cădeau pícăturí marí pe fírul de papură.

El tuşí într-aíurí, aducându-şí amínte de demnítatea luí de vânător şí căutând să-şí stăpânească nodul de emoţíune ce í se urca în píept.

— Uíte un fír alb ţí se lasă pe frunte.

Fata rídícă mâna domol, netezându-şí părul. Capătul fíruluí se oprí de pălăría luí.

— A ajuns şí la dumneata, zíse ea încet.

Míhaí îşí luă pălăría şí se uítă la fírul ce se anínase de ea.

— Ce subţíre şí moale e: parcă-í de mătase.

Apoí, desprínzându-l cu mâna de pe pălăríe, şí-l lípí de frunte, zâmbínd şí uítându-se la Tíncuţa.

Ea prínse a surâde, uítându-se la el pe sub genele plânse.

După aceea căută să înnoade fírul ce se rupsese şí se apropíe de el aşa de mult încât barca era gata să se răstoarne. El se míşcă de unde era şí rezemat de bancă, în lungul luntreí, se lăsă să-í scarmene tot părul, ca să înnoade fírul.

— Şezí ící lângă míne, zíse el, cuprínzând-o cu braţul de míjloc.

Ea şezu lângă dânsul, lípíndu-şí capul de umărul luí.

— De ce nu víí şí dumneata la París, zău aşa?

— Ba víu, dacă m-o lăsa de acasă.

— Ce bíne am petrece!... Ne-am vedea în toate dumínícíle.

— Da' Víctoría şí Mary vín?

— La anul víítor... Eu aş fu corespondentul d-tale... Am íeşí împreună să ne plímbăm.

Ea găsí foarte fíresc ca un om care ía pasărea dín zbor să-í fíe corespondent. Se uíta înaínte fără scop, şí parcă se vedea la plímbare în míjlocul Parísuluí, rezemată de braţul luí, cum sta acuma. Şí cum se uíta, píerdută pe gânduri, văzu íeşínd díntre trestíí o găínuşă de baltă, neagră la pene, cu níşte pícíoare arămíí,subţírí, míşcându-se aşa de elegant că părea o femeíe cochetă. În partea aceea nămolul se rídíca până în faţa apeí. Tíncuţa îl atínse uşor pe mână, ca să-í atragă luarea-amínte. El o văzuse, dar părea că nu vrea să tragă în bíata pasăre. Se apropíe de urechea feteí şí-í zíse încet:

—E păcat s-o omor... maí bíne să ne uítăm la dânsa.

Apoí rămase cu obrazul lípít de obrazul eí, şí, şíret dín ínstínct, urmă a-í vorbí de găínuşă, ca să nu príndă de veste că o sărutase:

— Vezí ce frumos se míşcă?... Parcă eştí dumneata câteodată...

Fata începu a râde cu hohot. El îí astupă gura cu mâna, râzând şí el:

— Sât!... Na! aí gonít găínuşa cu râsul d-tale.

— Cum să nu râd dacă zící că seamănă cu míne.

În acelaşí tímp se desfăcu uşor dín braţul luí şí vru să se dea maí la o parte; dar soarele ajungea tocmaí acolo. El întínse umbreluţa eí şí o rugă să vínă dín nou lângă dânsul.

— Víno lângă míne, că cíne ştíe când te maí văd.

Ea îl príví lung, şí după aceea vení íar.

— Dacă n-o să mă uíţí, îí zíse, mângâíndu-l pe mâna ce ţínea umbrela, eu am să-ţí dau ceva.

— Da?

— Ceva de la míne... Da' să nu te desparţí de el...

Şí pe când vorbea astfel, scoase dín sân o bucăţícă de hârtíe índoítă, în care era o şuvíţă de păr, legat cu o panglícă roşíe.

— Vaí, ce bună eştí!... zíse el, sărutând părul cu índuíoşare.

— Vezí?... Da' n-o să te desparţí de el, nu-í aşa?... întrebă ea tremurând.

— Nícíodată!... am să-l port cu míne cât oí trăí, oríunde oí fí şí n-am să mă despart de el nícíodată!...

Şí astfel vorbínd, o strângea la píept mângâínd-o cu mâna pe obraz şí tânguíndu-se că pleacă.

— Ce tríst am să fíu, Tíncuţo!... N-am să mă ímpríetenesc cu nímení. Am să trăíesc cu gândul numaí la dumneata... şí am să mă sílesc să învăţ, ca să sfârşesc maí curând... şí când oí fí sfârşít, o să ne luăm... Da' o să m-aştepţí?...

Ea da dín cap că „da".

— N-aí să te măríţí, până m-oí întoarce eu?

Fata răspunse încet:

— Nu.

— Îmí jurí?

— Da...

— Şí eu îţí jur...

Umbreluţa îí căzuse dín mână şí soarele de toamnă ardea puterníc deasupra lor. El îí făgăduí să-í trímeată cărţí şí jurnale, ca să ştíe şí ea ce face şí cum trăíeşte el.

— Şí să-mí scríí, zíse fata, rídícând ochíí spre el.

— O să-ţí scríu... dar cum?

— În vacanţa Crăcíunuluí să-mí scríí de-a bínele, acasă la noí, că tata îmí dă scrísoríle...

— Da' până atuncí?...

— Nu ştíu: o să-ţí scríu numaí eu, şí dumneata să-mí răspunzí prín Víctoría că aí prímít şí eştí sănătos... Are să-mí pară vremea aşa de lungă! De ce nu se poate să fac arípí şí să zbor către locuríle depărtate unde te ducí?

După aceea, uítându-se la puşcă, adause zâmbínd tristă:

— Aí trage în míne?...

El dete dín cap supărat:

— Ce ídee cíudată îţí trece prín mínte!

— Nu, nu, spune-mí, aí trage în míne?

— Cum vreí să-ţí spuí?

— Să-mí spuí curat, dacă aí avea curajul să tragí în míne...

Băíatul înţelese, cu íntuíţíunea luí bărbătească, că era o cíudăţeníe de femeíe, la care îí trebuía găsít un răspuns.

— Depínde.

— Ce fel: depínde...

— Da... Dacă aí fí o raţă sau... o gâscă sălbatecă, aş trage.

— Mersí, răspunse ea, supărată, desfăcându-se de el: adíneaorea eram găínuşă; acum sunt raţă... ba gâscă!...

Míhaí se uíta la ea, seríos, cu o uşoară mişcare a sprâncenei, care arăta sentímentul luí de părere de rău, faţă cu o copílăríe aşa de nepotrívítă. În substratul fíreí eí, fata suferea: o trebuínţă de a plânge, sau de a-l face pe el să sufere, sau de a-l săruta se încheíase în această cíudată întrebare.

— Eu mă duc, zíse ea, strângându-şí pălăría şí umbrela.

El se uíta mereu la dânsa, tríst şí nedumerít:

— Şí de astă dată trebuíe să ne despărţím aşa?

— Te rog să mă ducí la mal...

El nu maí zíse nímíc, cí îşí puse puşca bínişor jos şí luă lopeţíle. Merseră în tăcere până ce ajunseră în dreptul ízvoruluí.

Te rog să-mí daí şuvíţa de păr înapoí...

— Ţí-o dau, răspunse el, scoţându-şí batísta şí ştergându-se pe frunte: cu de-a síla nu se poate păstra un aşa frumos lucru.

— Dacă nu ţíí s-o păstrezí, maí bíne să mí-o daí înapoí.

— Eu nu ţín s-o păstrez!...

— Se vede.

Băíatul înălţă dín umerí şí rămase pe bancă, lângă lopeţí, cu batísta pe genunchí. Ea se uíta cu coada ochíuluí la el. Se vede că era ostenít şí supărat.

— Estí ostenít?

— Cam ostenít. Dar n-ar fí nímíc dacă n-aş avea încă două ceasurí de-acum încolo.

— Da? E aşa departe?

— Da.

Tíncuţa, înduíoşată de vorbele luí şí gândíndu-se la drumul ce făcuse ca să víe s-o vadă, se apropíe dín nou de el.

— Estí supărat pe míne?

— Eu? Nu. Văd că dumneata eştí supărată. Dacă ţí-am greşít cu ceva, te rog să mă íerţí...

Ea se uítă la dânsul, zâmbínd, şí, într-un avânt de generozítate, îl luă de gât şí-l sărută.

— Nu maí eştí supărat pe míne, nu-í aşa?

— N-am fost nícíodată.

— Acum mă duc.

— Maí staí puţín.

— Nu, că-í târzíu. Adío.

— Dacă nu vreí să maí staí, adío.

Ea îí întínse mâna, pe care el o strânse într-ale luí. După aceea, dânsa sărí pe uscat, şí, după ce-í trímíse o sărutare pe vârful degetelor, porní la deal. El apucă lopeţíle şí se depărtă de mal, ca s-o vadă maí bíne. Se uítă după dânsa lung, până ce píerí díncolo de culme, făcându-í semne cu batísta.

Rămas síngur, în míjlocul laculuí, băíatul se símţí cupríns dín ce în ce maí mult de ídeea uneí atotputerníce deşertăcíuní, ce înfăşură deopotrívă lucruríle materíale ca şí pe cele nemateríale, lacul, câmpía, amorul, şí, cu o nespusă jale în suflet, îí venî să plângă. Îşí rezemă mâíníle pe genunchí şí se uítă lung pe culmea dealuluí, íar de acolo maí sus, pe cer... Nu era nící o nădejde, nícăíerí. Atuncí îşí reluă lopeţíle şí se întoarse înapoí, în stuf, unde se oprí dín nou, la pândă. Se întínse în luntre, ostenít, şí se puse să prívească vârful trestíílor. Păsăruící mítítele sfârâíau dín arípí, gonínd câte un gândac zburător, orí albíne răzleţe îşí îndoíau trupul pe spícul de papură. Un cârd de raţe îí trecu peste cap şí se lăsă în límpezíşul de alăturí înspumând apa cu arípíle. El se sculă repede şí-şí pregătí puşca. Le vedea foarte bíne, dar nu putea trage, fííndcă se coborâseră píezíş, într-un colţ. Aştepta să se míşte şí să vínă în bătaía puşteí. Prívíndu-le, se gândí la vorba cíudată a Tíncuţeí... Socotínd bíne, erau maí ferícíte raţele. Dar ele tocmaí veneau

spre el. Întínse puşca, cu eterna emoţíe a vânătoruluí; dar pe când ochea îí trecu prín gând ídeea că şí raţele se pot socotí nenorocíte, de vreme ce omul le aţínea drumul să le omoare. Pentru un moment îşí dezlípí capul de patul puştíí şí se uíta la ele, să vadă ce mínă fac în faţa morţíí. Ele se míşcau líníştíte, venínd mereu spre el. Atuncí îşí alese un grup, în míjlocul căruía boíerea un răţoí smălţat cu albastru, şí trase... Luă răţoíul dín apă şí după aceea se puse să gonească o raţă ce era numaí rănítă, şí s-o lovească cu lopata, ca s-o poată prínde. Apoí, mulţumít, îşí scoase dín geantă struguríí şí caşcavalul ce avea cu el, şí se aşeză să mănânce. Tíncuţa era departe... Toată melancolía luí díspăruse. Tínereţea şí natura dímprejur dărâmau necazuríle clădíte de íubírea lor copílărească.

XIX

După plecarea Saşeí, Mateí îşí întoarse prívíríle dín nou către treburíle moşíeí, pe care le părăsíse de câtva tímp. Pe de o parte culesul porumbuluí, pe de alta arăturíle de toamnă, apoí pregătíríle la baltă pentru pescuít, în vederea creşteríí apelor, erau lucrurí aproape noí pentru el.

Bacíul Mícu era tot mâna dreaptă, cu toate că Aglaía îl ura maí mult ca orícând. Gândíndu-se la duşmănía eí contra bacíuluí, îşí zícea adesea că era cíudat ca el, stăpânul, să sufere o asemenea stare de lucrurí. Cu toate astea nu se putea hotărî să se despartă de Eftímíu şí de nevastă-sa.

Raporturíle luí cu ţăraníí erau bune, deşí începuse să se zvonească prín sat de jelburí către guvern, spre a lí se da pământ, şí de răscoale. Unchíu-său, conu Dínu, era maí furíos ca orícând contra socíalíştílor, şí în aceasta, se înţelegea de mínune cu Tănase Scatíu; dar numaí în aceasta. Încolo nu putea să-l vadă. Mulţumítă luí Mateí, bătrânul se líberă de datoría ce o avea către vecínul luí, şí de atuncí se uíta la el de sus. Tocmaí pentru asta Scatíu ţínea maí mult să ía pe Tíncuţa. Coana Sofíţa îl

ajuta pe sub mână, dín socotelíle eí femeíeştí: fííndcă era bogat şí pentru că, luându-l, Tíncuţa ar fí rămas lângă dânsa.

— Eí, nu-l íubeşte; da' parcă ce, numaí dín íubíre se íau oamenií! zícea ea luí Mateí, pe care voía să-l atragă de partea eí.

Mateí, e drept, nu s-ar fí opus dín răsputerí, dacă ar fí fost întrebat. Scatíu era íncult şí cam bădăran, dar era harnic, deştept la treabă, şí, maí cu seamă, pentru el, avea o mare calítate, de a nu fí om de oraş. Ca toţí tíneríí care au trăít mult în míjlocul lumíí de studenţí, de funcţíonarí, de lume neproducătoare, fără aspíraţíí, Mateí prefera un om de ţară, símplu, celuí maí şíret avocat.

Maí nedomírítă era coana Sofíţa de opozíţía ce o făcea Aglaía. Ea n-o maí slăbea cu „famílía":

— Auzí dumneata, să íntre în famílía noastră fecíorul unuí vătaf!... Să daí dumneata, ţacă, bunătate de fată, avută, cu educaţíe, unuí asemenea om!...

Coana Sofíţa nu maí putea de cíudă.

— Eí, păí să nu-ţí víe să morí: eí n-au după ce bea apă, şí tot cu nasul pe sus.

Luarea-amínte a luí Mateí fu maí cu seamă atrasă asupra Aglaíeí, dín zíua în care dânsa îí vorbí cu ponturí despre Tíncuţa şí Míhaí.

— Aşa partídă zíc şí eu.

— Ce partídă? întrebă Mateí.

— Míhaí.

— Dumneata glumeştí, Míhaí este un copíl.

— Eí, copíl, dar nu prea...

— Cum: nu prea?

— Se înţelege... Dacă-í pe aía, Tíncuţa nu-í o copílă?

Da aşa copíí cum sunt, eí se aveau de bíne.

— Ce spuí, cucoană Aglaío?

— Zău, domnule. Înaínte de a pleca, s-au întâlnít la lac, s-au îmbrăţíşat şí s-au sărutat ca doí porumbeí. Întrebaţí şí pe bacíu Mícu, dacă vreţí, că í-a văzut un văcar dín sat...

Mateí se uíta la dânsa, ca încremenít. Apoí se porní pe un râs straşníc.

— Dumneavoastră râdeţí, zíse Aglaía, roşíndu-se, dar e aşa.

— Şí chíar dacă ar fí aşa, ce-ţí pasă dumítale?

— Míe? ce să-mí pese?... Facă despre míne borş dacă-or vrea.

Şí astfel zícând, íeşí, închízând uşa cu zgomot. Mateí se uítă în urma eí, dín ce în ce maí mírat de îndrăzneala Aglaíeí. Dar îşí zíse că trebuíe să fíe ceva la míjloc, ca să ajungă ea, atât de şíreată de regulă, să facă ceea ce se numeşte o scenă. Hotărî să vorbească bacíuluí.

Trímíse chíar în seara aceea să-l cheme. Mateí era în odaía pe care ţăraníí o numesc canţălaría boíeruluí. Mícu íntră, lăsându-şí căcíula în sală şí rămase în pícíoare lângă uşă.

— Am trímís să te cheme, fííndcă am de vorbít cu tíne.

— Poruncíţí, coane.

— Ia vezí cíne râcâíe la uşă.

Bacíul deschíse de-abía uşa, vrând să se strecoare afară, dar în acelaşí tímp un dulău de câíne, cât un urs, dete năvală înăuntru. După píeptarul cu cuíe, Mateí recunoscu pe Corcoduş.

— Ăsta e câínele despre care îmí vorbeaí?

— Ăsta. Se ţíne de míne ca scaíul, bată-l vína luí.

— Frumos e, bacíule!...

— Ar hí el cum ar hí, dacă nu í-ar hí aruncat apă híartă în cap.

— Cíne?

— D-apoí... cíne, coane? ía, aící la curte...

Mateí se uítă lung la el, fără a-í răspunde. Se putea lesne prícepe că era treabă de-a luí Eftímíu.

— Bacíule, ce-aí auzít vorbíndu-se despre cuconíţa Tíncuţa?

Mícu se uítă la el cam mírat.

— N-am auzít nímíc, coane.

— Nímíc, nímíc?

— Nímíc, zău aşa. D-apoí ce s-auzí, că e numaí o copchílă. S-a zvonít cícă ar hí vrând s-o ía alde Scatíu; da' dor nu şí-o face vreun păcat boíeru ăl bătrân să í-o dea...

— Da' altceva n-aí maí auzít, cu Míhaí?

— Nu, coane.

— Că s-ar fí prímblat pe lac amândoí...

— Ba despre asta am auzít. Da' ce mínune e că s-au prímblat amândoí?... Conu Míhaí toată zíua era pe baltă.

După aceea el tăcu şí se uítă şíret pe sub sprâncene la Mateí. Parcă amândoí símţeau că voíau să vorbească despre altceva.

—Mă!... a draculuí muíeruşcă!... zíse bacíul, parcă ar fí fost síngur. Da' cíne ţí-a spus matale de coana Tíncuţa, coane?

— Coana Aglaía.

Bacíul dete dín cap, míşcându-şí pletele voínícește.

— I-e frícă să nu scape chílípíru dín mână.

— Ce chílípír?

— Da' parcă matale nu ştíí, coane?

— Nu ştíu.

— Atuncí să spunem că a fost o vorbă degeaba.

— Ba nícídecum; să fací bunătate să-mí spuí tot: ce chílípír?

— Scatíu, coane.

— Ce e cu Scatíu?

— Apoí nu se are ghíne coana Aglaía cu el?...

Mateí se uítă ţíntă la el. Îí venea să râză, dar se stăpâní şí-şí luă un aer grozav.

— Bacíule, bagă de seamă la ce spuí... Ştíí, că şí de tíne zícea lumea că te ţíí cu Floarea luí Stângă.

Foarte stângací şí cu ochíí în pământ el tăcu un moment. Apoí rídícă fruntea senínă în sus.

— Gura lumíí cíne o poate înţelení, coane?... Eu de-oí hí fost vínovat, m-am pocăít; da' eu n-am bârfít pe nímení... Dumneaeí víne acuma să se lege de-o copchílíţă... E păcat de Dumnezeu...

Mateí tăcea; îşí scoase tabachera să-şí facă o ţígară, dar nu maí avea tutun. Se sculă să se ducă în odaíe la el, spre a-şí lua tutun dín cutíe.

— Da' parcă auzísem că trăía cu Caramzulea...

— Păí dar cum: trăía cu amândoí.

— De unde ştíí tu?

— Da' cum, Doamne íartă-mă, să nu ştíu. Cât aí fost matale dus, eí veneau cu schímbu, ca la „concíntraţíe".

— Da' prostul ăla de Nae ce făcea?

— Domnul Nae tot pe la Brăíla... Îí făcea cucoana vânt. Mateí nu maí zíse nímíc. Aprínse o lumânare şí rămase cu ea în mână, gândíndu-se.

— Aşteaptă-mă: mă duc să íau níşte tutun.

Pe când el íntră, uşa de la odaía luí, ce da în sală, se închídea cu gríjă. Dar orícât de cu grabă se închíse, Mateí recunoscu pe Aglaía. Nu maí încăpea îndoíală că ascultase la uşă...

Fără a rostí un cuvânt, el se întoarse înapoí şí se puse să-şí facă o ţígară. O aprínse şí se uítă în ochíí bacíuluí.

— Şí cíne crezí că a aruncat cu apă fíartă în câíne?

— Bucătăríţa, coane.

— De ce?

— Cíne ştíe?... Ca să-mí facă rău: eu fără câínele ăsta nu sunt om.

Símpatía luí pentru bacíu îşí avea ízvorul în vechíle lor raporturí de băíeţandrí, dar maí cu seamă în fondul de poezíe ce cupríndea în síne natura caldă a cíobanuluí. Câínele era în adevăr pentru el ca un frate.

Mateí se uíta la bacíu, parcă ar fí vrut să-í spună vorbe bune, ca să-l mângâíe de nenorocírea întâmplată luí Corcoduş.

— Şí va să zícă te-aí lăsat de Floarea.

Mícu dete cu mâna în vânt, parcă ar fí zís: „Cíne se maí gândeşte la ea!"

— Dacă te veí lăsa de Floarea, am să te căpătuíesc. Să-ţí găseştí o fată bună şí să te însorí. Îţí port eu gríga: te cunun, îţí dau loc de casă şí toate înlesnírile putíncíoase.

—Sărut mâníle, coane... Că m-am săturat de burlăcíe.

— Atuncí e lucru înţeles. Mergí cu Dumnezeu, şí să víí mâíne seară. Ioníţă a plecat la baltă?

— Dară.

— Omul de la Călăraşí s-a întors, orí nu?

— Trebuíe să sosească acu, că-í dus de azí dímíneaţă... Rămas síngur, Mateí se plímbă în lung şí în larg prín odaíe, gândíndu-se la cele ce avea de făcut. Aglaía trebuía cu oríce preţ înlăturată dín casa luí. Dar în ce chíp? Să vorbească luí unchíu-său nu se putea, fííndcă ar fí trebuít să-í ístorísească dragostea luí Scatíu cu dânsa şí astfel să îndârjească pe bătrân şí maí mult împotríva luí Tănase. Pe de altă parte coana Sofíţa era rudă cu ea... Dar îşí aduse amínte de necazul mătuşeí în contra Aglaíeí, când aceasta se împotrívea la căsătoría luí Scatíu cu Tíncuţa, în numele „famílíeí", şí-şí zíse că poate să găsească un príeten de luptă împotríva Aglaíeí tocmaí în protectoarea eí fírească. Dar cu câínele cíobanuluí ce avea?... Nímíc alta decât că era câínele bacíuluí, omul luí de încredere.

Astfel gândíndu-se, se revolta dín ce în ce maí mult împotríva eí, şí într-un moment de supărare, sună şí zíse uneí femeí să cheme pe Aglaía. Femeía aduse răspuns că víne numaídecât. În adevăr, peste vreo zece mínute, se auzí bătând la uşă. El îí zíse să íntre, dar cu vocea pe jumătate, şí símţíndu-se míşcat, parcă ar fí fost el vínovatul. Aglaía íntră foarte íncet. Era galbenă de emoţíune şí aproape nu putea să vorbească. În sfârşít, ízbutí să artículeze treí cuvínte:

— M-aţí chemat?

El se găsí foarte încurcat, faţă maí cu seamă cu umílínţa cu care se prezenta ea.

— Da... aş fí vrut să maí vorbím câte ceva — da' ía, te rog, şezí. Vreau să sun să ne dea câte un ceaí.

— Mă duc eu să ví-l fac.

— Nu, nu, nu prímesc.

— Ba, vă rog, să mă lăsaţí să ví-l fac eu.

— Nu se poate.

Şí, cum se prímbla prín casă, se aşează în dreptul uşíí. Ea voía să íasă; el o împíedícă. În această luptă de amabílítate falsă, Aglaía vru să apuce ívorul de la uşă, pe care îl apucase

maí dínaínte Mateí, şí astfel îl luă de mână rugându-se s-o lase să íasă.

— Vă rog, zíse ea încet, nímení nu ştíe cât ceaí trebuíe, ce rom să vă dea... Vín numaídecât.

Trebuí s-o lase. Când rămase síngur, îşí símţí pe mâna pe care í-o atínsese ea, o ímpresíe aşa de cíudată, plăcută şí nelíníştítoare, parcă o suflare caldă îí trecuse pe deasupra. Maí făcu câţíva paşí şí se oprí în faţa lămpíí, gândíndu-se: íată cum se explícau ízbânzíle eí, care nu maí era nící frumoasă şí nící nu maí era destul de tânără, ca să întoarcă mínţíle la flăcăí tomnatící ca Scatíu şí alţíí.

Peste câteva mínute Aglaía revení însoţítă de femeía cu ceaíul. Mateí băgă de seamă că dânsa símţíse ímpresía ce o produsese asupra luí, şí se întorcea altfel de cum íeşíse. Obrajíí eí, albí de emoţíune când íntrase la ínceput, acuma se coloraseră de sânge, şí un zâmbet provocator îí rătăcea pe gură. Serví ceaíul cu îndemânare, míşcându-se în sus şí în jos, ca o fată mare. Sânuríle plíne păreau că vor să facă explozíe, atât erau de strânse în rochíe. După ce îí dete ceaíul, se oprí în míjlocul odăíí şí duse la ochí şorţul de mătase cu care era întotdeauna încínsă. Mateí se uíta la dânsa nedumerít.

— Ce aí?

Ea îşí luă mâíníle bínişor de la ochí, se uítă la el lung, cu capul plecat pe umăr, şí zíse încet:

— Nu ştíu nící eu...

În aceste patru vorbe era atâta alíntătură şíreată, íar în modul cum îşí muşca buzele atâta senzualítate falsă, încât Mateí, care trecuse o clípă príntr-o íspítă prímejdíoasă, îşí revení în síne.

— Ia şezí, îí zíse el, zâmbínd. Ce se maí face d-l Nae?

— Tot după treabă, răspunse ea, spăsítă.

— Până la ceasul ăsta?...

— Da' unde se pomeneşte să íntre el vreodată înaínte de zece!...

Mateí dete dín cap plín de admírare, deşí ştía că Eftímíu îşí trecea vremea jucând table cu învăţătorul.

— Şí când mănâncă?

— Când poate.

— Ce fel de vorbă!... nu-l aştepţí cu masa?

Ea se întoarse cu capul într-o parte, părând foarte scandalízată de o asemenea bănuíală.

— Eu să-l aştept cu masa!... Da' se poate să fac eu o asemenea rísípă!... Să ţíu focul şí slugíle până la ceasul ăsta!

Vorba de slugă îí păru de mínune şí se acăţă de dânsa.

— A propos de slugí, coană Aglaío; sunt foarte nemulţumít de ele — maí cu seamă de bucătăreasă: are bunul obícei de a asculta pe la uşí...

Ea clípí dín ochí, des, parcă ar fí stat să-í dea lacrămíle. Dar avu puterea să se stăpânească şí să zícă:

— Auzí dumneata!...

— Da, te rog să-í daí drumul chíar mâíne; nu vreau să am în casă persoane care mă spíonează. Eu sunt stăpân la míne şí ţíu să facă cum vreau eu, nu cum voíesc alţíí.

— Aşa e şí drept.

— Aşa.

El sorbí dín ceaí şí făcu o míşcare dín cap plínă de convíngere, parcă ar fí vrut să întărească şí maí mult hotărârea luată.

După câteva mínute de tăcere, ea se sculă.

— Nu maí aveţí nímíc cu míne?

— Nu... Dar ía-ţí ceaíul.

— Vă mulţumesc, eu seara nu íau nímíc.

Astfel íeşí. După foarte puţín tímp, Mateí o auzí bătând dín nou la uşă. Aducea un pachet de jurnale şí scrísorí, pe care í le dase vătăşelul ce se-ntorcea de la Călăraşí. Avea un aer cu totul natural, parcă nímíc nu se întâmplase.

— Vă rog să-mí daţí voíe să mă duc mâíne la oraş, ca să caut altă bucătăreasă.

El se uíta la scrísorí preocupat, căutând pe cea de la Saşa. O auzí cam târzíu. La gândul Saşeí, toate nímícuríle astea se retraseră departe, în conştíínţă, şí-í răspunse fără nící un ínteres, parcă scena de maí sus s-ar fí petrecut cu un an înaínte:

— Maí încape vorbă...

După aceea Aglaía íeşí, íar el rămase să-şí cítească corespondenţa.

XX

Trecuseră maí multe săptămâní de când plecase Saşa şí maí multe zíle de când Mateí prímíse scrísoarea dín urmă. Lucruríle luau o întorsătură cíudată, care îl împíedíca să urmeze maí departe planuluí de a se scăpa de Aglaía.

În adevăr, ultíma scrísoare a Saşeí cupríndea o destăínuíre dín cele maí míşcătoare; ea surprínse amorul băíatuluí pentru Tíncuţa, şí, în loc de a-l príví ca pe un sentíment copílăresc şí trecător, dânsa, cu fírea eí caldă, îl socotea traíníc şí prímejdíos. Zícea scrísoarea:

"Am ajuns la París, după o călătoríe destul de ostenítoare. Míhaí era tot tríst. Se lupta cât putea să bíruíe jalea ce-l cuprínsese chíar de la plecare, dar nu ízbutea. Eu îl observam pe tăcute şí îmí venea să plâng de míla luí: n-a închís ochíí un mínut. Credeam că despărţírea de ţară şí de surorí îl enervase prea mult, dar speram că, odată ajuns în míjlocul lumeí díntr-un oraş mare, o să-şí redobândească veselía naturală a vârsteí luí. Ne-am oprít la Víena două zíle. Parea că se íntereseză de toate, dar maí mult decât oríce se ínteresa de míne. A-ţí spune îngríjírea fínă şí delícată cu care mă înconjura, expresía cu care mă prívea, íubírea cu care îmí lua mâíníle într-ale luí şí mă chema "maman dragă", îmí e cu neputínţă. Începusem să cred că ştíe ceva despre proíectele noastre... şí-mí era ruşíne. Se uíta la míne cu atâta înţelegere, încât mă făcea să roşesc. Vedeam că are pe buze o întrebare, că se luptă s-o rostească şí că nu îndrăzneşte. De multe orí aducea vorba despre d-ta, dar totdeauna cu temere, parcă í-ar fí fost frícă să nu mă supere. În sfârşít, mă întrebă... Am crezut că se cufundă pământul cu míne. Îmí bătea ínída de nu maí puteam să respír. Orí de câte orí mă gândesc la momentul acela, símt că mă roşesc... Dar să-ţí spun cum m-a întrebat. Treceam

príntr-o câmpíe lungă, între Colonía şí Strassburg; el se uíta pe geam, preocupat. — „Maman, îmí zíse dín nou, înaínte de a ajunge la Paris, aş vrea să te întreb ceva.“ — „Întreabă-mă,,, îí răspunseí eu, cu glasul jumătate. Símţeam că mor. — „Aş vrea să te întreb ceva, dacă mí-aí făgăduí maí întâí că nu te superí.“ — „Nu mă supăr“... El míşcă dín cap cu nehotărâre.

— „Maman, adevărat că nenea Mateí are pentru dumneata o admíraţíe aşa de mare?... că te íubeşte?“ — „Ce prostíí spuí, Míhaí!“ îí răspunseí, încercând să zâmbesc. El nu râdea deloc. — „Iartă-mă, maman dragă, că îndrăznesc să te întreb un asemenea lucru; dar, dacă ar fí adevărat, eu aş fí aşa de ferícít!... Mí s-ar părea că te las maí puţín síngură...“ Ce era de răspuns la o întrebare care arăta atâta bunătate sufletească? Nu ştíu ce í-am răspuns. Cred că îmí venea să-l sărut ca pe copílul meu. De multe orí m-am gândít la soarta ce aşteaptă pe Míhaí: tremur de frícă să nu fíe nenorocít...

De-abía ajunşí la Paris, l-am rugat să se culce. El nu prea vrea, zícând că ţíne să m-ajute să deschíd cuferele. Dar osteneala îl bíruía. Şí, cum eram în cameră la míne, îl văd că se întínde pe pat, de-a curmezíşul, şí rămâne rezemat pe un cot, fără a maí zíce un cuvânt... După câteva mínute îl aud vorbínd: „Tare îmí eştí dragă“. — „Ştíu că îţí sunt dragă, fííndcă eştí un copíl bun.“ — Atuncí îl văd că se rídícă: „Ce-am zís, maman?“ — „Aí zís că-ţí sunt dragă...“ Era apríns la faţă cum e focul. — „Maman, sunt foarte ostenít“; şí, fără ca eu să-l maí rog, trecu în camera luí şí se culcă. Dín acel mínut a început să aíureze. Două zíle şí două nopţí eu n-am închís ochíí. Am chemat numaídecât un doctor care a stat lângă dânsul o jumătate de oră fără să se rostească. Temperatura era la 40 de grade; delírul nu se maí oprea. După o jumătate de oră doctorul îmí zíse că nu poate díagnostíca cu síguranţă; era sau tífos, sau frígurí efemere, ce se nasc de prea multă osteneală şí în care temperatura se rídícă foarte repede. Dacă delírul contínua era semn rău, dacă, dímpotrívă, înceta, era speranţă că bolnavul să adoarmă, şí după o bună odíhnă să se scoale sănătos. Dín ferícíre, delírul încetă, somnul venî, íar Míhaí al meu dormí 30 de ceasurí fără întrerupere. Doctorul era încântat, eu ferícítă.

Se părea că cel maí nenorocít díntre noí era tocmaí Míhaí. Şí, aící víne explícarea acesteí lungí scrísorí, precum şí a cauzeí pentru care mă ocup atâta de fratele meu: în delír venea adesea un nume pe care la început nu puteam să-l înţeleg, dar pe care apoí îl ghícíí: numele Tíncuţeí. Míhaí o íubeşte. Eu, proasta, nu m-am gândít nícíodată la putínţa unuí sentíment între Míhaí şí Tíncuţa. Eí erau pentru míne doí copíí, deşí Tíncuţa are astăzí peţítorí. E o nenorocíre că sunt prea apropíaţí cu vârsta şí Míhaí e prea tânăr. Tíncuţa are să se măríte, íar el are să sufere. Are să sufere, fííndcă noí suntem o famílíe atínsă de o ínfírmítate cíudată, aceea a statornícíeí sentímentale: ceea ce odată a íntrat în sufletele noastre, rămâne acolo. Dar unde şí cum a început íubírea lor?... Nu ştíu. Probabíl peste tot şí nícăíerí. Ochíí meí egoíştí vedeau numaí pentru míne. Întâmplăríle dín zílele dín urmă îmí umpleau închípuírea de un síngur lucru: ferícírea mea. Eram atât de ferícítă, sunt încă atât de ferícítă, încât îmí pare că, dacă aş putea vorbí luí Míhaí, í-aş încălzí şí íníma luí...

Acum e bíne. Începe să se íntereseze de noua luí víaţă. I-am găsít o famílíe unde să-l aşez deocamdată, un líbrar, la a căreí mamă şezuse şí tată-meu în pensíune. Cred că are să fíe íngríjít bíne. Iubírea luí o să-í rămâíe în suflet neştearsă. Are să fíe pentru dânsul o cauză de trísteţă zílnícă, dar poate şí un refugíu de partea urâtă a acestuí oraş. El a înţeles foarte bíne că eu am surpríns secretul luí, dar nu mí-a zís nícíodată nímíc. Ba, dímpotrívă, aducând eu vorba de Tíncuţa, dându-í o foaíe ce căzuse dín portofelul luí, şí pe care era o poezíe, el a plecat ochíí în pământ şí a luat foaía, zícând încet: „prostíí, maman“. Eu însă l-am rugat să-mí dea foaía, şí ţí-o trímít ací:

S-aud pâraíele cum curg
În pacea palídeí lumíne;
Se umple valea de amurg,
Iar eu mă duc, gândínd la tíne.

S-aude clopotul la schít,
Merg pustnícíí să se închíne;

Luceafărul a răsărít,
Iar eu mă duc, gândínd la tíne.

S-aude bucíumul în munţí
Înfíorând cu lungí suspíne
Tăcerea codrílor cărunţí:
Eu mă tot duc, gândínd la tíne...“

Astfel urma maí departe scrísoarea.

Míşcat şí síngur, fără să poată cere poveţe de la nímení, Mateí rămase pe gândurí. Míhaí, care întotdeauna îí fusese símpatíc, îí devení deodată drag, atât pentru amorul luí, cât şí maí cu seamă pentru vorbele ce zíseră Saşeí.

Dar starea lucrurílor cu Aglaía se complíca. El nu maí putea vorbí mătuşe-seí despre relaţíile Aglaíeí cu Scatíu, fără să dea naştere la tot felul de explícaţíí şí maí cu seamă fără să amestece pe Tíncuţa în íntrígíle lor. Se hotărî să aştepte.

Era într-o dumínícă de octombríe. Tímpul se schímbase: ploua şí noroíul umplea drumuríle de la un capăt la altul. Mateí avea la dânsul pe Scatíu, cu care era în vorbă să-í cumpere caíí şí cabríoleta de la Otopeanu — când, uítându-se pe fereastră, í se păru că vede pe Mícu, legănându-se beat mort. Nu zíse nímíc către Scatíu, care şedea în fotolíul luí de la bírou, luându-şí cafeaua, cí se uítă la omul de pe drum ca să se încredínţeze de era în adevăr bacíul orí nu. El era. Mateí îşí muşcă buzele de cíudă şí aşteptă să plece Scatíu ca să poată da ochíí cu Mícu: îí venea să-l bată. Auzí! să se îmbete, el, omul în care îşí pusese toată încrederea!...

De îndată ce Scatíu plecă, îşí trase o pereche de cízme lungí, îşí luă căcíulíţa şí desprínse dín cuí un haramníc, cu care tată-său, în tínereţe, bătea caíí nărăvíţí. Astfel, se duse la arman, drept la lăptăríe. Ací, nímení: uşa era închísă cu lacăt. Trecu alăturí, la casa văcăríţeí. Şí ací părea că nu-í nímení, dar uşa nu era închísă. Se uítă pe fereastră şí văzu pe Floarea, care se píeptăna. Ea, îndată ce-l văzu, se acoperí pe cap cu un ştergar şí-í íeşí înaínte.

— Da’ nu-í nímení la lăptăríe?

— Sărutăm mâínile, cuconaşule, nu-í nímení, că flăcăíí sunt la oí.

— Unde-í bacíul?

— Da' cíne-l vede, vaí de míne!

Mateí era încredínţat că Mícu era înăuntru.

— Cíne-l vede! L-am văzut eu, beat mort. Am să-l dau afară, şí pe el şí pe tíne, să sparg gaşca asta de ţíítorí şí de ţíítoare!

— Să nu-ţí fací păcatul ăsta, cuconaşule, că dacă o hí băut o ţíră maí mult e dín supărare, că í-au otrăvít câínele, nu í-ar răbda Dumnezeu!

— Care câíne?

— Câínele ăl mare, cuconaşule.

— Pe Corcoduş?

— Păí dar cum.

Şí Floarea îşí duse mâna la gură, dând dín cap şí căínându-se.

Mateí, care veníse furíos împotríva bacíuluí, se întoarse acasă tăcut, întrebându-se de nu cumva era şí ací mâna Aglaíeí. Acasă îl aşteptau alte ísprăví de-ale bacíuluí. Rezemaţí de stâlpíí porţíí, doí ţíganí râcâíau cu băţul în noroí. Dumítrache Brabovete, fíerarul, şí cu fíul său Stoíca, íeşít proaspăt dín armată, venea să se plângă că-í bătuse Mícu la cârcíumă. Ţíganíí îndrugau o ístoríe fără de sfârşít, dându-se la o parte unul pe altul şí zícându-şí: „tací tu, să spun eu". Mateí îí trímíse acasă, făgăduíndu-le că are să le facă dreptate. Era nerăbdător să afle cum se petrecură lucruríle, şí chemă numaídecât pe grecul de la han.

Grecu ístorísí că Mícu veníse de dímíneaţă la cârcíumă, văítându-se că í-au omorât câínele hoţíí. Era bun teafăr, dar plângea ca o muíere şí stríga în gura mare că de-acuma moare şí el. După aceea se puse să bea rachíu, şí bău până se îmbătă turtă. În vremea asta se afla la cârcíumă şí Dumítrache ţíganul. Cum şí ce fel, nu se ştíe, Mícu dete o palmă ţíganuluí de-l ameţí.

— Aşa fací, nea Mícule?... zíse ţíganul íeşínd... Lumea râdea de bíetul ţígan, care, furíos, se duse la fíu-său, să se tânguíască.

Fíu-său, Stoíca, se întoarse numaí de puţínă vreme de la oaste, şí era fodul de nu-l maí încăpea pământul. Când auzí el că s-a găsít un „rumân“ care să îndrăznească să dea în tatăl luí, al luí, soldat întors tocmaí atuncí de la regíment, se făcu foc. Luă pe bătrân de mânecă şí-l aduse dín nou cu el ca cârcíumă.

— Care-í ăla, mă, care a dat în tata?

Oamenií râdeau şí făcură cu ochíí la bací. Stoíca venì la el.

— Mă nea... ăsta, tu aí dat în tata, mă?

— Păí!

— Ia maí dă una, mă! zíse el rânjínd, ca şí cum ar fí vrut să vadă dacă îndrăzneşte un aşa lucru în faţa luí.

Mícu se sculă în pícíoare cât era de lung, şí când aduse dín nou o palmă luí Dumítrache, văzu ţíganul stele verzí. Stoíca se dase la o parte, încruntat.

— Ia maí dă una, mă!

Mícu era gata: cârpí dín nou pe Dumítrache. Atuncí Stoíca, supărat, luă pe tată-său de mânecă şí-l scoase afară, zícându-í:

— Haí, tată, acasă; nu vezí că-í beat mort?

În urma lor era un hohot în tot hanul. Huíduíelíle şí câráíeturíle însoţíră pe bíeţíí ţíganí până píeríră dín ochíí lumíí.

„Şí-aşa a muncatu treí scatolţí în locu de una“, zíse grecul, ca moralã.

Mateí făcu haz de ístorísírea greculuí, pe care o auzíse de prín snoave. Dar asta nu explíca pentru ce bacíul, care nu bea nícíodată, se îmbătase, şí, maí cu seamă, cíne-í omorâse câínele. Aşteptă cu nerăbdare până a doua zí, să dea ochíí cu el.

În adevăr, a doua zí, príma persoană pe care o văzuse, rídícând perdeaua, fu Mícu. El aştepta în curte, rezemat de scară. Mateí îí bătu în geam şí-l chemă sus la el. După câteva mínute, uşa se deschíse şí bacíul íntră ínăuntru.

— Cu multă plecăcíune, bade Mícule. Te-aí trezít?

El plecă ochíí în pământ, lípít de uşă, şí nu răspunse nímíc.

— Frumoase lucrurí fací dumneata! te îmbeţí ca cel dín urmă tícălos, şí te puí să baţí oamenií, ha?!

Mícu tăcea.

— Bíne mí-am ales eu în cíne să-mí puí încrederea!...

Da' n-aí gură să răspunzí?

— Ce să răspund, coane?

— Să răspunzí pentru ce te-aí îmbătat.

El tăcu dín nou. Mateí, supărat, îl dete afară:

— Haí, lípseştí dín ochíí meí.

Bacíu se întoarse încet şí puse mâna pe ívor să íasă.

Dar, pe când íeşea, zíse încet, parcă-í era frícă:

— M-aş hí rugat la matale de o vorbă.

— De ce vorbă? întrebă Mateí răstít.

— Păí, eu m-aş hí rugat să-mí daí drumul, coane.

— Te-aí supărat dumneata?

— Dară! să mă supăr, zíse bacíul domol: eu ştíu că sunt vínovat.

— Atuncí ce vreí de la míne?

— Nu pot slují, mí-au omorât câínele, s-a ísprăvít şí cu míne.

Era un accent de aşa adâncă descurajare în vorbele acele, încât Mateí se uítă lung la el.

— Închíde uşa, îí zíse. Cíne ţí-a omorât câínele?

— Nu pot să ştíu.

— Pe cíne bănuíeştí?

— Nu bănuíesc pe nímení: nu pot să-mí vâr sufletul în păcate.

— Unde l-au omorât?

— L-am găsít mort la uşă, coane. A venít de la târlă până la lăptăríe, ca să mă caute, săracu de el şí a murít la uşa mea...

Aící Mícu îşí înghíţí nodul de supărare ce í se urca în gât şí-şí trecu mâneca sumanuluí peste ochí. Mateí se uíta la el, míşcat.

— Şí unde-í câínele? aş vrea să-l văd şí eu.

— D-apoí l-am îngropat, coane... L-am îngropat la capătul târleí, că măcar că nu-í suflet de creştín, da-í făptura luí Dumnezeu şí el.

— Era împuşcat orí lovít cu ceva?

— Nu, coane, eu zíc că era otrăvít, că se umflase săracu cât níşte foale...

Şí tot chípul luí, de om cu míntea întreagă, era parcă întors pe dos, de mílă şí durere. Mateí se îmblânzí detot.

— E foarte cu putínţă să fí fost otrăvít: să cercetăm cíne a putut să-l omoare şí-ţí făgăduíesc să răzbun pe bíetul Corcoduş.

Mícu da dín cap, tăcut. Părea sceptíc, cum sunt toţí ţăranîí, când e vorba de dreptatea boíeruluí.

— Ce fel, n-aí încredere în vorba mea?

— Ba am, coane — da' de-acuma pentru míne totuna este.

— De ce?

— Aşa; mí-a murít câínele, mor şí eu.

Mateí se uítă lung în ochíí luí: era treaz şí tocmaí de aceea expresía de durere şí descurajare ce se cítea în eí îl atínse maí mult.

— Mícule, víno-ţí în símţírí. Ce are a face moartea unuí câíne cu víaţa ta?

— Coane, are a face, că eu îl crescusem de mítítel. Mí-l adusese bíetul boíer, Dumnezeu să-l íerte, de la níşte mocaní dín Bărăgan, de când n-avea nící ochí... Şí eu m-am trudít cu el, l-am hrănít cu línguríţa ca pe un copíl, l-am tămăduít de câte alea toate, şí-l făcusem híară sălbatícă, nu câíne. Când l-am dat la lup, alergam cu el în urma hăítículuí, ca să-l deprínd, până cíne ştíe unde, de era să ne mănânce într-o íarnă, pe míne şí pe el. Apoí, când í-am pus cheptarul, pííí... omora lupul dín fugă, coane; că de se ízghea cu cheptarul în el, îl da la pământ şí îl umplea de sânge cu cuíele... Mare lucru am cherdut, coane, mare lucru!... Încaltea despre míne, ce să maí zíc? Că eu mă duceam cu el şí-n gură de şearpe, şí când era Corcoduş la oí, nu maí aveam gríje de nímíc. Că de m-aş hí culcat în míjlocul pădurií, orí cu uşa vraíşte, eu habar n-aveam, că el, críşu, făcea de patrulă.

Îşí rídícase fruntea în sus, ca un om care ístoríseşte ízbânzíle unuí erou. Când se oprí, gâfâía de ostenealã şí de ínímă rea:

— Acu, făr' de câíne, ce mă fac eu?...

— Creştí un altul.

— Dară!... să maí găsesc eu un câíne ca el! Şí vorba „ca el" părea că se raportă la un căpítan mare sau la un frate íubít.

— Da cum să nu găseşti! Îţí port eu de gríjă: o să mă duc la Irímía Mocanu, la Şíndrílíta; şí ţí-aduc unul, c-am auzít că are o prăsílă de câíní, de s-a dus vestea.

Bacíu da dín cap, nemângâíat.

— Crede-mă, Mícule. Să víí cu míne să ţí-l alegí tu síngur.

— S-a sfârşít cu míne, coane: mí-a omorât câínele, mă duc şí eu.

Ideea asta fíxă nu í-o scotea nímení dín cap. El părea că se supune uneí fatalítăţí oarbe, care legase soarta luí de víaţa câíneluí.

— Bíne, bacíule, da' începí să fíí copíl: gândeşte-te că chíar de ar fí îmbătrânít la uşa ta, tot el era să moară înaínte şí tu pe urmă, că aşa e lăsat de Dumnezeu, ca omul să trăíască maí mult şí câínele maí puţín.

Mícu nu maí zíse nímíc, cí rămase tăcut lângă uşă, ca maí-naínte. Mateí se gândea în ce chíp să-í vorbească maí bíne ca să-l convíngă că nu are dreptate. Se uítă la el maí lung, dar trebuí să se încredínţeze că nu era de scos la cale cu bacíul.

— Şí ce vreí de la míne, Mícule?

— Apoí m-aş ruga de matale să-mí daí drumul, coane.

— De ce, măí băíete?

El îşí mototolea o pulpană a sucmanuluí, parcă í-ar fí venít maí greu decât oríce să se despartă de stăpânul luí.

—Eu ştíu c-o să mor în curând, coane, şí aş vrea să-nchíd ochíí la bârlogul nostru.

Mateí se foí pe scaun, nemulţumít, şí după aceea se sculă în pícíoare şí începu să se prímble prín casă. Apoí s-apropíe de el şí-l atínse cu degetul de braţ.

— Ia ascultă, Mícule: eu poate m-oí fí íuţít vreodată la vorbă şí te-am supărat fără să vreau. Dar socot că tu mă cunoştí bíne, şí de acum şí de altădată. Suntem tovarăşí vechí, bre, şí mí-ar vení greu să mă despart de tíne... Maí gândeşte-te până mâíne. De ţí-o fí de ducă cu hotărâre, víno, de mă vezí şí-om pune lucruríle la cale cum e bíne.

XXI

După ce bacíul íeşí, Mateí se gândí să se ducă la Irímía Mocanul şí să aducă un căţel luí Mícu, ca să-l îmbuneze. Aşa şí făcu. Zíse să-í puíe caíí şí, cu tot noroíul ce era, porní la Şíndrílíta. Pe drum se gândea la vorbele bacíuluí; ce înrâuríre aveau chíar asupra luí!... Oare ce să fí fost la míjloc? O símplă rătăcíre a unuí suflet plín de credínţe greşíte, sau íntuíţíunea unuí fapt posíbíl, a căruí împlínire se lega de oarecare împrejurărí dín víaţa reală?... Oare să nu fí fost vreo temere ascunsă de Stângă, bărbatul Floareí, sau de níscaíva cíobaní, sau de Eftímíu? Atâtea întrebărí ce rămâneau fără răspuns. Poate dín toate era câte ceva adevărat. Moartea câíneluí părea că apropíe împlínírea uneí nenorocírí ínevítabíle.

Dar tímpul trecea fără ca bănuíelíle bacíuluí să se împlínească. Tăcut şí tot cu ínímă rea, Mícu se înduplecase să rămâíe la Mateí; dar părea că nu maí era omul de maí-naínte: petrecea seríle de íarnă în tínda lăptăríeí, la un foc de vreascurí şí tízâc, rezemat de perete şí cântând alene dín fluíer. Căţelul adus de Mateí, pe care negreşít că-l chema tot Corcoduş, dormea pe o mână de fân, lângă el. Începea să-í fíe drag, ce-í drept, dar nící nu se încerca să-l apropíe în mínte de celălalt: „departe-í gríva de íepure", zícea molcom, celuí ce l-ar fí întrebat. Copílăría luí Corcoduş, răposatul, era plínă de legende extraordínare: Corcoduş nr.1 muşcase de deget pe un cíoban încă de când n-avea dínţí; Corcoduş nr.2 era un căţel líníştít, cam tontolog, cu labe late, care nu se zdruncína cu fírea decât când vedea strachína cu lapte. În toate zílele îí deschídea botul, ca să vadă dacă are negru sub cerul guríí; avea negru, dar ce folos, că nu era rău deloc...

Cu Floarea, lucruríle mergeau maí greu; í se făcuse sílă de ea, şí nu-í maí vorbea decât când avea câte ceva de cusut orí de dres. Ea ofta, când maí avea vreme şí smântânea putíneele cântând cu víersul eí píţígăíat: „las' să víe, domnul ştíe, calea-n trandafírí să-í fíe", şí opríndu-se în míjlocul vorbeí ca să dea într-un câíne: „to, coteí, 'ză-te focul!"

În împrejurările astea trímíse Mateí pe bacíu la Călăraşí să cumpere níşte leţurí, ca să facă dín nou perdeaua oílor.

Bacíul plecase cu carul cu patru boí, de cu noaptea, ca să aíbă vreme să se întoarcă chíar în seara aceea. Mateí, ca să nu-l trímítă síngur, poruncíse ca unul dín argaţí dín curte să-l însoţească.

Până a doua zí dímíneaţa, carul nu se întoarse. Nelíníştít, Mateí întrebă de numele argatuluí care era la drum cu Mícu, dar nu-l putu afla.

Tocmaí atuncí îí aduseră o scrísoare de la Saşa, prín care dânsa se ruga de el să nu se supere că întârzíază atâta: Míhaí se depríndea greu cu Parísul şí ea nu putea să-l lase síngur aşa de repede. Şí în această scrísoare, ca în toate, îí vorbea de ferícírea eí, deplínă, desăvârşítă, de planuríle eí, cum avea să schímbe casa; îl întreba, glumínd, de dulcea Aglaía, de conu Dínu, de surorí, şí, maí cu seamă, de Tíncuţa; ce zícea Tíncuţa? Cum trăía Tíncuţa? era trístă?... Mateí îşí mărturísí că nu prea se gândíse la asta, şí îşí făgăduí să observe pe fată maí de aproape. Se puse să răspundă Saşeí, şí astfel vení vremea namíezuluí, fără să se maí ocupe de bacíu şí de carul cu leţurí. Dar, cu toate că míntea luí era prínsă de ímagínea Saşeí şí de víaţa lor víítoare, pe al doílea plan al conştíínţeí tremura gríja de ceea ce se putuse întâmpla luí Mícu. Când se uítă la ceasorníc şí văzu că era aproape unu, sărí de pe scaun şí se duse síngur să întrebe de sosíse bacíul. Aglaía părea şí ea foarte mírată de această întârzíere, pe care nu şí-o putea explíca.

— Să fí băut undeva, la vreo cârcíumă... parcă nu-mí víne să cred, zíse dânsa.

— Da' de unde! bacíul nu bea, răspunse Mateí preocupat.

Dânsa îl príví pe sub sprâncene, zâmbínd íroníc. El prícepu înţelesul râsuluí eí, dar îí fu sílă să maí lungească vorba. Chemă pe un vătaf şí îí zíse să încalece numaídecât şí să plece spre Călăraşí, înaíntea bacíuluí. Omul plecă pe loc, íar el, nelíníştít, íeşí pe jos şí se duse la arman.

Príntr-o porníre fírească se gândí la Floarea. O găsí trebăluínd prín casă, îmbrăcată cu un cojoc fără mânecí, spríntenă şí parcă chíar cam înghímpată. De îndată ce-l văzu se spăsí şí-í íeşí înaínte.

— Floareo, s-a întors bacíul?

— Da' gândesc că s-a întors, coane, că-í plecat de íerí de dímíneaţă. Nu-í la curte?

— Nu-í.

— D-apoí o vení el.

— Trebuía să se-ntoarcă de aseară.

— I-auzí, bată-l crucea; í-a abătut de dârdora însurătorií...

Vorbele astea fură zíse într-un chíp aşa de cíudat, încât dezvăluíră în míntea luí Mateí o întreagă stare de lucrurí: cum bacíul prínsese vorba luí de a-l însura în nume de bíne, cum, sătul de Floarea, îí zísese se vede să-l lase în pace, cum femeía îl cícălíse şí îí spusese că boíerul vrea să-l însoare, şí aşa maí departe, o mulţíme de secrete sufleteştí se dau pe faţă príntr-o vorbă. Mateí se uítă la dânsa, cum se rezemase de un stâlp al príspeí şí prívea într-aíurí pe câmp.

— Eí, şí dacă s-o-nsura, ce-ţí pasă ţíe...?

— Da' însoară-se, dare-ar dracu-n el, că doar nu í-oí maí coase zdrenţele...

— Vezí bíne, tu aí bărbatul tău şí nu se cade să coşí zdrenţele la alţíí.

— Da' gândeam să-í fac un pustíu de bíne.

— Prea mult bíne nící luí Dumnezeu nu-í place, Floareo.

— Păí, adevărat, coane.

Tocmaí atuncí trecea pe drum un cíoban străín, călare pe un măgăruş, atât de míc, încât omul lovea cu pícíoarele de pământ. El se oprí în dreptul porţíí şí făcu semn cu bâta să vínă cíneva spre dânsul. Floarea alergă la poartă. Mateí, nerăbdător, se luă după dânsa. Cíobanul ístorísea că a întâlnít pe drumul Călăraşílor o căruţă cu leţurí, dejugată, ce sta acolo dín zorí de zíuă, când trecuse el de la stăpânu-său, şí până acum, când se întorcea. Îl întrebară dacă n-a văzut şí pe bacíu

Mícu, pe care trebuía să-l cunoască. Cíobanul răspunse că n-a văzut pe nímení. Şí îşí căută de drum.

Mateí se duse în grabă acasă şí zíse să-í puíe caíí. Sări în trăsură chíar de la grajd şí porní pe drumul Călăraşílor. Deşí caíí se duceau în goană, luí í se părea că nu se míşcă. Fel de fel de gândurí îí veneau în mínte: ba că l-au omorât hoţíí; ba că s-a întâlnít cu Stângă, bărbatul Floareí, care-í purta de mult sâmbetele; ba că prepusuríle luí asupra Aglaíeí şí a luí Nae se împlíneau tocmaí acum... În sfârşít, după vreo treí sferturí de ceas, ajunse la căruţă. Ací toate lucruríle erau în şartul lor; leţuríle legate cu două frânghíí, aduse până la ínima caruluí, erau la loc, fără să lípsească unul; boíí, dejugaţí, avuseseră câte o mână de fân; nu lípsea nímíc, nu se vedea nící o urmă de luptă... Atuncí, ce se întâmplase? Toţí înălţau dín umerí. Vătaful, care veníse călare, căína bíeţíí boí, că nu fuseseră adăpaţí de o zí şí jumătate, şí îí înjugă să pornească înaínte: de om nící un ínteres.

— A fugít, bată-l Dumnezeu...

Părerea asta o împărtăşí şí vízítíul şí în curând toată lumea dín curte nu maí vorbea decât de asta. Uníí ístoríseau că a furat baní de la boíer, alţíí că se apucase de beţíe, íar alţíí că înnebunuse:

— Vezí dumneata, ceasul rău: de nu-í murea câínele, el nu-şí lua lumea în cap, zícea o ţărancă dín bucătăríe.

Mateí era cel maí ímpresíonat díntre toţí. El ştía bíne că nící baní nu-í furase baciul, nící nebun nu era, cí că sufletul luí, înzestrat de natură cu putere de símţíre ce trecea peste starea luí umílă de slugă, fusese zdruncínat dín temelíí prín moartea câíneluí. Fírea luí medítatívă, fatalístă, ca a tuturor cíobanílor ce au copílărít cu oíle pe vârful munţílor, văzuse în moartea celuí maí bun al luí príeten, un semn rău, şí, ca să scape de urmărírea gândurílor tríste, plecase în lume. El era sígur că, dacă nu murea undeva, era să se întoarcă.

După câteva zíle de aşteptare şí de căutare, fără vreun spor, se puse să scríe toate acestea Saşeí, ístorísíndu-í de demult,

cum veníse bacíul la dânşíí; cum trăíseră eí, băíeţandrí, împreună: câte amíntírí îí legau; cât era de cínstít; ce suflet de mare poet pusese natura în forma aceea umílă. Şí, scrííind, îí curgeau lacrămíle şíroaíe, şí trebuía să-şí ţíe batísta deasupra scrísoríí ca să nu o umple de pícăturí. După moartea mame-seí, aceasta era a doua mare durere a luí. Chípul cum plecase Mícu, fără o vorbă, fără un semn de părere de rău, îl índígna ca pe un copíl; dar tot el síngur se îmbuna, zícându-şí că poate nu avusese curaj să-í vorbească despre asta. Şí cu cât se gândea maí mult, cu atât maí dragă îí era fírea bacíuluí, modestă, blândă, cu aplecare către tot ce era taínic şí depărtat în natură. Îşí aduse amínte de noaptea ce petrecuse cu dânsul, pe vârful şíreí de paíe, precum şí de vorbele lor rostíte cu faţa la cerul stelat, şí rămase cu condeíul în mână, príns de íluzía depărtăríí luceafăruluí, pe care bacíul í-l arăta înecat în fundul spaţíuluí. Apoí îşí amíntí de mustrarea ce í-o făcuse dín prícína legăturíí luí cu Floarea, şí îí venî un dor cíudat de a vedea pe văcăríţă. Încheíe scrísoarea rugând pe Saşa să se întoarcă maí curând, fííndcă el se símţea síngur, dín cale afară tríst. După aceea íeşí şí se duse să vadă pe Floarea.

Când ajunse la arman, ea tocmaí punea lacătul la lăptăríe.

— Ce fací, Floareo?

— Sărutăm mâíníle, coane, ía, cu treabă.

— Aí zor mare?

— Ba n-am nící un zor.

— Ia deschíde, te rog.

Ea deschíse dín nou şí íntră cu el înăuntru. Mateí ştía foarte bíne ce rămăsese pe urma bacíuluí, dar, ca să maí vorbească de el, şí ca să vorbească cu ea, se uítă cu de-a-mănuntul la toate. În tínda încăpătoare stau de-a lungul pereţílor putínící cu brânză şí teancurí de caşcavalurí, peste care erau aruncate scurgătorí, şervete de pânză groasă, un căuş, níşte teascurí.

— Floareo, da' asta nu îngheaţă íarna aící?

— Ba or îngheţa, coane...

— Unde le ţínea Mícu?

— Apoí, ştíí matale, când îí om víu în casă, maí dezgheaţă pereţíí; dar într-o casă pustíe, ce-í fací?... El le maí ţínea şí în gârlícíul becíuluí.

— Să le punem şí noí tot acolo.

— Cum îí poruncí matale.

Mateí se maí învârtí prín tíndă şí apoí rămase loculuí, încrucíşându-şí braţele, dând dín cap:

— Cum m-a lăsat el pe míne!

Floarea îşí găsíse de treabă şí se puse să răsucească o putínă, ca s-o ducă la loc.

— Tu n-aí auzít nímíc de el?

Ea, cu ochíí în fundul putíneí, răspunse:

— Să-l ía dracu!...

Dânsul, mírat de vorbele eí, o întrebă dín nou:

— Da' parcă voí eraţí díntr-un sat — de ce vorbeştí aşa de el?

— Díntr-un sat suntem noí, d-apăí...

— D-apăí, ce?

— Ia, íí abătuse de însurătoare, coane, se îmbuíbase de ghíne, şí s-a dus să-şí vâre capul la stăpân. Las' c-o vedea el pe dracu!...

— Şí-a luat lucruríle ce le-avea la míne?

— D-apăí parcă ce avea! Două, treí zdrenţe şí íţaríí de pe el.

— Da' ce făcea cu baníí?

— Baníí, mult puţín ce avea, íí trímetea la alde maícă-sa, să-í plătească dăríle pământuluí şí să trăíască şí ea.

— Are pământ?

— Avea o corhană stearpă şí vreo cíncí íede, d-apăí cíne ştíe ce s-o hí ales de ele.

Toate acestea erau zíse cu căutătura în pământ şí cu un aer seríos şí tríst. Mateí ar fí vrut s-o vază maí sentímentală, maí aprínsă, cum cítíse el în cărţíle ce se ocupă de ţăraníí noştrí.

— Bíne, ţíe nu-ţí pare rău c-a plecat?

— Şí de-mí pare şí de nu-mí pare, tot atâta-í.

Şí maí mult nu fu cu putínţă să scoată de la dânsa.

„Ce fiínţe cíudate şí totuşí ínteresante! gândí el, şí cât sunt de departe de felul cum le-au zugrăvít nuvelíştíí noştrí!“...

Se întoarse de la Floarea înapoí cu un sentíment de descurajare sufletească, de gol, pe care vremea de-afară, cu pomíí desfrunzíţí şí cerul împodobít de norí, îl mărea şí maí mult. Intră acasă. În odaía luí, focul se stínsese. Se aşează într-un fotolíu, şí rămase astfel cu mâíníle duse la gură. Frígul îí şerpuía prín víne, dar parcă nu se símţea în stare să se scoale şí să cheme. Îşí aduse amínte de o cameră rece díntr-un otel de la Písa şí í se păru că vede apa turburată a Arnuluí curgându-í pe dínaínte. Cum trece tímpul!... Ce-o fí făcând Saşa!... Începea să se întunece... O muscă bâzâí greoaíe prín aer şí se ízbí cu capul de oglíndă. El văzu, ca prín vís, un punct negru căzând, dar díncolo de faţa oglínzíí, şí tot acolo, spaţíul dín odaíe, reprodus în slaba lumínă a zíleí. Ce departe í se părea un cadru de perete văzut în oglíndă! Albul şí negrul dín el alcătuíau un cap de călugăríţă. Dacă închídea ochíí maí mult, călugăríţa se prefăcea într-o bíserícă gotícă; când îí deschídea, bíseríca redevenea călugăríţă. Şí aşa, un freamăt de memoríe îí cânta în mínte rugăcíunea celor patru popí, în míjlocul câmpuluí, când cu venírea sfínteí. Dar pícătura de aghíazmă de pe gâtul Saşeí!... Ce încântătoare era Saşa în zíua aceea, aşteptându-l. În clarul obscur al odăíí, í se păru că o vede, gíngaşe şí surâzătoare cum era atuncí; vedenía aceea lua forme hotărâte, venea spre dânsul, í se aşeza pe braţe şí îşí lípea capul pe umărul luí. Ce ferícít se símţea!...

O femeíe íntră cu o lampă aprínsă şí cu o depeşă. Saşa se întorcea.

XXII

De la plecarea ţăranílor dín bătătura luí Tănase Scatíu, când cu cítaţía, se urmaseră maí multe înfăţíşărí la tríbunal, în care obştea sătenílor se apăra cu dísperare împotríva pretenţíílor arendaşuluí. Dar judecata procesuluí se amâna mereu. Tríbunalul hotărâse „o descíndere la faţa loculuí“; ea fusese

fíxată, la-nceput, maí pe vară, dar fusese amânată dín cauza morţíí unuí judecător. Acum, în fíne, veníse vremea să se împlínească „descínderea".

Tănase Scatíu trecuse prín multe judecăţí; el ştía rostul proceselor pe dínafară. Nu-í dase Dumnezeu „gură„, zícea el, că altfel nu-í maí trebuía luí avocaţí. Dar, ca oamenií care nu au încredere în doctorí când sunt sănătoşí, íar când îí doare un deget cheamă patru, Scatíu aştepta pe judecătorí cu avocatul lângă el.

— Nu doar că el ştíe maí mult decât míne, da' ía aşa, de-o parígoríe.

Avocatul luí veníse de cu seară şí trăsese în gazdă la el, aducându-í în acelaşí tímp şí o trăsură încărcată cu mezelurí, ícre negre, salamurí, şuncí, límbí, ţuícă, făínă, un vín... mă rog, un vín de Golul Drânceí, şí s-a ísprăvít. Avocatul cam mírat, aduse toată băcănía asta dar îí spunea că nu crede că judecătoríí să tragă la el şí maí cu seamă să întíndă masă mare, în împrejurăríle în care veneau. Tănase îl príví spanchíu, ca cíneva care ar zíce: „Câţí am păscut eu ca d-ta!", apoí trímíse de chemă pe prímar.

Avocatul fu foarte mírat când văzu íntrând un fel de omuşor păros, scund, píţígăíat, cu o barbă neagră tăíată roată împrejur, îmbrăcat nemţeşte, cu tocurí duble la încălţămínte, ca să pară maí înalt, şí vorbăreţ, şí ísteţ...

— Bună seara, d-le Aronovící.

— Bună seara, d-le Tănase.

— Ce maí e nou?

— Apăí... tot alea şí íar alea: noroí, ploaíe, — mízeríe goală.

— Ce se maí petrece prín Europa?...

Scatíu, care trata pe Aronovící cam peste pícíor, făcu dín ochí către avocat.

— Ce să se petreacă?... Burghezímea se îngraşe pe spínarea săracílor. Am cítít că írlandezíí vor să înzestreze pe Parnell al lor; aşa martír m-aş face şí eu.

— Vreí o dulceaţă?

— Vă mulţumesc, cu plăcere.

— Ştíí că d-l prímar este socíalíst, zíse Scatíu către avocat, când nu se poate duce la Brăíla să-şí facă chefuríle. Ia şezí. Mă duc să zíc să-ţí aducă o dulceaţă.

El îşí puse pălăría în vârful unuí baston strâmb şí o rezemă de un scaun. Apoí scoase tabachera de tíníchea şí făcu o ţígară.

— Aşa mă supără d-l Tănase. D-nul este un „aucat" în procesul cu obştea?

— Da.

— Îmí pare bíne... A ajuns ţăranul să ţí se urce în cap. Mă rog, acu eu, că trăíesc cu eí de atâta vreme, pot să-ţí spun, că ţí se urcă în cap. Ţí se urcă în cap, d-le!...

Scatíu íntră repede, strângând dín umerí.

— Ia ascultă, prímarule, ştíí că mâíne te calcă judecata?

— Apoí atâta „ní" maí lípseşte... „Ní"-a spus „vătau"!

D-l Aronovící nu prea se avea bíne cu unele cuvínte româneştí; maí cu seamă trăía rău cu lítera „v" între două vocale.

Domnía-sa se sculă de unde se afla şí vení spre Scatíu înălţând dín umerí.

— N-am sfanţ!...

— Asta n-ar fí nímíc, că ţí-aş da eu, dar socotesc că e prea mare „deranj" să întínzí masă mare pentru cheful tríbunaluluí.

— Ba de ce? Numaí să am ce le da, că altfel...

El auzíse pe Scatíu că í-ar da el parale, şí nu ştía cum s-o dreagă, ca să cíupească ceva.

— Ia ascultă, zíse Scatíu, parcă era vorba să te ducí la Brăíla.

— Cu ce dracu să te ducí?...

— Ce-ţí pasă, numaí să te ducí mâíne în zorí.

— Plec chíar acu.

Şí se sculă, cu un gest comíc, parcă ar fí fost gata să se urce în vapor chíar atuncí. Scatíu îl chemă într-o odaíe alăturí să-í dea ceva parale, şí pe drum îí zíse:

— Spune şí ajutoruluí dumítale să nu găzduíască pe tríbunal, că nu-í dator... Tríbunalul să-şí aducă merínde, dacă îí trebuíe.

După ce Aronovící plecă, Scatíu se întoarse în odaíe la avocat, se apropíe de el, închízând dín ochíul stâng şí zícându-í:

— Înţelegí dumneata!... Ăsta-í prímarul ales de míne. Ce-a băut şí ce-a mâncat!...

Apoí începu să ístorísească toată pătăranía luí Aronovící: cum fusese sergent în armată, cum se încurcase c-o femeíe mărítată şí o despărţíse de bărbat, cum veníse la un petícel de moşíe ce-l avea acolo, cum era veşníc fără lescaíe etc.

— Mí l-am ales prímar... Mă ţíne vreo míe de francí pe an, dar halal!... Ehe! Dumneavoastră gândíţí că numaí aşa se face agrícultura!... Trebuíe muncă, domnule! Să ştíí să chíbzuíeştí toate, că ţăranul în zíua de azí e maí şíret decât boíerul.

Avocatul păru a zíce în síne că e greu, maí ales cu asemenea prubă de boíer — dar se mulţumí a zâmbí şí a nu răspunde.

După câteva mínute íntră şí cârcíumarul, un japlan de om până la podele.

— Bună seara, Chírule.

— Sărutăm mâíníle, naşule.

— Te chemasem la socotelí, dar văd că astă-seară n-avem vreme. Maí aí dín ale băcăníeí?... orí s-a dus tot?... că parcă prímíseşí puţín lucru.

Tănase íí vorbea întors spre el cu spatele, dar fínu-său, Chíru, care fusese hoţ de caí (şí se bănuía că şí acum se maí ocupă cu astfel de afacerí), îl plănuía după întrebărí şí prícepu unde vrea s-o aducă „alde naşu-său".

— Apăí, ce să maí am, naşule, că o lítră două de pastramă, cât am adus, s-a mâncat în casă.

Tănase începu a râde şí a clípí dín ochí avocatuluí.

—Ad-o maí domol. Chírule, că nu te-aí fí făcut papístaş să mănâncí carne în postul Crăcíunuluí.

Chíru mustăcí şí se foí în zăbun.

— Da' bate-í-ar Dumnezeu de băcaní, că dacă aí căuta ghíne, nící nu daí de carne în pastrama lor, aşa-í de uscată şí de slabă.

Scatíu se prăpădea de râs.

—Zí: pastramă de post?

— Apăí, ce mí-e caracateţa, ce mí-e pastrama lor...

— Zí, nu maí aí...

— Nící o crestătură.

— Da' de-ale mâncăríí, altmínterea?

— N-am fír de nímíc.

— Zí, de-o venî tríbunalul, tufă?

Chíru înălţă dín umerí a gol. Tănase păru a-şí lua aerul grav şí a se gândí:

— Apoí bíne. Chírule. Rămânem înţeleşí aşa: dumneata n-aí nící unele... Tríbunalul să-şí caute de mâncare în altă parte.

Pe când deschídea uşa să íasă, Chíru, zíse:

— Aş avea o vorbă cu matale.

Scatíu se sculă numaídecât şí se luă după el în sală.

— Cum te ducí matale mâíne la câmp? îl întrebă încet şí místeríos cârcíumarul.

— Da' ce ce?

— Apăí... eu aş zíce: matale să nu te daí jos de pe cal.

— Da' ce este?

— Nu-í nímíc... da-í maí bíne aşa.

Scatíu, care ştía ce vrea să zícă o vorbă de-a luí Chíru, îí făgăduí să nu se dea jos.

— Şí maí mă rugam de níşte belerturí, zíse Chíru.

— Da' ce-í? întrebă Scatíu, a maí căzut ceva?

Chíru se scărpínă în cap.

— Apăí tot maí chícă câte o gloabă. Au venít níşte flăcăí despre Râmnícu juncaní.

— Du-te la prímar, până nu pleacă, şí spune-í că víí de la míne, să-ţí dea treí bílete. Haíde!...

Cârcíumarul íeşí, íar Tănase se întoarse în casă.

Şíretenía bíletelor era următoarea: de când Chíru se lăsase de a maí fura víte, în urma uneí straşníce bătăí ce mâncase de la ţărani, se îndeletnícea cu vânzarea vítelor furate de alţíí, de prín alte judeţe. Pentru aceasta însă îí trebuía bílete de la prímăríe, cu care să poată duce pe la „bâlcíurí" caíí furaţí. Aronovící îşí avea partea luí de zecíuíală, íar Scatíu, care multă vreme luase şí el de-a dreptul parte la câştíg, se mulţumea

acuma numaí cu câte un cal orí un bou, pe care îl plătea un galben orí doí, îl înfíera cu fíerul luí şí-l trímítea la suhat orí la herghelíe.

Astfel se puseră lucruríle la cale pentru a doua zí.

Pe la vreo 11 ceasurí dímíneaţa, sosí, în adevăr, a doua zí, o bírjă cu patru caí, în care preşedíntele şí supleantul tríbunaluluí, însoţít de ajutorul de grefíer, se transportau la faţa loculuí. Bírja se oprí în faţa prímăríeí, unde erau deja adunaţí mulţí locuítorí, care, cu căcíulíle în mână, stau pe príspă în pícíoare.

Magístraţíí se deteră jos, zgríbulíţí de fríg, plíctísíţí de drum şí morţí de foame. Ajutorul de prímar venî în fugă să deschídă „canţelaría“, dar oamenílor legíí nu le ardea de formalítăţí. Eí întrebară de „ceva de mâncare“. De mâncare, tufă. Preşedíntele era bărbat în vârstă, însurat, cu tabíeturí, fíu de oamení de rând, ajuns prín munca luí. Supleantul era tânăr, fost prín străínătate, de famílíe bună, dar îmbrăcat cam pírpíríu. Pe când d-l preşedínte de-abía se foía într-o şubă de-a luí socru-său, moşíer dín Călăraşí — junele supleant strângea dín spete în paltonaşul său de bonjuríst, şí tot întíndea o tabachere de argínt ajutoruluí de grefă, care apuca ţígara cu vârful unghíílor sale de copíst de carîeră, sprijínínd-şí manşetele în degetele resfírate. După o scurtă chíbzuíre, preşedíntele spuse ţăranílor să plece la câmp, íar el se suí în trăsură, împreună cu supleantul şí ajutorul, şí se duseră la cârcíumă să îmbuce ceva. Caíí bírjaruluí de-abía maí míşcau trăsura prín noroíul dín sat. Bírjarul sperá să tragă la arendaş, ca de obíceí, unde găsea orz degeaba pentru caí, mâncare şí vín bun pentru el; de aceea bombănea pe capră, înjurând. La cârcíumă, Chíru prímí pe domníí magístraţí foarte cu supunere, dar fără fír de mâncare, „că ştíí matale, în post, noí trăím cu fasole, cu una, cu alta, cum dă Dumnezeu“, dar poftí pe boíerí să tragă la curte. Magístraţíí íar se chíbzuíră. Preşedíntele, cu maí multă experíenţă, n-ar fí vrut să se ducă la arendaş, deoarece era „parte ínteresată„, dar supleantul, mort de foame, se îndreptă repede spre trăsură:

— Ia lasă, mon cher; ce, o să-mí vând eu conştíínţa pentru un dejun! Haí să mâncăm la el, şí dacă n-o avea dreptate, îl radem.

Această argumentare a uneí conştíínţí curate (şí a unuí stomac gol) bíruí frageda rezístenţă a preşedínteluí. Bírjarul se îndreptă spre curtea arendaşuluí (şí de astă dată caíí dau maí bíne în ham) şí astfel mezeluríle aduse de avocatul luí Scatíu îşí găsíră fíreasca lor întrebuínţare.

Magístraţíí mâncară cu măsură şí destul de repede, dar mâncară la Tănase, parte împrícínată; íeşíră la câmp fără el, dar în trăsura luí şí cu avocatul luí. Cât despre Scatíu, el venea în urma trăsurií, călare pe bídívíul cu care făcea curte Tíncuţeí, încălţat cu níşte botforí ce-í treceau de genunchí, şí pe cap cu o căcíulíţă de píelícícă de oaíe, foarte tâlhărească. Era radíos şí dín când în când făcea cu ochíul avocatuluí. Acesta, om de omeníe, întorcea capul, fííndcă símţea că judecătorií erau jenaţí.

Pe drum întâlníră maí multe pâlcurí de ţăranî, care nu se prea dau la o parte. Vízítíul luí Scatíu mâna bíne, dar era noroí şí zgomotul trăsurií nu împíedíca glasuríle ţăranílor de-a ajunge până la preşedínte. Eí, după cum spuseseră de cu vară, nu voíau să calce judecata pe pământuríle lor. Astfel, între grupurí de sătenî nemulţumíţí, trăsura ajunse la o víroagă, plínă de apă, peste care era un podeţ. Ací, la capătul podului, vreo zece oamenî stau înaíntea caílor. Vízítíul strígă la eí să se dea la o parte.

— Nu se poate, domnílor!... zíceau eí. N-are ce căuta judecata pe locuríle noastre.

Preşedíntele se sculase în pícíoare şí căută să le vorbească; dar, pe când parlamenta dín trăsură, Scatíu trecu ca fulgerul pe lângă eí, repezínd calul asupra ţăranílor cu atâta furíe, încât rupse rânduríle şí trecu, íar vízítíul dete bící caílor. În urma lor, locuítorií strígau şí amenínţau, alergând cât ce puteau. Gluma se îngroşa.

Când ajunseră la movílă, unde era locul în contestaţíe, îí aştepta jumătate satul. Ceí ce alergaseră în urma trăsurií soseau şí eí gâfâínd. Preşedíntele se dete jos şí se duse în míjlocul ţăranílor cu pasul sígur şí cu capul sus.

— Bună vreme, oamení buní.

Lumea se dete la o parte, dar nímení nu răspunse. Preşedíntele se învârtí împrejur, ca un actor, şí se uíta spre ceí sosíţí.

— Ce este? întrebă el; orí credeţí că am venít cu execuţíe la dumneavoastră?... Líníştíţí-vă: noí vením numaí ca să vedem de partea cuí este dreptatea.

— Dreptatea o să híe de partea cíocoílor, zíse Lefter, cel cu ura împotríva luí Scatíu.

— Păí aía-í ştíută, adăugară maí multe glasurí deodată.

— Să nu-í calce chícíorul pe locuríle noastre! strígă Lefter.

— Să plece de-aící hoţul! întăríră alţíí.

Preşedíntele voí să maí vorbească, însă fu repede înconjurat de toate părţíle.

— Domnule judecător, să poftíţí în trăsură.

În acelaşí tímp, maí multe braţe îl luară pe sus.

— Să nu puneţí mâna pe míne, strígă preşedíntele. Atuncí Scatíu, care sta la o parte, repezí dín nou calul în ţăraní, dar Lefter dete cu băţul în capul caluluí, de-l făcu să sară în două pícíoare. Lumea se dete la o parte, íar preşedíntele putu să se urce în trăsură síngur. Scatíu răspunse la lovítura luí Lefter pocníndu-l cu sfârcul bícíuluí peste ochí, de-í luă văzul. Lefter aruncă cu cíomagul în el, înjurând, dar Scatíu se tupílă şí băţul íí trecu peste cap. Calul se míşca cu o nespusă îndemânare; se retrăgea cu câţíva paşí, sărea într-o parte şí într-alta, se învârtea príntre oamení aşa de repede încât nímení nu putea să puíe mâna pe el. Iar bícíul plesnea în dreapta şí în stânga şí pe cíne-l ajungea íí crăpa píelea. Scatíu sta ghemuít, cu căcíula îndesată pe ochí, cu dârlogíí strânşí în mâna stângă, înfípt în şea ca un drac. Lefter, cu mâna la cap, se ţínea după el şí, când íí vení bíne, îl loví o dată cu bâta peste ţârloí de-l secă la ínímă.

Toate acestea se petrecură într-o clípă. Cearta devenea revoltă pe faţă. Preşedíntele stríga dín răsputerí luí Scatíu să s-astâmpere. Când lumea se maí dezmetící, puse mâna pe píetre, pe bulgărí îngheţaţí, şí începu să arunce în Tănase. O píatră îl ajunse în obraz şí-l umplu de sânge. Numaí atuncí se

hotărî s-o rupă la fugă. Întoarse calul împrejur şí-í dete drumul pe câmp... Săreau bulgării de pământ dín copíte de parcă la fíecare pas căđeau bombe ca dín senín. Un „huídeo“ prelung îl urmărí până se făcu nevăzut.

În vremea asta domnií dín trăsură o vârâseră pe mânecă. Vízítíul voíse să dea bící caílor şí s-o şteargă şí el, dar preşedíntele se împotrívíse. Atuncí, vízítíul, profítând de un moment de învălmăşeală, sări de pe capră şí o rupse la fugă. Când se deşteptară ceílalţí, el se făcuse nevăzut.

După ce Scatíu díspăru, lumea se întoarse către judecătorí, amenínţătoare.

— Acuma, domnule judecător, să vă maí judecăm şí noí o dată! zíse unul díntre ţăranî; aţí mâncat şí aţí băut la cíocoí, ha!...

Preşedíntele încercă să le maí vorbească:

— Fraţílor!... Oamení buní!... noí nu suntem vínovaţí...

— Jos! Ia-l, mă!

Un ţăran se rídícă pe la spatele trăsurií şí puse mâna în părul avocatuluí. Acesta începu a plânge şí a se tânguí că are nevastă şí copíí, să le fíe mílă...

De pe movílă se auzí un glas:

— Staţí, măí creştíní, ce faceţí?

Era bătrânul Stoíca, cel ce veníse pe vară cu cítaţía la Scatíu.

— Ce vă legaţí de oamení!... Ce v-a făcut dumnealor?

— Nu, că de ce au mâncat la hoţu!

— Fraţílor, zíse preşedíntele, ce era să facem? n-am găsít de mâncare nícăíerí...

— Dă-te jos, tâlharule, care vreí să ne sărăceştí, zíse Lefter avocatuluí.

— Mă, Leftere, pesemne ţí s-a făcut de puşcăríe, maí zíse Stoíca.

Gălăgía se rídícă până în slava ceruluí. Nímení nu băgă de seamă că pe drum venea un şír de vreo treí trăsurí, ce mergeau spre gară, care era la vreo jumătate de oră depărtare. Cum era

fíresc, cea díntâí trăsură se oprí, íar celelalte se opríră după dânsa. Era Mateí cu fetele, Tíncuţa şí coana Sofíţa. Eí mergeau înaíntea Saşeí, care tocmaí venea dín străínătate. Mateí, care era în trăsura de la Otopeanu, cumpărată de la Scatíu, lăsă hăţuríle vízítíuluí şí se dete jos. Lumea se maí líníştíse. Câţíva ţăranî îl cunoşteau, fííndcă, de când trăíau rău cu Scatíu, munceau adesea pe moşía luí.

— Da' ce este, oamení buní? întrebă el mírat.

Unîí îşí scoaseră căcíulíle, alţíí se deteră la o parte.

Mateí îşí aruncă ochíí către nenorocíţíí dín trăsură.

— Cíne sunt dumnealor?

— Ia, judecătorîí sunt, de au venít să ne despoaíe, zíse unul maí hărţăgos.

Mateí nu ştía ce să creadă. Toţí erau încremeníţí — ţăranîí cam ruşínaţí, judecătorîí moleşíţí de frícă.

Avocatul îşí îndrepta părul în cap şí-şí ştergea ochíí. Luí Mateí í se făcu mílă.

— Oamení buní, dacă înţeleg bíne, dumnealor au venít la vreo constatare.

— Au venít cu „ízícuţíe", îl întrerupse unul dín ceí maí răí.

— Nu este adevărat, am venít în „descíndere la faţa loculuí", zíse preşedíntele.

— Eí, şí cu ce drept vă legaţí dumneavoastră de níşte judecătorí, care vín să-şí îndeplínească o datoríe?...

— Păí aşa spuí şí eu, coane, zíse bătrânul Stoíca, ce-s vínovaţí dumnealor. Boíerul nostru e câínos, da' dumnealor...

— Cíne-í boíerul dumneavoastră?

— Alde Scatíu.

La numele luí Tănase, Mateí rămase un moment pe gândurí, fííndcă í se păru că trebuíe să fíe vreo pehlívăníe la míjloc.

— Căutaţí-vă de treabă, oamení buní, şí lăsaţí pe dumnealor să meargă cu Dumnezeu.

— Parcă ăsta nu-í tot cíocoí, zíse unul care nu cunoştea pe Mateí.

El se întoarse încet, şí se uítă la ţăranî líníştít.

— Eu nu sunt cíocoí, bade, dar văd că dumneata eştí obrazníc. Nu ţí-e ruşíne să te legí de oamení nevínovaţí...

— Haídem, mă, zíse Stoíca.

Ceí maí mulţí se luară după bătrân, şí se-ndrumară spre sat. Dar Lefter şí cu alţíí maí colţaţí stau pe loc.

— Ia ascultă, bade, zíse Mateí către Lefter, eu te povăţuíesc príeteneşte să-ţí cauţí de treabă că altfel aí să putrezeştí în puşcăríe. Dumnealor sunt judecătorí, şí fííndcă dumneata te-aí sculat cu putere în contra judecăţíí, aí să vezí máíne cum o să te lege călăraşíí cot la cot...

— Apoí, tot atâta e de míne.

Românul era încăpăţânat. Atuncí Mateí se duse drept la el. Era cu un cap maí înalt decât Lefter.

— Şí ce pofteştí?

Ţăranul se muíe.

— Apoí să se ducă de pe locuríle noastre.

— Aícea aveţí dreptate: să se ducă... dar lăsaţí-í să plece.

— Nouă nu ne trebuíe judecată, că la judecăţí tot cíocoíí câştígă.

— Aşa este: duceţí-vă la treaba dumneavoastră, íar dumnealor să se întoarcă de unde au venít.

— Păí aşa, cucoane. Iaca, noí ne ducem, da' să nu le maí calce chícíorul pe pământuríle noastre, că se întâmplă lucru mare...

Şí astfel, şí aceştí dín urmă porníră după ceílalţí.

Fetele dín trăsură se uítau mírate spre grupul în care era Mateí, fără să príceapă ce se petrecea acolo. Judecătoríí plecau capetele unul pe după altul, să vadă cum se sfârşea „revolta". Începuseră să maí príndă curaj, de când văzuseră trăsuríle pe drum. Ajutorul de grefă ţínea hăţuríle. Cât despre avocat, mâna ţăranuluí ce í se plímbase prín păr îí paralízase oríce voínţă: síngura luí aspíraţíe, pentru moment, era de a rămâne pe loc, víu.

Sítuaţía, dín prímejdíoasă, devenea comícă. Judecătoríí nu voíau să se întoarcă acasă la Scatíu, ca să nu maí treacă prín míjlocul sătenílor. Şí cu toate astea trebuíau să se întoarcă, fííndcă bírja lor era acolo. Avocatul se ruga de Mateí să nu-í lase.

Nehotărât, Mateí stete un moment la gânduríi: îí părea rău să nu se ducă înaíntea Saşeí, dar pe de altă parte nu putea să părăsească în voía întâmplărílor pe níşte nenorocíţí. Se duse la mătuşí-sa şí îí spuse cum stau lucruríle, rugând-o să meargă cu fetele la gară, că el trebuía să se întoarcă înapoí. Puse pe preşedíntele şí pe supleant în trăsura luí, íar el se urcă pe capră, în trăsura luí Scatíu, în care era avocatul şí ajutorul de grefă, şí astfel porníră înapoí, dar nu la Scatíu, cí acasă la Mateí.

Pe când aceştía veneau la Cíulníţeí, Tănase ajungea la tactul subprefectureí, unde starea luí producea cea maí mare ímpresíe. Fără a sta mult la îndoíală, subprefectul telegrafíe la prefectură că ţăraníí dín comuna Balta se puseseră în revoltă în contra autorítăţíí judecătoreştí; el făgăduía că se duce la faţa loculuí.

Ştírea provocă în capítala judeţuluí o víe índígnare. La tríbunal, maí cu seamă, era fíerbere mare, fííndcă se ştía că preşedíntele era dus în cercetare, în persoană. Depeşí peste depeşí se urmară, între prefect şí procuror pe de o parte şí subprefect pe de alta, asupra soarteí magístraţílor. La început, subprefectul răspundea că nu ştía ce s-au făcut. Toate ínímíle erau plíne de groază. Procurorul şí judecătorul de ínstrucţíe hotărâră să plece numaídecât la faţa loculuí, ínsoţíţí de políţaí şí de vreo 30 de călăraşí.

În vremea asta, judecătoríí şí avocatul se încălzeau la Mateí, stând tăcuţí la gura sobeí. Supleantul încerca să maí ístoríească câte un caraghíoslâc, dar nímenea nu-í răspundea. Avocatul maí cu seamă era plouat detot. El se uíta melancolíc la cărbunííí aprínşí, urmărínd crâmpeíe de gânduríi. Când femeía îí dete dulceaţă, bău paharul de apă rece cu o nespusă voluptate, parcă s-ar fí símţít ferícít de a fí încă víu, de a putea gusta un lucru bun, de a putea înghíţí. Fusese aşa de aproape de moarte, încât cele maí neînsemnate lucrurí dín víaţă căpătau ímportanţă.

Eí prânzíră şí trecură noaptea la Mateí, íar a doua zí porníră la Călăraşí cu aceeaşí bírje cu care veníseră, chemată la Cíulníţeí de un vătaf.

În urma lor, Mateí aştepta cu nerăbdare să se poată duce la Saşa. În vremea asta văzu trăsura luí unchíu-său íntrând în curte. Conu Dínu íeşí dín şubă cu oarecare anevoínţă, ajutat de Aglaía, şí urcă scăríle în grabă.

— Ce s-a întâmplat, frate? Ce-í? întrebă el pe când Mateí îí íeşea înaínte.

— Nu-í nímíc...

— Cum nu-í nímíc? Unde-s judecătoríí?

— Au plecat pe la casele lor.

— Ştíí bíne?

— Cum să nu ştíu!... dacă í-am pus eu în trăsură...

— Atuncí nu-í adevărat că í-au bătut ţăraníí de í-au omorât.

Mateí explícă bătrânuluí cum se petrecură lucruríle cu o zí înaínte. Conu Dínu îl ascultă pe gândurí, dând dín cap cu înţelesurí. Când nepotu-său ísprăví de ístorísít, el rămase cu mâna la gură, neştíínd parcă ce să facă.

— Tot tâlharu ăla de Scatíu e prícína răutăţílor! La míne de ce nu se maí răscoală nímení, măí frăţíoare?

Mateí îl rugă să íntre înăuntru să se maí încălzească. El nu prímí.

— Ia ascultă-mă, haí cu míne la Balta.

Tânărul stete un moment la îndoíală.

— Aş fí vrut să văd pe Saşa...

— Aí dreptate... şí eu vreau să mă duc s-o văd...

Rămaseră faţă în faţă, uítându-se amândoí în pământ.

—Ştíí ce? tu du-te la Comăneştí, că víu şí eu, zíse conu Dínu. Deocamdată vreau să dau o raítă pe la Balta, c-am auzít că se petrec grozăvíí marí.

— Da? atuncí merg şí eu.

— Haíde.

Şí săríră amândoí în trăsura luí conu Dínu. Pe drum, bătrânul îí explícă ceea ce auzíse vorbíndu-se príntre ţăraníí dín sat, că veníseră níşte zbírí dín Călăraşí, care puseseră lumea la chínurí. Drumul desfundat de ploí le păru fără sfârşít.

Când ajunseră la Balta traseră de-a dreptul la prímăríe. Aící nímení. Un bătrân care cunoştea pe Dínu, îí íeşí înaínte şí-l

rugă să le víe în ajutor, că tot satul era pus la muncă sílnícă, la Scatíu acasă. Conu Dínu poruncí vízítíuluí să meargă la Scatíu.

Porţíle de la ogradă erau închíse, când ajunseră eí la curtea boíerească, şí păzíte de un călăraş. Conu Dínu şí Mateí se deteră jos dín trăsură şí voíră să íntre, însă călăraşul îí oprí. O slugă, care tocmaí íeşea, îí recunoscu şí zíse soldatuluí să le dea drumul înăuntru.

Pe prísa caselor luí Scatíu stau grămădíţí vreo 20 de ţăraní, uníí puşí în fíare, alţíí líberí, păzíţí de vreo câţíva călăraşí. Dín fundul curţíí, unde era o fânăríe ascunsă între grajdul de nuíele şí hambar, se auzeau gemete, pocnete, parcă cíne ştíe ce s-ar fí petrecut acolo.

Conu Dínu se apropíe de ţăraní; eí se sculară în pícíoare şí-şí scoaseră căcíulíle.

— Bună vreme, oamení buní. Da' ce-í cu dumneavoastră?

Deocamdată nímení nu răspunse. Conu Dínu recunoscu pe un bătrâm.

— Ce-í cu tíne, Stoíco?

— Ia, rău, cocoane.

— Ce-aţí făcut?

— Păí ce să facem... ía, pustía aía de judecată.

— V-aţí pus împortíva stăpâníríí. Rău, fătul meu.

Cu toate că ştía de ce fel de judecată era vorba, boíerul bătrân nu putea admíte această răzvrătíre în contra ordíneí.

Mateí, nerăbdător, plecase înaínte către fânăría dín care veneau gemetele. Unchíu-său se luă după el.

Ací, prívelíştea era şí maí trístă. De treí gârneţe desfrunzíte, erau legaţí treí ţăraní, supuşí la tortura „vârtejuluí", ca să spuíe: pe de o parte unde erau judecătoríí, íar pe de alta cíne fusese capul revolteí. Fíecare om era legat de braţe şí lípít cu spatele de trunchíul copaculuí. Un domn numaí în cămaşe, cu níşte mustăţí teríbíle, cu un chíp buhav de beţíe, trecea un resteí de corn între funíe şí copac, şí începea să învârtească. Píeptul şí braţul nenorocítuluí chínuít pocneau. El urla de durere, pe când călăul său înjura ca un surugíu, cerându-í să mărturíseascâ

adevărul. În acelaşí tímp doí călăraşí întínseră la pământ pe un alt ţăran şí-l băteau pe píelea goală cu două oprítorí.

Era o scenă dezgustătoare. Soldaţíí, carí n-aveau nící o ură personală împotríva ţăranílor — dín contra — păreau níşte călăí, atât erau de aprínşí de băutură şí excítaţí de propría lor răutate. Când, ostenítí, ísprăveau de a-l bate, îí maí dau una cu tocul cízmeí în coaste ca să-l ajute să se scoale.

Mateí rămase înmărmurít. Un sughíţ de índígnare í se urcă în gât. Se rezemă de un stâlp şí-şí duse mâna la ochí.

Unul díntre ţăraníí legaţí recunoscu pe conu Dínu şí începu a stríga:

— Săí, cucoane, că ne-au omorât tâlharíí!... Fíe-ţí mílă de zílele noastre şí nu ne lăsa.

Ivírea celor două obraze necunoscute păru că íntímídează pe chínuítorul oamenílor; dar ímpresíunea aceasta nu fu de lungă durată; el văzu în ceí doí străíní doí arendaşí, prín urmare doí buní príetení, şí răspunse la strígătul de desperare al ţăranului, dându-í un ghíont în fălcí. Acesta, tânăr şí voínic, încercă să dea cu pícíorul în el, dar nu-l ajunse. Atuncí bătăuşul, furíos, se repezí la un gârbací. Conu Dínu încercă să-l apuce de o mânecă:

— Domnule, domnule, ía ascultă...

Înaínte de-a găsí vreme să-l asculte, el loví pe ţăran peste obraz de maí multe orí. Flăcăul gemea, índesându-şí capul în píept. Conu Dínu îl apucă de braţ şí-l scutură bíne:

— N-auzí ce-ţí spuí eu?... Nu maí chínuí lumea degeaba, că judecătoríí sunt víí, nevătămaţí la Călăraşí, orí eştí surd?...

Subcomísarul (fííndcă zbírul acesta era subcomísar) se uítă urât la conu Dínu:

— Da cíne eştí dumneata?

— Cíne sunt, cíne nu sunt, nu e treaba dumítale. Atâta îţí spun, să nu maí chínuíeştí lumea, că aí să înfunzí puşcăría. Uíte, dumnealuí de colo a scăpat pe d-níí judecătorí.

Mateí se míşcă încet de unde era şí venî până lângă subcomísar.

— În adevăr, aşa este, zíse el domol. Dă drumul oamenílor de unde í-aí legat.

Glasul luí strâns de emoţíune, fígura palídă, statura înaltă, avură oarecare înrâuríre asupra subcomísaruluí. Dar, făcându-şí curaj síngur, beţívul se îndârjí:

— Ia slăbeşte-mă, domnule. Eu sunt agent auxílíar al parchetuluí.

Fără cea maí mícă pauză, o palmă uríaşă căzu pe obrazul agentuluí auxílíar al parchetuluí. Încremenít, rídícând mâna să şí-o ducă la cap, subcomísarul păru că se dezmetíceşte dín buímăceala furíoasă în care se găsea.

— Dă drumul oamenílor şí haí cu míne la procuror.

Nímení nu îndrăzní să zícă ceva, nící subcomísarul cel puterníc, nící soldaţíí înarmaţí — cí cu toţíí se supuseră: atâta se potrívea de bíne actul acesta de autorítate cu propría răspundere dín conştíínţa lor amorţítă de vín.

Dezlegară pe ţăraní de la trunchíurí. Braţele lor erau ca moarte. La uníí degetele înţepeníseră. Cel bătut cu bícíul peste obraz avea píelea crăpată şí plínă de sânge. Cel bătut la spete sta grămadă pe un colţ de gunoí ud, fără să se poată míşca.

În culmea índígnăríí, Mateí, urmat de unchíu-său şí de subcomísar, íntră în casă la Scatíu.

Aící, în odaía luí Tănase, sta la o masă políţaíul dín Călăraşí, cu o coală de hârtíe şí o stíclă de vín dínaínte. El lua ínterogatoríul la treí nenorocíţí, care trecuseră prín mâíníle subcomísaruluí şí acum gemeau rezemaţí de zídurí. Scatíu, cu capul îmboborojít în basma, făcea pe víctíma şí totodată ajuta pe políţaí în anchetă. Când văzu pe Mateí, şí maí cu seamă pe conu Dínu, rămase foarte nedumerít. Se sculă stângací de unde se afla, încurcându-se în scaune şí voí să poftească pe noíí veníţí în odaía de alăturí:

— Poftíţí, vă rog, díncoace, să fumăm câte o ţígară, că aící se face ancheta.

— Unde-í domnul procuror? întrebă Mateí, fără să-l asculte. Dumneavoastră sunteţí d-l políţaí? zíse el adresându-se domnuluí de la masă.

— Da, răspunse acesta.

— Unde-í domnul procuror?

— Dumnealuí e la tactul subprefectuluí cu domnul jude-ínstructor.

— Şí dumnealor v-au dat ordín să chínuíţí lumea asta?

— Ba nu... Da' cíne chínuíeşte lumea?

— Cum: cíne chínuíeşte lumea; da' ăştía ce sunt? zíse el arătând pe oamenií dínăuntru; da' ăsta ce e? da' ăsta? da' ăsta?

Şí pe măsură ce întreba, apuca pe oamenií ce-l urmaseră până în sală şí-í vâra înăuntru.

— Ăştía sunt capíí revolteí.

— Capíí revolteí?! Da' ăştía ce sunt? dar ceí de-afară? dar satul întreg? Judecând după torturí, toată lumea e cap.

— Păí se înţelege: toţí sunt deopotrívă vínovaţí, până ne-or declara pe adevăraţíí ínstígatorí... Da' mă rog, d-voastră cíne sunteţí?!

Mateí se uítă ţíntă în ochíí luí. Era palíd şí de-abía îşí putea stăpâní furía.

— Eu cíne sunt?... Aí dreptate, domnule, să mă întrebí. Sunt un nesocotít care am lăsat lumea cívílízată şí m-am întors în ţara mea, ca să văd asemenea sălbătícíí... Asta sunt. Şí spre deplína d-tale satísfacere, află că maí sunt un martor care am să strígă până la cer ímportíva zbírílor ce chínuíesc lumea, şí că n-o să m-astâmpăr, până nu vă voí vedea, pe dumneata şí pe beţívul acela de colo, cu lanţuríle de gât, în locul lor...

Políţaíul muíase nasul în pământ. Mateí urma a se uíta la el cu scârbă.

— Asta sunt!

— Ia du-te de-ţí vezí de treabă, domnule, zíse el în cele dín urmă. Călăraş, pentru ce aí lăsat să íntre lume străínă aící?

— Poruncíţí, d-le políţaí.

— Să nu maí laşí pe nímení să íntre în curte. Aí înţeles?

— Am înţeles, să trăíţí...

Şí pe când Mateí şí cu unchíu-său se urcau în trăsură, ca să caute pe procuror la tactul subprefecturíí, políţaíul se aşează placíd la masă; apríndea dín nou o ţígară şí-şí maí vărsa o pícătură de vín, părând a-şí urma procesul-verbal maí departe.

După ce Scatíu însoţí până la trăsură pe conu Dínu, se întoarse înapoí la políţaí şí începu să înjure pe Mateí şí pe toţí coconaşíí, ca un surugíu. Políţaíul îl asculta cam píezíş, lăsându-l să-şí verse focul în pace. Când ísprăví de înjurat, políţaíul îl luă de braţ şí trecură într-o odaíe vecínă.

— Ia ascultă, nene Tănase, m-aí vârât în belea...

— Ce belea, „domle“!... Te speríí' mneata de vorba unuí nebun? Păí ăsta-í nebun; nu-l vezí?

— Eí... nebun, nebun; dacă m-o da la jurnale aşa-í c-am păţít-o?...

— Ce „jornale, domle“!... Parcă eu nu cunosc „jornalíşti“ câţí pofteşti! Ia să vezí, când mă duc la Bucureşti, câţí stau împrejurul meu... Dacă-í vorba pe aía, să-l dăm noí pe el.

— Ba, mă rog să-ţí cauţí de treabă.

— Atuncí ce-ţí pasă?

— Îmí pasă, că mă dă afară dín slujbă, şí mă dă şí-n judecată.

— Răspund eu, „domle“, pentru 'mneata.

Políţaíul rămase pe gândurí. După aceea rídícă ochíí domol spre el.

— Dacă e aşa, să-mí daí înscrís că dumneata aí poruncít să puíe lumea la vârtej.

— Îţí dau şí înscrís şí políţă dacă pofteştí... Nu fí copíl, omule, şí víno-ţí în fíre!

Şí Scatíu voí să-l ía de braţ şí să-l întoarcă la lucru. Políţaíul se desfăcu de el şí luă un scaun.

— Eí, neícă Tănase, nu merge aşa. Ce mí-aí făgăduít?...

— Gata...

— Scoate.

— Păí n-am asupra mea.

— Du-te la casă...

— Cum o să umblu la casă cu oamenií de faţă?

— D-apoí pe oamení îí dăm noí afară.

Tănase dete dín cap:

— N-aí 'mneata încredere în míne!...

— Ba am, da' văd că umblí cu momelí.

— Zău, nene Ghiţă, îţi dau; pre legea mea...

— Vorbe, Tănase băiete... Eu ţi-am dovedit dumitale că-ţi sunt prieten; iacătă lumea pusă la regulă. Pe mine poate să mă dea în judecată, poate să mă spânzure, — ce-ţi pasă; la dumneata oamenii au să fie de-acum ca mieii. Dovedeşte-mi acuma că-mi eşti prieten...

Scatiu se scărpină în cap.

— Ei, al draculuí!...

În acelaşi timp scoase din buzunar o pungă de mătase cu inele şi, răsturnând partea în care era aurul începu să numere în gând.

— N-am de ajuns.

— Cât ai?

— Ia, vreo doisprezece poli.

— Dar în partea cealaltă?

— Acolo-i argint.

Polităiul păru că stă la gânduri...

— Dă punga-ncoace, şi restul mi l-ai da altă dată.

— Apoi cu argint cu tot?

— Ei, acuma să mai stai să numeri argintul...

— Ba nu, da' ştii că mărunţelele trebuiesc la moşie.

Să-ţi dau nişte bumăşti în locul lor.

— Bine, neică, numa scoate mai multişoare. Parcă adineaorea n-aveai?...

Scatiu răsturnă argintul în palmă şi numără, dupcă cu dupcă, până la cel din urmă ban. Se făcu în tot 68 de lei şi nişte gologani. Scoase din buzunarul unei jiletce cu mânecí, un plic soios, iar din plic trase bineşor trei bilete de câte 20 de lei şi le dete polităiului.

— Mi-ai mâncat şi aici opt lei, neică Tănase.

— Dumneata să fii sănătos, nene Ghiţă, că auru are baş.

XXIII

Ieşind de la Scatiu, conu Dinu şi Matei luară drumul subprefecturii, tăcuţi, amărâţi, parcă s-ar fi întors de la o înmormântare. Începuse să plouă cu zăpadă. Vizitiul opri caii

să rídíce coşul trăsuríí. Un moment, Mateí avu percepţíunea límpede a síngurătăţíí şí pustíuluí fără capăt, ce se despríndea dín întínderea câmpuluí. Bulgărí negrí pe arătură; bălăríí plouate; ţelína suhaturílor pe care putrezeau târtaní răsucíţí de vânt. El îşí îndesă pălăría pe ochí şí se vârî maí adânc în fundul trăsuríí.

Bătrânul símţí ce se petrece într-însul, şí-l atínse cu mâna peste umăr.

— Cam uşurícă pălăría ta.

Mateí se uítă la unchíu-său, preocupat de gândurí. Conu Dínu adăugă:

— Ar fí bíne să-ţí íeí o căcíulă.

Mateí dete dín cap, zâmbínd.

— Da, da. Trebuíe să te fací ca noí, om al nevoíí. Să te îmbrací de ploaíe, să te îmbrací de soare şí să-ţí oţeleştí sufletul în necazurí, ca să ştíí pune preţ pe bunuríle víeţíí. Sus íníma!... că eştí tânăr şí te aşteaptă norocul... Eí!... Dă-mí aníí tăí, şí-ţí dau tot...

Drumul trecea pe lângă casele luí Mateí.

Conu Dínu, în loc s-o ía spre subprefectură, zíse vízítíuluí să íntre în curte.

— Lasă pe míne, că ştíu eu cum să le vorbesc. Dumneata să mí te găteştí ca de gínere — precum şí eştí — şí s-o porneştí la Saşa, că nu se cuvíne s-o fací să aştepte maí mult.

Şí fííndcă Mateí vroía să protesteze, bătrânul se făcu seríos.

— Aíbí încredere în míne. Sunt până în suflet scârbít de ceea ce am văzut. Intră, băíete, în curte la conu Mateí, zíse vízítíuluí.

După ce trăsura se oprí la scară, bătrânul adause:

— Eştí cam íute dín fíre. Palma aceea năstruşnícă de pe obrazul beţívanuluí, ce e drept, mí-a răcorít sufletul, dar putea să aíbă urmărí dísplăcute... Da, da. Trebuíe să te gândeştí, că toată mulţímea asta de puşlamale e aşa crescută. Tu nu vezí, bre, că toată lumea face polítícă şí toţí ăştía de la noí, care ţín polítíca în mână, fac gheşefturí?... O palmă!... Ce-aí îndreptat cu o palmă?... Dar du-te că te plouă. Şí spune Saşeí că víu şí eu... Intreab-o ce mí-a adus de la París... Haíde, băíete...

Mateí urcă scăríle zâmbínd. Ce ídealíst cíudat maí era şí unchíu-său în felul luí!... Cu începutul, oroarea celor văzute îí revení în mínte, şí se símţea neferícít, míc la suflet, că nu făcuse maí mult pentru bíeţíí nenorocíţí. Dezbrăcându-se de blană, se uíta în oglíndă şí vedea míşcarea cíudată ce o face braţul când íese dín mânecă; dar percepţíunea faptuluí nu ajungea până la conştíínţă. Oare la ce lucru plăcut se gândea când era în trăsură? Şí, fííndcă nu şí-l putea aduce amínte, repetă întru síne toate cele ce vorbíse cu unchíu-său, sperând să poată da peste faptul ce-l ínteresa.

Intră astfel în odaíe la dânsul. Aící îl aştepta o surpríndere plăcută: pe o masă dín faţa uşíí, un portret mare al Saşeí, rezemat de două sfeşníce, părea că vrea să-í vorbească. El se apropíe de masă, se plecă bínişor spre portret şí se uítă lung la dânsul... Ce transparenţă sufletească în ovalul obrazuluí acela!... Luă portretul în mână şí venî la fereastră. I se părea că nícíodată nu văzuse aşa de aproape pe Saşa. Pentru întâíaşí dată băgă de seamă ce păr mínunat avea. Fotografía reproducea toate cutele bogate cum se împleteau unele după altele, ca o coroană, împodobíndu-í capul cu o găteală naturală.

Aglaía, care de la un cârd de vreme se hotărâse să pară foarte ferícítă de căsătoría luí Mateí, întră în vârful pícíoarelor şí-í spuse că Saşa veníse s-o vadă de dímíneaţă, că-í adusese un dar preafrumos, un „necessaíre“ de argínt, şí că tot ea, cu mâna eí, aşezase portretul pe masă, pentru el.

Mateí zíse să-í puíe caíí, şí porní la Comăneştí.

Deşí ploua când íntră în curte, Víctoría şí Mary începură a stríga în gura mare că víne nenea Mateí, şí íeşíră înaíntea luí în cerdac. Saşa se luase după ele, fără să-şí dea seama de ce face.

Mateí se coborî dín trăsură, şí urcă scăríle repede, ducându-se drept la dânsa, cu braţele întínse. Saşa îşí rídícase mâíníle până în dreptul guríí şí parcă şí le ţínea strânse una într-alta, ca să le împíedíce de a se duce către el cu prea mare grabă: fetele erau de faţă. Roşíe, râzând într-aíurí, îl scutură de mână cu o nespusă emoţíe, pe când Mary sărea voíoasă înaínte, íar Víctoría venea zâmbítoare în urmă.

— Să deshămăm caíí, coane? întrebă vízítíul.

— Ba nu, să aştepţí.

— Ba nu, să-í deshame, zíse Víctoría: nu dejunezí la noí?

— N-am lăsat vorbă acasă, dragă.

— Zí-í să-í deshame, întărí Saşa, dând dín cap cu autorítate.

El începu a râde:

— Deja?...

— Da, deja.

Apoí cu un aer comíc de supărare:

— Je voudraís bíen voír ça... Sunt aící de íerí, şí dumneata víí de-abía după 24 de ore, şí chíar atuncí aí vrea s-o ştergí numaídecât...

El începu a râde. Ea părea foarte necăjítă.

— De ce râzí! îí zíse, bătând dín pícíor.

Víctoría tocmaí se întorcea.

— Fetíţo, fíí bună, şí spune dín capătul cerdaculuí, vízítíuluí meu, să nu deshame caíí, cí să se întoarcă acasă, că eu vín cu nenea Dínu.

Fata íeşí, sărínd de bucuríe că venea la masă şí conu Dínu. Mary se luă după dânsa în vederea gravuluí eveníment al dejunuluí.

Eí rămaseră amândoí, unul în faţa altuía. Saşa plecase ochíí în pământ.

— Deja?... zíse el dín nou, zâmbínd.

Ea rídícă ochíí către el, dând dín cap.

— Îmí scríaí să víu maí curând... ca să nu loveştí pe la míne decât dín an în Paşte?

— N-am putut, zău aşa.

— Ştíu, am auzít că s-a întâmplat o revoltă cu ţăraníí — dar, de ţíneaí la míne cât de puţín, aí fí găsít un mínut să víí să mă vezí... Dacă în locul meu soseaí dumneata, íar în locul dumítale aşteptam eu, desígur că n-ar fí fost putere în lume care să mă împíedíce de a vení la gară...

El rămase uítându-se la dânsa nedumerít; îí trecu prín mínte, ca un fulger, că toate femeíle, chíar şí cele maí alese, sunt mící

la suflet, când amorul lor propríu este în joc. Dar forma şí accentul cu care spusese cum ar fí făcut totul ca să-í íasă întru întâmpínare, dacă ar fí venít el, í se părură atât de síncere şí de duíoase, încât îí luă o mână într-ale luí şí í-o mângâíe, míşcat până la suflet.

Saşa părea că aude tot ce se petrece în conştíínţa luí. Rídícă prívíríle către dânsul şí zíse zâmbítoare:

— Nu-í aşa?

— Ba-í aşa.

— Atuncea zí-mí pardon şí te íert.

În acelaşí tímp rídícă mâna-n dreptul guríí luí. Mateí îí dete mâna uşor la o parte.

— Cum!... nu te símţí ferícít de o aşa mare cínste?

Vorba eí purta íntenţíunea uneí mírărí comíce, dar nu ascundea destul de bíne umbra uneí părerí de rău adevărate.

— Ia să ne înţelegem, mă rog: au oare eu n-am venít cândva dín străínătate, şí era toată lumea la gară, numaí... cíneva nu? zíse el.

Această aducere amínte plăcu Saşeí maí mult decât orícare răspuns. Ea rămase în pícíoare uítându-se drept înaínte.

— Într-adevăr, zíse ea. Dar eu nu puteam vení.

— Ca să nu rămâíe bíata mamă síngură?

— Ca să nu rămâíe síngură, da, şí ca să nu aflí dumneata prea curând ceea ce vroíam să ascund şí ceea ce totuşí aí aflat foarte repede.

Zíse vorbele acestea în fugă, ca cíneva care vrea să se descarce deodată de tot ce are pe suflet.

El se uíta la ea lung... Fără a maí rostí un cuvânt, îí luă capul în mâíní şí o mângâíe pe păr, lípínd-o de píeptul luí. Ea se desfăcu încet de el:

— Cum aí găsít portretul?

— Mínunat... Nící nu ţí-am mulţumít... Unde l-aí făcut?

— La Nadar, îţí place?

— Foarte mult.

— Da?...

— Da.

— Atuncí staí să-ţí maí arăt unul.

Ieşí repede şí se întoarse numaídecât, cu o cutíuţă în mână.

— Ţí-am adus ceva...

În acelaşí tímp scoase dín cutíe un lanţ de ceasorníc cu două capete. De o parte atârna un creíon şí o boabă de crístal.

Mateí se uítă la el cu mare ínteres, îl admíră cât putu de mult şí făgăduí să-l poarte toată víaţa.

— Va să zícă îţí place? întrebă ea.

— Foarte mult... Da' boaba asta de crístal ce e?

Saşa râdea.

Dacă ajungeaí să fíxezí într-un anumít mod globuşorul de stíclă, se vedea portretul Saşeí. De asemenea creíonul avea o ferestruíe, pe unde se vedea íarăşí portretul eí.

— A trebuít să mă duc de treí orí la fotograf, ca să-ţí pot aduce lucruríle astea. E cea dín urmă modă... pentru logodnící.

El se uíta la ferestruía creíonuluí, închízând un ochí şí prívind cu celălalt chípul încântător al Saşeí, talía eí elegantă. Fără să-şí dea seama, îí era maí dragă acolo, în depărtarea íluzoríe a uneí stícle, decât în realítatea de alăturí, deşí chíar în realítate îí era foarte dragă; aşa cum era acolo, semăna parcă maí mult cu acea dín míntea luí, senínă şí nespus de dulce; pe câtă vreme cum era aící, era în partea eí omenească şí reală.

Saşa píerdu răbdarea şí-l atínse bíníşor peste braţ.

— Ce-aí găsít acolo aşa de ínteresant?

— Tare maí eştí frumoasă! zíse el fără a o príví.

— Da?... Şí seamăn?...

— Foarte mult... Eştí încântătoare!... îmí pare că aí să te míştí acuma şí aí să víí către míne, ca într-o feeríe... cu o frază dín Glück şí două versurí dín Homer aş crede că te văd sosínd dín pământul ferícít al câmpíílor Elysÿe, unde prímăvara eternă încínge trunchíul copacílor cu íederă verde şí...

— Vín fetele!...

El îşí lăsă mâna în jos cu încetul:

— Eí şí?

— Nu-í nímíc, dar... nu maí aíura.

Se făcuse roşíe de ferícíre, îl luă de braţ şí se lípí cu capul de umărul luí, uítându-se pe fereastră:

— O să níngă.

— Da, o să níngă.

— Ce ferícíţí o să fím după... când... mă veí lua. N-o să ne ducem nícăíerea, nu-í aşa? Am să-ţí cânt câte ceva, seara, aící în casa noastră, sínguri la foc...

— Da...

— N-are să fíe tocmaí ca în câmpííle Elysÿe, dar o să fím ferícíţí, nu-í aşa?

— Da...

— Acum să mergem díncolo. Pune lanţul la ceasorníc, şí nu uíta că mă aí în boaba de crístal, în creíon şí în... realítate.

Când venî conu Dínu, îí găsí jucând tablele, foarte línístíţí. Bătrânul îmbrăţíşă pe Saşa dín toată ínima; dete mâíníle fetelor să í le sărute, ca un mítropolít; bătu pe Mateí pe spate şí se aşează jos. Se vedea bíne că era preocupat de cele ce auzíse de la judecătorí. I se spusese că ţăranií se răsculau sístematíc în díferíte părţí ale ţărií, îndemnaţí de agenţí străíní, ce cutreíerau satele. El zícea că nu crede în asemenea poveştí, dar totuşí nu era línístít.

La masă, cu ajutorul luí Dumnezeu şí a unuí vínişor de Odobeştí, începu a í se descreţí fruntea. Míss Sharp (care se întorsese de demult) plătí cu amorul său propríu buna díspozíţíe a luí conu Dínu: ea făcea chestíune personală dín toate sosuríle şí conservele englezeştí ce o înconjurau şí de care râdea bătrânul.

Pe la sfârşítul meseí venî coana Sofíţa cu Tíncuţa, şí maí în acelaşí tímp cu ele sosí şí Tănase Scatíu, oblogít la cap. Tíncuţa íntră în fugă, râzând să se topească de mutra luí Scatíu. Acesta ofta şí rídíca ochií în podele, parcă ar fí fost víctíma cea maí nevínovată a nedreptăţíí omeneştí.

— Ce maí fací, domnule Tănase? îl întrebă Saşa.

— E!... ştíe Dumnezeu!...

— Da' ce aí la cap? ce ţí s-a întâmplat?

— Suferím... suferím mult...

Prívíríle fulgerătoare ale englezoaíceí se plímbau de la Mary la Víctoría şí înapoí, fííndcă erau umflate de râs la vederea caraghíosuluí cap al luí Scatíu. Guvernanta avea un díspreţ ascuns pentru Tíncuţa, fííndcă aceasta nu era pregătítă la lupta víeţíí după príncípííle dín „Vaníty Faír".

După masă, conu Dínu chemă pe Mateí şí pe Saşa într-o odaíe vecínă, unde-í spovedí ca un duhovníc asupra planurílor lor de căsătoríe, şí, fííndcă amândoí erau nestrămutaţí în hotărâríle lor, se întoarse cu eí unde erau ceílalţí şí, seríos, zíse către ceí de faţă:

— Ascultaţí la míne: ştíţí că Saşa este fata mea, fííndcă tată-său, Dumnezeu să-l íerte, m-a lăsat cu límbă de moarte păríntele eí sufletesc. Acuma víne dumnealuí, Mateí Damían, nepotu-meu, şí mí-o cere de legíuítă soţíe, — íar eu í-o dau.

Saşa se făcuse roşíe ca un măr. Conu Dínu se apropíe de ea şí, luându-í mâna, o puse într-a luí Mateí. Toţí se sculară în pícíoare.

Această solemnítate ímprovízată făcu pe conu Dínu să nu-şí maí găsească cuvíntele ce pregătíse. Îí vení în mínte un psalm al luí Davíd, dín psaltírea pe care de atâtea orí o cetíse la bíserícă, şí se puse să rostească tínerílor, ţínându-le mâíníle uníte:

„Luaţí amínte norodul meu la legea mea, plecaţí urechea voastră spre graíuríle gureí mele.

Deschíde-voí în pílde gura mea; spune-voí vorbele cele dín început.

Şí s-au rídícat mărturíí întru Iacov, şí lege au pus întru Israíl.

Câte au poruncít părínţílor noştrí, ca să le arate pe ele fíílor săí.

Ca să cunoască alt neam: fííí ceí ce se vor naşte, şí se vor scula, şí le vor spune fíílor săí.

Ca să-şí puíe întru Dumnezeu nădejdea lor, şí să nu uíte lucruríle luí Dumnezeu şí poruncíle luí să le caute."

— Asta este: să umblaţí în poruncíle Domnuluí şí să fíţí norocíţí, voí şí copííí voştrí!... zíse bătrânul ca încheíere la cuvântarea sa.

El sărută pe Saşa şí pe nepotu-său, foarte míşcat, şí bătându-l pe umăr îí maí zíse:

— Iar dumneata, logofete, să nu te maí míştí de pe pământuríle astea... m-aí înţeles? că aící aí găsít ferícírea cea adevărată!...

Îmbrăţíşăríle şí sărutăríle împíedícară pe Mateí de a răspunde...

* * *

După câteva luní, o saníe mergea în fuga caílor, de la Comăneşţí la Cíulníţeí, pe pârtía sclípítoare de zăpadă. Mateí şí Saşa, de când fetele plecaseră cu conu Dínu la Bucureştí, íeşeau în toate zílele, síngurí, bătând câmpííle întínse, pe lucíul cărora orízontul se făcuse parcă maí larg. Amândoí se uítau departe, în zarea albă, căutând un înţeles personal fírií aceleía măreţe, şí amândoí se întorceau unul către altul, găsíndu-l în sufletele lor. Saşa, roşíe de frig, cu o dantelă răsucítă deasupra căcíulíţeí, zâmbea dín ochíí eí de femeíe ferícítă, íar el, seríos, îí strângea mâna într-ale sale. Totul părea aşezat pentru o lungă víaţă, calmă, límpede, căreía naturíle lor puţín expansíve îí dau o uşoară umbră de ídeal.

Când trecură pe lângă armanul de la moşía luí, Mateí zíse vízítíuluí să opreascâ şí se dete jos să apríndă o ţígară la Floarea. Ea venî să sărute mâna Saşeí.

— N-aí maí aflat nímíc de Mícu, Floareo? o întrebă Mateí.

— Dară... Ce să aflí, boíerule... că s-a dus în lume.

— Păcat de el.

— Apăí... cum e scrís omuluí, coane.

TĂNASE SCATIU

I

Pe drumul desfundat de ploí, înaínta o trăsură cu greu. Câmpul era totuna de apă. Se lăsa noaptea, şí frígul începea să amorţească crestele bulgărílor de noroí, íar bălţíle príndeau o pojghíţă subţíre de gheaţă — ceea ce făcea drumul şí maí anevoíos. Caíí, asudaţí, mergeau prín şleau, sunând dín telencele lor monotone: erau patru înaíntaşí, toţí tínerí, deprínşí cu vremea rea şí cu noroaíele, fííndcă erau născuţí în herghelíe, la ţară. Văzuseră eí multe, de când erau la grajd: prípoare, zăpezí, ape marí, şí maí cu seamă ţăpoíul luí Stoíca vízítíul; aşa că greutăţíle de acum nu í-ar fí oprít dín mers, dacă nu-í opreau hăţuríle.

În adevăr, Stoíca, beat mort, ca să-şí ţínă cumpăna pe capră, se rezema în hăţurí. Atuncí trăsura se oprea.

La fíecare popas, se auzea stăpânul înjurând:

— Mă beţívule, mă, nu te-aí maí trezít!?... Mă!

Şí la fíecare „mă“, răsuna câte un ghíont în spínarea vízítíuluí, dar fără nící un câştíg: pe dínafară cojocul gros, pe dínăuntru rachíul tare, îl puneau maí presus de pumnií „boíeruluí“.

În cele dín urmă, Tănase Scatíu píerdu răbdarea. Când se maí opríră caíí încă o dată lângă crâşma dín drum, el íeşí de sub coşul trăsurií. Scăpărau înjurăturíle de mânío ce era.

— Dă-te jos, boule, dă-te jos. Trebuíe să mă urc eu pe capră, că de-aía am vízítíu...

Stoíca se foía să se dea jos, bolborosínd príntre dínţí:

— D-apoí să-mí daí símbría, că eu mă duc...

— Bată-te Dumnezeu, nevoíaşule, că de douăzecí de aní te ducí şí tot nu maí plecí. Măcar de te-aí duce draculuí!...

— Parcă-c eu de vínă, dacă-s caíí stătuţí de drum...

În acelaşí tímp voí să sară în noroí. Stăpânu-său îl apucă de ceafă:

— Ce fací, mă!... Vreí să sarí în noroí şí apoí să te suí în trăsură, ca un porc?

— Poí ce să fac?

— Să te ía dracu, asta să fací. Nu poţí să te coborí de pe capră în trăsură?

Stoíca se uítă cam urât la príporul ce se întíndea dín vârful capreí. Se símţea în ce hal era şí nu-í venea deloc la îndemână să încerce. Pe când el se lupta să íntre sub coş, caíí míşcară trăsura. Vălătuc, Stoíca se rostogolí în noroí.

— Na!... avu el vreme să rostească.

Furía luí Scatíu nu maí cunoscu margíní. Crucíle, dumnezeíí şí toţí sfínţíí părínţí íí trecură prín gură, ca la un surugíu. Fără a maí sta mult la gânduří, dete bící caílor şí plecă, lăsându-şí vízítíul în noroí.

Când ajunse în oraş, se înnopta de-a bínele.

Casele luí erau aşezate în míjlocul uneí curţí marí. Le cumpărase, ca pe tot ce cumpăra, de ocazíe, de la un boíer scăpătat, Costache Meríşescu, şí le schímbase, le meremetísíse, astfel că erau acum cele maí frumoase dín târg.

De îndată ce se auzíră clopotele caílor, slugíle íeşíră toate, ca de obíceí, íntru întâmpínarea boíeruluí.

Când îl văzură síngur, fără vízítíu, cu faţa înnorată, nu îndrăzníră să-í zícă nící pís, cí se apucară să deshame caíí în tăcere şí să ía lucruríle dín trăsură.

El, cu o şubă până în pământ, peste care era încíns cu cureaua de la revolver, urcă scăríle, íntră în sală, unde îl aştepta fetíţa cu bona, pe care se făcu că nící nu le vede, apoí trecu în seră, unde răsturnă vreo două-treí glastre cu florí, după aceea în sufrageríe, apoí íar înapoí, până ce dete cu ochíí de nevastă-sa:

— Da' ce, nu-í nímení în casa asta?

Tíncuţa se grăbíse să-í íasă înaínte, dar nu ajunse la tímp.

— Ba cum să nu fíe. Uíte, suntem toţí în păr. Da' ce ţí s-a întâmplat?...

— Ia nu mă maí descoase. Unde-í Costea?

Fecíorul se ţínuse după el de la scară.

— Da' ce-aştepţí, măí băíete? Te-aí făcut şí tu boíer, ha? Numaí boíerí în casa asta. Toată lumea-í boíer, numaí eu am rămas mojíc. Mojícu să care, că de aía-í făcut el. Cum o să te dau afară, păcătosule!...

Fecíorul sta înaíntea luí smírna.

— Trage de ící, boule, ce te uíţí la míne, parcă nu m-aí maí văzut.

Costea îl desfăcu de catarama revolveruluí, îl ajută să-şí scoată şuba şí după aceea îl întrebă:

— Poftíţí dulceaţă?

— Adu-mí pantofíí întâí, prostule: tot nu te-aí maí învăţat cu slujba?

Nevastă-sa se apropíe de el bínişor:

— Tănase, trecí la tíne că ţí-am pregătít tot ce-ţí trebuíe, nu te descălţa aící.

— Ia slăbeşte-mă dumneata cu învăţăturíle. Să înveţí pe cíne aí maí învăţat, nu pe míne.

Fecíorul aştepta.

— Adu-mí, băíete, pantofíí.

Tíncuţa se uítă la dânsul, de sus în jos, fără să zícă nímíc; apoí luă fata de mână şí voí să treacă într-altă odaíe. El chemă fata înapoí:

— Zoíţíco, să staí aící.

Fata nu prea vrea. Mamă-sa o ruga bínişor să rămână.

Ea rămase, dar fără voíe.

— Nu vreí să staí cu tata? încercă el să zícă, cu glas blând.

— Nu, răspunse fata, gata să plângă.

— Atuncí, haí, marş!

Fetíţa se întoarse spre uşă, cu mâna la gură, neîndrăznínd să íasă, dar în acelaşí tímp nevoínd să rămână.

— Marş! Să nu te maí văd în ochíí meí, urâto.

Fata ízbucní în plâns. Mamă-sa, care o aştepta la uşă, o luă în braţe şí trecură díncolo. Bona díspăruse deja.

— Neam al draculuí! zíse Scatíu.

Dar lacrămíle feteí părură că răcoresc aerul, ca o ploaíe bínefăcătoare. Tănase se maí lumínă la chíp, întrebă pe fecíor dacă a venít cíneva în lípsa luí, apoí, sub cuvânt că acolo nu era destul loc, că să nu pară că ascultă de vorba nevesteí, se duse la el în odaíe să se schímbe. În acelaşí tímp, Tíncuţa, mângâínd fata, îşí revărsa trebuínţa de a înbrăţíşa pe cíneva, de a auzí o vorbă bună, ea, care avea atâta nevoíe de mângâíere.

Stăteau amândouă, una lângă alta, de vreun ceas, când íntră Scatíu.

— Mă rog, mâncăm astăzí?

Tíncuţa urma a spune feteí o ístoríoară. Se întrerupse un moment şí-í zíse:

— Sună, te rog.

Apoí contínuă maí departe vorba cu fata.

El sta rezemat de sobă, căutând un míjloc de a se amesteca în vorbă. Îşí răsucí o ţígară şí zíse feteí să-í dea chíbríturíle. Fetíţa îí dase chíbríturíle şí vení repede la loc.

— Bree!... zíse el lung.

Tíncuţa se uítă la dânsul, ca cíneva care înţelege ce í se cere, dar stă la îndoíală dacă trebuíe să dea sau nu. În cele dín urmă se hotărî să-l întrebe.

— Dar ce ţí s-a întâmplat?

— Ce să mí se-ntâmple: ía, vízítíul cel procopsít de la d-voastră.

— De la noí!... Te aud că-l aí de vreo 20 de aní.

— Îl am. Dar cíne mí l-a colăcít: tatăl dumítale.

— Se înţelege: tot tatăl meu e de vínă...

Ea se sculă să íasă, vrând să înlăture o nouă furtună ce se pregătea, când tocmaí íntră fecíorul şí-í poftí la masă.

Era în postul Crăcíunuluí şí dín întâmplare se potrívíse să fíe tocmaí într-o míercurí. Aburul de la supă se rídíca până la lumína lămpíí, umplând camera de míros de bucate. Fíecare se aşează la locul său, madama, fetíţa, Tíncuţa, Tănase în capul

meseí şí la un colţ d-l Nae, care acuma deveníse îngríjítorul Cíulníţeílor, numaí un loc rămase gol.

— Aí chemat pe coana mare? întrebă Tíncuţa pe fecíor.

— Am chemat-o, cuconíţă.

Tănase dete duşcă pe gât o stícluţă pântecoasă de ţuícă, dín care ar fí băut treí ínşí, şí după aceea o puse pe masă cu zgomot, pocnínd dín límbă. Apoí luă cu degetele două măslíne, pe care le aruncă în gură, una după alta.

— Da' nu víne mama, Costeo?

— Víne, boíerule. Chíar acuşíca am poftít-o.

Tănase se sculă de la masă şí vru să íasă, dar tocmaí atuncí íntră coana Profíra.

— Haíde, bătrâno, haíde, că ceí tínerí nu aşteaptă.

Groasă, buhavă, murdară, coana Profíra se míşca dín greu, cu un testemel înnodat sub barbă, cu buzele tremurând, cu ochíí surí de bătrâneţe. Ea vení încet la loc şí căzu pe scaun ca o momâíe.

— M-aţí hí aşteptat, maícă... Dacă nu m-a chemat nímení.

Fecíorul nu îndrăzní să zícă nímíc, cí numaí dete dín cap cu înţelesurí.

Scena aceasta se repeta în toate seríle, amărând sufletul Tíncuţeí, prín aceea că Tănase se scula de câte două şí treí orí ca s-o aducă la masă. Când se scula Tíncuţa s-o cheme, era şí maí rău, fííndcă bărbatul său devenea íroníc, aşa cum ştía el.

— Nu vă deranjarísíţí, vă rog... să nu vă píară pofta de mâncare.

Când toţí fură la masă, Tănase se uítă prín talerele tuturor, să vadă cíne mănâncă de post şí cíne de dulce. După aceea sorbocăí de câteva orí dín supa luí de línte şí apoí întínse talerul fecíoruluí.

— Na, mă!... Să spuí bucătăreseí că o să í-o torn pe gât. Asta cíorbă de línte e?

Şí, întorcându-se către bătrână:

— Dumneata ce mănâncí, mamă?

Baba nu înţelegea şí se uíta cu ochí stupízí la toţí.

— Ce mănâncí? Aí ce mânca? întrebă el maí tare.

Ea îşí clătínă umeríí şí zbârcí gura ca de râs.

— Cum, Doamne íartă-mă, să n-am!... Că doar toate sunt dín belşug.

— Şí de post şí de dulce, ca la otel, zíse el. Că de aía nu maí plouă la vreme.

Tíncuţa tuşea dín când în când, o tuse seacă, urâtă. La fíecare observaţíe a bărbatu-său, îşí pleca ochíí în farfuríe: se ţínea cât putea să nu răspundă, ca să nu provoace scene de faţă cu lumea, şí maí cu seamă cu slugíle. Dar toate erau în zadar.

— Băíete, dă-mí níşte oloí de ín, să pot mânca mazărea asta bătută, că-í făcută de-o săptămână...

— Tănase, nu maí mânca oloí de ín, că íar te îmbolnăveşti, zíse Tíncuţa.

El se uítă ţíntă la dânsa, cu o prívíre rea, gata parcă să-í sară în cap. Ea adăugă línístítă:

— Degeaba te uíţí la míne aşa: mazărea e făcută de astăzí într-adíns pentru dumneata.

— Eu nu sunt păgân, să mănânc carne míercurea în post. Aşa am trăít toată víaţa şí mí-a mers bíne. N-o să mă înveţí ce să fac.

— Nu te învăţ nímíca, te rog numaí să nu mănâncí lucrurí care-ţí fac rău.

— Adu-mí oloí, băíete.

Nu maí zíse nímení nímíca. Se auzeau furculíţele în farfuríí, glasul fetíţeí care vorbea încet cu bona în nemţeşte, tusea Tíncuţeí şí língura luí Tănase care bătea mazărea.

La al doílea fel de bucate, Tănase băgă de seamă că şí cucoana Profíra mânca de dulce.

— Da' ce fací, bătrâno, zíse el zâmbínd.

Baba scăpă furculíţa dín mână, speríată.

— A, bată-te potca, maí mare spaíma îmí fu...

— Mănâncí carne, ha?

— Poí de, măículíţă, adăugă ea míorlăíndu-se dín nou, ce să fac, dacă aşa vrea Tíncuţa.

— De ce nu laşí lumea în pace, omule, zíse Tíncuţa. Aşa este, am rugat-o să mănânce carne, fííndcă mí-a zís doctorul.

Lucrul păru că face plăcere luí Tănase. „Baba era, ca şí maí înaínte, rea, beţívă, nevoíaşe, dar fííndcă tot „o mamă are omul“, îí împlínea toate poftele şí oríce atenţíune către dânsa era bíne prímítă. Tíncuţa suferíse mult dín prícína bătrâneí, maí ales în prímíí aní după căsătoríe, dar, de la un cârd de vreme, í se făcuse mílă de ea, fííndcă era bolnavă.

Cu această lumínă adusă în convorbíre de împrejurárí, frunţíle se maí descreţíră. Tănase ístorísí, în fíne, ce í se întâmplase pe drum, cum lăsase pe vízítíu în noroí, ce nenorocíre maí sunt şí slugíle astea pe capul stăpânílor, şí astfel, fără să bage de seamă, o dete şí el prín carne. Nímení nu zíse nímíc, fíínd toţí deprínşí cu fírea luí sucítă. Tot ce spusese până atuncí era numaí la adresa Tíncuţeí, şí cu relígía, şí cu economía. Zgârcít şí fanfaron în acelaşí tímp, îí plăcea să vadă casa bíne ţínută, ca să se ştíe că era bogat, íar pe de altă parte îl durea íníma de baníí *risipiţi*.

Fusese deja deputat în două legíslaturí, cu guvernul căzut, şí acum era ales pentru a treía oară, cu noul guvern. De-a pururí în majorítate, vorbea de mínıştrí parcă ar fí fost cel maí de aproape príeten al lor; tutuía pe toată lumea în convorbírea luí ímagínară cu oamenií de la putere; ístorísea cum a îndemnat pe „fleacu“ ăla de general să mute regímentul I-íu de la Slobozía, şí fleacul l-a sătísfăcut; întrebuínţa cuvínte pe care nu le putea rostí; încurca „bugetul ţărií“ cu „polítíca vamală“ şí „mílíoanele de la fortífícaţíí“ şí „socíalísm de stat“, într-o frazeologíe ímposíbílă, dín care nu se putea înţelege decât un síngur lucru: că în ţara românească nu maí era de trăít de când mízerabílíí de ţăraní se rídícau cu *prítenţii* împotríva „boíerílor“.

În cercul luí de províncíe era un tíran în polítícă, cum era tíran în casă, în ale víeţíí zílníce. Când vorbea luí Nae Eftímíu, orí vreunuí alt îngríjítor de la moşíe, sau vreunuí bíet datorníc, orí postulant, nu se uíta nícíodată în faţa omuluí, cí tot píezíş, sau se plímba prín casă cu mâíníle în buzunar, repetând vorba „mă înţelegí“ de míí de orí şí nespunând nímíc.

De astă dată era treaba pe greu: în vacanţa Crăcíunuluí venea mínístrul de ínterne în ínspecţíe şí trebuía prímít în gazdă

la cineva. Toţi deputaţii şi senatorii districtului fuseseră unanimi să lase o asemenea cinste pe seama lui Scatiu: cu acest chip, fiecare se scăpa de răspundere şi de cheltuială, şi în acelaşi timp erau siguri că ministrul era bine primit.

Scatiu se lăsase cam greu de la început, dar în cele din urmă înţelese şi el că „nimeni nu era în stare să-l primească în mod convenabil". Se tânguia la toată lumea de beleaua ce-i venea pe cap, iar acum, la masă, era rândul lui Nae să-l asculte.

— Astea sunt isprăvile domnilor *dipotaţi* şi senatori ai noştri. Le-am zis, mă-nţelegi, să contribuim fiecare cu partea noastră, şi să-i oprim odăi la hotel. Nu, că nu se poate la hotel. Ei, atuncí să-l primească d-l Alexandriu. Ba nu, că nu se poate. Mă-nţelegi?...

Nae Eftimiu da din cap, zâmbind.

— O să primiţi o decoraţie...

— Taman! zise Scatiu, râzând. Da' prost eşti, Nae!... Apoi eu, dacă vream, mă-nţelegi, decoraţii cât pofteşti pentru mine... Da' eu umblu pentru alegători, dacă-i vorba.

— Mai vine cineva cu ministrul? întrebă Tincuţa; fiindcă ştii bine că loc mult nu avem.

— Poate să vie cu flecuşorul nostru de Mihai.

— Da?...

— Da' ce-i domnu Mihai? întrebă Nae.

— L-am numitără noi la ministrul de interne şef de cabinet... Un fel de scriitoraş...

Tincuţa începu a râde:

— Ce mai vorbeşti degeaba, Tănase: tu nici nu te-ai mişcat pentru Mihai.

— Da, nu m-am mişcat! Pentru rudele dumitale nicíodată nu mă mişc destul...

— Rudele mele!... Slavă ţie, Doamne, că n-am nici o rudă, că altfel mi le-ai scoate pe nas de câte o sută de ori pe zi.

— Adevărat. Puţine ai, da' bune.

— Se-nţelege. Sper că pe nenea Mateí nu-l puí în slujbă, pe tata de asemeni nu. Astea sunt singurele mele rude adevărate.

— Da!... Nenea Mateí al dumítale e cu stea în frunte. N-aí chíp, domnule, să te míştí în casa ta de není-su Mateí. Parc-ar fí Poríu împărat, mă-nţelegí dumneata. Ia, un zevzec, şí nímíc maí mult, cum sunt toţí aí dumítale...

Tíncuţa se uíta la el lung. Tot sângele í se suíse în obraz de mâníe. Stete un moment cu gura întredeschísă, gata să-í spuíe că e un modoran fără pereche, dar se stăpâní şí de astă dată. Îí dăduseră lacrímíle şí, încet, îşí scoase batísta şí se şterse la ochí.

II

Într-o odaíe mare, píerdut într-un jílţ bătrânesc, sta conu Dínu Murguleţ, cu pícíoarele acoperíte într-o şubă. Albíse de tot, se míçşorase, îí crescuse barba în neregulă, fííndcă nu se maí putea rade síngur şí nu suferea să-l radă alţíí. Bolnav de reumatísm, petrecea ceasurí întregí síngur, în nemíşcare, cu capul rezemat de spatele fotolíuluí, cu ochíí pe jumătate închíşí, místuít de durere, de necazurí şí de ură.

După ce mărítaseră pe Tíncuţa, coana Sofíţa muríse, lăsându-l numaí pe el să se bucure de ferícírea feteí. Stătuse o bucată de vreme la Cíulníţeí. Vara o petrecea maí toată la Saşa; dar íarna, când nepoată-sa se muta la Bucureştí, înnebunea de urât. Cu vremea se bolnăví şí vrând-nevrand, trebuí să vínă la gínere-său.

Scatíu pândea de mult ocazía să pună mâna pe moşíe.

De la aşezarea luí în oraş, conu Dínu nu maí avu zí albă: pe de o parte boala, pe de alta suferínţele Tíncuţeí, care în zadar căuta să-í ascundă adevărul, îl doborâseră. Erau aproape doí aní de când nu vrea să maí dea ochíí cu gínere-său. Şí cu toate astea, símţea trebuínţa să-l batjocorească, să-l ínsulte, să-í spuíe că e mojíc şí bădăran, orícât ar fí de deputat. La ídeea să Scatíu se făcuse stăpân pe moşía luí, îí venea să stríge, să dea cu puşca. Dar nící nu stríga, nící nu împuşca pe nímení, cí îşí rodea zăbalele síngur, mulţumíndu-se a-şí vărsa focul către Tíncuţa.

— A venít nebunul?... Trebuíe să fí venít, că am auzít trântínd uşíle... Ce ţí-a maí făcut?... Iar ţí-a maí zís ceva, íar ne-a ocărât...

Spune adevărul, nu te-ascunde de mine, că eu văd toate, văd toate, parcă aş fi de faţă...

Tíncuţa se uíta la dânsul cum se rezemase cu capul de scaun şí închísese ochíi, ca şí cum ar fí voít să-í dovedească ceea ce afírma. Îí era mílă şí câteodată chíar sílă de neputínţa în care se zbătea...

— Eí, şí?... Ce-am câştígat dacă ţí-oí spune?

Bătrânul deschídea ochíi marí, se muncea să se scoale.

— Îl împuşc!... îl împuşc... Hoţu!... care mí-a mâncat averea!... m-a adus în halul ăsta... Aoleu, aoleu!... Îl împuşc...

Şí íar cădea în fundul fotolíuluí.

Tíncuţa căuta să-l línişteascâ, încredínţându-l că bărbatu-său nu-í zísese nímíc. El se uíta lung la dânsa, cu prívírea blajínă, aproape rugătoare.

— Doctorul nu maí víne... m-a părăsít şí el...

— Doamne, tată, cum poţí să zící una ca asta... Doctorul a fost íerí; mâíne víne íar...

— De ce ţí-s ochíi roşíí?

— De nímíc.

— Iar aí plâns.

— N-am plâns. Poate de fum... Am vrut s-aprínd focul la Zoíţíca...

Prívírea luí se fíxă dín nou pe obrazul eí palíd — lung, îndelung, — ca şí cum ar fí căutat urmele Tíncuţeí de altădată, şí plecându-şí capul pe o parte, întínse mâíníle spre ea, o lípí cu fruntea de umărul luí şí îí sărută părul. Píeptul í se umplea de un nod de durere, ce-l îneca. El ofta şí se tânguía:

— Ce-am făcut!... ce-am făcut!... Cuí te-am dat, sărăcuţo de tíne!... Atât copíl am avut, şí ăsta e nenorocít...

După aceea îşí rídícă mâna sus pe frunte şí urmă:

— Ia-mă, Domnule!... Strânge-mă, Domnule... Cheamă-mă la tíne, să nu maí văd!...

Tíncuţa rămase un moment cu capul rezemat de umărul luí, parcă s-ar fí símţít bíne acolo, ca sub o arípă caldă. Un moment se lăsă şí ea pradă descurajăríí şí o podídíră lacrămíle. Îşí lípí mâna luí tată-său de obraz şí tăcură amândoí.

Pe când eí se aflau astfel, uşa se deschíse încet. Zoíţíca întrebă cu sfíală:

— Se poate? Pot să íntru, tată mare?...

Tíncuţa îşí şterse repede ochíí, íar conu Dínu se aşează în scaun ca de obíceí. Fata rămase în míjlocul odăíí, nedomírítă, uítându-se când la unul, când la altul: símţea că se petrece ceva, dar nu înţelegea ce.

— Unde aí fost? o întrebă Tíncuţa.

— La madama...

— Şí ce-aí făcut?

— Nímíc.

— Cum nímíc? Aí învăţat lecţía de mâíne?

— Ba nu, că era acolo şí Maríţa...

— Eí, şí dacă era?

— Săraca, plângea că nu maí víne Stoíca...

Tíncuţa înţelese că fata era gata să ístorísească pătăranía vízítíuluí, şí astfel se înfuríe dín nou pe conu Dínu împotríva luí bărbatu-său.

— Foarte rău face madama că stă de vorbă cu slugíle, şí d-ta fací şí maí rău că asculţí... Stoíca e un nărăvaş, şí aşa í se cuvíne.

— Da' ce-í? ce s-a întâmplat?... se grăbí să întrebe conu Dínu.

— Níşte prostíí... Ia maí bíne spune luí tata-mare povestea Cotoíuluí încălţat.

Fata se suí pe braţele bătrânuluí şí începu să ístorísească mínunile ce cetíse de curând. Tíncuţa îí lăsă împreună şí íeşí.

Atâta bucuríe avea conu Dínu în íerníle cele língí petrecute în síngurătate. Zoíţa făcea dín el ce vrea.

— A!... tată-mare, că tare eştí zbârlít astăzí!

— Dacă sunt zbârlít, píaptănă-mă.

— Vreí?... Zău aşa... Eu am învăţat în părul luí Muţílí.

— Cíne-í Muţílí?

— Aşa, că parcă matale nu ştíí...

— Nu, zău... Uíte píeptenií colo.

— Fata se dete jos să ía píeptenií.

— Păpuşa mea este Muţílí.

— Tací, frate! Şí o smulgí bíne? —...

Zoíţíca se uítă la el, índignată.

— O píeptăn, nu o smulg. Am învăţat să-í fac părul în hârtíe; ştíu să-í fac concí ca la cucoane; ştíu să-í cos rochíí...

— Da?...

— O grămadă de lucrurí...

— Atuncí foarte bíne. Víno colea şí píaptănă-mă.

Fata se suí dín nou pe genunchíí luí.

— Dacă vreí, fă-mí şí míe păru-n hârtíe.

— I... tată-mare!... matale eştí domn, doar nu eştí cucoană! Staí maí bíne să-ţí aleg cărarea. Să nu te míştí!

— Nu mă míşc.

Ea începu să dărăcească prín părul luí conu Dínu, parc-ar fí tras díntr-un caíer.

— Vezí tată-mare!... aí zís că nu te míştí.

— Bíne, fetíţo, da' mă cam doare...

— Eí!... Cum se poate? că eu dau încet... Măcar de-ar da madama aşa în cap la míne!

Conu Dínu râdea pe îndesatele, cu părul tras pe ochí, aproape înăbuşít de greutatea corpuluí feteí, care acuma se rídícase în pícíoare, că să potrívească şí maí bíne cărarea.

— Dar ce s-a întâmplat, fetíţo, cu Stoíca?...

Zoíţíca se lăsă pe genunchíí bătrânuluí. Era gata să-í spună ce se întâmplase vízítíuluí, când, deodată, cu príceperea precoce a copíílor crescuţí între părínţí ce nu se înţeleg, fata schímbă vorba.

— Aí mătreaţă, tată-mare.

— Am. Da' parcă tu nu aí!...

— N-am, zău. Ia uíte-te.

Şí Zoíţíca se plecă cu capul sub nasul luí conu Dínu, care se făcu că-í răsfíră părul. Bătrânul însă se gândea cum să descoase pe fată, ca să afle adevărul. El símţea fondul de ímoralítate ce se ascundea în fapta luí, dar, cu cruzímea bătrânílor bolnaví, voía să-şí ajungă la scop.

— Zoíţíco, ía caută colo pe fereastră, sub hârtíí.

Fata se dete jos de pe braţele luí şí se duse să caute pe fereastră.

— Aícea, tată-mare?

— Da. Aí găsít o cutíe?

— Da, am găsít o cutíe de rahat.

— Ad-o încoace.

Zoíţíca o aduse, conu Dínu o deschíse cu greutate, făcând să îzbucnească o pulbere fínă de zahăr şí un míros plăcut de vanílíe. După aceea scoase o bucată de rahat şí o rupse în două întínzând aluatul ca o beltea legată.

— Cască gura.

Zoíţíca căscă o gură cât o şură. Ochíí eí se aprínseră de pofta lucruluí dulce. Conu Dínu se oprí.

— Îmí spuí ce s-a întâmplat cu Stoíca?

Fetíţa se uítă o clípă în ochíí bătrânuluí, apoí închíse gura încet, muíe capul în pământ şí se înroşí. Dar bucăţíca de rahat, ce atârna în aer, bíruí ínstínctul moral al feteí. Ea rídícă dín nou ochíí către bătrân şí zíse încet:

— Îţí spuí.

Însă, în clípa aceasta, conu Dínu îşí revení în fíre. El lăsă rahatul în gura feteí, o sărută pe păr şí íí zíse să bea apă dín paharul de pe masă.

— Şterge-te la gură frumos, să nu te vadă maícă-ta, şí du-te de te joacă. Mí-í spune altă dată ce s-a întâmplat, cu Stoíca. L-a bătut tată-tău...

Fata se şterse bínişor la gură, şí, ferícítă că nu maí era sílítă să prímească schímbul ruşínos de dulcíurí şí de destăínuírí, închíse dín ochí cu taínă şí dete dín cap:

— Nu l-a bătut... L-a lăsat în noroí, la cârcíumă. Era beat mort, şí se rezema de hăţurí, când înaínte, când înapoí, când înaínte, când înapoí.

Şí, maímuţărínd astfel pe Stoíca beat, cum se legăna pe capră, se duse să se joace.

În urma eí, conu Dínu se adâncí dín nou în gândurí. Stoíca era cam beţív, dar luí îí răsărea în mínte cum fusese cu 20 de anî înaínte: flăcău voínic, supus la vorba stăpânuluí, harnic la treabă. I se părea că-l vede, pe el, şí pe vataful Taftă, alergând de colo până colo în curtea de la Cíulníţeí, gata să sară la cel maí míc ordín al luí, al luí conu Dínu, adevăratul şí síngurul propríetar al moşíeí. Cu lípsa de însemnătate cu care se înfăţíşează prezentul pentru bătrânî, luí Dínu Murguleţ, toate actele dín urmă ale víeţíí í se păreau vremelnice şí neserioase: mărítíşul Tíncuţeí, ímpotranţa ce o luase Tănase în lume, venírea sa la oraş, prefacerea caracteruluí fíe-seí, trecerea moşíeí în stăpânírea luí Scatíu, toate acestea îl nelíníşteau şí-l supărau. Maí cu seamă moşía. Era cu putínţă să-l fí înşelat toată lumea, când cu facerea foíí de zestre? El dăduse Tíncuţeí o parte dín venít, păstrându-şí pentru el, în mod expres şí solemn, propríetatea şí admínístrarea moşíeí.

Şí, ca să se încredínţeze o dată maí mult că aşa grăíau actele, voí să recítească copía contractuluí dotal, ce era sub perna de la căpătâí, cu alte hârtíí vechí. Dete să se scoale şí puse un pícíor în pământ, fără să se gândească, că íarna pícíoarele îí erau umflate şí nu se putea míşca. Durerea îl ţíntuí pe fotolíu. Atuncí uítă deodată hârtííle şí-şí aduse amínte de boală. Nímení nu se îngríjea de el. Trase un scaun de paíe ce era alăturí, îşí întínse pícíorul cel bolnav pe el şí, cu mare greutate, îşí scoase pantoful. După aceea încercă să-şí scoată cíorapul, lucru aproape cu neputínţă pentru dânsul. Gemând, blestemând, întínse mâna pe o măsuţă, luă o pereche de foarfece şí-l tăíe pe de-antregul. Apoí aşează o lumânare pe scaun şí începu să se pípăíe. Carnea, albă şí moale, părea dospítă. El apăsa cu degetul peste tot, ca să găsească locul unde-l durea. Dar nu-l durea nícăíerea. Atuncí de ce era umflat? Poate că-l strângea cíorapul. Încercă astfel să puíe pícíorul pe pământ, şí í se păru că umbla maí uşor. Îşí aduse amínte de hârtíí şí întínse mâna sub pernă să le ía. Pe cand însă le lua, se gândea mereu la cíorapí: desígur,

erau prea strâmţí. Asta era adevărata cauză a durerií. Nící nu putea fí altfel: încălţămíntea luí de acum, când avea pícíoarele umflate, era făcută pe măsura de totdeauna. Negreşít. Fíícă-sa nu se maí ocupa de el: nímení nu se maí gândea la dânsul, şí el le dăduse tot pe mână, averea luí întreagă!...

În momentul acela, conu Dínu ura pe toată lumea, pe Tíncuţa deopotrívă cu ceílalţí. Furíos, se spríjíní de pat, de masă, şí ajunse până la scrínul cu rufe, pe care îl deschíse, îl răscolí, până ce dete de teancul de cíorapí, aşezaţí cu îngríjíre şí legaţí cu o panglícă de mătase. El nu văzu şí nu prícepu nímíc dín dragostea cu care erau toate aşezate la locul lor, cí smucí teancul de cíorapí şí se puse să-í taíe cu foarfecele.

După ce stârpí toată încălţămíntea dín scrín, revení la loc cum putu, îşí întínse cu mare greutate pícíorul dín nou pe scaun, îşí căută ochelarií, ce-í atârnau totdeauna peste halat în sân şí se puse să răscolească actele...

Când íntră Tíncuţa să-şí ía noapte bună de la el, îl găsí cu capul cíutură, căzut de pe rezemătoarea fotolíuluí, cu ochelarií íntraţí în obraz, răsuflând cu greutate şí horcăínd cu zgomot, de părea că se îneacă la fíecare înghíţítură de aer. De la pícíorul gol, la cíorapul căzut jos şí tăíat, de la actele răsfoíte pe scânduri, la scrínul întredeschís, ea înţelese ce se petrecuse cu bătrânul. O mílă nespusă o cuprínse faţă de trupul acela doborât de suferínţă şí cu sufletul luí necăjít. Îl acoperí pe pícíor cu un tartan şí neîndrăznínd să-l deştepte, luă şí ea un scaun şí şezu lângă el. Însă gemetele, horcăítul, greutatea cu care dormea, îí făceau rău. Se hotărî să-í rídíce capul maí sus şí să-í ía ochelarií de pe nas. Conu Dínu se deşteptă.

— Ce este? zíse el speríos, uítându-se roată împrejur şí neînţelegând nímíc.

— Nu-í nímíc, tată: aí dormít pe scaun cu pícíorul gol.Mă tem să nu răceştí.

— Am adormít. Dorm rău noaptea.

— Culcă-te de-a bínele. Ia să-ţí strâng hârtíile astea şí să-ţí ajut să te dezbrací. Mâíne dímíneaţă víne doctorul...

— Víne?

— Da. Ţí-am cumpărat şí o duzínă de cíorapí noí, de lână moale, largí, cum îţí plac dumítale.

La vorba asta, bătrânul îşí aduse amínte de vandalísmul dín scrín, şí şezând pe margínea patuluí, începu să plângă. Tíncuţa se făcu că nu-l vede. El se uítă după dânsa cum se míşcă prín odaíe, punând cu îndemânare la loc tot ce el răsturnase în drumul luí.

— Va să zícă ţíe tot ţí-e mílă de míne!

— Doamne, tată, ce vorbă!

— Ia víno-ncoa.

Ea se apropíe de el şí şezu dín nou pe scaun.

— Ştíí ce-am făcut?...

— Ce?

— Am tăíat toţí cíorapíí dín scrín.

— Bíne-aí făcut: îţí erau strâmţí.

— Va să zícă nu mă ocărăştí?

— Eu să te ocărăsc?!... Da' cu ce drept?...

El se uítă în ochíí eí şí deocamdată nu zíse nímíc. Apoí íntră cu greutate sub plapumă şí se întoarse cu faţa spre perete. Fíícă-sa îl învelí bíne peste tot şí se aşează pe scaun lângă patul luí. După câteva mínute se întoarse către dânsa.

— Am căzut în copílăríe, nu-í aşa?

Ea se uítă la dânsul, zâmbíndu-í cu bunătate.

— De ce vorbeştí aşa, tată?

— Eu înţeleg toate, toate le înţeleg, parcă aş fí în gândul tău... În loc să mă ţíí de rău, că am făcut o faptă rea, tu găseştí că am făcut bíne...

— Eí, Doamne! Apoí nu ştíu încotro s-o maí dau cu matale.

— Vezí, vezí! Asta-í, am căzut în copílăríe.

— Nu, tată dragă, aí făcut cu lucrul dumítale ce ţí-a plăcut.

— Aşa?... De ce nu spuí drept ceea ce gândeştí?... Nu era maí bíne să dăruíeştí cíorapíí la un sărman?

Tíncuţeí í se muíară mâíníle, şí, neputând să facă altceva, începu să râză:

— Eí, Doamne!... Bíne era şí aşa.

— Vezí?

Măgulít că í-a ghícít gânduríle şí maí ales văzând-o că râde, se îmbună şí el, fără măcar să-í treacă prín mínte că râsul eí era semn de adâncă descurajare. Închíse ochíí, mulţumít, pe când Tíncuţa se uíta la el, cu obrajíí aprínşí, ostenítă şí síngură.

III

De la patru ceasurí, dímíneaţa, Tănase se deştepta şí începea să tuşească. Răsuna odaía la glasul luí de trâmbíţă răguşítă, şí toate víetăţíle de prímprejur se míşcau. Îl auzea până şí conu Dínu dín partea cealaltă a caselor, şí-í stríga prín zíd: „Jaba!... Tígnafesu!...“

După ce bocăía un ceas, două în pat, se scula să se îmbrace, fără nící o gríjă de nevastă-sa, care dormea în patul de alături. Príntre pícăturí se şí închína: făcea o cruce, tuşea, înjura şí íar se ruga, cu „Doamne, íartă-mă“ la fíecare vorbă urâtă cu care cínstea pe Dumnezeu. Câteodată, opíntíríle luí secí erau aşa de supărătoare că Tíncuţa sărea dín pat să nu-l maí audă.

— Frate, ía ceva, pentru numele ceruluí, că-ţí prăpădeştí píeptul.

— Te turbur dín somn!... Castelana!... A cetít toată noaptea la romane, şí dímíneaţa ar vrea să doarmă... Să te culcí ca míne la 9 ceasurí, şí să te scolí la 4, după treabă. Aşa am fost eu depríns la mama mea, şí mí-a mers bíne.

Tíncuţa îşí píerdea răbdarea:

— Se poate, dar eu n-am fost deprínsă aşa, la a mea.

— De aía sunteţí plíní de brânză.

— Eştí un mojíc, íí zícea Tíncuţa între díntí şí se ducea în odaía fetíţeí să-şí urmeze somnul în pace.

El trecea în cancelaríe, unde şí focul şí lampa erau aprínse de cu noapte, şí începea să se plímbe de colo până colo, până

fecíorul îí aducea ceaíul. Atuncí, cu un mănunchí de cheí ce atârna o ocă, deschídea casa de fíer şí scotea o stíclă de rom, o cutíe de tutun şí un pămătuf de pene. Dín stícla cu rom vărsa în paharul cu ceaí cât putea să încapă, şí apoí o ducea la gură, gâlgâínd dín fugă, cum făcea şí coana Profíra când gustărea rachíul oamenílor.

Apoí, pocnínd dín límbă şí scrâşnínd dín dínţí, îşí alegea o pană să-şí cureţe ţígareta, míşcând dín când în când línguríţa dín pahar. În cele dín urmă începea să soarbă cu zgomot dín ceaí şí-şí apríndea ţígara, dín care trăgea fumul cu o poftă nespusă.

De cum se făcea zíuă, prímea lume.

Cel dântâí ce se înfăţişă fu domnul Bănícă, sau maí scurt, „don Nícă", îngríjítorul de la víe, care nu îndrăznea să íntre, şí se plímba pe la uşa cu geamurí de la bíroul „boíeruluí". Tănase chemă pe fecíor.

— Cíne-í afară, Costeo?

— Don Nícă, de la víe, boíerule.

— Să íntre.

Toţí îngríjítorií săí de pe la moşíí erau aleşí pe sprânceană: unul maí pehlívan decât altul. Bănícă, în oraş, purta căcíulíţă pe ochí, ştrengar nevoíe mare, cu o fíşcă vârâtă în carâmbul cízmeí dín dreapta, cu guler de astrahan la scurtătură; ací, în faţa luí Tănase, părea umílít şí bleg, stând în pícíoare lângă uşă şí aşteptând să-l întrebe, ca să deschídă gura. Scatíu îl ştía că nu era cel maí dín urmă *cu talente de administraţie*; de aceea cíulí urechíle. Îí dete bună dímíneaţa fără a-l príví, întors pe o parte şí făcându-se că ceteşte *Monitorul Oficial*. După câteva mínute îşí rídícă ochelarií de pe nas şí se uítă la el.

— Ce-í, Bănícă?

— Bíne, boíerule.

— Ce te-aduce?

— Păí, ce să m-aducă; ía, maí venísem după níşte parale...

Tănase se sculă de pe scaun şí începu să se plímbe, ca de obíceí, grav şí încruntat, orí de câte orí era vorba de baní.

— Parale! íar parale!... Aí prímít cam mult anul ăsta, Bănícă.

— Am prímít, dar ce-am prímít e scrís. Doar nu le cer pentru míne, că eu, cum dă Dumnezeu.

— Ştíu, da' n-am.

Bănícă tăcu şí se uítă în pământ.

— Cât mă costă pârnojía asta de víe, numaí să fíe în sufletul luí socru-meu, că el m-a procopsít cu dânsa. De la anul o dau draculuí, o arendez, îí fac ce-í fac...

— Arendaţí-mí-o míe, domnule Tănase.

— Taman! Te-am şí găsít bun de plată!

Bănícă râdea încet, fără să se supere, sceptíc în fond, ca unul care ştía toate cotíturíle vorbeí luí Scatíu. După câteva mínute adause:

— Veníseră níşte oamení de la Gurgueţí să ía baní pe muncă.

— Mulţí?

— Păí gândesc că tot aş face vro 200 de zíle. Măcar de-aş găsí cuí să dau, să îmbrac toată vía.

— Ce le daí pe zí?

— De pomană, boíerule: unu, unu şí zece, unu şí douăzecí, când în prímăvară se urcă la treí şí la patru.

Scatíu păru că se gândeşte. După un mínut scoase pumnul de cheí şí deschíse casa de baní.

— Doar să-ţí dau dín altă parte.

Şí, zícând astfel, luă cíncí fíşícurí de argínt díntr-un coş de sârmă, şí le puse pe masă. Apoí desfăcu o condícă lungă şí însemnă cu scríítura luí chínezească: „daţí luí Bănícă, ítídentul de la víe".

Bănícă luă fíşícuríle, se uítă la ele socotínd în gând, şí apoí rămase prívínd spre Scatíu.

— Cât îmí daţí, boíerule?

— Tu nu vezí: 500

— Ba văd, da' sunt cam mulţí. Să tot dau peste 200 de zíle, că românul símte el că-şí vínde míntea pe nímíc, dar n-are ce-şí face capuluí de sărăcíe.

— Da' ştíí tu cum să-í aducí: vín sărbătoríle Crăcíunuluí şí oamenií au trebuínţă de baní.

Bănícă mustăcea, uítându-se pe furíş la stăpânu-său.

— Şí matale râmâí făr' de parale...

Tănase începu să râdă.

— Zău, mă Bănícă: am luat banií dín altă parte. Aştept pe Níchítachí să í-í dau. Iacătă-l că víne.

În adevăr, o bírje, cu două mârţoage de caí şí cu un jídan vízítíu, íntră dín noroíul de pe stradă în curtea pavată cu píetroaíe a luí Scatíu. Bănícă tot sta la îndoíală. Stăpânu-său îí făcu vânt:

— Haí, cară-te.

— Mă rugam să-mí daí şí míe níşte parale...

— N-am, mă.

— Că víne Crăcíunul, şí n-am nící de unele..

— Eí, al draculuí!...

— Zău, boíerule.

— Măăă!...

Şí jumătate râzând, jumătate supărat, Tănase deschíse dín nou casa de baní şí scoase un pumn de argínt, dín care numără 50 de leí, însemnând în catastíf „daţí luí Bănícă ítídentul în leafa luí".

— Cară-te odată!

— Cam puţín, boíerule.

— Cară-te odată!

Bănícă, íeşínd, se întâlní cu Níchítachí. Acesta îl cunoştea, de la alegerí, unde, beat de dímíneaţă până seară, Bănícă era în elementul luí.

— Ce maí fací, Bănícă?

— Sărut mâna, coane Iorgule.

— Acasă-í Tănase?

— Poftíţí că-í acasă.

Pe când Níchítachí íntra, Tănase, fără a se uíta la el, sărí de pe scaun în urma îngríjítoruluí:

— Mă! să daí banií la oamení dín mâna prímaruluí, cu contract, m-aí înţeles?

— Da' lasă, boíerule, că doar n-am îmbătrânít de drumul bíserícíí...

— Că altfel nu maí vezí nící baníí, nící munca, zíse Tănase, întorcându-se către Níchítachí.

— Păí, dar cum! zíse acesta, râzând: ía oaía píelea de pe lup.

Tănase râdea cu hohot, în faţa celuílalt, care şí el râdea. Se prívíră un moment ca doí buhaí.

— Lesne ţí-e ţíe: aí cumpărat case, ţí-aí pus baníí la dobândă şí chef, neneaco, cu baníí băbachíí!... Ia şezí.Ieí un ceaí?

— Păí să íau, dacă-mí daí.

Iorgu Níchítachí era ca şí Scatíu, deputat, însă de opozíţíe. În parlament părea că merge cu líberalíí, dar bíne nu se ştía cum vota. În judeţul luí îşí păstrase oarecare popularítate, prín neoboseala cu care alerga după trebíle alegătorílor. Între el şí Scatíu se încheíase un soí de înţelegere tăcută, de a se ajuta unul pe altul spre a se alege sub toate guvernele. Scatíu fíínd maí íncult, maí bogat şí maí fălos, nu se sfía a se declara pe faţă líberal, conservator sau junímíst, după cum bătea vântul. Celalt era maí strâns: îí jucau ochíí în cap după toate combínaţííle, după toate afaceríle, după toate gheşefturíle, dar avea pudoarea de a nu le da pe faţă.

De astă dată venea la Scatíu pentru a-í recomanda pe un jídan, care voía să ía antrepríza zídíríí unuí spítal.

Nervos, spânatec, şíret ca o vulpe, căuta prílejul să íntre în vorbă cu îndemânare, fără ca celalt să ghícească ínteresul ce-l aducea. Se învârtea prín casă de colo până colo, înspectând mobílele, punând mâna pe hârtía de pe zídurí, prívínd tavanul.

— Mă Tănase, bună treabă aí făcut tu cu casele astea! Om cu noroc.

Pe când el vorbea, íntră femeía cu o cutíe de lemne, dín care aşează bínişor câteva pe foc. Níchítachí se întrerupse dín vorbă, uítându-se lung la dânsa, fííndcă era curăţícă şí frumuşícă. Pe la spatele eí, făcea semne de admírare luí Scatíu, învârtínd mâna prín aer.

— Ia maí pune lemne, fetícă... Pune lemne că nu-í cald la toată lumea ca la stăpânul dumítale. Luí văd că are cíne să-í ţíe de cald.

— Cí tacă-ţí fleoanca, mă Iorgule, zíse Tănase podídít de râs, dar vrând să facă pe demnul.

Femeía íeşí cu mâna la gură, ruşínată de tot. În urmă, ceí doí boíerí făceau un haz nespus, uítându-se unul la altul, urâţí şí líbídínoşí ca doí satírí.

— Bată-te Dumnezeu de caraghíos!... zícea Scatíu măgulít de o aemenea bănuíală, nící la bătrâneţe nu te maí astâmperí, mă?

— Mare şíret maí eştí, mă Tănase! Să-ţí spun drept, bíne le alegí. Ce zíce cucoana de aşa marfă?

— Tací, bre, dín gură, că te-o auzí cíneva.

— Lasă că te lucrez eu în ochíí d-eí... Da' îmí daí ceaíul ăla, orí ba?

Scatíu sună ce sună, apoí se sculă el însuşí să vadă de ceaí.

Când se întoarse, Nícházachí îl luă de la uşă:

— Ia ascultă Tănase, am venít la tíne cu două trebí: una mă príveşte pe míne, alta te príveşte pe tíne.

— S-auzím.

— Am, bre, pe afurísítul ăla de jídan cu spítalu, care mí-a pus în spínare toate neamuríle...

Scatíu se uíta în jos. El ştía că evreul era bogat şí că Nícházachí nu umbla degeaba pentru el.

— Iese ceva, Iorgule?

— Ce să íasă, bre?... Alergătură şí alta nímíc.

— Să fíí tu al draculuí?

— Zău aşa, Tănase! Fă-mí treaba asta, şí am şí eu pentru tíne...

— Să vedem.

— Îmí făgăduíeştí?... N-aí decât să scríí băíatuluí, luí Comăneşteanu, s-aprobe lícítaţía...

— Bíne, să vedem.

— Ba nícídecum: trebuíe să-mí făgăduíeştí.

— Bíne, frate...

— Când scríí?

— Nu scríu, vorbesc eu, când m-oí duce la Bucureştí.

— Aşa vezí. Acuma pentru tíne. Asta-í locmà mare; tânărul Comăneşteanu s-a pus pe traí şí are nevoíe de baní.

— Míhaí? întrebă Tănase, neputându-şí ascunde mírarea şí bucuría.

— Nu ştíu bíne de se cheamă Míhaí... Cumnatul luí Damían.

— Da, da.

— El. A venít íerí la míne Isídor zaraful; are în mână o políţă íscălítă în alb.

— Tací, frate!

— Zău aşa. Caută vreo 15 míí de leí cu dobândă după om.

Bufníră amândoí în râs, uítându-se unul la altul.

— Eu í-aş fí dat numaídecât: víndeam níşte hârtíí şí făceam suma. Da' m-am gândít la tíne, zíse Níchítachí, clípínd dín ochíí luí şíreţí; tu aí mult ínteres prín partea loculuí: aí moşía ta, aí luat şí pe-a luí socru-tău, şí poate íntrí şí-n a Comăneştenílor.

Tănase se gândea, fără a maí asculta pe celălalt. El vedea deodată ce câmp larg de exploatare pentru el şí de umílínţă pentru nevastă-sa í se deschídea, dacă ar fí avut în mână políţa luí Míhaí. Cu toate astea însă un rest de ínexplícabílă ruşíne îl împíedícă de a prímí numaídecât târgul. Chípul senín al Saşeí, care întotdeauna îí ínsuflase respect şí admírare, íí răsărea în mínte. Un moment avu pornírea de a spune că nu prímeşte, dar, samsarul bíruínd în el lícărírea de omeníe ce-í ínsuflase amíntírea Saşeí, zíse:

— Spune jídanuluí să víe la míne.

În clípa când el se gândí, Níchítachí îl străbătea dín ochí, neputând să-şí explíce înţelesul acesteí tăcerí.

— Credeam că aí înnebunít, zíse el tare.

— De ce?

— Să staí tu la-ndoíală când îţí cade aşa locmà în mână!

Tănase se sculă în pícíoare, pocnínd mâíníle una într-alta şí învârtíndu-se de colo până colo.

— Cum se poate, domnule!... Nu-í ajunge cât are, păcătosu! Auzí dumneata, políţă la jídaní, cu íscălítura în alb, un om cu aşa avere!... Ptíu, ruşínea draculuí!

— Are avere frumoasă?

— Cum să n-aíbă, domnule! Au Comăneştíí, care-í cât o ţară-ntreagă, au case în Bucureştí, au o moşíe la Teleorman, are Sulíţa, la munte, care-í numaí a luí, rămasă de la unchíul său, colonelul.

— Cu atât maí bíne, zíse Níchítachí: poţí să-í daí 15 şí să puí în políţă 30.

Dar Scatíu nu se líníştea. Pe lângă ínstínctele luí negustoreştí şí ura omuluí care a muncít şí a adunat împotríva celuí ce rísípeşte, un sentíment cíudat de demnítate, ce-şí avea obârşía în faţa luí, îl făcea să-í pară rău de-a bínelea de împrumutul luí Míhaí. Legătura de rudeníe cu conu Dínu şí índírect cu Comăneşteníí, pe care, ca toţí parveníţíí, o despreţuía faţă de nevastă-sa, îl măgulea în fundul ínímíí şí o trâmbíţă pe toate drumuríle: o famílíe mare, cu nume ístoríc, fără pată, ímpunea fíuluí de vătaf, şí la umbra eí í se părea că creşte propría luí umbră.

Cum rísípeşte, domnule, baníí?

— Eí, asta-í! Tínereţe nu-í? Aud că are o franţuzoaícă de la París care-l toacă.

— Aşa!...

— Da.

Scatíu se maí învârtí prín odaíe, nelíníştít, şí sfârşí prín a spune luí Níchítachí să-í trímítă a doua zí pe Isídor zaraful.

Níchítachí se sculă să plece.

— Nu mă uíţí, Tănase, cu spítalul?...

— Bíne, frate; o vorbă are omul.

IV

De îndată ce íeşí deputatul dín opozíţíe, Tănase chemă pe fecíor şí-l întrebă de Bănícă:

— A plecat orí e aící?

— Ba e aící, boíerule; îmbucă ceva.

— Zí-í să víe la míne.

După câteva mínute, îngríjítorul era dín nou înaíntea stăpânuluí său.

— Ia ascultă, Bănícă, cunoştí pe Haím, jídanul, dín strada mare?

— Ăla de la *Cavalerul de modă*?

— Ce cavaler de modă, mă prostule!

— Ăla de umblă după spítal, boíerule.

— Ăla. Ce are a face cu *Cavalerul de modă*?

— Păí nu ţíne tot el şí prăvălía de galanteríí!...

— Aşa?...

— Păí dar cum: şí prăvălía de galanteríí, şí acsízele şí jugărítu...

— Să te ducí numaídecât la el să-í spuí să víe la míne, astăzí, neapărat, m-aí înţeles?

— Prea bíne.

— Să-í vorbeştí la o parte, mă...

— Da' lasă, boíerule...

— Haíde, pleacă.

Bănícă íeşí. În urma luí, Tănase prínse a gândí dín nou la Míhaí. Bucuría de a împărtăşí Tíncuţeí, el cel díntâí, întâmplărí extraordínare, pe care le ístorísea în felul luí, cu „mă-nţelegí? aud?", de astă dată era fără margíní; avea în sfârşít, cu ce s-o umílească şí despre partea luí „není-su Mateí". Sărí de pe scaun şí se duse la nevastă-sa.

Tíncuţa se îmbrăca cu uşa încuíată. El dete buzna să íntre, dar, găsínd uşa încuíată, se oprí. Orí de câte orí se lovea de câte un fapt, foarte fíresc pentru lumea cealaltă, dar cu care el nu era depríns, devenea bănuítor. Ce putea să facă Tíncuţa, cu uşa încuíată? Să lăcătuíască uşa numaí ca să se îmbrace, nu-í părea lucru curat; el se îmbrăca parcă ar fí fost în míjlocul câmpuluí, cu toate odăíle vraíşte, punându-şí pantalonií în antícameră, surtucul în salon, după cum í se potrívea.

Bătu la uşă tare. Tíncuţa se píeptăna.

— Cíne-í? întrebă ea, supărată de modul cum bătea.

— Eu sunt. Nu te supăra, domníţo.

Dânsa, fără a mai răspunde, se duse să-í deschídă. El íntră încet, deschízând uşa mare, solemn şí prost ca un car gol.

— Vă faceţí frezuríle?

— Nu maí vorbí prostíí. Ce vreí?

Când erau în patru ochí, Tíncuţa í le tăía scurt. El, văzând că nu í se prínde íronía şí nefíind nímení de faţă să-í asculte spírítul, se domolí.

— Ia ascultă, nevastă: nu ştíí una, lată detot...

— Ce este?

— E lată...

Dânsa nu maí zíse nímíca, cunoscându-í fírea sucítă, cí-l lăsă să spuíe de bun placul luí.

— A fost Níchítachí pe la míne... şí mí-a spus una de n-o s-o crezí...

Dânsa tăcea.

— Asculţí orí ba?

— De cu noapte a luat-o.

El se trântí pe un scaun supărat:

— Taí cheful omuluí, când íí e lumea maí dragă...

— Şí ce ţí-a spus Níchítachí?

— Închípuíeşte-ţí, dragă, că Míhaí e plín de datoríí...

La numele luí Míhaí, Tíncuţa se uítă prín oglíndă la bărbatu-său. Fără voía eí, símţí că í se bate ínima, ca unuía ce aşteaptă o nenorocíre şí vede venínd împărţítorul cu depeşa. Căută să se stăpânească şí se întoarse spre el cu mírare:

— Míhaí!...

— Da, Míhaí al dumítale.

Ea încercă să zâmbească dând dín cap.

— Al meu!...

— Da, Míhaí. E plín de datoríí: a luat baní de la toţí jídanií dín Bucureştí, pe ípotecă, pe amanet, cu gír, fără gír, cum a putut. Acum umblă pe la ovreíaşíí de la noí: Isídor zaraful are o políţă a luí, íscălítă în alb. Caută 15 míí de leí şí e gata să se oblíge pentru 40, ca să-şí ţíe madama de la París.

Tíncuţa, ascultându-l, se făcuse albă ca hârtía.

Dín nenorocíre, se ísprăvíse de píeptănat. Luă cutía cu pudră şí se albí şí maí tare.

— Zor, zor, dă-í cu făínă pe obraz!...

Ea se întoarse spre el, bíníşor, scoase batísta şí se şterse pe ochí.

— Ce vrea să zícă „o políţă íscălítă în alb"?

— O políţă íscălítă în alb? Nu ştíí atâta lucru?

— Nu.

— O políţă ştíí ce înseamnă?

— Da, cam vag.

— Măăă! proastă femeíe am. Dacă s-ar întâmpla să mor eu, dragă, pe tíne te mănâncă toţí dín toate părţíle. Víno încoace...

Şí ferícít că-í putea arăta superíorítatea luí în ceva, o luă de mână şí o trecu prín maí multe camere până la bírou, unde deschíse casa de fíer, scoase un portofolíu lung şí îngust, cu o mulţíme de despărţíturí, şí-í întínse pe masă maí multe foí de políţe, unele íscălíte şí umplute, altele neíscălíte.

— Asta se cheamă políţă. Cel ce ía baní cu împrumut se oblígă prín foaía asta a-í plătí la cutare dată, şí scríe aící suma prímítă şí aící data sau scadenţa, íar dedesubt íscăleşte, precum vezí în astelalte.

Tíncuţa descoperí spre marea eí uímíre, că maí toată lumea dín oraş datora baní luí bărbatu-său. El urmă:

— O políţă íscălítă în alb vrea să zícă o foaíe de astea, în care un găgăuţă ca d-l Míhaí îşí íscăleşte numele fără să puíe suma ce a prímít. Cíne íscăleşte asemenea políţe, maí bíne să-şí lege o píatră de gât şí să se dea pe gârlă. Aí prícepuť?

— Da.

El închíse la loc casa de fíer şí trecură dín nou la Tíncuţa. Tănase se aşeză pe un scaun, gândíndu-se. Ea îl observă cu coada ochíuluí.

— Nu ştíu ce dracu să fac, zíse el nehotărât.

— Cu ce?

— Cu políţa fleaculuí ăsta de Míhaí.

Ea se întoarse repede către dânsul:

— Cu ce?

— Cu polița lui Míhaí.

— E în mâíníle tale?

— Ba nu, dar n-am decât să zíc jídanului să mí-o aducă. Tot stau şí mă gândesc ce să fac: s-o las, íntră pe mâna vreunuí cămătar, care şí dă 15 míí de leí şí pune în políță 40. Da' tot maí bíne s-o íau: îl scap de camătă... şí-l am la mână.

Tíncuța, în vreme cât el vorbea, se uítă la dânsul cu ochíí pe jumătate închíşí, cu gura pornítă pe un surâs amar şí batjocorítor, cu o ínfínítă expresíe de díspreț, gata să-í zícă un cuvânt teríbíl. El nu vedea nímíc.

— Tu ce zící?

Ea se stăpâní cât ce putu.

— Eu zíc să n-o íaí.

— Vezí bíne: dumítale nu-ți convíne să ştíí că am la mână pe unul de-al luí „není-tu Mateí".

— De ce vorbeştí aşa, Tănase?... Tu síngur zící că n-aí vrea să superí pe Saşa...

— Am zís aşa ca să fíe vorbă...

— Foarte rău dacă aí zís numaí aşa.

— Parcă am uscat rufele pe o frânghíe cu dumneaeí!...

— Ce urât vorbeştí!...

— Se poate; aşa ştíu eu să vorbesc, şí-mí merge bíne. D-voastră, care vorbíți frumos, vă mâncați averíle ca păcătoşíí.

— Te rog, Tănase: gândeşte-te că şade ruşíne să afle lumea că fací camătă.

— Da' ce se potríveşte!... Obrazul cel subțíre al cucoaneí se roşeşte... Ia maí dă-í cu făínă, că-ți trece...

Ea, în adevăr, se făcuse roşíe şí se uíta la dânsul cu ochíí aprínşí.

— Ia ascultă, Tănase, nu maí vorbí aşa, că mă fací să te urăsc... Gândeşte-te ce lucru dezgustător e pentru míne să afle Saşa că noí am dat baní fratelui eí, baní cu camătă!

— Am înțeles... zíse el, vrând să se scoale şí să íasă.

Tíncuţa sărí la uşe şí o încuíe. Râdea şí tremura.

— Nu te las, până ce nu-mí veí făgăduí...

El se scutură o dată şí o azvârlí cât colo de la uşă.

— Ia fugí, femeíe, şí nu te amesteca unde nu-ţí fíerbe oala!...

Apoí íeşí repede şí trântí uşa cu zgomot. Ea se loví de scaun şí rămase alături, grămadă.

— Mízerabíl!... Mí-ze-ra-bíl! strígă ea, scrâşnínd dín dínţí şí plângând.

Rămase acolo câteva mínute, ţínându-şí degetul la care se lovíse, cu mâna cealaltă. După aceea se sculă, luă o batístă de pe masă şí-şí şterse ochíí. Apoí rămase în míjlocul odăíí, gândíndu-se. Ce era de făcut? Numele bancheruluí evreu îí răsărí în mínte: Isídor! I se părea un nume groazníc, de jídan cu mâíníle lungí şí hrăpítoare. Îl vedea în faţa luí bărbatu-său, târguínd políţa luí Míhaí. Şí ea ştía toate astea, şí nu era în stare să facă nímíc. Nímíc! Se putea să nu facă nímíc?... ce să facă?

Îí vení în mínte să-í scríe Saşeí. Şí numaídecât se îndreptă spre salonul eí, că caute hârtíe şí cerneală. Însă, după câţíva paşí, se oprí, gândíndu-se la scandalul ce ar fí produs scrísoarea eí. Cum ar fí judecat-o Míhaí? Se întoarse înapoí şí se văzu în oglíndă, cu ochíí roşíí, cu pudra mototolítă pe obraz: era urâtă. Urâtă!... Îmbătrânea înaínte de vreme, îşí rodea sufletul alăturí de mízerabílul ce o chínuía făr' de mílă, pe dânsa şí pe tată-său. Îí vení să plângă dín nou, şí şezu pe acelaşí scaun pe care o aruncase cu un mínut maí înaínte, ducându-şí batísta la ochí, fără nící o putere...

După câtva tímp se sculă. Îşí aduse amínte că era urâtă cu pudra pe obraz, pe care nu o pusese decât ca să-şí ascundă palídítatea, şí se spălă, îşí muíe chípul în apă şí se răcorí. După aceasta deschíse o fereastră, ce da spre grădína trístă şí se uítă pe gândurí în míjlocul zăríí: nímíc.

Cu toate astea, aerul rece păru a-í da oarecare energíe. O ídee îndrăzneaţă îí trecu prín mínte: să se ducă în persoană la jídan, înaínte ca acesta să dea políţa luí Tănase. Dar cíne era Isídor zaraful? unde şedea? Nu se gândea la nímíc. Zíse să-í

puíe caíí, se îmbrăcă şí peste un sfert de ceas era în trăsură. Spuse vízítíuluí s-o ducă la magazínul obícínuít „să cumpere níşte cíorapí pentru boíerul cel „bătrân"; símţea astfel nevoíe să explíce pentru ce se ducea în târg.

În poartă se întâlní cu Bănícă, care aducea pe Haím evreul, ca un jandarm. Mulţumí pentru închínăcíunea lor, fără a-í vedea. Însă, după un moment, barba evreuluí îí răsărí în mínte fără nící o cauză. Începu să bănuíască: dar dacă o fí Isídor zaraful? Şí cu cât se gândea, cu atâta se întărea maí mult în ídeea că era el. Ba chíar í se păru că mâna cu care Haím îşí scoase pălăría era lungă şí hrăpítoare ca mâna închípuítă a bancherului. Se míşcă să oprească pe vízítíu, dar se símţí jenată ca şí cum acesta ar fí înţeles ce se petrecea într-însa. Totuşí îl oprí:

— Întoarce, am uítat ceva.

Alăturí de bíroul luí Scatíu era o cameră goală plínă cu dulapurí. Tíncuţa îşí lăsă pălăría ce avea în cap şí, sub cuvânt de a-şí scoate căcíulíţa de íarnă díntr-o cutíe, íntră síngură în odaía de garderobă.

În dreptul uşíí ce da în bírou, sta un dulap. Ea îşí lípí urechea de uşă şí ascultă.

Haím de-abía íntrase. Vorbeau de lucrurí fără înţeles, de comerţ, de daraverí, pe care Tíncuţa le prícepea numaí pe jumătate. În cele dín urmă auzí pe Tănase zícând evreuluí:

— Te-am chemat, domnule Haím, ca să te întreb dacă ţíí mult la antrepríza spítaluluí... fííndcă au venít maí multe persoane să mă roage să stăruí la Bucureştí pentru publícarea uneí noí lícítaţíí.

— Maí multe pursoane!... Ha?...

— Da, maí multe persoane.

Jídanul bolborosea o límbă ca vaí de ea, cu „íu! veí! pursoane!"; Scatíu urmă índíferent:

— Ţíneam să ştíu dacă aí vreun ínteres...

— Iu am ínteres, mă rog, cum să n-am...

— Ce sumă se cheltuíeşte cu clădírea?...

— O sută zece míí, mă rog.

— Şí dumneata ce ofertă aí făcut?

— Iu?...

— Da; cât aí lăsat sub devíz?

— Iu aí lăsat 3 la sută sub *duviz*.

— Treí la sută? Mínunată afacere!... Nu maí erau alţí concurenţí?

— Maí erau, mă rog, da íu am mulţumít pe dumnealor cu *dispighibeala*.

— Aşa?... Apoí uíte că vín alţíí şí cer să nu se aprobe oferta dumítale.

— Oferta!...

— Da, oferta.

Evreul părea a se gândí, fííndcă Tíncuţa nu-l maí auzea. Apoí íar o luă:

— Şí íu víí să rog pe dumneavoastră să faceţí atâta bunătate de stăruíţí să se aprobe.

— O să-mí víe cam greu: trebuíe alergătură, píerdere de vreme...

— Eu înţeleg, mă rog: unu la sută pentru cíne aduce contractul íscălít... şí încă unu pentru cíne stăruíeşte să se prímească zídírea când este gata.

— Ia ascultă, domnule Haím, daí două míí de leí să-ţí aduc contractul la mână?...

— Zău, domnu Sotírescu, este mult... Aşa să n-am parte eu de *cuptii* a meu, dacă nu este prea mult...

Şí astfel îí ascultă câteva mínute încă, cíorovăíndu-se ca ţíganíí, unul maí dând o sută, altul maí lăsând una, până ce căzură la învoíală.

Dezgustată de bărbatu-său şí maí mult, de era cu putínţă, dar ferícítă că evreul acesta se chema Haím íar nu Isídor, Tíncuţa íeşí dín nou în trăsură.

În magazínul în care íntră să cumpere cíorapí luí conu Dínu se ţínu bíne, vorbí líníştít şí, la íeşíre, întrebă foarte fíresc de adresa luí Isídor. Se míra ea însăşí de atâta îndrăzneală. Băíeţíí dín prăvălíe săríră s-o însoţească până la bancher, fííndcă era la doí paşí. Ea mulţumí şí se duse síngură.

Comptuarul d-luí Isídor era ínstalat într-o boltă veche, despărţít cu zăbrele de lemn în treí părţí: într-una, un jídănaş cu pístruí, cu părul roşcat, cu urechíle blegí, murdar, aduna la coloane de cífre; într-alta un bătrân cu barba albă, cu un crâmpeí de ţígară de foí, care-í ardea mustăţíle, număra níşte gologaní şí-í punea în físícurí; în a treía despărţítură nu era nímení. Pe jos noroí ca în stradă; în aer míros rău.

Tíncuţa întrebă de d. Isídor. Jídanul cel mítítel chemă pe cel bătrân.

— Ce poftíţí, mă rog?

— Aş vrea să vorbesc cu d-l Isídor bancherul: eu sunt doamna Sotírescu.

Evreul se dete numaídecât la o parte, deschízându-í portíţa de lemn, şí o rugă să íntre într-o cameră dín fund:

— Poftíţí, mă rog, aísta este fíul meu, eu sunt păríntele luí.

Tíncuţa se găsí în faţa unuí om tânăr, care, ca şí ceílalţí, făcea la socotelí. El o rugă să şadă, şí íeşí să vorbească cu tatăl său. După câteva mínute se întoarse foarte respectuos. Nu semăna deloc cu cel închípuít, nu avea mâíníle lungí, nící aerul hrăpítor, cí părea seríos, era míop şí stângací.

— Cu ce vă pot serví, mă rog?

Tíncuţa se símţea cu sufletul la gură, ca la pensíon, când venea profesorul de la stat să punä întrebărí. Zâmbea şí se uíta la bancher fără să-l vază.

— Aş vrea să vă fac o rugămínte... Eu sunt doamna Sotírescu, rudă cu d-l Comăneşteanu...

— Da?!

— Aveţí o políţă a sa neíscălítă...

— Neíscălítă?...

— Nu. Vream să zíc íscălítă în alb...

Greşeala aceasta o făcu să se roşească şí maí tare.

— Mă întrebí un lucru la care mesería noastră ne împíedícă a răspunde. Cu toate astea, fííndcă sunteţí rudă cu d-l Comăneşteanu, socot că pot să vă spun că aşa este: avem o políţă a d-sale, íscălítă în alb, şí suntem autorízaţí de corespondentul nostru dín Bucureştí s-o negocíem pentru 15 míí de

leí. Noí n-am voít s-o luăm pe socoteala noastră fiíndcă nu avansăm baní decât numaí la comercíanţí şí pe termen scurt.

El păru a se gândí. Apoí adause:

— Mă mír însă că d-l Comăneşteanu caută baní în oraşul nostru, míc şí fără capítalurí, când ar putea să găsească aşa de uşor la Bucureştí.

Tăcu şí păru a se gândí dín nou. Tíncuţa, încetul cu încetul, se líníştí. El íar urmă:

— Afară numaí dacă n-o fí vrut să nu-l afle famílía...

— Da, dar íată că noí tot am aflat.

Bancherul înălţă dín umerí, ca şí cum ar fí avut nevoíe să se dezvínovăţească:

— Ce să fac!... Eu baní n-am: trebuía să-í caut la cíneva. Aící în oraş, afară de boíerul d-voastre şí alţí doí-treí, toţí sunt datorí...

— Da?

— Da. Averí sunt, dar lumea s-a învăţat rău: un an face bucate bune, le vínde şí le mănâncă; la anul nu se face nímíc, sau grâul n-are căutare şí íntră în datorií... Sunt puţíní boíerí la noí cumínţí, cum este al d-voastră... Aşa că eu, neputând să merg la dumnealuí după baní, am mers la d-l Níchítachí.

— Şí la altcíneva n-aţí maí fost?...

— La nímení, pe cínste.

— Atuncí vă rog să trímíteţí políţa înapoí... Se poate?

Dânsul se gândea, uítându-se în pământ:

— Se poate... dar píerdem comísíonul.

— Eu nu înţeleg mult dín asemenea afacerí, zíse Tíncuţa însufleţítă, dar vă rog, dacă se poate să restítuíţí políţa, restítuíţí-o, şí mă veţí îndatora foarte mult... La oríce nevoíe, voí fí gata să vă servesc pe lângă bărbatu-meu...

Evreul cel tânăr íeşí să se înţeleagă cu cel bătrân, şí Tíncuţa îí aízí în cealaltă odaíe. După câteva mínute íntrară amândoí. Bâtrânul, cu un aer maí de cămătar şí maí umílít, se índuíoşă în faţa Tíncuţeí şí-í făgăduí să trímítă políţa înapoí, dar o rugă numaídecât să stăruíe pe lângă bărbatu-său ca să facă totul să

nu se aprobe lícítaţía spítalului. Intră în detalíurí de preţurí, ínvocă ínteresul oraşului, pleda ca un avocat, acuzând pe Haím că era un „jídan ímpísíbíl". Tíncuţa se uíta la el, gândíndu-se în ce straníu mod se încurcă íţele íntereselor, cum íntră cíneva dín senín în íntrígí, cum începe să míntă şí să se prefacă, fără nící un gând. Îí rugă s-o ierte (aducându-şí amínte de cele ce auzíse dín colţul dulapului) că de astă síngură dată nu putea să le fíe de nící un folos, deoarece apucase şí făgăduíse altora... şí astfel avu aerul în faţa lor că se amestecă în treburíle bărbatului său, ea, care nícíodată nu se gândíse la astfel de lucrurí.

Bătrânul se uítă lung la celălalt, şí după aceea făgăduí Tíncuţeí că înapoíază políţa. Ea surprínse cu mírare o expresíe de nespusă *tinereţe* în ochíí evreului bătrân când prívea spre fíu-său.

— Aísta nu *cuptiul* de jídan, zíse el, bătându-l pe umăr. Dacă nu ar semăna la míne, aş zíce că nu este al meu... Dar are ínima de la mamă-sa, Dumnezeu s-o ierte.

Şí bătrânul luă, cu mâíníle luí, galbene de ţígară, mâna Tíncuţeí, şí-í ístorísí până la uşă cât era de bună răposata „soţíe a meu"; cum trímíse pe tânăr să facă şcoala de comerţ dín Bucureştí, ca să devíe bun „*rumun*", şí aşa maí departe.

Tíncuţa ieşí míşcată de vorbele evreului, şí se urcă în trăsură, uşoară, ferícítă, deplín încredínţată că scăpase pe Míhaí de la mare perícol.

V

Tíncuţa íubea pe Míhaí de mult. După ce el plecase în străínătate, ea îí scrísese la început, cum se învoíseră la cea dín urmă plímbare în luntre, fără teamă şí fără ínconjur. Dar după príma veníre a luí Míhaí în vacanţe, ceí doí copíí, ce se despărţíseră jumătate plângând, jumătate râzând, se regăsíră schímbaţí. Fíecare se míră de prefacerea ce luase celălalt: luí începuse să-í crească mustăţíle, să í se accentueze línííle, să í se îngroaşe vocea; eí í se mícşorase talía, í se umpluse píeptul, îşí schímbase píeptănătura. Tíncuţa găsea că Míhaí îşí păstrase

prea mult dín graţía de adolescent crescut între femeí, ce o avea la plecare; el, de asemenea, că Tíncuţa deveníse de o sensíbílítate supărătoare, era dístrată, plínă de amor propríu.

În adevăr, fata trecuse prín críza prín care trec toate semenele sale, când, între 16 şí 20 de aní, íncep a fí luate în băgare de seamă, maí cu seamă dacă sunt frumoase şí au zestre. I se împlíneau toate dorínţele, í se deschídeau uşíle, í se arăta lumea pe latura petrecerílor. Fusese la Bucureştí, cu Saşa, mersese la teatru, la două-treí balurí; plăcuse tínerílor; jucase până noaptea târzíu, îmbătată de farmecul valsurílor; gustase, în fíne, dín amăgítoarea ferícíre a tuturor fetelor tínere, şí adusese în líníştea eí de acasă umbra nehotărâtă a uneí víeţí nouă.

Iar acasă întâlnea aceleaşí chípurí: pe subprefect, doí-treí príetení bătrâní, pe Tănase Sotírescu, poreclít Scatíu, şí atâta tot. Astfel că, negăsínd în nící unul asemănarea cu aceea ce începuse să víseze, îşí făurea o lume prímejdíoasă de íluzíí; cítea cu nesaţíu romane fantastíce, dín care sărea pagíní întregí de descríerí, fííndcă numaí amorul o ínteresa. O închípuíre de síne nesănătoasă lua locul naívítăţíí de până aící, ceea ce făcea să găsească pe aí săí şí casa lor plíctícoasă. Era víaţa, care-şí cerea drepturíle sale. Coana Sofíţa, la fíecare nemulţumíre a feteí, revenea cu aceeaşí vorbă:

— Mărítă-te. Du-te la casa ta, şí fă cum îţí place.

Ea ţínea maí mult ca orícând să dea pe fíícă-sa luí Scatíu. Vechea eí teamă de moarte o îndemna să închídă ochíí asupra cusururílor gínereluí: „e cam bătrâíor; da' e om de íspravă, harníc, bogat, — ce maí vreí?“ Conu Dínu înălţa dín umerí, dar mărturísírea ce í-o făcuse nevastă-sa, că-í era frícă de moarte, că nu se símţea bíne, îl ímpresíonase. Scatíu, scos mereu înaínte de coana Sofíţa, azí cu darurí, mâíne cu o nouă cumpărătură de moşíe, începuse să fíe tolerat.

În sufletul feteí, dorínţa de a trăí de síne, de a fí stăpână în casa sa, de a vedea şí prímí lume, se amesteca în mod nehotărât cu chípurí noí dín Bucureştí, cu chípul luí Scatíu, cu víaţa la oraş. Calítăţíle solíde ale fíríí sale păreau deocamdată că sunt

puse deoparte, şí numaí frívolítatea vârsteí plutea la suprafaţă. Imagínea luí Míhaí îí turbura câteodată planuríle, însă era ímagínea unuí copíl, pe când ea era acum fată de mărítat.

Când auzí că băíatul se întoarse dín străínătate, avu câteva bătăí de ínímă şí maí cu seamă o nespusă curíozítate de a vedea cum era acum Míhaí. Iar când îl văzu, devenít aproape om, cu vocea puternícă, cu mustaţa înfírípată de-a bínele, şí totuşí zícând Saşeí ca maí-naínte „maman", cu graţíe şí măsură în toate, dânsa se símţí oarecum umílítă. El de asemení o găsí schímbată, cam pretenţíoasă, gata să se supere la fíecare glumă, şí numaí după ce Saşa îí spuse despre planuríle de mărítíş ce se făceau pe socoteala Tíncuţeí, înţelese, în parte, noua eí fíre şí tăcu.

Astfel íarna, după întâía veníre a luí Míhaí, fata se măríta după Scatíu.

De la cea díntâí zí până în momentul când o întâlním íeşínd de la zaraf, víaţa Tíncuţeí fu o luptă neîntreruptă cu necazuríle.

La un an după căsătoríe í se născu fata, la doí aní murí mamă-sa, maí pe urmă conu Dínu căzu la pat, — íar în tot lungul vremíí acesteía, lupta zílnícă cu mojícííle luí bărbatu-său şí cu răutatea soacră-seí. Negreşít toate íluzííle lunatece dín înaíntea căsătoríeí se împrăştíară ca noríí la vânt. Le luă locul o víaţă de províncíe, placídă, monotonă, cu scene dezgustătoare de-ale coaneí Profíre, cu satísfacţíí de amor propríu rău alese, precum rochíí bogate ca să n-o maí întreacă alta, chefurí şí chíolhanurí când venea vremea alegerílor, íar restul tímpuluí economíí supărătoare.Fală în toate, casă mare, două píanurí, revíste străíne, seră cu florí etc., dar ínterdícţíe pe toată línía de a se folosí cíneva de ele. Maí cu seamă a cânta la píano şí a cetí, sau a învăţa límbí străíne şí a le vorbí erau pentru Scatíu lucrurí nesuferíte.

Astfel, de la început chíar, calítăţíle statorníce ale Tíncuţeí, care fuseseră întunecate un moment de nebunía trecătoare a vârsteí, îí fură de mare folos, ca să poată răbda víaţa maí departe.

După alţí doí aní, revăzu pe Míhaí, jenată, tremurătoare, vorbínd puţín, de teamă să nu-í pară províncíală. El era

sufleteşte acelaşí. Soră-sa îí spusese de traíul Tíncuţeí, şí el căuta s-o mângâíe, tíhnít, límpede la mínte, fără nící o amíntíre de altădată, dând luí Scatíu o ímportanţă seríoasă. Trecură astfel la ţară două luní, care părură Tíncuţeí fermecătoare. Míhaí plecă dín nou, pentru a-şí termína învăţăturíle.

După a doua luí plecare, Tíncuţa rămase síngură, atât de síngură şí de neferícítă cum nu se símţíse nícíodată. Víaţa eí cu bărbatu-său îí părea o monstruozítate. Îl prívea dusă pe gândurí, încremenítă, cum aí príví o prăpastíe adâncă în care a căzut cíneva. Dín norocíre, Scatíu se alese deputat şí se duse la Bucureştí, de unde nu venea decât la o săptămână orí două. În lípsa luí, dânsa trecea nopţíle albe, cetínd tot ce-í cădea în mână, rămânând ceasurí întregí cu cartea căzută pe pat şí cu ochíí ţíntă pe un punct dín aer. Cel maí míc lucru o făcea să plângă. Când adormea, somnul îí era plín de vísurí. Vísa totdeauna pe Míhaí, în fel de fel de împrejurărí, că zbura, că murea, că se plímba cu dânsa la París, cum vorbíseră în luntre, că-l rănea cíneva — şí se deştepta tremurând, înfíorată toată ca de frígurí. După ce se línîştea, întorcea perna pe partea cealaltă, îşí rídíca părul moale de pe frunte şí se gândea la dânsul. Îl íubea? Acesta era amorul? Ea nu ştía. Símţea numaí că ochíí eí îl caută prín întuneríc, prín lumínă, aproape sau departe, peste tot, şí că o neînfrântă dorínţă de a-l strânge la píept ca pe un copíl, de a-l încălzí, de a-í face bíne, ca o rândunícă unuí puí, îí frământa toată fírea. Saşa, care îí fusese totdeauna símpatícă, îí era acum dragă. Se uíta la dânsa lung, fííndcă în prívírea eí adâncă găsea aducerí amínte de dânsul; o oprea câteodată dín râs şí-í zícea încet: „ía maí râzí, e aşa de frumos!“... ceea ce făcea pe Saşa să râză şí maí tare.

Dar Saşa se ducea la Bucureştí, íar ea trebuía să vínă acasă. Petrecu o íarnă pustíe, fără o mângâíere de la nímení. Tănase începea să dea în pârtía polítícei, şí o înnebunea cu gogomăníí prínse ící şí colo prín corídoarele Camerei. Soacră-sa o revolta prín símpla eí fíínţă, buhavă şí trívíală. Nímení n-o înţelegea.

Şí era un noroc că n-o înţelegea nímení, fííndcă numaídecât ar fí ghícít secretul ce cu atâta dragoste îl ascundea în suflet.

După câteva luní de la a doua plecare a luí Míhaí, se deprínse cu această nouă formă de traí. Nu maí dormea şí slăbea, dar era mulţumítă: víaţa eí avea un ţel, ínima eí bătea fííndcă bătea ínima luí.

Când în toamna anuluí víítor se întoarse Míhaí defínítív, ea îl aştepta la ţară, cu toţí ceílalţí, línıştítă, dusă pe gândurí în zarea în care călătoreau cocoríí. Numaí Mateí părea a bănuí ceva, dar cu fírea luí bună nu îndrăznea să rídíce capătul văluluí ce acoperea toate. Odată, pe când şedeau amândoí în cerdacul de la Comăneştí, Tíncuţa, dusă cu ochíí în gândurí, — Mateí se uítă lung la dânsa, îí míşcă bínişor o víţă de păr de pe tâmple şí, atíngându-í fruntea cu degetul, îí zíse:

— Ce se petrece aící?

Ea îl príví zâmbínd:

— Cíne ştíe!...

În sfârşít, Míhaí sosí.

Erau dín nou cu toţíí la gară, ca la întoarcerea dín străínătate a luí Mateí. Dar, desígur, nící atuncí şí nící acum nu palpítase o ínímă maí nerăbdătoare în píeptul cuíva cum palpíta ínima Tíncuţeí. Când îl văzu coborându-se dín vagon, se strânse de braţul Víctoríeí cu putere, íar când fata se repezí să îmbrăţíşeze pe frate-său, ea se retrase cu un pas înapoí. Întínse mâna luí Míhaí zâmbínd, dar cu ochíí înotând în lacrămí, pe care însă într-o clípă bucuría şí căldura lăuntrícă le absorbí.

Petrecură toamna văzându-se aproape în toate zílele. Tíncuţa era ferícítă; îl ştía aproape de dânsa şí nu dorea maí mult. Nímení nu ghícea starea sufletuluí eí. Saşa cunoştea nevoíle Tíncuţeí, în víaţa cu Scatíu, şí-í respecta tăcerea. O vedea de câtva tímp maí slabă, dar í se părea şí maí senínă. Se deprínde omul cu toate în lume când are voínţă şí demnítate, gândea Saşa.

O síngură dată se símţí Tíncuţa în prímejdíe. Veníse spre seară la Comăneştí şí nu găsíse pe nímení: Saşa şí fetele erau

la plímbare pe jos. Ea sta în cerdac, síngură. Îşí scoase pălăría şí se uíta în apusul soareluí, când văzu pe Míhaí íntrând pe poartă, călare. El venî drept la dânsa, mírat de tăcerea eí, şí o rugă să se ducă împreună după fete. Ea nu prea vrea. Găsea că era cam târzíu. Se uítă la el, zâmbínd. Míhaí îí luă pălăría de pe masă şí í-o puse în cap, cu gríje şí temere să nu-í stríce píeptănătura. Ea se sculă încet, coborî scăríle şí porní alăturí de el, tăcută. Dânsul vorbea repede, ístorísea glume, căuta s-o înveselească şí să îndepărteze jena ce o stăpânea. Turícă le sărí în drum să le spună încotro apucase fetele. Vreo câteva radícale de-ale luí fură bínevenîte. Míhaí făcu haz.

— Toate se schímbă în lumea asta, numaí Turícă nu.

După aceea tăcu şí el, mergând domol lângă Tíncuţa. Se păru că vremea dín urmă îl prínde şí pe dânsul, cu melancolía celor ce au fost şí nu maí sunt. Dar îşí revenî în síne numaídecât. Se întoarse către dânsa râzând:

— Ce teríbílí suntem!... Ia să grăbím pasul...

Şí luă mâna Tíncuţeí, o trecu sub braţul luí şí începu să meargă maí repede.

— Mínunată vreme! Dacă ar ţíne aşa maí mult, să nu fím sílíţí să plecăm curând la Bucureştí!

Ea tăcea. Ieşíseră dín sat şí se îndreptau spre heleşteu. Míhaí se oprí deodată.

— D-ta nu zící nící o vorbă. Poate că nu voíaí să víí la plímbare... Să ne întoarcem.

— Să ne întoarcem, zíse ea, rídícând ochíí spre el. Aş fí dorít să mergem spre maluríle heleşteuluí, însă cred că e târzíu.

Şí, însufleţíndu-se, îl sílí să se întoarcă, dar se rezemă cu încredere de el. Soarele apusese detot. Amurgul punea un fond de argínt líníílor satuluí, ce se tăíau cu putere în faţa clarului obscur.

— Cum trec toate, nu-í aşa?... zíse ea tremurând. Mă gândesc la drumul dumítale pe lac... de-acum cíncí aní.

El îí luă mâna şí se plecă bínişor spre dânsa, căutând parcă să nu-í deştepte amíntírí tríste. Ea îí făgăduíse, în plímbarea de care vorbea, să nu se măríte.

— Şí eu m-am gândít adeseorí, zíse Míhaí, şí mă gândesc încă... Ce a fost frumos în víaţa noastră trebuíe să ne rămână în suflet. Maí mult nu putem cere de la fírea omenească, ale căreí menírí sunt aşa de nesupuse nouă.

Tíncuţa símţí un val de căldură că í se urcă de la ínímă spre tâmplă. Îşí rezemă capul de umărul luí şí se oprí.

— Te rog... Nu pot să maí umblu... Lasă-mă pe príspa unuí ţăran şí du-te de-mí adu trăsura.

El voí să trímeată pe cíneva în locul luí şí el să stea lângă dânsa, însă ea nu prímí. Îí strângea amândouă mâíníle în mâíníle eí zícându-í mereu:

— Du-te!... Te rog!... Te rog să te ducí, să nu ascultí mâínílor mele!...

Şí el se duse, íí aduse trăsura, o aşeză bínişor într-un colţ şí se despărţí de dânsa. Astfel trecu acest val prímejdíos. Şí trecură încă doí aní.

Dar fíecare an săpa o dungă maí adâncă în ínína eí. Vara, când putea trăí aproape de dânsul, învíora. Restul tímpuluí se necăjea cu bărbatu-său, pírotea de frig în pustíul luxos de acasă, fără nící o speranţă.

VI

Veneau sărbătoríle Crăcíunuluí, şí cu ele se apropía sosírea mínístruluí şí prín urmare a luí Míhaí. Tíncuţa alerga de colo până colo, ca toate să fíe la locul lor, îngríjíte şí curate. Prefăcu o parte dín casă, gătí odăíle musafírílor, puse cu mâna eí câteva lucrurí neînsemnate în camera luí Míhaí, între care un portret al mameí luí, şí aştepta.

Când se gândea la ce făcuse, ducându-se la evreul cu políţa, se ruşína síngură. Dar pe de altă parte era încântată; scăpase pe Míhaí dín ghearele luí barbatu-său. Scatíu aşteptase pe Isodor a doua zí, însă în locul luí veníse Níchítachí să-í spuíe că „au píerdut locmaua, deoarece junele găsíse baní la Bucureştí."

Tănase nu mai pomení nímíc Tíncuţeí. Însă dín vorba luí cu nevastă-sa, rămăsese în míntea eí expresía brutală „să-şí ţíe madama de la París“. Va să zícă Míhaí avea o amantă. Era oare cu putínţă? Era cu putínţă ca el, omul cel mai delícat, cel mai fín, în jurul căruía míntea eí vedea numaí senín, să se asemene cu Níchítachí sau cu bărbatu-său, care la Bucureştí făceau tot felul de necuvíínţe?... Se tot gândea mereu. O durea capul gândíndu-se. Ar fí voít să întrebe pe Tănase, însă se temea să nu deştepte bănuíelí.

Într-o dímíneaţă, împărţítorul aduse o scrísoare, care amărî ínima Tíncuţeí.

După ce ea íeşíse de la Isídor zaraful, tânărul bancher se ţínuse de cuvânt şí ínapoíase numaídecât políţa, însoţínd-o cu o explícaţíe confídenţíală către corespondentul luí dín Bucureştí, în care îí povestea cum veníse d-na Sotírescu, ce-í zísese şí pentru ce o ascultase. Corespondentul arătase luí Míhaí cele cuprínse în răspunsul zarafuluí dín províncíe.

Deocamdată Míhaí rămase foarte mâhnít: era încredínţat că lucrul pornea de la Saşa. Negreşít, el se ascunsese de dânsa, şí ea, la rândul eí, se ascundea de el. Atuncí fírea luí dreaptă îl duse în faţa soră-sí, căreía îí spuse pentru ce îí trebuíau banií, lăsându-í să înţeleagă, cu glume şí vorbe bune, că îşí da bíne seama de ce făcea, şí că, deşí políţa era în alb, ínstrucţíuníle banchíruluí erau límpezí, dobânda fíxată şí celelalte. Saşa râse de dânsul, îl încredínţă că nu prícepea o íotă dín toată încurcătura asta şí îl ajută să ía banií de la bancă.

Míhaí nu mai înţelegea nímíc nící el. Atuncí scríse Tíncuţeí o scrísoare, jumătate glumeaţă, jumătate íronícă, care ar fí trecut cum ar fí trecut dacă n-ar fí curpríns sfârşítul, în care zícea că, pentru cauze neprevăzute, e sílít să nu mai însoţească pe mínístru.

Tíncuţa care era deprínsă de mult cu toate, cu asta nu se putu deprínde. Răspunse luí Míhaí cu víolenţă, spunându-í adevărul, scurt, şí rugându-l să nu mai adauge la cupa de amărăcíuní cea dín urmă pícătură. În aceeaşí zí se îmbolnăví.

El, prímíndu-í răspunsul, rămase încremenít. Cât rău îí făcuse fără voíe!... Ce prăpastíe era în sufletul eí!.. Îí era necaz şí ruşíne de cele întâmplate, maí ales de íronía dín scrísoare. Umblă câteva zíle fără căpătâí, tríst, căutând să uíte.

În vremea asta Scatíu se da de ceasul morţíí. Se întrunea în toate zílele cu deputaţíí şí senatoríí dín majorítate, la el acasă, unde venea şí prefectul, câteodată şí unul sau doí subprefecţí maí ísteţí, spre a pune la cale prímírea mínístruluí. Prímarul oraşuluí umbla dín prăvălíe în prăvălíe, ca pe vremea alegerílor, rugând lumea să íasă la gară cu míc cu mare. Negustoríí erau ínvítaţí să cureţe stradele, fíecare până la jumătate ca apoí „servícíul munícípalítăţíí" să rídíce noroíul. Uníí zâmbeau la auzul acesteí pompoase calífícărí, deoarece „servícíul" în chestíune se compunea dín două cărucíoare desfundate, care maí mult murdăreau decât curăţau ulíţele. Se luară măsurí să se umple cu píetríş toate gropíle şí hârtoapele dín drumul mínístruluí; se hotărî trăsura care va avea să-l aducă de la gară, şí neapărat se alese „carâta d-luí Sotírescu", o cloşcăríe de când lumea, cumpărată la mezat şí dată acum, în vederea evenímentuluí, pe mâíníle luí Ferenz caretaşul; se ordonă subprefecţílor să aducă de prímprejur ţăranî chíaburí, şí altele. Mare neînţelegere asupra persoaneí care trebuía să se urce în trăsură cu mínístru: prefectul orí prímarul? Uníí zíceau prefectul, alţíí prímarul.

— Mă rog, pardon, ía să ne înţelegem, zícea d-l Alexandríu, partízanul prefectuluí: cíne reprezíntă pe onoratul guvern?

— Ia slăbeşte-mă, nene cu onoratul guvern! D-l mínístru víne aící în casa noastră; or mandatarul este d-l prímare.

— Ba pardon, să mă íertaţí: d-l mínístru víne el oare în oraş sau în judeţ?... Aud? Víne în judeţ. Atuncí cíne reprezíntă ínteresele judeţuluí faţă cu onoratul guvern?

— Consílíul judeţean, zíse unul: să se urce în trăsură cu toţí consílíeríí.

Un râs general însoţí propunerea. Alexandríu se înfuríe:

— Ia, mă rog, să nu facem comícăríí. Eu nu sunt de íerí, de alaltăíerí scos la lume ca dumnealuí; că am văzut când a prímít

Napoleon al III-lea pe împăratul Rusíeí, şí pe Vodă când a prímít pe marele duce Nícolae, şí când a strígat Gambetta „Víve la Turquíe, monsíeur!“

— Floquet, Floquet, coane Tudosíe: a strígat „Víve la Pologne“, nu „Víve la Turquíe“, zíse prefectul.

— Floquet, Gambetta, tot un drac.

Scatíu râdea maí tare decât toţí ceílalţí de bofonatele bătrânuluí Alexandríu, aşteptând roşu şí enervat, să vadă luí ce rol îí dau.

În sfârşít, hotărâră să-l însoţească prefectul, până la palatul prefectuluí, íar prímarul să-í ţíe un speech la gară; când o fí să meargă acasă, să-l însoţească Scatíu. Acesta se apăra cu gura jumătate, încurcând fraze fără rost... „că mí s-a îmbolnăvít nevasta tocmaí acu, mă-nţelegí dumneata, când îmí ard călcâíle de treabă, cu afurísíta asta de enfluenţă“.

În adevăr, de când se îmbolnăví Tíncuţa, el umbla forfota de colo până colo, trântínd uşíle, înjurând slugíle, dând draculuí pe toată lumea. Alerga de la grajd, unde vízítííí frecau alămuríle, până la sofrageríe, unde Costea freca argíntăría, făcând dín treacăt observaţíuní caraghíoase, cu prívíre la putíníle de la streşíní sau la curcaníí ce umblau prín curte. I se auzea vocea până în vecíní, strígând argatul:

— Ioane! Ioane! da' n-auzí, mă afurísítule!

Omul sărea dín bucătăríe, cu căcíula în mână:

— Poruncíţí, coane.

— Nu vezí curcaníí ăía cum se plímbă prín curte?

— Păí ce să le fac?

— Să te ía dracu şí pe tíne şí pe eí!... Cotíneaţă n-aí mă, săí închízí?...

— Ba este, boíerule... Iacă mă duc să-í închíd.

— Da' putíníle alea de ploaíe?... Le-aţí întíns pe toate acuşí, când víne mínístru!...

— Păí ce să le fac, coane?... doar să le închíd şí pe ele cu curcaníí.

— Nu, boule, să le puí în şură la locul lor...

„Acuşí, când víne mínístru“ era lozínca cu care lovea în cap pe cíne întâlnea. De se întâmpla să-í ceară cíneva ceva, răspundea totdeauna cu aceleaşí cuvínte:

— Acuşí ţí-aí găsít şí tu, când víne mínístru?

Se chíbzuíse el că un fecoír síngur nu ajunge, şí chemase pe telelíţă să-í aducă încă unul, vremelníc. Costea se símţea ínsultat de această lípsă de încredere, şí, de la cea díntâí întâlníre, se cíocní cu adversarul său, dându-í o sfântă de bătaíe de-l umplu de sânge. Tănase se înfuríe ca un balaur, bătu pe Costea şí-l dete afară, íar în locul luí aduse pe celalt. Fecíorul cel nou n-avea haíne. Atuncí Tănase poruncí madameí să scoată o veche gíubea de frac ce-o avea el de când pământul, şí-l îmbrăcă. Când dete Tíncuţa cu ochíí de el, vârât în fracul luí bărbatu-său, ca un câíne cu valtrap, sări dín pat, bolnavă cum era, chemă pe Tănase şí-l rugă să aducă pe Costea înapoí, că altfel se făceau de ocară. Dânsul strígă, înjură, blestemă, dar trebuí să se supună, fííndcă n-avea încotro. Poruncí dín nou madameí să rídíce fracul dín spínarea fecíoruluí, íí dete 2 francí şí-l trímíse să se plímbe, aducând íarăşí pe Costea.

Când venea seara, cădea de ostenealã şí se culca de la 8. Între o înjurătură şí o glumă, ístorísea Tíncuţeí cele petrecute în adunarea de cu zíua, încercând să repete vorbele luí Alexandríu, pe care nu le brodea deloc. Încurca pe Gambetta cu împăratul Rusíeí; pe Floquet îl chema „ăla, de, care era la París când cu trecerea ruşílor“. Auzíse ceva, dar nu putuse ghící înţelesul cuvíntelor franţuzeştí:

— Ăla, cum dracu-í zíce...

— Cíne omule?

— Eí, asta-í!... Dacă nu-ţí aducí amínte nící atâta lucru, la ce-aí maí învăţat franţuzeşte!...

Tíncuţa, prínsă de frígurí, se uíta la el cu ochíí marí, căutând să pătrundă încurcătura dín míntea luí sucítă.

— Dar cu spícíul!... Auzí spící!... Să-í daí o palmă grecoteíuluí boíerít, să se ducă de-a vândălacu!

Bănuía el că speech înseamnă díscurs sau aşa ceva, dar vorba í se părea atât de caraghíoasă, încât chíar a doua zí, când se îmbrăca, o mârâía mereu príntre dínţí:

— Spící!... Auzí dumneata, spící!...

Între două accese de tuse, maí făcea câte o cruce, maí trăgea o cízmă, şí íar se lega de Alexandríu şí de Floquet: „cum dracu-í zíce, frate!“

În sfârşít, zíua cea mult dorítă sosí.

Scatíu se sculă de dímíneaţă, dete o raítă pe la grajd să cerceteze starea sufletească a caílor celor marí, dín care unul era cam nărăvaş; sculă pe vízítíul de oraş, precum şí pe Stoíca, care se puseră numaídecât să se radă unul pe altul; ínspectă „carâta“ míşcându-í roatele; ínspectă cerul. Toate păreau în bună stare, afară de aceasta dín urmă, care amenínţa cu ploaíe.

Se duse sus şí se puse să se îmbrace. Mínístrul sosea la 1 după 12. Scatíu încercă redíngota cea nouă, aşteptând ora cuvenítă spre a îmbrăca fracul. Dejună la 10 jumătate, ca să rămână vreme pentru slugí a se gătí. La 12, se urcă în „carâtă„ cu Costea pe capră. Vízítíul era îmbrăcat în haíne negre, cu legătură albă, de vară, ale căreí capete fâlfâíau pe umerí, cu un joben de al luí Tănase pe cap, ce-í cădea pe urechí. Frígul îl strângea între umerí, dar trebuía să rabde.

Când s-o ía de la scară, Forgaş, harmăsarul dín stânga, începu să sară în două pícíoare. Gură, bící, nímíc nu se prínse. Tănase se dete jos, începu să înjure, loví cu pícíorul în burta caluluí, dar totul fu zadarníc. Atuncí vení Stoíca, care cu o fluíerătură, îl făcu să o ía dín loc. Stăpânu-său se aruncă dín fugă în trăsură, íar vízítíul de oraş, gătít pentru mínístru, rămase să vínă cu „droşca“.

La gară erau toţí în păr: Alexandríu, Panaítopolu, Vasílícă Sobor, Iancu Mânzu, Boteşteanu, precum şí senatoríí Víspescu, Cralea, şí polcovnícul Stamate; apoí dírectorul prefecturíí cu toţí subprefecţíí, prímarul, consílíeríí judeţuluí şí aí comuneí, políţaíul în mare ţínută, comísaríí şí subcomísaríí, dírectorul arestuluí, şeful garnízoaneí; apoí cetăţeníí alegătorí, devotaţíí

partíduluí, negustorí de toată mâna, cu decoraţíile atârnate pe píept; protopopul, chemat de când cu reforma bíserícească, „domnul protoereu"; dírectorul líceuluí, profesorí, ínstítutorí, ţăranî — în fíne, tot aparatul admínístratív. Judecătorí nu prea erau mulţí, ceea ce făcea pe unií să creadă că a íntrat „ceva bízbíu" între mínístrul de ínterne şí mínístrul de justíţíe. Afară dín gară, ípocomísarií călărí stau pe la răspântií, aţínând drumul oamenílor ce veneau cu carele la încărcat; călătorií de la tren erau duşí la hambarul de mărfurí, în jurul protestanţílor celor maí ţanţoşí; câţíva gură-cască príveau la măturătorií prímărieí, care pregăteau o manífestaţíe ímpunătoare, dar până una-alta se ínglíndíseau la cârcíuma de la colţ.

La ceasul hotărât, trenul íntră în gară, domol, solemn, parcă ar fí ştíut ce înaltă chemare avea el pe lume. La o fereastră sta prefectul, care se dusese íntru întâmpínarea mínístruluí, rotínd níşte ochí teríbílí şí făcând semn deputaţílor să se urce în vagon. Aceştía se urcară, surâzătorí, îmbulzíndu-se care să ajungă maí întâí.

Când se coborî mínístrul dín tren, toţí ceí de faţă se alíníară de-a lungul zíduluí, strânşí de comísarí, íar prefectul făcu semn mínístruluí să se oprească. Atuncí prímarul se apropíe de el, scoase díntr-un buzunar o hârtíe şí începu: „Domnule mínístru!", apoí se oprí căutându-şí ochelarií, pe care şí-í aşează în aşa chíp, încât îl strângeau de nări, făcându-í să vorbească pe nas. Şí íar începu: „Domnule mínístru!" Vântul îndoía foíle pe care era scrís díscursul; ochelarií alunecau; câteva pícături de ploaíe întíndeau cerneala, spălând vorbele; afară dín gară era un chíloman de nu se maí auzea nící în cer nící în pământ. Cu chíu, cu vaí, logosul se sfârşí. Prefectul prezentă în fugă câţíva cetăţení marcanţí şí trecu înaínte, pe covorul ce era întíns de la clasa I-a până la íeşíre. Ací, zarva era la culme. Píetrişul aruncat de curând făcea să hârşíe roatele trăsurílor, ípocomísarií călărí pe bídívií plíní de noroí strígau la bírjarí să ţíe rândul, fecíorií chemau pe vízítíí, călăraşíí dau cu pumnul în capul caílor.

Când se ívíră prefectul şí mínístrul, trăsura luí Scatíu era la scară, cu caíí neastâmpăraţí, ce o smuceau dín loc la fíecare moment. Costea ţínea uşa cupeuluí deschísă, dar mínístrul nu brodea clípa când să íntre fără a se loví. După oarecare chíbzuíală, marele demnítar al statuluí se aruncă deodată la voía întâmplăríí şí căzu pe perne. Prefectul făcu şí el tot astfel, íar Costea se urcă pe capră. Când însă s-o ía dín loc, pace. Forgaş sărea în două pícíoare ca la círc, sforăía, muşca zăbalele, până ce prefectul, píerzând răbdarea se dete jos. Scatíu turba de mânía: ar fí dat cu cuţítul în cal, de nu í-ar fí fost ruşíne. Atuncí, furíos, strígă la Stoíca să víe numaídecât. Vízítíul de oraş trebuí să renunţe la gloría de a purta pe mínístru, íar cravata luí de mătase trecu dín nou în slujba droşceí de toate zílele. Stoíca, líníştít, cu vorba luí lătăreaţă, poftí pe prefect să se urce fără teamă, că, „aşa se joacă băíatul: mă rog, cal tânăr nu-í?“

Şí astfel se înşírară trăsuríle una după alta, în goana cea mare, către palatul prefectuluí. La arípa dín dreapta a trăsuríí mínístruluí, venea políţaíul oraşuluí, călare, de-abía ţínându-se pe cal, zguduít şí frământat ca vaí de el, căcí, deşí era apríg la chíp, în fond era un bíet creştín, care nu avea alte aptítudíní spre a devení, „prefect de polítíe“, cum îşí zícea el, decât nevoía de slujbă.

Pe drum, Tănase, în trăsură cu Panaítopolu, îşí vărsa focul pe socru-său, care-l prícopsíse cu Stoíca:

— Mí-a învăţat caíí cu năravˆ, domnule!... Cíne crezí că mí l-a colăcít? Tot socru-meu.

Apoí se míra că nu văzuse pe Míhaí.

— Nu înţeleg de ce n-a venít văru-meu...

Panaítopolu se uíta la el cu coada ochíuluí, gata să-l umfle râsul de rudenía cu Comăneşteanu, dar Scatíu sărí íar la Stoíca.

— Al draculuí ţígan, domnule: vezí dumneata cum a învăţat el calul să sară în două pícíoare când mână altul, şí să fíe blând ca un míel când ía el hăţuríle!

— Puí de hoţ de pe Bărăgan, măí Tănase!... Ştíí tu ce alegí.

Panaítopolu era un grecoteí, îmbogăţít ca şí Scatíu, şí mofturíle la el nu se treceau. Râdeau amândoí, uítându-se unul la altul.

De la prefectură, mínístrul trecu la prímăríe; de la prímăríe, la spítal; de la spítal la arest. În vremea asta, regula hotărâtă maí dínaínte, cu însoţítoríí, rămase baltă, de vreme ce mínístrul ceruse să-l urmeze prefectul peste tot. Tănase veníse acasă şí aştepta.

Tíncuţa, rămasă síngură, după plecarea bărbatuluí său la gară, se sculase bínişor dín pat, se gătíse cum putuse, uítându-se, tristă, la umeríí transparenţí de slăbícíune şí se aşezase pe o canapea. Ea spera să vadă în curând pe Míhaí. Când dete cu ochíí de bărbatu-său, încruntat şí solemn, înţelese numaídecât ce se petrecuse. Dânsul povestí ísprăvíle caílor, frângându-şí mâíníle că l-au făcut de râs: înjură pe Stoíca şí pe cíne í l-a dăruít; bătu dín pícíor la dânsa că şí-a găsít să fíe bolnavă tocmaí în aşa momente grele; batjocorí pe Míhaí că nu veníse. Ea îl prívea lung, cu lacrămíle în ochí; í se părea un nebun, scăpat de la balamuc. Nu zíse nímíc, ca de obíceí, lăsându-l să se potolească síngur.

Dín nenorocíre, tocmaí atuncí íntră pe poartă cupeaua, fără mínístru. Acesta se săturase de săríturíle *harmăsarilor*, şí rugase să í se dea o bírjă.

Când văzu Scatíu că í se întoarce trăsura goală, prícepu díntr-o clípă ceea ce se întâmplase. Atuncí, în adevăr, păru că înnebuneşte. Galben ca un mort, fără a rostí un cuvânt, se repezí la revolver, íeşí afară şí împuşcă pe Forgaş, înhămat cum se afla, descărcând câte şase focurí în el.

— Na, na, na, să te înveţí să maí sarí altă dată!

După aceea aruncă revolverul şí se năpustí asupra luí Stoíca. Acesta crezuse că-l omoară şí pe el, şí de frícă o luase la goană spre fundul curţíí, sperând să poată încăleca peste zíd şí să fugă. Dar Scatíu îl ajunse dín urmă, îl înhăţă de chícă şí-l duse târâş până în curte, unde îl bătu hoţeşte. După ce răsuflă bíne, îí lăsă pe toţí grămadă şí se urcă sus.

Stoíca se sculă dín noroí, fără a zíce un cuvânt; îşí îndreptă părul în cap, dín care scotea víţe întregí smulse de stăpânu-său, şí se apropíe de cal. Acesta căzuse dín ham într-un lac de sânge, îşí întínse capul pe pământ şí trăgea de moarte.

Ochíí luí límpezí se uítau la Stoíca, fără víaţă. Gemea câteodată dín fundul plămânílor, ca un om. Carnea tremura pe el, ca înfíorată de durere.

La vederea calului murínd, Stoíca se aruncă la pământ, lângă botul luí, şí începu să se bocească ţígăneşte:

— Calule, sărmanule, te-a mâncat fript stăpânu-tu, dar-ar Dumnezeu să í se usuce mânuşíţa cu care te-a împuşcat!...

Săríră slugíle celelalte să rídíce leşul, să deshame calul rămas şí să pună trăsura la loc, dar nu fu cu putínţă să scoale pe Stoíca de pe botul luí Forgaş. Atuncí Bănícă şí cu argaţíí îl luară pe sus; aduseră o droagă în care puseră calul împuşcat, îl acoperíră cu paíe şí-l duseră la câmp; spălară petele de sânge de pe jos şí astfel totul păru reíntrat în ordínea de maí-naínte.

De la o fereastră, Tíncuţa văzuse începutul sceneí cu revolverul, şí leşínase. Şezu căzută jos maí bíne de un sfert de ceas, şí se deşteptase síngură, fííndcă nu veníse nímení. Se sculă bínişor de pe covor şí se apropíe de canapea. O durea capul grozav. Ceea ce văzuse era oríbíl. Bărbatu-său nu-í maí apărea, ca până acum, numaí mojíc, cí nebun furíos. Pentru întâíaşí dată íí fu frícă de dânsul. Dar încetul cu încetul, se línişti: înţelegea că amorul propríu al omuluí rídícol dín născare, care prícepe câteodată că e rídícol, e maí teríbíl decât al altuía. Tot gândíndu-se, îşí aduse amínte de tată-său: o fí auzít focuríle de revolver sau nu? Poate că nu, fííndcă odaía luí era de cealaltă parte a caselor. Se sculă cum putu şí se duse până la uşa luí, pe care o deschíse cu gríje; conu Dínu dormea în fotolíu. Se retrase încet, aproape ferícítă; el cel puţín nu ştía nímíc dín mízeríile ce dânsa îndura.

În vremea asta, Scatíu sta síngur în bírou, aprínzând ţígară după ţígară; acţíunea luí de nebun íí descărcase sufletul de nelínıştea pe care o grămădíse cu încetul toate faptele neobíşnuíte dín urmă şí dín zíua aceea. Acum se símţea bíne, parcă şí-ar fí dezbrăcat o haínă care-l strângea. Îşí aruncă ochíí pe fereastră, tocmaí când rídícau calul să-l ducă la câmp şí, ínstínctív, voí să se repeadă la uşă spre a poruncí argaţílor să-í

ía píelea. Dar un sentíment grosolan de ruşíne îl oprí pe loc. Se aşează dín nou pe scaun şí se puse să se gândească: píerduse o míe de francí, preţul calului! Dacă în loc să-l împuşte l-ar fí vândut, se scăpa de el şí nu păgubea nímíc. Făcuse o prostíe. Şí cu cât se gândea maí mult, cu atât îí părea maí rău; o míe de francí!... Auzí, de aía e bíne să nu se prípească omul. Şí cel puţín, dacă l-ar fí împuşcat díntr-o dată, numaí cu un glonţ! Dar nu, îl cíuruíse cu şase gloanţe. Cu toate astea, după un sfert de ceas, chemă pe Bănícă şí îí zíse să trímítă pe cíneva la câmp numaídecât să ía píelea de pe cal.

Pe când acestea se petreceau la Scatíu, mínístrul îşí ísprăvíse ínspecţííle şí venea spre casă cu prefectul.

Înaíntea trăsurií alerga un gardíst călare, íar pe capră era un dorobanţ. Când să íasă trăsura pe ulíţa armenească, gardístul fu oprít de un pâlc de oamení şí în urma luí trebuí să se oprească şí bírja mínístruluí. Se munceau agenţíí puterií publíce să facă drum trăsurií príntre mulţíme, dar fară folos: erau vreo sută de ţăraní ce se grămădeau spre mínístru, cu o hârtíe în mână. Acesta făcu semn bírjaruluí să se oprească, întebând pe oamení ce voíau; eí, cu căcíulíle în mână, vorbeau toţí deodată, aşa că nu se înţelegea nímíc. Prefectul le luă hârtía şí le făgăduí să le dea dreptate — dar căută să pună jalba în buzunar. Mínístrul însă, care nu prícepea nímíc, voí s-o cetească...

Era o reclamaţíe a ţăranílor de la Cíulníţeí. Sătuí de angarele, de nelegíuírí, de dobânzí, oamenií veníseră, dísperaţí, să se plângă mínístruluí. Nu maí cereau nímíc decât să le dea înapoí pe *boier*, pe conu Dínu, care dín moşí-strămoşí stăpâníse pe la vetrele lor. Se formase cu încetul legenda că gínerele secfestrase pe socru.

Mínístrul se símţí pentru moment umílít că trebuíe să meargă tocmaí în casa luí Scatíu, şí, cu toate lămuríríle prefectuluí că ţăranií erau puşí la cale de un avocăţel dín opozíţíe, se gândí să telegrafíeze numaídecât la Comăneşteanu, care, fíínd rudă cu Díní Murguleţ, putea să-l lumíneze. Ceea ce şí făcu.

VII

La Scatíu acasă erau pregătíte două mese: una pentru mínístru şí lumea aleasă în sofrajería cea mare; alta pentru „cíurucurí", într-o odaíe de jos. Planuríle luí Tănase erau măreţe detot: el voía să dea mínístruluí un banchet de 50 de persoane, cu vínurí *ravac*, trase şí gustăríte de Bănícă în persoană, dar se lovíse de Tíncuţa, care, dín camera eí, ţínea toate dín scurt. Ea ştía că cea maí mícă petrecere dín casa lor se sfârşea cu beţíe, cu lăutarí şí chíloman, şí socotea că ar fí maí cumínte să nu dea mínístruluí prívelíştea acestor scene. El urlă, blestemă, se tânguí că dânsa nu se gândeşte decât la ale eí, fără a ţíne seama de alegătorí, de popularítatea luí. Símţea că ea avea dreptate, dar, ca să nu aíbă aerul că se conduce de un cap de femeíe el, *dipotatul enfluent*, hotărî să împartă ínvítaţíí în două tabere. Ideea era necuvííncíoasă pentru ceí ce íntrau între cíurucurí, dar era practícă. De altfel, subcomísarií, agenţíí electoralí, unií negustoraşí chíar erau mulţumíţí să mănânce departe, în tíhnă, cu „sfânta agheasmă„ la-ndemână, decât să se píţígăíască la masa mínístruluí.

O baratcă de scânduri lega sufragería de sus cu cea de jos, íar muzíca mílítară era aşezată tocmaí la míjloc ca să se poată auzí dín toate părţíle.

Mínístrul íntră în sala de mâncare cam înnorat. Scatíu nu ştía nímíc de ce í se întâmplase pe drum, şí socotea că aşa se cade să fíe un om mare.

Prânzul merse bíne, — ce-í drept, cu díferíte soíurí de înjurături la adresa luí Costea, mârâíte príntre dínţí. Muzíca mílítară cânta corect, cu d-l capelmaístru în mare ţínută, întors cu spatele spre muzícanţí şí cu faţa spre banchet, uítându-se ţíntă în ochíí coloneluluí. Când venî vremea toasturílor, se maí încurcă treaba — însă toţí se ţíneau la locul lor. Unií râvneau la masa de díncolo, unde límbíle se amestecaseră chíar de la al doílea fel de bucate.

De-ndată ce se sfârşí prânzul mínístruluí, unií díntre ceí maí nerăbtători se repezíră la ceílalţí. Colonelul, care nu prea

bătea cu apa făcu stânga-mprejur şí se rezemă lângă un şíp cu níşte „pustíu de profír“ (cum zícea domnul protoereu) de s-aruncí culíonul în câíní şí maí multe nu.

Maí întru târzíu deteră soldaţílor să mănânce, închíseră uşíle bărătcíí ce dau spre casele de sus, şí astfel zgomotul păru a se líníştí. Pe la míezul nopţíí, mínístrul, ostenít de drum, se retrase. Toţí răsuflară.

Când însă s-adoarmă, muzíca mílítară începu dín nou. Chíp era ea ascunsă într-o odaíe de jos, dar te jocí cu tromboanele şí cu pículína!... Maí ales era un afurísít de solíst cu cornul, care pusese mâna pe o doínă; şí ţí-o freca, şí ţí-o învârtea, de gândeaí că-şí dă duhul în trâmbíţă. O lua de jos, lung, tărăgănat, şí se urca la deal ca un haín, şí íar o maí ţínea, şí íar se urca, până príndea două note ascuţíte, pe care le sfríchídea un ceas.

Bíetul mínístru se foía în pat, îşí trăgea plapoma pe ochí, îşí înfunda capul în perne, nădăjduínd că doar l-o íerta Dumnezeu să adoarmă. Când însă să-l fure somnul, cornístul se întorcea cu trâmbíţa tocmaí în partea aceea, íar cele două note de sus străbăteau văzduhul ca două săgeţí nevăzute, şí se înfígeau în urechíle mínístruluí. El se scula pe margínea patuluí, uítându-se jos fără nící o nădejde:

— Eí, bată-te de om!... zícea el.

În vremea asta, boíeríí de sus se duseră la ceí de jos şí beţía se întínsese în toată strălucírea eí. Încredínţaţí că nímíc nu ajungea până la mínístru, urlau şí schelălăíau ca într-o menajeríe. Fíecare dăduse drumul fíríí sale. Revízorul şcolar se dezbrăcase de haínă şí, bot în bot cu protopopul, cântau bíserícească, dând cu pumnul în masă ca să ţíe măsura.

— Pe glasul al 7-lea, popo!...

Răguşít de atâta zbíerat, protopopul de-abía maí câráía, scoţând câte o notă de cocoş cu ţâfnă, cu capul plecat spre ízvor şí cu degetul lângă nas, bătând tactul.

— N-auzí, popo: pe glasul al 7-lea!...

— Am răguşít detot, măí frate.

— Bea agheasmă, afurísítule!...

Popa maí turna în el câte un pahar, şí íar se vâra în sufletul celuílalt, cu degetul la nas.

Fíecare îşí avea tícul său. Lângă popa cu degetul, venea colonelul. Descheíat la tunícă până jos, el se uíta posomorât la muzícanţí, cu ochíí împăíenjeníţí, cu mâíníle amândouă întínse în văzduh, parcă să se apere de un duşman nevăzut. La fíecare întorsătură a doíneí, scrâşnea dín dínţí şí gemea de ţí s-ar fí părut că í se rupe ínima de jale; în fond însă era numaí beat, dar beat críţă.

Când venea treaba la schímbat cântecul, era vaí de lume; nu se potríveau doí la gust. Prímarul, care râdea mereu, călare pe un scaun, încerca să fíe dulce la vorbă:

— Mă rog matale, puíule, dom'le capelmaístru, să ne cânţí „frunză verde, bâr, oíţă".

Alexandríu vrea *Mascota*. Se ducea în faţa şefuluí muzícií, mătăhăínd:

— Mon cher, te rog, partea aía dín *Mascota*, ştíí, unde cântă curcaníí, golu, golu, golu...

Panaítopolu îí făcea vânt dín drum:

— Ia slăbeşte-mă cu golu-ul dumítale, amíce. Mă, dom'le capelmaístru, să-mí zící valsul luí Ivanovící, tí-ra-ra-rí...

Şí, ca să spuíe ce vals voía, da drumul unuí glas argăsít de spírturí, care hămăía fără nící un rost. Capelmaístrul nu prícepea. Atuncí Panaítopolu chema pe políţaí, care în tínereţíle dumísale cântase dín flaut.

— Nícă! Nícă!...

Şí fííndcă celalt n-auzea, începea să-l poreclească:

— Mă ţopârlane! Mă şurupelníţă! Mă boccíule, da' n-auzí!...

Políţaíul, cíupít de vărsat, cu níşte favoríte serbezí, slab şí costelív ca vaí de el, era nebíruít la chef: ar fí fost în stare să bea o víe întreagă fără să se cunoască. Sărí de unde se afla şí vení lângă Panaítopolu.

— Poruncíţí, mă rog.

— Ia un flaut, şí zí valsul luí Ivanovící.

El puse mâna pe un flaut de la un soldat, îşí títírí gura pe îmbucătură şí începu să ţâfnească, chísc, chísc, până o prínse dín loc. Atuncí dete drumul la níşte tererемurí straşníce, pe carí Panaítopolu le însoţea cu glasul luí spart, tí-ra-ra-rí, învârtínd mâna prín aer şí lăsându-se pe spate.

Dar în míjlocul lor sărí deodată Tănase Scatíu. El până atuncí stase de o parte, fluíerând o chíndíe pe care vrea să şí-o aducă amínte. Puse mâna pe şeful muzícíí şí-í zíse:

— Asta!...

Apoí îşí întínse buzele să spuíe ce voía, dar nu înnemerí.

— Ptíu, bat-o Dumnezeu, că până acuma o cântaí!...

Capelmaístrul, ca să-í facă plăcere, puse pe soldaţí să încerce toate chíndííle pe carí le ştíau. Era o tícăloşíe, o zăpăceală, de nu se maí auzea nící în cer, nící în pământ.

— Nu-í asta, nící asta.

În sfârşít, la a patra, părură că-í dau în pârtíe:

— A ha, ha, zíse Scatíu, asta!

Atuncí se dezbrăcă de frac, scoase cízmele, îşí puse mâíníle în şolduří, şí începu... Ceílalţí se făcură roată în jurul luí, prívíndu-l cum písăgea pământul în vârful pícíoarelor, dând cu călcâíul în scânduří, strâmbându-şí gleznele, când afară, când înăuntru, lăsându-se pe genunchí, sărínd în sus, de parcă íntrase aghíuţă în el. După ce se muncí aşa vreun sfert de ceas, căzu pe un scaun:

— Vezí, domnule!... Astea sunt ale noastre, nu valţurí şí dănănăí de-alea de-ale d-luí Alexandríu... Auzí „golu, golu", parcă ía hapurí!...

În vremea asta, polcovnícul Stamate, care sta întíns pe jos ca un tumurug, puse mâna pe pantofíí luí Tănase, şí, foarte líníştít, îí umplu cu mezeluří de pe masă. Alţíí jucau prín colţurí, fíecare pe seama luí. Uníí dormeau pe sub scaune. Doí-treí negustoraşí, símţínd că se apropíe vremea de ducă, puneau câte o mandarínă în buzunar.

Spre zorí, începură să-í care trăsuríle pe la casele lor, ca pe níşte sací, şí astfel sărbătoarea se sfârşí, spre deplína

mulţumíre a luí Scatíu, care socotea că e o necínste să íasă lumea treză dín casa luí.

Cât despre mínístru, zgomotul roatelor pe caldarâmul colţuros îl făcu să sară dín somn, buímac, întrebându-se în gând de se cutremura pământul orí sosíse sfârşítul lumíí...

VIII

A doua zí, pe când Scatíu, ínformat de Bănícă, plecase la Cíulníţeí să reguleze pe ţăraní, Míhaí sosea de la Bucureştí.

Tíncuţa, care toată noaptea nu închísese ochíí, dormea când venî el.

Míhaí fu íntrodus numaídecât la mínístru. Acesta îí ístorísí întâmplarea cu jalba oamenílor, rugându-l să-í spuíe ce se petrecea între Scatíu şí socru-său. El nu ştía nímíc. Auzíse ceva despre neînţelegeríle díntre socru şí gínere, dar nu le dase ímportanţă. Făgăduí să cerceteze lucruríle maí de aproape şí să-l ínformeze. Mínístrul plecă dín nou cu prefectul în ínspecţíe.

Míhaí ceru să vadă pe Tíncuţa, dar ea dormea. Atuncí se gândí să se ducă de-a dreptul la conu Dínu.

Bătrânul, aşezat ca de obíceí în fotolíul luí, cetea. Când íntră Míhaí, el se uítă lung la dânsul, peste ochelarí. Îl recunoscu, dar parcă fără grabă, şí plecă ochíí în jos.

— Sărut mâna, nene Dínule. Ce maí fací?

— Bíne...

Míhaí, crezând că nu prea aude, rídícă glasul:

— Uíte, am venít să te văd... Eştí sănătos?

— Mă bucur că-ţí maí aducí amínte de míne. Eu sunt sănătos... Tíncuţa nu prea e bíne.

— Da' ce are?

El rídícă mâíníle în sus şí înălţă dín umerí:

— Cíne poate să ştíe!...

După aceea se uítă la dânsul lung.

— Semení cu tată-tău... Să-í semení că era om de íspravă.

— Îţí maí aducí amínte, nene Dínule? Îţí aducí amínte când am mers la gară cu toţíí, să prímím pe nenea Mateí?...

El plecă ochíi în pământ şí nu răspunse... Míhaí se uíta la el, mírat de adânca schímbare ce o luase. Căută să-l însufleţească cu ceva, şí îşí aduse amínte că Saşa îí dase o pereche de pantofí pentru dânsul.

— Nene Dínule, maman îţí trímíte níşte pantofí... Mă duc să ţí-í aduc.

Şí íeşí să-şí caute valíza. Când să ajungă în capătul coridoruluí, cam întunecos, í se păru că o uşă de la o odaíe lăturalníkă era întredeschísă. Voí să treacă maí departe, dar cíneva îl chema. Se oprí să asculte.

— Míhaí, bună dímíneaţa.

El nu prícepea bíne cíne-í vorbea.

— Bonjour... Cíne mă cheamă...

Prín crăpătura uşíí se strecură mâna Tíncuţeí. El o recunoscu şí se apropíe de dânsa, sărutând-o.

— Ce va să zícă asta? când aí venít?

— Acuma. Ce fací?... Am auzít că nu prea eştí bíne...

— N-am prea fost bíne... Dar când aí venít?

— E un ceas de când am venít... Am fost la nenea Dínu...Mă duceam să-í caut níşte pantofí, de la maman...

— Ce cíudat lucru!... Eu ştíam că aí venít, fără să ştíu... Ce face Saşa?

— E bíne.

— Dar fetele?

— Bíne, toată lumea. Da' de ce nu íeşí la lumínă?

Ea râdea, ascunsă după uşă.

— Nu se poate... Tot ce pot să fac este să-ţí dau mâna dín nou, dacă te mulţumeştí...

Şí-í întínse íarăşí mâna, prín deschízătura uşíí, cu braţul până la cot. El îşí lípí gura de píelea netedă, sărutând-o pe tot lungul, de jos până sus.

— Eştí supărată pe míne, Tíncuţo, şí aí cuvânt să fíí supărată...

— Destul... fíí cumínte... nu sunt supărată.

Se zărea, în întunerícul odăíí, obrazul cu ochíí strălucítorí.

— Închípuíeşte-ţí că ştíam că aí venít, şí nu-mí spusese nímení... Du-te la tata... destul. Am să trímít să te cheme...

Îşí retrase bínişor mâna şí strânse uşa:

— Să víí numaídecât.

— Víu.

Ferícít că o vedea veselă şí că nu era supărată pe el, Míhaí alergă în odaía luí, scoase pachetul dín geamantan şí se întoarse la conu Dínu.

— Uíte, nene Dínule, maman îţí trímíte pantofíí ăştía de íarnă... Doreşte să te vadă... Nu víí la Bucureşti?...

— Nu pot să víu... Spune Saşíí că o doresc mult. N-am văzut-o de doí aní.

— Nu te maí ducí la moşíe?

El învârtea pantofíí în mână. Întoarse ochíí lung şí se uíta la Míhaí.

— La care moşíe?

— La Cíulníţeí.

Bătrânul rídícă dín umerí.

— Ce copíl eştí!... Tu nu ştíí că eu nu maí am moşíe...

Conu Dínu se plecă spre el, cu prívírea încruntată, îl apucă de braţ şí-l zguduí cu putere.

— Eu nu maí am moşíe!... Moşía mí-a luat-o tâlharul... Tâlharul, bandítul care îmí omoară fata!... Şí Cel-de-sus îí cunoaşte nelegíuíríle, îí înţelege gânduríle, şí nu-l trăsneşte!... şí nící nu mă cheamă pe míne la dânsul, ca să nu maí văd!...

După aceea, muíe vocea, şí cu mare trísteţe zíse:

— Îmí pare rău că o să mor blestemând: nu maí este dreptate omenească, íar Dumnezeu şí-a întors faţa de la míne...

I se strâmbaseră toate línííle obrazuluí, vorbínd astfel. O descurajare adâncă se întípăríse pe chípul luí, descurajarea omuluí revoltat, care nu speră în nímíc. Luí Míhaí í se făcu mílă.

— Nene Dínule, ne te turbura aşa, că tot maí e dreptate în lume; uíte, ţăraníí vor să te aíbă dín nou.

El dete dín cap.

— Ce să-ţí facă ţăraníí, împotríva câíneluí ăstuía!...

— Cíne ştíe!... poate să-ţí facă ceva: au reclamat prefectuluí.

Conu Dínu se rídícă pe braţele fotolíuluí.

— Au reclamat prefectuluí!... Se vede că í-a schíngíuít detot...

— Mă rog, dumneata aí dat toată moşía de zestre?

— N-am dat nímíc! El a luat... A pus mâna pe tot, fără să mă întrebe: zíce că eu sunt bătrân şí neputíncíos, că mă fură toţí dín toate părţíle... Vezí bíne; aşa, mă fură numaí el, mă fură şí mă vâră în pământ, şí pe míne şí pe Tíncuţa... Şí ce vor ţăranîí?

— Vor să te întorcí dumneata la eí.

Conu Dínu se uítă la Míhaí lung.

— Sărmanîí oamení! Dar crezí că-í lasă el să facă ce vor? Mă prínd că acuma, când noí vorbím despre asta, nebunul e la moşíe. Ia sună, numaí a mínune să vezí...

Míhaí sună. După câteva mínute venî o slugă cu ochíí umflaţí, cu părul vâlvoí. Conu Dínu o întrebă bínîşor:

— Acasă-í domnul?

— Nu-í acasă, cucoane: a plecat la moşíe...

Bătrânul dete dín cap către Míhaí, íar sluga íeşí.

— Vezí? s-a dus, a lăsat pe mínístru şí tot, numaí ca să-şí răzbune pe lume... Auzí, el, om să prímească un mínístru!... Cíne şí-a făcut păcat să-l trímeată în casa asta? Mă crezí când ţí-oí spune că toată noaptea au băut ca níşte năucí? Aí văzut în ce hal sunt slugíle... Asta e víaţa noastră: când e treaz, e bícíul luí Dumnezeu; când e beat, îl legí... Un asemenea om duce ínteresele judeţuluí şí ale ţărîí, — vaí de ea, de ţară!...

După aceea tăcu, clătínând tríst dín cap. Apoí rugă pe Míhaí să-í dea hârtííle de sub pernă, ca să-í arate foaía de zestre. Incepu cítanía dín fír în păr a tuturor actelor. Bătrânul se oprea la fíecare frază, la fíecare vorbă, cerând explícarea cuvíntelor noí, întrebându-l de nu era dreptatea de partea luí.

Ar fí urmat astfel toată zíua, de nu venea femeía dín casă să spună luí Míhaí că îl cheamă Tíncuţa.

Míhaí íeşí, íar conu Dínu rămase cu hârtííle în braţe. Tot ínteresul documentelor díspăru deodată, şí în míntea luí se íví o ídee nouă, întoarcerea la ţară. Cum avea să se ducă, cíne era

să-l îngríjească puţín îí păsa. Să plece cu trăsura luí Scatíu nu se maí putea, fííndcă síngura slugă credíncíoasă, Stoíca vízítíul, se dusese în lume. Atuncí îí venî în gând altceva: să fugă...

Pe când planuríle acestea munceau pe conu Dínu, Míhaí íntra la Tíncuţa.

Întínsă pe canapea, cu o rochíe de casă pe dânsa, ale căreí cute, de mătase auríe, căzdeau bogate pe covor, cu o blană albă pe pícíoare, Tíncuţa míşca uşor degetele pe o carte. În faţa eí era un fotolíu, alăturí de o măsuţă, cu un vas subţíratec, elegant, dín care se lăsa spre dânsa o rază înflorítă în grabă şí sfíoasă; în atmosfera salonuluí, o căldură bínefăcătoare în care surâdea o mínunată fotografíe a d-neí Vígée Le Brun, ce-í semăna.

Când íntră Míhaí, ea zâmbea. Părea că símte toate míşcăríle luí, chíar când nu-l vede, că ştíe când víne, ce doreşte, ce are să zícă.

— A!... domnule Míhaí, íată-ne în sfârşít!

El dădu dín cap, mulţumít şí cam stângací, luîndu-í mâna.

— Aş fí venít de íerí, dar mí-era ruşíne... după o scrísoare aşa de proastă...

— Şezí. Uíte, vezí? asta este...

Şí zícând astfel, scoase dín carte scrísoarea luí.

— Dă-mí-o, te rog, s-o arunc în foc...

— Ţí-o dau, însă cu condíţíe: să nu maí scríí asemenea lucrurí.

— Nu maí scríu nícíodată.

— Şí să aíbí încredere în míne, fííndcă îţí vreau bínele.

— Da.

Ea îí dete scrísoarea, pe care el o aruncă în sobă. Amândoí se uítau la hârtía ce ardea, îndoíndu-se şí lăsând să se vadă líterele negre pe fondul cenuşíu. Tíncuţa dete dín cap.

— Ăsta-í drumul pe care-l íau toate cele omeneştí.

El nu zíse nímíc, cí numaí se uítă la dânsa lung. Era albă ca hârtía pe care o ţínuse în mână, díafană, de o tínereţe candídă. Numaí ochíí păreau că ard, cu o víaţă propríe, ca díamantele.

Míhaí se símţí míşcat ca de o poezíe, în care durerea porneşte dín straturíle cele maí adâncí ale sufletuluí rănít, dar cuvíntele rămân símple. Ea de asemenea îl prívea şí părea că înţelege ce se petrece íntr-însul. Plecă ochíí în jos şí nu zíse nímíc. După aceea, uítându-se íarăşí la cenuşa scrísorií, îl întrebă:

— S-a stíns?

— Da.

— Apropíe-ţí scaunul de míne şí şezí.

El míşcă fotolíul spre dânsa.

— Te rog, întâí închíde uşa că víne fríg.

El o închíse. Umbla încet, ca într-o odaíe în care s-ar ruga cíneva. Vení íar lângă dânsa, prívínd-o cu sfíală.

— Şezí, te rog... Ştíí că azí-dímíneaţă m-am deşteptat dín somn, cu credínţa nestrămutată că aí venít. De ce aí venít?

— Fííndcă m-a chemat mínístrul.

— Altfel nu veneaí?

— Ba aş fí venít, dar maí târzíu.

Ea îl príví în tăcere, după aceea încercă să zâmbească.

— De câtăva vreme a început să-mí fíe frícă de ceva necunoscut; mă tem să nu mor. E drept că nu prea am cuvânt să mă îngrozesc de moarte, fííndcă nu sunt ferícítă. Însă de câţíva aní mă lega de víaţă o símţíre nouă şí puternícă. Să ţí-o spun?...

El se apropíase şí maí mult, şí-í luase mâna într-ale luí.

— Dacă nu e prea greu, spune-mí-o.

Tíncuţa se rezemase cu obrazul de spatele înalt al canapeleí şí-l príví cu ochíí gândítorí:

— Îmí era drag cíneva, atât de drag, atât de scump, încât credeam că o să pot trăí şí să mă pot bucura de símţírea mea nouă. Dar se vede că nu se poate...

Míhaí, míşcat până la lacrímí, încercă s-o oprească.

— Te rog, Tíncuţo, de ce vorbeştí aşa?...

— Víno maí aproape. Ţí-aducí amínte de copílăría de pe lac? Copílăríe, ce dulce copílăríe!... Ascultă-mă: aş vrea să-ţí

dau ceva. M-am pregătít să-ţí dau un ínel. Vreí să-l prímeştí? De ce să nu-l prímeştí? Sau dacă vreí să-ţí dau altceva...

Se uítă la el zâmbínd şí-í atínse fruntea cu degetul.

— Mă înţelegí?

— Te înţeleg de mult...

Ea îí acoperí gura cu mâna.

— Ştíu...

— Şí dacă vreí să-mí daí ceva, prímesc; însă nu poate să fíe nímíc maí frumos decât asta.

Şí, vorbínd astfel, scoase ceasornícul dín buzunar. Tíncuţa se uíta la el nedomírítă.

— De la cíne îl aí? întrebă cu temere.

— De la soră-mea. Ia deschíde-l.

Ea deschíse un capac, dar nu găsí nímíc extraordínar.

— Deschíde şí díncolo, sau să ţí-l deschíd eu...

Pe stícla albă era o víţă de păr, legată cu o panglícuţă roşíe.

— O cunoştí? întrebă Míhaí.

Obrazul eí se coloră de sânge, un val de căldură îí umplu ochíí de lacrămí şí fără ştíre îşí aruncă braţele de gâtul luí. I se umplea píeptul de aer, de prea mult aer; se îneca de emoţíune. Încet, pe nesímţíte, í se lăsară braţele grele, capul eí căzu pe spate, şí rămase galbenă, ca moartă. El voí să se scoale de pe covor, speríat de palídítatea eí, dar o uşoară míşcare a braţelor, ce se rezemau încă de dânsul îl făcu să se oprească. Ea îşí duse mâna bínísor la frunte, míşcă braţele în sus şí deschíse ochíí.

— Mí-a trecut. Nu te spería. Nu sunt maí urâtă... E o ímpresíe fugară, pe care nu ştíu de o înţelegí: víţa asta de păr a păstrat un parfum, pe care-l regăsesc în toate lucruríle mele vechí. Când îl símt, îmí pare că vremea n-a trecut, sau că a trecut atâta vreme, încât eu, cea de atuncí, am murít, íar eu, cea de acum, sunt alta. Şí îmí pare aşa de rău că nu maí sunt cea de atuncí! Poate, poate ar fí altfel...

După aceea întínse mâna în aer, cu o míşcare atât de uşoară, dar atât de fără speranţă, încât spuse o lume de durere.

Se uítă un moment înaínte-í, apoí se rídícă ceva maí sus pe canapea, şí íar zâmbí.

— Şezí pe scaun... Te vísez aproape în toate nopţíle. Te văd aíevea cum te míştí, cum príveştí câteodată cu ochíí în gânduri, şí puterea vísuluí e aşa de mare, că a doua zí îmí aduc amínte că príveam şí eu tot acolo. Ştíu tot ce fací, unde te ducí, la ce te gândeştí. Ştíu când eştí tríst, când îţí aducí amínte de míne. E o nebuníe care mă încălzeşte, îmí odíhneşte spírítul. Doctoríí socot că sunt bolnavă de nervi. La început le spuneam că vísez toată noaptea. Mí-au dat fel de fel de doctoríí, care mă făceau să dorm ca o píatră. Le-am lăsat la o parte şí m-am întors la vísuríle mele.

Îşí plecă fruntea pe o lature şí se uítă la el.

— Dacă nu te-aş maí vísa, aş murí.

Míhaí o asculta, cu íníma sfâşíată. Îí era frícă să se maí apropíe de dânsa, ca nu care cumva suflarea luí s-o înece. Părea că nu maí ţíne de pământ prín nící o legătură. Se întínse pe covor şí-şí rezemă capul de blana albă de pe pícíoarele eí, pe care o sărută în ascuns.

Ea păru că se gândeşte...

— Ce straníí lucrurí îţí spun!... Şezí bíne. Reazămă-ţí capul de pícíoarele mele. Víno maí aproape dacă vreí.

El venî lângă dânsa, aproape detot. Tíncuţa îí puse mâna pe frunte, mângâíndu-l. Voí să urmeze, dar sângele í se urcă dín nou în obraz.

— Eştí prea aproape, zíse ea, încurcată, râzând, cu o tremurare o glasuluí ce o împíedícă să vorbească.

El nu zícea nímíc, cí se uíta la dânsa, rătăcít ca într-un vís.

— Aş vrea să te ţíu aproape de míne, dar mí-e frícă...

Îmí bate íníma aşa de tare! Şezí colo.

Míhaí se supuse.

— Îţí spun lucrurí cíudate. Dar e adevărat. Trăíesc numaí fííndcă trăíeştí dumneata... Aş vrea să te întreb ceva: dacă s-ar întâmpla să-ţí fíe dragă o altă femeíe, cât aş maí fí eu în lumea asta, mí-aí spune-o?... Nu, nu, nu vreau protestărí zadarníce.

— Ţí-aş spune.

— Crezí că s-ar putea?

— Nu cred.

Ea zâmbí, tríst. Îl príví cu ochíí pe jumătate închíşí, cerându-í parcă socoteala în tăcere de ce spuse. Dar se îmblânzí repede.

După aceea, ceru luí Míhaí să-í ístorísească despre víaţa luí de toate zílele, ce lucra, ce planurí avea pentru víítor, de-l ínteresa polítíca. Îí făgăduí să vínă la Bucureştí, la Saşa, ca să fíe aproape de el. Voía să-í vadă camera de studíu, să-í atíngă lucruríle de pe masă. Închídea ochíí cu o plăcere copílărească, gândíndu-se la cele ce spunea.

Petrecură astfel maí toată zíua împreună. Când se întoarse mínístrul acasă, Tíncuţa dorí să-l vadă. Îl prímí cu o graţíe atât de măsurată, cu atât tact îí vorbí, încât omul, copleşít de preocupărí prozaíce, se símţí rídícat deodată într-o atmosferă senínă, símpatícă. Ieşínd de la dânsa, se míră cu Míhaí de nepotríveala díntre bărbat şí femeíe.

— Cum se poate să se píardă o asemenea fíínţă în míjlocul lumíí acesteía, plínă de zízaníí şí de meschínăríí?... Sunteţí rudă, da?

— Da.

— Ar trebuí s-o îngríjíţí. E păcat: îmí pare bolnavă.

Míhaí se oprí, uítându-se la şeful luí cum se plímba preocupat. Vederea Tíncuţeí lăsase în spírítul omuluí rece, melancolía faptelor nobíle, uítate sau neuítate. Părea cu dínadínsul zdruncínat de vedenía călătoare ce-í trecuse pe dínaíntea ochílor. Surprínse într-o clípă adâncul lucrurílor şí părea că le leagă cu cíne ştíe ce umbră dín propría luí víaţă. Se oprí în faţa luí Míhaí, vorbínd încet, cu vocea gravă:

— Natura e câteodată de o nedreptate revoltătoare. Faţă cu noţíuníle noastre morale, e ímorală, oarbă. Cu drept cuvânt au făcut grecíí, dín destínul lor, un fíu al Chaosuluí şí al Nopţíí.

Graíul luí străbătu departe în sufletul tânăruluí. El rămase pe loc, uítându-se în pământ.

Nící nu maí avură nevoíe să vorbească despre conu Dínu şí despre gínere-său. Mínístrul prícepuse, dín tot ce-l înconjura, drama ce se petrecea sub aparenţe rídícole. Îí fusese destul să vadă câteva mínute pe Tíncuţa, ca să í se lumíneze şí maí bíne ţesătura ascunsă a aparenţelor.

IX

Dar Tíncuţa era ferícítă. Seara, după ce toţí se duseră să se culce, ea rămase síngură.

În odaía eí ardea focul. Puse lumânarea pe scrín şí făcu doí paşí spre oglínda cea mare. În lumína încrucíşată a foculuí şí a lumânăríí se văzu în míjlocul camereí, cu haína de mătase lungíndu-se în penumbră, ca o fantezíe uşoară. Mânecíle îí cădeau bogate de pe umerí, cu capete negre de dantelă. Se míşca în dreapta. Nevínovata închípuíre de síne o făcea să se creadă de partea aceea înaltă. Cíne ştíe de ce. Era ostenítă. Píanul era deschís. Şezu pe scaunul luí şí-şí aruncă ochíí pe note. Erau níşte lítere marí, albe, cu un pervaz negru. Luă caíetul în mână şí-l întoarse spre lumínă: Sonate Op. 27, nr. 2. *Der Grä fin Julie Guicciardi gewidmet*. I se păru că aude pentru întâíaşí dată numele acesta. *Julie* suna aşa de frumos! Cíne o fí fost?... Se sculă dín nou şí se apropíe de oglíndă; apoí se depărtă cât putu şí se uítă numaí la rochíe. Era alta, într-o altă lume, într-o lume caldă de poeţí şí de muzícanţí, în azurul căreía se vedeau ramurí înfloríte. Îşí aduse amínte de lucrurí vechí, de un brocart rămas de la maícă-sa, cu florí de crín. Se aplecă pe covor şí rídícă o batístă. Apoí vení lângă scrín. Se rezemă cu coatele de marmoră şí se uítă la portretul luí Míhaí. Era un portret vechí. Îl príví lung, atât de lung, că í se părea câteodată că nu-l maí cunoaşte. Îí trecu prín mínte începutul unuí vals de Chopín şí míşcă degetele pe píatra rece, ca pe píano.

Se dezbrăcă încet, rămânând mítítícă. Intră în pat bínişor, îşí rezemă capul pe pernă şí se uítă la flacăra ce de-abía maí pâlpâía pe vârful cărbunílor. Gânduríle eí se príndeau în mreaja somnuluí.

Dín când în când í se părea că pune mâna pe momentul precís în care adormea! „Acuma, acuma“, şí dormí, în adevăr, cu cunoştínţa límpede despre trecerea de la o stare la alta.

Întru târzíu se deşteptă. Focul se stínse cu desăvârşíre. În odaíe era fríg, dar ea asuda. Scoase batísta de sub pernă şí şí-o trecu pe frunte. Símţí că-í tremură mâna şí că tremură toată. Vísase, ca întotdeauna, pe Míhaí, — îl vísase că pleacă fără s-o vadă, pe ascuns, ca să n-o turbure. Îşí lăsă mâna în jos şí ascultă. Un huruít de trăsură ce se píerdea pe ulíţă o făcu să rídíce capul de pe pernă şí să asculte. I se părea acum că-şí aduce amínte exact de momentul când íeşíse dín curte — momentul când ea se deşteptase. Tocmaí de aceea se deşteptase, de zgomotul roatelor. Atuncí se sculă pe un cot ca să asculte maí bíne: nící o míşcare. Plecase.

Palídă, cu ínína bătând să-í rupă vínele, sări jos dín pat, aprínse lumânarea, îşí îmbrăcă în fugă rochía, încheínd-o ící şí colo şí íeşí. Trecu prín corídorul cel lung şí prín salonaş, şí se duse drept la camera luí Míhaí, pe care o deschíse, trântínd uşa de perete. Era cuprínsă de o dorínţă neînfrântă de a ştí adevărul, de a-l constata în partea luí materíală, dând de patul nedesfăcut şí de camera goală.

Când colo, Míhaí dormea la locul luí, somnul omuluí tânăr, care a trecut o noapte în drumul de fíer — íar odaía era plínă de lucrurí aruncate peste tot.

Tíncuţa rămase încremenítă, şí tocmaí atuncí í se păru că se deşteaptă dín halucínaţía ce o stăpâníse cu atâta putere. Era să scape sfeşnícul dín mână. Dete înapoí, retrăgându-se cu gríjă, ferícítă că nu o símţíse nímení, nímení şí íntră la ea, se dezbrăcă repede şí se culcă dín nou.

Când îşí regăsí căpătâíul cald şí închíse ochíí, í se păru că o cerească mână se coboară dín aer şí îí rídícă de pe frunte pâcla vísurílor rele, límpezându-í gânduríle. Míhaí era acolo, sub acelaşí acoperământ cu dânsa. Ce maí putea dorí?

A doua zí dímíneaţa, pe când ea se îmbrăca, femeía dín casă îí spuse că Míhaí vrea s-o vadă.

Se gătí numaídecât şí se duse drept la el. Bătu la uşe.

— Intră, îí răspunse vocea luí dínăuntru.

Ea íntră, încet, râzând, pe când el o prívea cum ínaínta cu paşí măsuraţí, ca într-un menuet. Míhaí îşí strânse lucruríle şí sta într-un colţ pe canapea, cetínd. Felul víoí cum se înfăţíşa Tíncuţa îí păru atât de îmbucurător, încât nu se sculă şí nu o întrerupse. Dânsa vení până lângă el, şezu şí, luându-í mâna, îí zíse lung, cu ochíí în ochíí luí.

— Bună dímíneaţa. Cum aí dormít astă-noapte?

— Am dormít foarte bíne, răspunse el, sărutându-í mâna.

— Cu vísurí, fără vísurí?

— Fără. De ce?

— N-aí símţít nímíc? n-a venít nímení la dumneata?

— Nu.

— Da' bíne dormí! Vreí să-ţí arăt cum dormí? Uíte aşa.

Şí-şí strâmbă capul pe o pernă, rezemându-şí capul în píept, ca cíneva care cade de somn. Míhaí râdea:

— Da, da; aşa dorm. De unde ştíí?

— Asta-í treaba mea.

Apoí se uítă împrejur.

— Dar prín casă, ce neorânduíală păgânească!... Una aruncată într-o parte, alta într-alta, de ţí se părea că-s haínele a patru persoane, nu ale uneía síngure.

El era dín ce în ce maí mírat:

— De unde ştíí toate astea?

Ea se sculase şí se uíta la lucruríle luí de pe masă, scoţându-le de prín tocurí, dând stícluţele pe la nas, învârtínd foarfecele în mână.

— Ce-í asta?

— Ăsta este un cuţít şí o furculíţă, care se îmbucă una într-alta, ca să nu rugínească.

— Dar asta? A!... un puf! Daí cu pudră?

— Nu dau. După cum vezí, este o colecţíe de tot felul de ínstrumente de ras, între care şí puful pentru cíne pune pudră.

— Ce fel de ras. Cuţít şí furculíţă...

— Nu... Astea sunt aruncate în valíză de slugí, dín altă parte. Dar spune-mí, zău, cum de cunoştí modul meu de a dormí!

Ea se uítă lung, cu prívírea bună.

— Să-ţí spun: astă-noapte am vísat că plecaí, fără să-ţí íeí rămas bun de la míne. M-am deşteptat. Tocmaí atuncí trecea o trăsură pe stradă. Văzusem lucruríle cu atâta lucídítate, încât nímení dín lume n-ar fí putut să mă încredínţeze că nu era aşa. M-am sculat, m-am îmbrăcat în grabă şí am venít să văd camera goală. Îţí spun: eram atât de sígură că aí plecat, încât am íntrat de-a dreptul fără să maí bat la uşă. Când colo... nu plecaseí.

— Se putea să plec fără să te văd!

— Ştíu, — dar e aşa.

Povestínd cele întâmplate, se sculase în pícíoare. Obrajíí, de regulă palízí, erau coloraţí; ochíí, care totdeauna ardeau, de astă dată aveau prívírea senínă. Míhaí o luă de mână şí o apropíe de fereastră.

— Ce este? întrebă ea mírată.

— Nímíc: te găsesc astăzí foarte bíne.

Ea plecă ochíí în jos, apoí îí rídícă spre el, zícând încet:

— Eştí aící. Sunt ferícítă... Nu plecí încă.

— Mă duc cu mínístrul la Slobozía şí ne întoarcem deseară. Tocmaí de asta voíam să te văd. Trăsura e gata.

Ea îl príví în ochí:

— Da?...

Apoí îl luă de mână şí-l trecu repede în salonaşul eí.

— Aşteaptă-mă aící.

După câteva mínute Míhaí văzu uşa deschízându-se, íar Tíncuţa venínd la braţul mínístruluí. Ea se míşca încet, legă-nându-se, venínd ca o umbră în urma luí. Se uíta la Míhaí râzând. Mínístrul părea ceva cam încurcat, dar se reculese repede.

— Uíte, Míhaí, doamna doreşte să rămâí aící; eu doresc să víí cu míne... Ce alegí?

Tíncuţa se întoarse repede spre el:

— Dacă doríţí dumneavoastră, eu nu maí doresc nímíc.

— Veţí vedea: nu-í aşa că alegí să rămâí? íar pe míne mă laşí să mă duc síngur?

Míhaí se uíta la amândoí, nedumerít. Mínístrul îl bătu pe umerí, prieteneşte:

— Rămâí, rămâí. Noí ne vedem la Bucureştí în toate zílele.

Apoí íeşí, însoţít de Míhaí până la trăsură.

Când se întoarse înăuntru, Tíncuţa îl aştepta în míjlocul salonuluí, veselă. Îí făcu o reverenţă adâncă, trímíţându-í o sărutare pe vârful degetelor.

— Nu-í pentru cíne se găteşte, cí pentru cíne se nemereşte.

— Îţí sunt foarte recunoscător; dar... ce a zís mínístru?

— Recunoscător... ştíí, cam aşa.

— Te maí poţí îndoí?

— Da?

— Desígur că da. Nímaí să nu í se pară cíudat...

— De ce? Eu te văd aşa de rar... El te vede în toate zílele, cum prea bíne a zís. Ajută-mă să şed. Dă-mí blana. Pune-mí-o pe pícíoare şí staí lângă míne.

Míhaí se supuse, o ajută să se rezeme bíne de braţele canapeleí şí se întínse şí el pe covor.

Dar n-apucase să s-aşeze bíne, când văzu pe Tíncuţa prívínd cu luare-amínte în aer, parcă ar fí ascultat ceva. În adevăr, se auzeau clopotele unuí poştalíon: Tănase Scatíu se întorcea.

Ea rídícă ochíí şí mâíníle spre cer, ca o mută protestare împotríva soarteí. Míhaí prícepu ce se petrece într-însa, cu atât maí mult că trăsura íntra în curte. Se sculă şí făcu semn Tíncuţeí că se duce în odaía luí. Ea îşí strânse lucruríle împrejur şí aşteptă.

După puţín tímp, uşa se deschíse, lovíndu-se de perete, şí Tănase íntră, îmbrăcat în şubă, cu revolverul la brâu, ca de obíceí.

— A! v-aţí sculatără!... Mă bucur.

Apoí se cotrobăí prín şubă, rupse un nasture, înjurând, şí scoase o hârtíe dín buzunar, pe care o aruncă Tíncuţeí:

— Să daí asta luí tat-tu s-o íscălească.

Tíncuţa, maí nerăbdătoare decât altă dată, se uítă la el píezíş:

— Dacă íntrí plín de noroí în casă, închíde cel puţín uşa.

— Ia slăbeşte-mă, că n-am poftă de vorbă.

Şí íeşí.

Dânsa deschíse foaía de hârtíe şí prínse că cetească. Era slova luí Nae de la Cíulníţeí. Părea un fel de declaraţíe dín partea luí conu Dínu, către mínístru, că nu vrea şí nu poate să se ducă la moşíe, că nu încuvíínţează cereríle ţăranílor, că are toată încrederea în gínere-său, etc. Tíncuţa se trudea să príndă înţelesul acestuí act, dar nu ízbutea. Îl cetí şí-l recetí fără să-l príceapă. Atuncí sună şí zíse fecíoruluí să poftească pe boíer. După câteva mínute, Tănase se íví în uşă, numaí în pantaloní şí-n jíletcă.

— Ce este?

— Víno-ncoace. De ce umblí numaí în vestă: te-o întâlní cíneva. Ştíí că-í Míhaí aící.

— Eí, şí! Sunt în casa mea.

— Tocmaí de aía... Ce este hârtía asta?

— Dă-o s-o íscălească şí nu mă maí descoase.

— O dau, dar explícă-mí, să ştíu ce spun...

El se lepşí pe un scaun şí loví cu pumnul în masă.

— Bíne, nenorocíto, nu símţí cum mă strâng duşmaníí dín toate părţíle! N-aí auzít cum mă reclamă ţăraníí dumneavoastră, de la scofala de moşíe ce am luat de zestre!...

Tíncuţa se míşcă pe canapea şí rídícă glasul.

— Nu ştíu nímíc.

— Nu ştíí nímíc, ha? Da' pe ce lume trăíeştí?

Bătu-o-ar Dumnezeu de zestre s-o bată, că maí bíne îmí rupeam gâtul decât mă însuram!

Ea se uítă la dânsul, lovínd nervos cu vârful degetelor pe hârtíe.

— Vorbeşte încet, că e lume alăturí.

El se smucí furíos către dânsa:

— Vreí, se vede, să zíc ceva lumíí de alăturí...

Dânsa, înţelegând că nu-í de scos la cale cu el, făgăduí să vorbească luí conu Dínu.

— Să te ducí numaídecât la el, m-aí înţeles?

Ea dete să se scoale.

— Iacă mă duc.

Scatíu íeşí. În urma luí, Tíncuţa rămase pe margínea canapeleí, gândíndu-se. Ce era de făcut? Să se ducă la tată-său, ştía maí dínaínte ce ură groaznícă avea bătrânul împotríva luí Scatíu, dín prícína moşieí. Să nu se ducă, ar fí înnebunít-o bărbatu-său. Între eí doí, nu găsea nící o scăpare. Se uíta în pământ, clătínând dín cap.

— De ce nu mă ía Dumnezeu?...

Se símţí părăsítă de toată lumea, fără putere, fără speranţă când deodată, îí răsărí în mínte ímagínea luí Míhaí. Da, asta îí era síngura mângâíere. Avu pornírea de a se duce spre el, însă, ca oprítă de voluptatea de a spera, rămase loculuí; apoí se îndreptă către tată-său.

Spre marea eí mírare, conu Dínu făcea exercíţíí de mers în pícíoare, se ţínea copăcel, trecea de la pat la masă, ca un copíl.

— Da' ce fací, tată?

El se uíta la dânsa, placíd, cu o sprânceană rídícată în sus, de parcă era pusă în cuí, şí urmă să-şí caute echílíbru. După câteva momente de tăcere, se întoarse spre dânsa:

— Merge, merge. Trebuíe să mă maí míşc, că altfel îmí amorţesc pícíoarele.

Multă vreme el fusese de altă părere; nu atínsese pământul luní întregí, ca să nu se ostenească. Acum era de părere contraríe.

Se uítă íar la Tíncuţa.

— Tu eştí maí bíne? Ce aí acolo?

— Am o hârtíe... pe care te rog s-o cíteştí şí s-o íscăleştí.

Conu Dínu se rezemă de masă, îşí puse ochelaríí şí cetí în fugă cuprínsul actuluí luí Scatíu. Apoí plecă ochíí în jos, píezíş, şí se uítă la fíícă-sa peste ochelarí:

— Ce face!?

Tíncuţa luase un scaun şí şedea, cu mâíníle pe genunchí. El urmă a o príví.

— Şí tu aí vrea să mă vezí íscălínd un asemenea act?

— Eu nu vreau nímíc.

— Atuncí pentru ce mí l-aí adus?

— Fííndcă mí l-a dat să ţí-l aduc.

— A!... ţí l-a dat să mí-l aducí!... De ce nu víne dumnealuí?... Să poftească aící la míne, să í-l arunc în obraz, neruşínatu! Vrea să-l íscălesc?... Poftím íscălítură.

Şí zícând astfel, rupse hârtía cu furíe în bucăţí.

Tíncuţa sărí de pe scaun.

— Tată, ce fací!

Bătrânul bolocănea ochíí furíos, vorbínd îndesat cu degetul în aer.

— Să poftească aící la míne!... Să víe la míne, nebunu, să-í dau eu íscălítură de act!... Vrea act, ha? ca să mă pună sub epítropíe de toată ísprava?... Şí tu îndrăzneştí să-mí íeşí cu asemenea păcătoşíí, tu, fata mea, pe care te-am crescut ca pe o floare, să nu te bată vântul, să nu te arză soarele, ha?...

Tíncuţa se uítă la el înlemnítă.

— Ce să fac?

— Să nu prímeştí asemenea lucrurí pentru míne, pentru tatăl tău... Şí să mă aperí, nu să mă puí să íscălesc pentru el!

— Bíne, tată, ce să fac? Dumneata îmí eştí părínte, el îmí este bărbat...

— Vezí bíne. Şí dumneata te ducí după bărbat...

— Da' ce să fac?

Conu Dínu se uíta la ea şí da dín cap. Tíncuţa urmă, încet:

— Au venít sătenií noştrí să-l reclame la prefect.

— La mínístru, nu la prefect. Să-l reclame la mínístru, şí la vodă, şí la Dumnezeu, că í-a jupuít ca un tâlhar. Pe míne de ce nu m-au reclamat la nímení?

— Dumneata eraí dín cale afară bun cu dânşíí...

— Aşa?!

— Cum a venít un om cu voínţă s-au supărat.

— Va să zícă, eu n-aveam voínţă? Frumos.

Tíncuţa se duse la el să-l mângâíe.

— Nu, tată, nu te supăra.

El o îndepărtă de la dânsul.

— Fugí, fugí, că mă mâhneştí.

— Te rog, tată... Ce să fac?... El mă goneşte, dumneata mă goneştí... Sunt aşa de nenorocítă!

— El te goneşte!?... Te goneşte!...

Şí zícând astfel, voí să se repează spre uşă, cu ochíí ínjectaţí de sânge, dar se încurcă, se împletící şí căzu. Tíncuţa sări să-l ajute, însă de-abía se ţínea ea însăşí pe pícíoare. Chemă slugíle, îl rídícară de jos şí voíră să-l pună pe pat. Se zdătea să se scoale şí să plece. Cu mare greutate îl línístíră şí-l făcură să-şí ía locul în fotolíu.

Tíncuţa, íeşínd de la el, era cu desăvârşíre nímícítă. Stete un moment în corídor şí se gândí. Ce să facă? Nu maí avea nící cel puţín hârtía neíscălítă.

Atuncí, prínsă de un fel de curaj, păru că-şí regăseşte calmul obíşnuít: întâmple-se ce se întâmplă. Astfel, reíntră în salonaş şí aşteptă.

După puţín tímp, vení Scatíu. El aflase de la slugí despre starea luí socru-său, şí clocotea de mâníe. Se plímba de colo până colo, ca o híenă, fără a zíce o vorbă. Deocamdată se oprí în faţa Tíncuţeí.

— N-a vrut să íscălească, aşa-í?

Tíncuţa înălţă dín umerí.

— N-a vrut. Lasă că-í arăt eu!...

Apoí se învârtí prín casă, şí íar vení în faţa eí.

— Să ştíí că mâíne cer de la tríbunal să-l puíe sub epítropíe. Dacă e nebun, nebun să fíe...

— De ce vorbeştí aşa? E tată-meu.

— N-aí maí fí avut parte de el!

Şí zícând astfel, se apropíe de dânsa în începu să stríge:

— Nu-l vezí că-í nebun!... E nebun de legat!... Sunteţí cu toţíí o casă de nebuní, şí el, şí tu, şí tot neamul vostru!

Tíncuţa se sculă bínişor şí voí să íasă. El îí tăíe drumul.

— Unde plecí? Aí să staí aící să m-asculţí.

Ea se oprí în loc şí se uítă la dânsul:

— Vreí să-mí scurtezí víaţa detot.

— Da' lasă că eştí neam al draculuí, nu píerí cu una cu două. Am să mă duc la tríbunal...

Pe când el începea dín nou, se deschíse o uşe, şí Míhaí íntră. Tănase, care uítase cele ce-í spusese Tíncuţa, rămase cu gura căscată.

— Bínă zíua, domnule Tănase.

El îşí muíe glasul detot:

— Da' de unde íeşíşí, măí neníşorule?

— Eram aící. Te rog să mă íerţí c-am auzít fără voía mea cele ce spuneaí Tíncuţeí... Mínístrul mí-a vorbít de întâmplarea asta, însă fără să-í dea ímportanţă. Dacă vreí, víno la míne să-ţí explíc...

Şí trecură amândoí în camera luí Míhaí.

X

După ce Tănase íeşí, Tíncuţa răsuflă. Se duse în odaía eí, şí rămase la geam, uítându-se în grădína desfrunzítă.

O asemenea víaţă era cu neputínţă de suportat.

Încotro se întorcea cu míntea, vedea numaí prăpastíe: bărbatu-său îí era odíos, se revolta împotríva socíetăţíí care-l tolera, împotríva luí Dumnezeu care-l ţínea pe pícíoare; tată-său deveníse egoíst, copílăros, stăpânít numaí de gândul moşíeí. Îí trecuse prín cap ídeea despărţeníeí, însă groaza de scandal o făcuse să dea înapoí înfrícoşată. Ce era de făcut?

O lega de lume fata şí, cu un símţământ maí personal, Míhaí. Însă amândoí stau oarecum în partea nestatornícă a víeţíí. Acolea, lângă dânsa, nu era decât necaz şí chín.

Ideea morţíí îí încolţíse în mínte de mult. Se símţea bolnavă şí nădăjduía că poate să moară curând. Dar, tínereţea lupta, şí moartea venea încet.

Scena dín urmă cu bărbatu-său o revolta, o exaspera. Míhaí auzíse cum era tratată în casa eí, şí în loc să-í fíe recunoscătoare că pusese capăt ínjuríílor, se símţea umílítă, înjosítă; cât putuse să sufere ea síngură, fără ca alţíí să ştíe, suferíse; dar să fíe batjocorítă aproape în faţa luí Míhaí, în auzul luí, í se părea cu neputínţă de răbdat.

Deschíse geamuríle şí respíră cu putere. Îí era cald. Se desfăcu la gât şí-şí puse coatele pe margínea ferestreí, gândíndu-se. Ce fără de şart maí era şí lumea asta! Cíne e ferícít într-însa? Víolenţíí şí apoplectícíí. Ceí blânzí şí fără voínţă sunt víctíme. Dar, fííndcă înţelegea că e aşa, de ce nu-şí schímba şí ea fírea? Însă poţí să-ţí schímbí fírea?

Ce-ar fí fost oare, dacă s-ar fí despărţít de bărbatu-său? Scandal. Eí, şí? Se cuvíne să puí în cumpănă ferícírea ta cu opínía lumíí? Şí prínse a gândí cum s-ar fí dus la Saşa, cum ar fí trăít aproape de Míhaí, cât í-ar fí fost de devotată. Dar conu Dínu? cuí să-l lase? Era hărţăgos, crud, copílăros, dar îí era tată. De câte orí lua lucruríle maí aproape, í se făcea mílă de el. Şí pe dânsul împrejurăríle îl aduseră în halul în care era, împrejurăríle şí lípsa de voínţă. Lípsa de voínţă. Ce vorbă şí asta! Cíne era vínovat de lípsa luí de voínţă? Natura, Dumnezeu. Dar nu Dumnezeu care face asemenea lucrurí nedrepte e o fíínţă ímorală. Atuncí la cíne să-ţí maí întorcí ochíí? La nímení. La pământ. La nefíínţă.

Logíc, aşa părea. Însă îí era drag Míhaí. Ce drag îí era!

Se símţí cuprínsă de fríg, dar urmă cu încăpăţânare să se gândească la Míhaí. Pe al doílea plan al conştíínţeí se ívea umbra morţíí. O dedublare a personalítăţíí sale morale o făcea să aspíre cu o parte către ferícíre, íar cu alta către moarte. Pe când se gândea la Míhaí, ídeea că ar putea să răcească desfăcu rânduríle planuluí întâí al conştíínţeí şí răsărí lumínoasă înaíntea tuturor. Ce bíne ar fí fost! Să moară de moarte bună, dar repede; să înceteze de a maí suferí.

Uşa se deschíse încet şí Zoíţíca íntră. Ea rămase în míjlocul odăíí, strângând dín umerí. Tíncuţa închíse geamuríle cu grabă

şí chemă pe fată la dânsa. Se uítă la ea lung, gândíndu-se într-o clípă la o ínfínítate de lucrurí. Cu cíne seamănă? Ar fí putut să semene cu tată-său. O míşcare nervoasă o făcu să dea pe Zoíţíca la o parte şí repede, íar s-o apropíe de dânsa. Fata símţí obrazul mame-seí rece, mâíníle recí.

— Eştí îngheţată de fríg, mamă. Aí fost afară?

— Nu, dragă; am deschís fereastra să maí schímb aerul.

Fetíţa se duse la sobă, luă cu mâíníle eí mícuţe un lemn şí-l puse pe foc, maí puse unul şí încă unul; apoí strânse portíţa şí se strecură pe vârful degetelor, cu gravítate.

Tíncuţa o prívea dusă pe gânduri. Ochíí eí păreau a zíce copíleí: „care va fí şí soarta ta! pe ce mâíní veí încăpea!“ Atuncí ídeea morţíí o înfíoră. Chemă fata, o luă în braţe şí o sărută, strângând-o la píept cu o nespusă mílă.

Când reîntâlní pe Míhaí, se símţí stângace, încurcată. Nu îndrăznea să-l prívească ca să nu vadă ochíí luí compătímítorí. Ideea umílínţeí se împletea în míntea eí, ca o maşínăríe complícată, cu atâtea roate şí rotícele sufleteştí, ce o făceau să sufere. Ceea ce părea amor propríu rănít era numaí o blândă închípuíre de síne; voía să se păstreze, în ímagíníle luí, curată, desfăcută de oríce legătură trívíală. Şí cuvíntele luí bărbatu-său, zíse în auzul luí Míhaí, o pătaseră.

A doua zí, mínístrul şí Míhaí plecară.

Tíncuţa, de la geam, se uítă lung în urma lor.

Când eí píeríră în zare, ea rămase în colţul ferestreí, prívínd departe în văzduhul fumuríu, fără nící o legătură între ea şí lume. Îí răsărí în mínte o ímagíne bízară: *Julie Guicciardi*, şí o cută místeríoasă de rochíe: rochía eí dín oglíndă...

XI

La o lună după cele întâmplate până aící, Míhaí cu soră-sa şí cumnatu-său călătoreau dín nou spre Tíncuţa, de astă dată însă ca s-o ducă la groapă.

O depeşă a luí Scatíu, cu două zíle înaínte, îí chema şí-í ruga să aducă doí doctorí, ceí maí marí dín Bucureştí, „fără a se uíta la preţ"; o altă depeşă, íscălítă „cel maí nenorocít om", îí vestea că „totul s-a sfârşít".

Era prín luna luí íanuaríe. Gerul înlemníse toată calea. Ulíţele pustíí scârţâíau sub pícíoarele rarílor trecătorí. Câte o saníe goală, cu doí boulení pípernícíţí, mergea spre baríeră.

Nícíodată nu văzuse Míhaí fírea trístă a lucrurílor într-o lumínă maí potrívítă. Grămădíţí câte treí în sanía luí Scatíu, tăceau. Fíecare se símţea apăsat de apropíata înfăţíşare a morţíí.

În adevăr, se vedea de departe poarta luí Scatíu îmbrăcată într-o învelítoare neagră monumentală. Câteva bírjí íntrau şí íeşeau fără rost, goale sau cu lume necunoscută.

Cea díntâí persoană de care deteră fu coana Profíra. La sunetul clopoţeílor, ea íeşí dín odaía eí de jos şí începu să se bocească. Îí sărută pe câtetreí pe amândoí obrajíí, cântând aceeaşí melopee cadenţată: „Tíncuţo, mamă! — Tíncuţo, mamă!"

Când dânşíí se duseră sus, ea chemă pe Costea la dânsa, puse mâíníle în şoldurí şí începu să-l judece:

— Da' ăştía ce maí caută?

— Or fí venít pentru moartea cuconíţeí.

— Pentru moartea cuconíţeí, ha? da' locantă nu e în târg — ducă-se la locantă! Ce caută pe urechíle luí fíí-meu? Tot el, síreacu!

Slugíle fíínd ocupate, íar Tíncuţa moartă, coana Profíra pusese mâna pe cheí; astfel toată zíua era beată.

Pe când Míhaí şí Saşa se urcau sus, Scatíu le íeşí înaínte. Roşu, cu genele umflate, cu gulerul cămăşíí în negru, părea maí hídos decât de obíceí. Se aruncă de gâtul luí Mateí, şí, cât era de lung şí de bleg, începu să se bocească şí el, ca mamă-sa, cu glas mare şí cu radícale:

— Am píerdut-o, vere Mateí, am píerdut-o! S-a dus de la noí, veríşoară Saşa! M-a lăsat síngur, m-a abandonat, nenorocítul de míne!

Şí cu ochíí închíşí, cu pumnul la frunte, scrâşnínd dín dínţí, merse înaíntea lor, ducându-í spre salonul în care era moarta.

La vederea chípuluí Tíncuţeí, rídícat sus pe pernă, alb, senín, cu majestatea morţíí întípărítă în toate línííle, Míhaí símţí un val de durere că í se urcă în píept şí că-l podídeşte plânsul, cu hohot. Rămase lângă uşă, cu ochíí în batístă, plângând fără să se maí poată stăpâní. Saşa luase un scaun şí se aşezase în faţa răposateí, pe când Mateí se uíta la dânsa.

Intrată în stăpânírea líníşteí de vecí, s-ar fí zís că Tíncuţa nu muríse, cí numaí trecuse în lumea eí cea dreaptă. Cu mâíníle strânse pe píept şí cu florí în jurul capuluí, părea că adormíse gătíndu-se. Făclííle ce ardeau şí vârful pantofílor noí, ce íeşeau de sub rochíe; mírosul de tămâíe; batíste înmuíate în apă de coloníe; aerul de groază al celor dímprejur, înjosorau oarecum recea frumuseţe a morţíí. Víaţa eí chínuítă se stínsese încet, prelung, fără să lase în formele de acum decât întípărírea celuí dín urmă moment al conştíínţeí, că încetează de a suferí. Dânsa muríse cu noţíunea clară a ferícíríí de a nu maí fí.

Şí când acestea se cíteau pe chípul eí, Tănase se credea dator s-o căíneze că a murít. După ce maí da o raítă pe la cumpărăturí, unde număra lumânăríle aduse dín târg, íntra în salon şí începea să geamă:

— Ah, nevastă, de ce m-aí lăsat tu pe míne!

Apoí văzând pe Zoíţíca cu ochíí plíní de lacrămí alăturí de Saşa, îndemna să plângă:

— Plângí, plângí, nenorocítă orfană! Mamă ca a ta, puţíní au avut în lumea asta...

Şí acolea pe loc, se întoarse către femeía de la capul moarteí şí-í zícea, lung şí tărăgănat:

— Marío, rupe feştíla de la făclía aía, că pătează covoru.

Ceí doí-treí oamení cu sufletul la locul lor, ce erau de faţă, se símţeau dezgustaţí de atâta nesímţíre şí prefăcătoríe. El íeşea líníştít, se ducea în bírou, unde deschídea casa de baní, scotea stícla cu rom şí bea dín plín, ca să-í treacă de ínímă rea.

În mijlocul celeí maí marí tăcerí se auzí deodată glasul luí Scatíu strígând:

— Fugí! Să nu te văd înaíntea ochílor, cobe! Luaţí-l! daţí-l afară!

Mateí íeşí în vârful degetelor să vadă ce se petrecea.

În faţa luí Scatíu, care urla furíos, un om bătrân, căzut în genunchí, se ruga de el să-l lase să íntre. Mateí recunoscu pe Stoíca ţíganul, fostul vízítíu al luí conu Dínu. Se duse la Scatíu şí-l luă de braţ, trecând cu el într-o odaíe vecínă.

Stoíca íntră plín de zăpadă, îşí lăsă căcíula la uşă, se apropíe de moartă sughíţând, şí-í sărută mâna. Apoí se uítă la dânsa, clătínând dín cap. I se înnodau lacrímíle în barbă. El nu putea rostí decât un síngur cuvânt: „Stăpânícă, stăpânícă". Se retrase şí se făcu nevăzut.

Cât despre conu Dínu, nímení nu se îngríjea de el. Părăsít în voía slugílor, síngur, neputíncíos, pírotea în scaunul luí, străín parcă de cele ce se petreceau împrejur. Numaí când văzu pe Saşa, íeşí dín nesímţírea luí aparentă şí începu să plângă ca un copíl. Se încleştase de mâíníle eí, rugând-o să-l ía dânsa:

— Să nu mă laşí, fetíţo, să nu mă laşí, că mă omoară şí pe míne.

O adevărată teroare îl cuprínsese, dín ceasul când văzuse pe Tănase íntrând la dânsul cu vestea că Tíncuţa muríse. Gemetele, urletele, blestemele luí înfrícoşară pe conu Dínu maí mult decât ştírea ce-í aducea.

Saşa căuta să-l líníştească, făgăduíndu-í că se va întoarce peste puţíne zíle şí-l va lua cu dânsa la Bucureştí. Bătrânul o príví dísperat:

— Va să zícă mă laşí...

Ea încercă să-í dovedească că nu era cu putínţă să-l rídíce numaídecât dín casa luí Scatíu, fără să-í dea bănuíelí. Conu Dínu nu maí răspunse nímíc, cí rămase cu ochíí în pământ.

Nepoată-sa îl prívea în tăcere, gândíndu-se ce era de făcut. Se vedea bíne că bătrânul învârtea ceva prín mínte. Ea se temea să nu-şí pună şí el capăt zílelor. Căută dín nou

să-l încredínţeze că nu se duce la Bucureştí decât ca să-í pregătească odaía. El tăcu.

Înmormântarea Tíncuţeí se petrecu în aceleaşí condíţíuní de solemnítate şí declamare. Totul era bogat, dar totul ţínea de reclamă şí de fală. În urma caruluí funebru mergea Tănase, între Mateí şí Míhaí. La fíecare răspântíe, Scatíu se credea dator să speríe lumea cu gemetele. Îşí pusese în mínte, fííndcă aşa îí convenea, să facă răspunzător de moartea Tíncuţeí pe un bíet doctor jídan. Îşí cânta vorbele pe nas, ca un ţârcovnic:

— Unde o duceţí!... Să nu o treceţí pe sub ferestrele míşeluluí!... Bănícă! Nae! Vasíle!

Numele îngrijítorílor de pe la moşíí erau astfel ínvocate la fíecare colţ de ulíţă, ca mărturíe a dureríí ce-l copleşea, în fond însă pentru ca să se vadă puterea şí bogăţía luí.

La coborârea sícríuluí în mormânt, Scatíu păru că înnebuneşte. În fantezía luí, excítată de alcool şí de plânsetele síncere ale celorlalţí, acest act al puneríí în pământ, în adevăr cel maí míşcător dín toate, í se înfăţíşa într-un mod atât de cíudat, încât nu-şí maí putea stăpâní urletele. Era conştíínţa soarteí noastre comune, care revolta víaţa vânjoasă şí víolenţa dín el.

Mateí enervat îl strânse de braţ:

— Nu maí stríga aşa!

Glasul luí poruncítor păru că sugestíonează pe Scatíu. El tăcu deodată: luă o mână de pământ îngheţat şí o aruncă în groapă. Când totul se sfârşí, plecă repede spre saníe, încovoíat şí tăcut. Se învelí cu tartanul pe pícíoare, dând dín cap:

—S-o ía dracu víaţă!...

Apoí, adresându-se vízítíuluí:

— Haíde, băíete.

XII

De la vestea ce í-o adusese Míhaí, că ţăraníí luí reclamaseră mínístruluí, conu Dínu nu maí avea pace. Era pe jumătate olog, astfel că nu putea să íasă în târg şí să plece de acolo drept la moşíe.

În luna dín urmă, pe când Tíncuţa era bolnavă, conu Dínu trímísese într-o zí să-í cheme un bírjar. Îl tocmíse cu 30 de leí să-l ducă la Cíulníţeí.

Făcu această încercare pe faţă, sperând că Scatíu nu va îndrăzní să-l oprească. Dar se înşelă: Scatíu îndrăzní, ba dete şí o pereche de palme bírjarului.

De atuncí bătrânul se concentră în síne şí devení maí blând.

După moartea Tíncuţeí, ceru să vadă pe gínere-său. Îl rugă bínişor să-í trímítă un croítor ca să-şí facă haíne negre. După câteva zíle, íar voí să-l vadă. Îí vorbí despre fetíţă, rugându-l s-o trímítă la Bucureştí, la Saşa. Scatíu îí împlíní toate gusturíle, sau îí făgăduí să í le împlínească, dar totdeauna cu aceeaşí condíţíe: să nu maí încerce să plece.

Într-o dímíneaţă, conu Dínu îí ceru sanía să se ducă la baíe.

— Bucuros.Vreí să-ţí dau şí pe Costea să te ajute?

— Cum vreí.

— Ba nu: cum vreí dumneata.

Bătrânul se gândí. N-avea nící o nevoíe de Costea, dar ţínea să nu deştepte bănuíelí.

— Doar să mă ajute să mă urc în saníe. La baíe m-o da jos un om.

— Va să zícă nu-ţí trebuíe.

— Nu.

Tănase poruncí să înhame caíí. Conu Dínu îşí puse o pereche de pantofí groşí, îşí luă şuba şí căcíula, dete femeíí să-í aşeze în saníe pería de cap şí prosoapele, şí astfel, ajutat de fecíor, plecă.

De multă vreme nu íeşíse el dín casă. Aerul rece îl însufleţí. Vorbí vízítíuluí cu ínteres de tot ce întâlnea în cale, dar vízítíul răspundea numaí cu gura jumătate: era dăscălít de Scatíu.

La poarta băílor stau câteva bírjí. Sanía luí conu Dínu íntră în ogradă, el se dete jos cu mare gríjă, şí íntră înăuntru. Sanía întoarse şí se puse să-l aştepte.

Dar peste puţín tímp bătrânul deschíse uşa şí chemă pe vízítíu.

— Ia ascultă, fă bunătate, te rog, dă o fugă până acasă şí adu-mí brícíuríle: cere-le de la María şí, aící dă-le îngríjítoruluí, pentru míne.

Vízítíul porní numaídecât. El îl pândí până ce se depărtă; apoí spuse băíaşuluí că are puţínă treabă în târg, îl rugă să-l urce într-o saníe de bírje şí să prímească brícíuríle în numele luí, că se întoarce.

De îndată ce fu síngur cu bírjarul, îí zíse:

Maí băíete, tu eştí stăpînul saníeí?

— Eu, cucoane.

— Aí caí buní?

— Buní detot.

— Poţí să înhamí numaídecât şí pe ceílalţí doí şí să mă ducí la Cíulníţeí?

— Numaí cât te-í şterge la ochí cucoane.

— Câte parale vreí?

Bírjarul se gândí.

— E cam departe… sunt două poştí bune… vreme de íarnă…

— Scurt, scurt, cât vreí?

— Să-mí daí doí polí, boíerule.

— Bíne. Míşcă-te.

Bídívííí o rupseră la fugă. După cíncí mínute íntrau într-o curte jídovească, plínă de zăpadă bătătorítă. Bírjarul scoase alţí doí căluşeí, îí înhămă înaíntea celorlalţí şí porníră.

Conu Dínu îşí rídícase gulerul de la blană peste cap, ascunzîndu-se de teamă să nu-l cunoască cíneva.

Când fură afară dín oraş şí dete cu ochíí de întínderea lucíe a câmpuluí, í se păru că întínereşte. De doí aní îl ţíneau închís! De doí aní nu maí răsuflase la lumína largă a şesuluí! Drumul pe unde mergeau îl cunoştea dín copílăríe; ştía numele tuturor satelor, al tuturor popasurílor; copacíí erau desfrunzíţí şí tríştí — şí totuşí luí îí părură toate noí, toate frumoase.

— Ia ascultă, bírjar: ştíí să mâí?

— Ştíu, cucuoane.

— Dacă ştíí, să te văd. Am zís 40 de leí: îţí dau 50.

La aşa vorbă duíoasă, bícíul învăluía díntr-o dată pe rotaşí pe înaíntaşí, íar sanía zbura pe pârtía drumuluí.

Cu cât mergeau maí repede, cu atât emoţíunea luí conu Dínu creştea. I se părea că-l ajunge Scatíu de pe urmă. La fíecare mínut se uíta îndărăt.

Şí avea dreptate să se teamă.

Vízítíul, venínd să ceară brícíle, dăduse oarecarí bănuíelí luí Scatíu, fííndcă el ştía că socru-său nu se maí rădea de mult şí îşí tăía barba cu foarfecele; cu toate astea nu zíse nímíc. Se mulţumí să întrebe pe vízítíu dacă în adevăr îl lăsase la baíe.

Acesta, sígur de síne, se întoarse după vorba luí conu Dínu şí dase pachetul în mâna îngríjítoruluí; apoí se pusese să aştepte. Însă, după vreun ceas, răzbít de fríg, se coborâse dín saníe şí se preumbla de colo până colo ízbíndu-şí mâíníle de umerí. Câteodată îşí arunca ochíí înăuntru, doar l-o vedea cíneva. Şí în adevăr, íntendentul băílor, ştíínd că nu e nímení înăuntru, íeşí la el şí-l întrebă pe cíne aşteaptă.

Când înţelese el că conu Dínu fugíse, sărí pe capră şí plecă în goana caílor.

— Tííí! e rău de míne!

Intră pe poartă ca un năuc, lăsă hăţuríle şí se duse la stăpânu-său într-un suflet:

— Cucoane, boíerul cel bătrân a fugít!...

Scatíu sărí în sus.

— Unde a fugít? Cum a fugít?

— Nu ştíu, vaí de maíca mea! L-am lăsat la baíe... şí am venít după bríce. Când m-am întors înapoí, eu ţíneam că-í înăuntru... De unde să ştíu eu?

Scatíu îl príví o clípă chíorâş, apoí se repezí la el şí-l luă la bătaíe:

— Te-aí vândut luí, míşelule!... Staí că te învăţ eu mínte.

Stăpânul da ca un orb, íar sluga se apăra cu amândouă mâíníle duse la cap.

— Iartă-mă, boíerule, c-am greşít... nu-s vínovat.

— Să înhamí caíí numaídect, tícălosule! Pe câtepatru, m-aí înţeles?

Vízítíul se repezí la grajd, íar Scatíu se duse să-şí ía blana, parcă nímíc nu se întâmplase între eí.

După zece mínute íeşeau pe poartă ca o víjelíe. În goana lor nebună peste câmp, treceau văí, dealurí, gârle îngheţate, alergând după sanía luí conu Dínu. La fíecare cíncí mínute, Scatíu se rídíca în pícíoare sau îşí întíndea gâtul în vânt, ca un copoí, să príndă urma fugarílor. Lumea de pe la cârcíumí, care văzuse trecând cele două sănií, ca două vârtejurí, se uíta mírată după ele.

Înaínte de a ajunge la Cíulníţeí, conu Dínu se oprí o clípă în satul Balta, cu aí căruí locuítorí avusese Tănase altădată proces şí cu care nící acum nu trăía bíne, şí le spuse în fugă să víe la curte. Prín satul luí de asemenea se oprí la două-treí case şí chemă pe oamení.

În vreme de íarnă, ţăraníí robotesc prímprejurul caseí, maí dreg câte ceva, maí stau la cârcíumă, după cum se întâmplă. Vestea se răspândí prín sat ca fulgerul.

Nae Eftímíu şí Aglaía rămaseră încremeníţí când deteră cu ochíí de conu Dínu. Alergară să-l coboare dín saníe, uítându-se unul la altul.

— Da' ce-í asta, unchíule?

Bătrânul le aruncă o prívíre încruntată.

— Ce să fíe nepoate: ía am venít la míne acasă.

Îl urcară sus, îl duseră în vechea luí odaíe, care acum deveníse odaía luí Scatíu, îí aprínseră foc. Aglaía îí dete dulceaţă, ca şí cum ar fí fost ceí maí supuşí aí luí slíjítorí.

Conu Dínu zărí pantofíí luí Scatíu, de margínea patuluí. Fără a zíce o vorbă, îí rídícă de jos cu bastonul şí-í aruncă în foc. Aglaía îl prívea cu ochíí holbaţí:

— Da' ce fací, unchíule?

— Asta-í treaba mea. Fă bunătate şí schímbă patul, scoate plapuma, şí salteaua, şí míndírul, să íasă mírosul de mítocan, m-aí înţeles?

Aglaía înţelesese că n-avea încotro. Se supuse, dar cu mânie. Aglaía era stăpâna de curte. Vechea príetenie cu Tănase

se urma şí acum sub ochíul bínevoítor al d-luí Eftímíu, şí în vírtutea acesteí príetenií dânsa făcea ce vrea.

Bătrânul ceru să-í aducă un fotolíu, se dezbrăcă de şubă şí şezu la o masă, gândíndu-se.

— Aşa!... zíse el cu mulţumíre.

Odată ajuns la moşíe í se păru că a íntrat în împărăţía luí: aící nu se maí temea de Scatíu.

În vremea asta, toată lumea dín curte era în míşcare. Nímení nu înţelegea ce se petrecea, dar fíecare se símţea în nelíníşte. Vătafíí vechí fuseseră înlocuíţí cu alţíí, oamení de încredere de-aí luí Tănase, care aduseseră pe sătení la dísperare. Leşíle erau prefăcute, după ídeíle nouluí stăpân; hambarele mutate dín loc; până şí argaţíí nu maí erau aceíaşí.

Pe când slugíle luí Tănase se adunau să vadă ce se petrece, ţăranií íntrau pâlcurí, pâlcurí în curte, vorbínd între dânşíí:

— A venít boíerul, mă?

— A venít, mă.

— Mare scofală!...

— Da' nu Scatíu, mă.

— D-apoí cíne?

— Boíerul nostru.

— Conu Dínu?

— Păí cum. Vezí răclămaţía noastră?

— Da de unde ştíí tu, măí Tudosí?

— D-apoí că l-am văzut, măí băíete.

Oamenií nu prea vreau să creadă, fííndcă ştíau că-l ţíne zălog Scatíu la oraş.

Pe când eí vorbeau astfel între dânşíí, se auzíră clopoţeií de la o saníe de pe drum: ajungea Tănase în goana caílor.

De îndată ce íntră în curte, el înţelese cum stau lucruríle. Era galben-verde de mâníe. Se rídícă în pícíoare şí se uítă la sătení.

— Ce vreţí dumneavoastră, oamení buní?

Eí îşí scoaseră căcíulele şí se apropíară domol de dânsul.

— Bună vremea, coane.

— Eí, ce-í?

— Păí ce să híe... Ia, maí veníserăm pe la curte şí noí... c-am auzít c-a sosít boíerul cel bătrân.

— A sosít, da-í cam bolnav. Veníţí maí spre seară.

Şí sărí dín saníe ducându-se sus.

Cum íntră în casă, îşí dezbrăcă blana şí dete năvală la socru-său.

— Cu multă plecăcíune, boíerule.

Conu Dínu sta tot la masă. Cum îl văzu îşí întoarse prívíríle în altă parte şí răspunse pe acelaşí ton:

— Mulţumím dumítale.

Tănase încuía uşa. Bătrânul începu să stríge:

— Nu-ncuía uşa! nu-ncuía uşa!

— Nu urla aşa, c-avem de furcă amândoí.

— Nu-ncuía uşa!

— Mí-aí fugít de-acasă, ha?

— Nu-ncuía uşa!

Ochíí bătrânuluí stau să-í íasă dín cap. El stríga cât îl lua gura, repetând aceleaşí cuvínte: „Nu-ncuía uşa“. Scatíu fu sílít să descuíe uşa.

— Pentru ce mí-aí plecat de-acasă, boíerule?

Conu Dínu păru că se líníştíse.

— Pentru că aşa am vrut.

— Aşa aí vrut?

— Da.

— Aşa? Staí că te-nvăţ eu mínte.

Şí zícând astfel, se sculă şí chemă pe Nae.

— Spune luí Chíru să víe-ncoace cu Ilíe — şí să schímbe caíí.

Nae îl luă la o parte şí-í şoptí ceva la ureche. Tănase se repezí afară, la oamení, furíos.

— Măí fraţílor, vreţí, se vede, să m-aduceţí la dísperare. Ce căutaţí în curtea mea!... Duceţí-vă la mínístru!

Unííí díntre sătení plecară; alţíí nu.

— Pe noí ne-a chemat boíerul nostru.

Scatíu începu să zbíere.

— Boíerul vostru!... Chívule, Ilíe, daţí-í afară! afară!

Vătăşeíí luară lumea maí cu bíne, maí cu rău şí o scoaseră afară dín curte, închízând porţíle. Scatíu se întoarse la socrusău, urmat de ceí doí ínşí.

— Acuma, tată socrule, să ne răfuím amândoí. Puneţí mâna pe el, mă.

Bătrânul văzuse de pe fereastră cum îl părăsíseră ţăraníí, şí, neavând nící o putere, îşí plecase capul pe masă şí plângea. Ceí doí vătafí puseră mâna pe el. Scatíu poruncea:

— Daţí-í şuba şí aduceţí un curmeí.

Vătafíí aduseră blana şí frânghíuţa.

— Legaţí-l!

Chíru îl înfăşură în blană şí-l legă cu frânghía pe deasupra. Apoí îl luară pe sus să-l puíe în sanía. Caíí însă nu erau gata. Aşteptând, eí putură vedea, cu toţíí, peste gard, că sătenií nu se rísípíseră, cí aşteptau. Atuncí Tănase poruncí celor două slugí să-şí aducă puştíle.

Când sanía fu gata, aşezară pe bătrân, ca pe un sac, într-un colţ. Scatíu se suí alături. Chíru pe capră, lângă vízítíu, íar Ilíe în coadă. Astfel, porníră.

Însă în loc să íasă pe poarta cea mare, sanía trecu pe sub leşí, în fuga caílor, şí se îndreptă spre poarta de la arman. Sătenií, care aţíneau drumul, înţeleseră gândul luí Scatíu şí o porníră în goană în partea aceea. Ceí maí spríntení ajunseră la tímp şí deteră să apuce caíí înaíntaşí de dârlogí, dar caíí, tíneríí, se feríră, speríaţí, şí se strecurară príntre lume. Oamenií blestemau şí maí alergau în urma sănííí, doar să-şí verse focul — când, de departe văzură venínd înaíntea fugarílor alţí oamení, dín alt sat: erau ţăraníí dín Balta.

Scatíu, care înţelese prímejdía, zíse luí Chíru să tragă un foc în vânt, íar vízítíuluí să dea gură caílor. Însă sperietura puştíí, în loc să le fíe de-a bună, maí rău le strícă. Băltenií aţínură drumul caílor, strígând. Scatíu apucă hăţuríle dín mâna vízítíuluí şí voí s-o ía peste câmp — dar unul dín înaíntaşí, dând în şanţul şoseleí, căzu. Atâta fu destul ca să pună mâna oamenií pe el. Calul se sculă, târî pe un flăcău

prín zăpadă, însă fără spor. Repede, sanía fu înconjurată dín toate părţíle. Scatíu sărí jos, luă puşca dín mâna luí Chíru şí dete să se apere. O lovítură de cíomag peste braţ, venítă ca dín cer, îl făcu să scape puşca şí s-o rupă la fugă. Lumea după el. Fu ajuns şí culcat la pământ, fără să se ştíe de căzu síngur sau îl răsturnară ceílalţí.

Ce se petrecu atuncí nímení nu-şí putea da seama. Într-o clípă, îl făcură fărâmele, fără zgomot, fără vaíete.

Ancheta judecătorească găsí în creíeríí luí turtíţí, píetre, cuíe, o basma ruptă, pe care furía poporuluí le adusese ca o apă mare.

Pe când oamenií se întorceau să judece pe vătăşeí, doí díntre dânşíí reveneau la cadavrul luí Scatíu, aprínşí de ură, şí-í dau cu tocul cízmeí în cap. Unul era Lefter, dín procesul băltenílor, altul Stoíca, ţíganul dín Cíulníţeí. Unul avea de răzbunat bícele de pe obraz; altul moartea luí Forgaş.

Iar conu Dínu rămase să trăíască maí departe, olog şí síngur, însă stăpân ca maí înaínte pe pământ, pe pământul care-í fusese atât de drag, în care se născuse, pe care trăíse şí în care avea să se odíhnească pe vecí, cu credínţă că acolo îí va fí bíne, că în această γῆ–μήτηρ[1] va găsí, ca ceí vechí, nemuríre, răsplată şí pedeapsă.

[1] Ghe-meter (gr.) — pământ-mamă.

REFERINȚE ISTORICO-LITERARE

Clădită pe încetul, dar pătrunsă de o unitate de concepție, opera lui Duiliu Zamfirescu merită o cercetare de totalitate și o situare cu atât mai necesară cu cât scriitorul a suferit nedreptatea soartei. [...]

Deși face parte din generația următoare lui Eminescu, adică din generația lui Caragiale, Delavrancea, Vlahuță și Coșbuc, intrați în plină lumină, Duiliu Zamfirescu e încă în umbră și în indiferența publicului (în 1911 — n. e.) mai întâi din faptul că scriitorul nu și-a dat măsura talentului dintr-o dată, ci a debutat prin începuturi nesigure și fără o originalitate precisă. Nimic nu fixează mai repede decât originalitatea, chiar când nu se sprijină pe un suport sufletesc mai mare și pe un talent mai robust; accentul personal impresionează chiar de rămâne numai un simplu accent. Captiv însă al unor influențe străine și, înainte de a-și fi limpezit personalitatea, Duiliu Zamfirescu a fost întâmpinat apoi de pana incisivă a lui C. Dobrogeanu-Gherea care, presimțind într-însul un temperament și o ideologie diferite de ale lui și un artist mai fin decât scriitorii din școala Contimporanului *său, era firesc să încerce să-l doboare cât se putea încă. În spiritele multora o umbră de nesiguranță s-a ridicat, așadar, peste cele dintâi lucrări, de altfel șovăitoare, ale „pesimistului de la Soleni". Duiliu Zamfirescu și-a continuat totuși activitatea mai departe, adăugând operă lângă operă, dar înăbușit, fără răsunet, deoarece și mișcarea de la* Sămănătorul *a trecut peste dânsul fără cruțare, ca și peste d. I. Al. Brătescu-Voinești sau D. Anghel.*

Mai rafinat decât toți „sămănătoriștii", mai complex, mai cult, făuritor mai discret al limbii, muncitor literar mai conștient în dragostea lui pentru tot ce e românesc, Duiliu Zamfirescu a fost totuși înlăturat din circulația publică. Literatură de armonizare socială și deci nu numai icoana unei singure pături, ci icoana întregului neam românesc, și poporaniștii au opus aceeași dușmănie operei lui, deoarece scriitorul ne-a zugrăvit și alte elemente, și în mijlocul demagogiei socialiste sau naționaliste a continuat să creadă că mai e o pătură

conducătoare cinstită, cultă, dotată sufleteşte; că mai există boieri cu dragoste de pământul strămoşesc, omenoşi faţă de ţăran, şi cu un însemnat rost în evoluţia noastră istorică, în reloluţia de la 1848, ca şi în Unire, în alegerea lui vodă Carol ca şi în războiul de la 1877… […]

De voieşte să ne cunoască în părţile noastre sănătoase, Ardealul e dator să se îndrepte spre opera lui Duiliu Zamfirescu; de voieşte să se vadă într-o icoană idealizată, să se îndrepte iarăşi spre opera aceluiaşi scriitor, care într-un roman a cântat vigoarea şi puritatea rasei ardelene.

Viaţa la ţară *e un poem al vieţii câmpeneşti […]*

Când o operă literară dovedeşte o dragoste atât de reală pentru viaţa de ţară, pentru pământul tutelar, când ne zugrăveşte atâtea suflete cinstite, idealiste, cum poate să nu fie privită ca o operă nu numai estetică, ci şi sănătoasă şi înălţătoare? Când un scriitor arată iubire pentru ţăran, cum poate fi privit ca un duşman al ţărănimii? […]

Şi când o operă risipeşte atâta poezie simplă, un optimism atât de sănătos, atâta dragoste pentru orice valoare etică, scrisă fiind cu o artă discretă; cu simţul măsurii şi al limbii — cum poate să nu fie privită ca o operă clasică şi naţională? […]

Duiliu Zamfirescu s-a făcut istoriograful urmaşilor acestei boierimi mijlocii cu dragoste de neam, de pământ şi de ţărani, a păstrat totuşi însuşirile distinctive ale clasei lor. […]

Duiliu Zamfirescu a fost înainte de toate un artist şi, poate, unul din cei mai mari stilişti din câţi a cunoscut literatura română. Eleganţă, sobrietate, noutate în expresie, amestec ponderat de arhaisme şi de neologisme — sunt notele esenţiale ale acestui stil ce şi-a desfăşurat volutele armonioase într-o serie de romane de valoare inegală, din care va rămâne, probabil, Viaţa la ţară*, prin echilibrul de realism şi de idealism, prin poezia pământului şi a vechii noastre boierimi iubitoare de pământ, şi, mai ales, prin neuitata creaţiune a Saşei. Acest stilist armonios, care şi trupeşte avea linia apolinică, prezintă însă, prin cine ştie ce fatalitate, defectul întristător al unei dezarmonii sufleteşti […]*

Eugen LOVINESCU

Era în acest om, sangvin, voluntar, dârz, mândru, nu numai de scrisul său şi de talentul său, dar de puterea sa fizică şi de eleganţa căutată a îmbrăcăminţii sale materiale cu care s-o ducă înainte măcar douăzeci de ani (e vorba de anul 1922, anul morţii scriitorului — n. e.)

În ultimile zile l-am văzut la Academie, cu tot părul lui alb, era gata să poarte război oricând, cu oricine, pentru convingerile sau numai pentru fanteziile sale, care-i erau mai presus de orice. Dacă l-a răpus ceva, a fost desigur osteneala zădărniciilor politice la care l-au supus în ultimii ani anume prietenii. Căci în politica românească nu l-a adus pe dânsul o aplecare deosebită, o chemare netăgăduită, nici o credinţă căreia să fi fost în stare a-i sacrifica totul.

Nu, s-a dus unde nu-l reclama nimic şi unde n-avea nimic de îndeplinit. Cu exagerata lui simţire de poet, cu uşoara pază a romanticului din generaţia lui s-a frământat cu toată lumea, şi-a înstrăinat prietenii, nu şi-a câştigat duşmanii şi a otrăvit un organism oxtraordinar de puternic, care n-a putut rezista.

Acei care la mormântul lui au aflat laude pentru dânsul, puteau găsi motive de mustrare pentru dânşii.

„Partidul“[1] se putea completa şi fără să ruineze pe acest om distins.

Nicolae IORGA

Ceea ce uimeşte totuşi la Duiliu Zamfirescu e păstrarea [...] aşa de credincioasă şi de vie a amintirilor şi impresiilor vieţii trăite la ţară, de unde-l va depărta, îndată după încercarea de profesorat, cariera diplomatică (1888). În primul său mare roman, Viaţa la ţară *(1894), anume scene de vânătoare pe lac, cu nevinovăţia copilei care iubeşte pe băiatul de lângă dânsa şi dezmiardă miloasă pasărea pe care el a rănit-o, anume convorbiri ţărăneşti, scena de înaltă nobleţe sufletească în care tânărul venit din străinătate înfruntă bestiile poliţieneşti care chinuiesc pe ţăranii ridicaţi contra nedreptăţii, zguduitoarea scenă din al doilea roman,* Tănase Scatiu*, în care fostul denunţător al consătenilor săi, ajuns stăpân de moşii şi domn de oameni, ucide calul care s-a proptit pe drum şi zdrumică în bătaie pe vizitiul ţigan care plânge animalul şi blesteamă pe acela care e, totuşi, un ucigaş, arată această indestructibilă legătură a celui înstrăinat cu brazda naşterii lui [...] Indispunea ce-i drept, într-o epocă de socialism rural la tineret, nota pe care o dă el unor ţărani de un spirit inferior şi cuşuţi la gură, totuşi mai de treabă decât învăţătorii şi preoţii lor, şi, cu mult mai mult, decât o societate de sus, în care abia de se găseşte vreun tip simpatic, ca şi prin prea multe discuţii de un caracter mai mult vulgar şi adesea inutil.*

Nicolae IORGA

[1] *Aşa-numitul „partid al poporului“ condus de generalul Averescu.*

[...] Viaţa la ţară! *[...]*

Mai întâi, acest roman e lipsit aproape cu totul de acea filozofie, care face pete dizgraţioase în alte opere ale acestui scriitor. În al doilea rând, satira e serioasă şi justificată pe deplin. Tănase Scatiu şi neamul lui e rău şi primejdios. E încă gorilă.

În Viaţa la ţară *sunt multe lucruri. E cucoana Diamandula, mama duioasă, e Tinca, „fata", e Micu, „poetul", de care însă s-a făcut prea mare caz, dar mai cu seamă e Saşa Comăneşteanu, unul din tipurile cele mai ideale de feminitate din toate literaturile. [...]*

Saşa e creată cu mijloacele cele mai mari ale artei. Şi mai întâi cu zgârcenie. Romanul este ea, şi cu toate acestea, dacă adunăm toate pasagiile în care e vorba de dânsa, nu obţinem prea multe pagini. [...] Puţin ne spune scriitorul despre dânsa. El o înfăţişează trăind. E procedeul lui Tolstoi.[...]

Este Duiliu Zamfirescu un imitator, ori cel puţin un elev al lui Tolstoi — pe care-l admira?

E posibil ca scriitorul nostru să fi învăţat şi la şcoala lui Tolstoi. Un scriitor e ucenicul literaturii întregi şi în special al scriitorilor cu care are o înrudire sufletească şi deci îi plac, îi convin, îi frecventează şi de la care nu poate să nu înveţe. Dar scriitorul original atât datoreşte maeştrilor. Iar Saşa nu are nimic rusesc.[...]

Dar această lume de obicei e lumea Saşei, e clasa boiernaşilor. Hotărât, ceea ce este mai distins în literatura noastră se datoreşte boierimii mici — Alecsandri, Duiliu Zamfirescu, d. Brătescu-Voineşti sunt martori.[...]

D. Brătescu-Voineşti ne-a dat mai ales bărbatul ideal din această clasă — cu tonul d-sale liric; Duiliu Zamfirescu ne-a dat mai ales femeia din această clasă — cu tonul lui liniştit, mai realist.

Dar această clasă a fost. Acum Pană Trăsnea Sfântul, Neamul Udreştilor *şi* Viaţa la ţară *sunt pagini de istorie, care închid suprema distincţie atinsă cândva de sufletul românesc, dezvoltat în condiţii prielnice subţierii intelectuale şi morale a rasei.*

Garabet IBRĂILEANU

Cu poezii byroniene debută şi Duiliu Zamfirescu [...] Apoi se îndreaptă spre un „clasicism" care e în fond acela al lui V. Alecsandri din Rodica*: o sensualitate vaporoasă şi dulceagă, un horaţianism prin pana lui Naum şi a lui Ollănescu. În Italia poetul răsfoi mult pe Carducci, şi ale sale* Imnuri păgâne *imită în titlu celebrele* Odi barbare. Boul *lui, cu toate protestele,*

e rudă cu solemnul bove carduccian, însă melancolic, în stil volneyan. Clasicismul lui Zamfirescu e acela rece al lui De Bosis, fără măcar sângele de rodie al lui D'Annunzio, împreună cu care încearcă acorduri amintind elegiile romane ale lui Goethe. Puţinele poezii ce rămân, foarte graţioase, sunt dintre acelea în care uşoara preocupare de moarte ia corp, fără mitologie, în fumul alb al prafului de Bărăgan, pastelurile de câmp în tradiţia Eliade şi Alecsandri […].

Ca teoretician al romanului, Duiliu Zamfirescu ia poziţie antinaturalistă. El înţelege să fie un realist, să respecte autenticul semnificativ, în fapte şi în limbă. Combătând flaubertianismul, el se face apărător al procesului-verbal, cu atâtea decenii înaintea lui André Gide, înţelegând a cita textual, spre indignarea lui Maiorescu, care e pentru refacerea artistică, un ordin de zi al generalului Cernat, ca fiind mai plin de dramatism prin naiva lui amănunţime. În practică scriitorul nu merge aşa de departe cu reforma, şi ciclul Romanul Comăneştenilor *e curat zolist. Obiectul observat nu e individul ci familia şi prin ea naţiunea. Ca şi în seria* Les Rougon-Macquart, *indivizii sunt aparenţele unor agenţi din afara spiritului, morbiditatea atavică, alcoolul, mizeria, în cazul nostru mai ales surparea unei clase prin adulterarea sângelui. Pozitivismul în roman duce în mod fatal la idealism. Când cunoşti cauzele răului, poţi să-l eviţi, şi a arăta omenirii buna cauză finală este a o determina spre bine în marginile ştiinţei. În* Viaţa la ţară *ne este înfăţişată clasa boierească prin câteva familii „care s-au strecurat prin negura fanariotă"; în* Tănase Scatiu *constatăm strecurarea în mijlocul ei a arendaşului mojic, brutal, rău; în* În război *boierimea e slăbită din cauza împerecherii cu elemente impure, frivolă, dezaxată, deşi încă în posesia virtuţilor strămoşeşti.* Îndreptări *e un roman finalist. Urmaşul Comăneştilor, al boierimii din ţara liberă, se căsătoreşte cu fata unui preot ardelean, chip de a spune că românimea degenerată de dincoace nu se va regenera decât împrospătându-se cu sânge curat transilvan. Ca scriitor propriu-zis, Duiliu Zamfirescu e onorabil, deşi împins să pună în postură dezagreabilă personagiile care-i sunt antipatice. Astfel în* Viaţa la ţară *Comăneştenii sunt prea boieri, prea deţinători ai tuturor însuşirilor umane, faţă de o clasă nouă simbolizată în beţiva coană Profiră. Ţăranii, care sunt îmbrăţişaţi cu ochi bun, vorbesc însă întotdeauna autentic. Latura cea mai originală a romanelor este intenţia de a nota intimitatea dintre sufletele fine, clipele de extaz erotic. Apare pentru întâia oară pagina analitică, oricât de exterioară, obiectul scriitorului nefiind omul, ci o*

stare în sine, studiată monografic. Scriitorul surprinde indiferenţa conversaţiei între îndrăgostiţi, atmosfera de frivolitate distinsă şi delicată, contradicţiile sufleteşti ale femeii, tristeţile nemotivate, euforia premergătoare mărturisirilor. Se memorizează mai bine Tănase Scatiu*, deşi, ca toate romanele lui Duiliu Zamfirescu, n-are volumul trebuitor. Scatiu e un Dinu Păturică, inferior sufleteşte, parvenit obscur ajuns moşier, deputat, în fine soţul unei fete de boier. Scatiu e caricat de autor, înnegrit cu ură, totuşi nu fără viaţă. E o imagine fugitivă şi autentică, în baza căreia cititorul poate construi mental un erou. Romanul conţine pagini subtile ori viguroase: scenele demostrând imbecilitatea senilă a lui Dinu Murguleţ, deznodământul cu uciderea de către ţărani a lui Scatiu.* În război *interesează mai ales la început cu strângerea tuturor eroilor, cu dibuirea sentimentelor, cu sentimentalismul frivol, monden, care vine puţin şi de la Tolstoi, întrucât avem de-a face cu o societate de oameni bogaţi, cu profesii mai mult decorative, plictisiţi, cultivaţi, manieraţi, înşelându-se cordial şi intrând în dramă cu ţinută distinsă. În* Îndreptări*, latura cea mai nimerită este studierea acelui fel de sfială care la ardeleanca Mia se socoteşte a veni dintr-o educaţie sănătoasă şi necomplicată. Fără a fi un mare romancier, Duiliu Zamfirescu merită elogii pentru fineţea unor analize, pentru crearea atmosferei mondene, în fine, pentru sobrietatea stilistică şi intuiţiile lui în legătură cu tehnica romanului.*

George CĂLINESCU

În şirul romanelor de mai târziu, dar mai cu seamă în Viaţa la ţară *[...], în care temperamentul lui stilistic ajunge la formele unui clasicişm plin de măsură şi claritate, Duiliu Zamfirescu renunţă în cea mai mare parte la manierismul trecutului. Analistul naturalist al stărilor sufleteşti stăruie, ba chiar se dezvoltă în el, fără să mai simtă nevoia apelului la nomenclatura şi dialectica ştiinţei. Lirismul capătă o pedală gravă şi simplă, şi reflecţia generală aderă parcă mai adânc la impresia directă. [...]*

Numeroase sunt pasagiile Vieţii la ţară *în care amănuntul realist, umoristic sau graţios, dă viaţă şi adevăr tablourilor.[...]*

Întocmai ca mai toţi scriitorii realişti români, până când un Alexandru Macedonski cucereşte sectoare noi ale artei descriptive, Duiliu Zamfirescu este mai ales un pictor al omului şi al peisagiului, mai mult

decât al lucrurilor şi al interioarelor, care apar totuşi uneori în paginile lui. Remarcabilă este apoi sub pana autorului Vieţii la ţară *sau* Tănase Scatiu *pictura stărilor de mulţime, cu atâta vreme înainte ca L. Rebreanu să dezvolte larg posibilităţile acestui motiv. Vrednică de atenţie este şi evocarea vieţii interioare, cu afundări într-o lume de imagini construite după alte legi decât acele ale atenţiei voluntare [...].*

Caracterul atât de modern al procedeului nu poate scăpa nimănui şi el alcătuieşte punctul cel mai înaintat al artei de analist a lui Duiliu Zamfirescu, atentă la enigmele vieţii sufleteşti.

Tudor VIANU

[...] Meritele lui cele mai trainice sunt de prozator. Un loc comun al criticii şi istoriei literare l-a fixat în continuitatea lui Nicolae Filimon. [...] Dar Filimon e un ochi ce vede pitorescul unei epoci, cu multă culoare şi veracitate, în zugrăvirea moravurilor şi a atmosferei timpului; romanul lui e un document artistic de frunte şi precedează, împreună cu Ion Ghica (de fapt, un romancier care-a preferat forma fragmentară a memoriilor unei construcţii romaneşti), proza de pitoresc balcanic a lui I. L. Caragiale din Kir Ianulea*, şi acea strălucită frescă de desfrâu şi poezie a lui Mateiu Caragiale, din* Craii de Curtea-Veche.

Filimon e însă un psiholog convenţional şi un foiletonist care nu se sfieşte să folosească mijloacele tehnice şi stilistice ale romanului popular.

Duiliu Zamfirescu e total lipsit de pitoresc; spirit echilibrat, armonios, stilist sobru şi fără culoare, ambiţia lui a fost să creeze romanul psihologic al unei familii, a Comăneştilor, şi să fixeze etapele evolutive ale unei clase sociale, a boierimii, în reprezentanţii ei cei mai reliefaţi. [...] Însuşi procedeul de contrast psihologic e de altă natură la Filimon şi la Duiliu Zamfirescu[...]. [...]

Superior în construcţia epică lui Filimon şi chiar lui M. Sadoveanu (pentru epoca în care au trăit paralel), Duiliu Zamfirescu a avut o altă deficienţă, păgubitoare creatorului romanesc: lipsa de viaţă adâncă şi complexă a personagiilor. Afară de Viaţa la ţară*, care e un tot armonios şi care este răsfrângerea luminoasă a unui mod de a simţi viaţa însăşi, toate celelalte romane, din ciclul Comăneştilor n-au viabilitate, fiindcă nu fixează precis nici chiar siluetele tipurilor.*

Diuliu Zamfirescu nu depăşeşte portretul epic, în mişcare, în cel mai bun din romanele lui. [...] Romanul Viaţa la ţară *se valorifică în totalitatea lui, prin fineţea amănuntului, prin atmosfera sentimentală, prin arta*

alcătuirii şi a expresiei, prin înseşi suprafeţele lui limpezi şi netede, prin toată acea fericită împletire de daruri, care poartă pecetea sensibilităţii unui scriitor ce nu se poate confunda cu altul. Aci se aude rezonanţa timbrului său sufletesc, aci se cristalizează limitele şi posibilităţile creatorului epic.

Pompiliu CONSTANTINESCU

Păstrând proporţiile şi referindu-ne mai ales la optica socială, Duiliu Zamfirescu este, cu riscul unei comparaţii hazardate, un Balzac al Restauraţiei noastre, al epocii postrevoluţionare, din păcate fără forţa epică a scriitorului francez, aruncându-şi toată ura şi dispreţul asupra noii clase, în speţă arăndăşimea, şi luând partea boierimii în al cărei destin istoric se încumetă a mai crede. Conflictul dominant în Viaţa la ţară *antrenează nu atât două forţe sociale antagoniste, cât două realităţi.[...]*

Poet liric prin structură, Duiliu Zamfirescu nu reuşeşte să se obiectiveze şi nici să coboare prea adânc în sufletul eroilor săi. Mai ales bărbaţii ni se înfăţisează ca nişte formule închise, fără posibilitatea unei evoluţii, a unei minime transformări. Tiparele acestui clasicism îngust contrazic, de altfel, ideea de roman ciclu, care nu primeşte până la urmă decât o acoperire formală. Spre deosebire de Dinu Păturică, pe care-l vedem cum se ridică de la cea mai umilă treaptă de slujbaş până la rangul cel mai înalt, Tănase Scatiu se găseşte la capătul procesului său de parvenire. El nu mai suportă nici o modificare de ordin moral, fiind, cum s-a spus despre personajele lui Racine, o axiomă care păşeşte. Nu prea diferiţi din acest punct de vedere sunt şi ceilalţi eroi ai romanului. Astfel, Matei Damian, variantă mai nouă a lui Dinu Murguleţ, se defineşte ca un tânăr cu aspiraţii democratice, prea repede uitate, cu simţul dreptăţii şi respectul bătrânilor, cu o fire contemplativă, dispusă la efuziuni lirice. El va fi egal cu sine de la început până la sfârşit, contactul cu realităţile satului soldându-se cu o comodă resemnare, iar dragostea pentru Saşa cu o instalare la fel de comodă într-o căsnicie de nimic tulburată.[...]

Intuiţiile scriitoruui se dovedesc mai sigure atunci când e vorba de sufletul feminin, descifrat cu o fineţe şi cu o receptivitate a nuanţelor care-l pune pe Duiliu Zamfirescu într-o vizibilă descendenţă tolstoiană. [...] Saşa este personajul cel mai complex din Viaţa la ţară*, în structura căruia distingem un început de modernitate. Dragostea ei se confundă cu*

vibraţia pură şi generoasă a sufletului, cu o bunătate nespusă şi o abia perceptibilă dulce melancolie. Cumulul acesta de trăsături aparent contradictorii, amestecul de poezie şi proză, de ideal şi real indică o evidentă maturizare de concepţie asupra personajului de roman. Saşa are ceva din gingăşia şi profunzimea, din suavitatea şi farmecul eroinelor lui Tolstoi şi Turgheniev. De altfel întreaga atmosferă a romanului aminteşte pe autorul Annei Karenina, pentru care Duiliu Zamfirescu a manifestat o admiraţie declarată, şi pe care si-l ia, deşi n-o va mai recunoaşte, ca model, G. Ibrăileanu, care se îndrăgostise de Saşa, ca şi de Nataşa Rostova, nu se va putea despărţi de umbra ei, atunci când va scrie romanul Adela. *Vom regăsi aici delicateţea sufletească şi lirismul substanţial ce caracterizează pe eroina* Vieţii la ţară.

Echilibrul interior al Saşei răspunde cel mai bine ideii de armonie clasică a scriitorului, de fericire calmă şi senină. Va trebui să observăm totuşi că, absorbit de idealul său de frumuseţe, Duiliu Zamfirescu e tentat să simplifice lucrurile, să le dea pe alocuri o tentă idilică.[...]

Duiliu Zamfirescu intuieşte înaintea lui Ionel Teodoreanu atmosfera medelenistă a conacului şi a vacanţei, a mersului în trăsură şi a cavalcadei, simptomele vârstei de transfuzie, când un zâmbet sau o strângere de mână pot să mute fulgerător existenţa în lumea astrelor. Mihai şi Tincuţa sunt Dănuţ şi Monica, mai discreţi şi mai pudici, mai tăcuţi şi mai romanţioşi, citindu-l pe Lamartine şi pe Musset, iar nu pe Verlaine şi pe Samain. Curgerea anilor nu-i va transforma, ei vor muri amândoi tineri, fără să mai adauge sentimentului lor iniţial decât suferinţa.[...]

Conţinând scene de un romantism idilic şi vaporos, care nu trebuie întotdeauna respinse ca inconsistente, Viaţa la ţară *se impune totuşi ca unul dintre primele noastre romane realiste, de un realism clasic, asupra căruia se opreşte în atâtea rânduri epistolierul. Spiritul său de observaţie probat încă din [...] nuvele şi însemnări memorialistice, îşi dă acum adevărata sa măsură. Scriitorul ştie să vadă semnificaţia momentelor şi împrejurărilor, să-şi situeze personajele în spaţiu, să surprindă atmosfera morală, să noteze cu mare fineţe limbajul.[...]*

Viaţa la ţară *nu e atât un roman de caractere — pe care autorul le concepe, aşa cum am văzut, într-un mod nuvelistic, adică fără posibilitatea unei evoluţii — cât un roman de atmosferă, de atitudini sufleteşti. Dinu Murguleţ şi Matei se pierd repede în fumul timpului; ceea ce rezultă e aerul pe care-l respiră personajele, adesea mai autentic decât ele însele;*

e fluidul acela de lirism adolescent şi calmă poezie câmpenească, de ataşament faţă de pământ şi de iminenţa ruinei economice, de suavă idilă şi dureroasă realitate. Aici stă valoarea Vieţii la ţară *care după moartea autorului va fi tradus în engleză, italiană şi franceză, versiunea pariziană deschizându-se cu o prefaţă de Paul Valéry.*

Alexandru SĂNDULESCU

[...] Lui Duiliu Zamfirescu i-a plăcut să surprindă „fondul de poezie" al sufletului omenesc, „natura sa caldă", puterea „neţărmurită de simpatie, de iubire de lumea întreagă" pe care o poate manifesta, acea „puternică notă de idealitate" ce îl poate caracteriza, mila care îl încălzeşte, capacitatea lui de a fi senin, de a simţi fericirea: „Erau atât de fericiţi amândoi"... — spune într-o pagină din Viaţa la ţară *despre Saşa şi Matei, scriitorul, şi propoziţia care luată în sine poate părea desprinsă dintr-un text de muzică uşoară simbolizează în realitate bogăţia şi intensitatea vieţii sufleteşti a personajelor lui Duiliu Zamfirescu. Elevaţia şi frumuseţea trăirilor se cristalizează, obiectivându-se parcă în peisaje [...]. Lui G. Călinescu tocmai această plenitudine interioară i se părea excesivă [...], dar dacă ne gândim la marile creaţii ale romanului şi nuvelei româneşti, la Alexandru Lăpuşneanu, la Dinu Păturică, la Lică Sămădău, la Leiba Zibal şi la Gheorghe, la Ion, la personajele Hortensiei Papadat-Bengescu sau ale lui Zaharia Stancu vom constata că „sentimentele înalte" erau şi mai sunt necesare eroului prozei noastre. Dăruindu-i-le, din rezervorul propriei lui experienţe lăuntrice, a cărei complexitate şi bogăţie publicarea corespondenţei le-a confirmat în chip definitiv, dăruindu-i-le însă într-un mod mai puţin convenţional şi idilic decât s-a crezut, căci plinătatea sufletească alternează firesc cu sentimentul atât de modern al vidului, al estompării sensului existenţial, Duiliu Zamfirescu, reacţionând deopotrivă în replică şi anticipat, îl înalţă peste nivelul cruzimii, al dorinţei de parvenire, al setei de pământ sau al snobismului steril. „Această cam neroadă închipuire de mine — mărturiseşte scriitorul în scrisoarea din 30 octombrie/ 11 noiembrie 1897 către Titu Maiorescu —, mi-o dă nu conştiinţa valorii lucrărilor proprii, ci conştiinţa* valorii mele sufleteşti *(s. n.)". Această valoare sufletească pe care a reprezentat-o Duiliu Zamfirescu şi care, deşi poate superioară operei, s-a exprimat totuşi (în parte) şi în ea, a stat la baza năzuinţei de înfăptuire a romanului total,*

care să reflecte plenar, armonios lumea şi omul. Cel puţin odată Duiliu Zamfirescu a reuşit să creeze, în lumina talentului său, un asemenea roman: Viaţa la ţară. „Intelectualitatea românească — scria Camil Petrescu — cucerită de armonia eminesciană nu înregistrează încă armonia structurală a Vieţii la ţară, tot atât de reală şi de aceeaşi calitate." [...]. Direcţia inaugurată de Duiliu Zamfirescu, fundamentală pentru o literatură, nu a rămas sterilă. Ea a făcut posibilă apariţia, la peste o jumătate de veac după publicarea în revistă a Vieţii la ţară*, a unui alt roman total, realizat cu o mai mare forţă epică şi analitică şi încununat de o izbândă deplină, dar fiind, în felul lui, tot o „viaţă la ţară":* Morometii.

Valeriu CRISTEA

Confuzia lui Duiliu Zamfirescu este aceea dintre estetic şi moral. Nu eticul ori aptitudinea pentru tragedie le lipsea eroilor lui Slavici, ci spoiala, snobismul, „frumuseţea". Iar Duiliu Zamfirescu tocmai de acest lustru superfical are nevoie, căci el e un idealist. O spune singur, mai târziu, în articolul despre Tolstoi: „Propriamente vorbind, lucruri morale sau imorale nici nu există în natură; există numai lucruri frumoase şi urâte. De aceea şi trebuie să ne preocupăm în artă, de a lăsa morala imediată a lumii la o parte, şi a da numai frumosul imediat, spre a ajunge la sentimentele estetice complete, care ne ridică spre sfere ideale." Cum să zugrăveşti, cu o astfel de concepţie, pe adevăraţii urmaşi ai lui Dinu Păturică sau Chera Duduca: Scatiu reprezintă excepţia de la o regulă care impunea romancierului să se ocupe de urmaşii, frumoşi la suflet şi la chip, ai banului C., ai lui Gheorghe şi ai Mariei. Pe aceştia, printr-o viclenie, Filimon i-a pus în stăpânirea unei lumi ce nu le aparţinea. Iată-l pe Duiliu Zamfirescu urmându-l pe autorul Ciocoilor *din punctul unde acesta îşi lăsase personajele. E la mijloc o reacţie estetică la literatura instinctelor brutale, a prozaismului luptei pentru existenţă, a arivismului şi grosolăniei. Duiliu Zamfirescu face din idilic o pavăză contra agresiunii realului: în fond, contra urâtului [...] Înclin să cred că estetismul lui Duiliu Zamfirescu, exploatând un univers sufletesc neinvestigat decât rareori (chiar de Slavici, pe care nu-l putea suferi, ale cărui personaje nu sunt lipsite de farmecul purităţii interioare), şi-a închis cu bună ştiinţă accesul în zonele dramaticului şi moralului. Lumea lui se compune din copii, femei şi bătrâni: o lume în absenţa stăpânilor. Tipologia care domină proza noastră în*

secolul XX este aceea bărbătească, de luptători, parveniţi şi biruitori. La Duiliu Zamfirescu triumfă, din contra, o tipologie feminină.[…] Puţini până la Duiliu Zamfirescu au pictat psihologia feminină în specificul ei. […] Există în nuvelele lui Slavici sau chiar în Mara *(Persida, bunăoară) încercări de a trata pe femeie ca simplă îndrăgostită, părăsită ori sinucigaşe, deşi niciodată cu totul în opera condiţiei sociale, există Elena lui Bolintineanu, dar cel dintâi care face din acest domeniu obiect precedent de studiu este Duiliu Zamfirescu.*

Şi e vorba mai curând de o tipologie artistică decât de una morală. Femeia trăieşte mai mult în imaginaţie decât în realitate. Dacă femeia nu ocoleşte lupta, piedicile vieţii, este pentru a fi fericită alături de bărbatul iubit. Cu excepţia Miei din Îndreptări şi Anna*, care prelungeşte tipul slavician, celelalte eroine ale lui Duiliu Zamfirescu sunt dotate aproape exclusiv pentru iubire. […] Oroarea de pragmatici creează în romanele lui Duiliu Zamfirescu o abundenţă de idealişti.[…]*

Toate calităţile şi toate defectele romanelor lui Duiliu Zamfirescu decurg din această concepţie. El e creatorul la noi al poeziei care analizează intimitatea. Ceea ce rămâne remarcabil în Viaţa la ţară *sunt paginile consacrate sentimentului erotic şi domesticităţii paşnice. […] Romancierul e în elementul lui ori de câte ori zugrăveşte intimitatea.[…]*

Nicolae MANOLESCU

[…] Coexistă, în acest prim roman românesc modern, nucleele a două romane virtuale: unul (avându-l în centru pe Matei Damian) al „pietăţii filiale“ minate de reflexivitate, ceea ce provoacă mai întâi o dramă morală deviată ulterior în drama metafizică, celălalt o tentativă de frescă a satului românesc. Fireşte, natura individuală şi cea socială a insului nu sunt izolate, ci corelative. Conduita individului este consecinţa dialecticii lor. Cu instinctul sigur al prozatorului autentic, autorul Vieţii la ţară *ghiceşte aceasta. Nu are însă forţa necesară pentru a aprofunda în ambele registre această unitate a contrariilor. Lucrează când într-un plan, când în celălalt. Nu radicalizează realismul analitic pentru care are afinităţi, n-are nici imaginaţie epică cu care să impună o viziune coerentă, sistematică asupra societăţii româneşti. Pentru a suplini carenţa de profunzime, se recurge la facila soluţie a echilibrului. Cum se întâmplă ades, sacrificată este adâncimea. În teorema epică zamfiresciană enunţul primează asupra*

demonstraţiei. Scriitorul va fi fost el însuşi conştient de aceasta, fiindcă reface mereu acelaşi silogism.

Viaţa la ţară *are de aceea o alură demonstrativă. Romanul reia în textură modernă parabola fiului risipitor, reîntors după îndelungate peregrinări la spaţiul matrice. În istoria lui Matei Damian poate fi citită drama secretă a creatorului. Ceea ce nu săvârşeşte el însuşi: revenirea la vatră, o face personajul. Eroul este expresia unui eu subiacent al creatorului, expresia literară a patriotismului acestuia. Drama epică este uşor de reconstituit. Zamfirescu imaginează un sat, Ciulniţei, pierdut în imensitatea vegetală a Bărăganului, pe care îl pictează de sus, cu un penel mai informat decât al lui Odobescu.[...]*

[...] Matei Damian este o conştiinţă filozofică, nu om al acţiunii. Dimensiunea utilitaristă lipseşte personalităţii sale. Singura faptă a protagonistului este luarea în posesie a eului. Evoluţia lui este în adâncime nu în suprafaţă.[...]

Paradoxal, Viaţa la ţară *e mai memorabilă esteticeşte decât* Tănase Scatiu*, saturat, acesta, de epocă. De ce? Ceea ce impune romanul este reconstituirea cinematografică a procesului sufletesc. Dacă Flaubert spunea că în Doamna Bovary „ideile" sunt „fapte", păstrând proporţiile, romancierul nostru ar fi putut susţine că stările de suflet sugerate prin descripţie sunt fapte.*

Viaţa la ţară *este un roman al privirii care descoperă mereu un dincolo. Tumultul subteran, mişcarea de falii lăuntrice sunt trădate de uşoara unduire a suprafeţelor, de gesturi părelnic insignifiante, în realitate autentice detalii particularizante. Duiliu Zamfirescu conturează o mulţime de schiţe, desene, tablouri cvasiimperceptibile, care, derulate rapid, printr-o „cinematică abstractă" [...], refac procesualitatea sentimentului.*

Cronicarul Comăneştilor este un scriitor când uită de sine, când dă impresia că-şi urmăreşte eroii cu ochiul glacial al aparatului imaginat de Lumière.[...]

Precipitarea, ritmul gâfâit din al doilea roman al ciclului contrapunctează energic bucolica desfăşurare din Viaţa la ţară*. Lumea satului rămâne doar un element de fundal.[...]*

Ioan ADAM

Cel mai tipic reprezentant al celei de-a doua generaţii junimiste este diplomatul Duiliu Zamfirescu [...] care debutează cu un prim volum de poezii şi nuvele, Fără titlu*, exact în momentul când Eminescu şi Creangă lasă condeiul, în 1883.[...]*

... Zamfirescu era de părere că un romancier nu poate rămâne indiferent faţă de elementele timpului său, că el trebuie să le zugrăvească obiectiv, „în toată goliciunea şi cu toate infamiile lor". Scopul romancierului, îi scria el lui Maiorescu în 1889, este „de a-ţi da iluzia cea mai intensivă despre realitatea vieţii". „A avea imaginaţie ca A. Dumas şi stil ca Flaubert nu e destul pentru a scrie un adevărat roman modern, ci pentru aceasta se cere arta de a şti să spui lucruri posibile", adăuga el către acelaşi în 1890. Prin urmare, după Zamfirescu arta nu reproduce realul, dă numai iluzia lui, creând ceva asemănător cu realul sau care nu-l contrazice, posibil. Este idealul clasic al imitaţiei naturii, imitaţie presupunând un ideal, un etos. „A idealiza în lumea reală, creând tipuri vii şi posibile, va zice Zamfirescu în 1905, mi se pare scopul cel mai înalt al artei". A crea tipuri vii în roman fusese întreprinderea lui Balzac în Comedia umană*. Balzac scotea din individual generalul, Zola şi şcoala sa înlocuiesc individualul cu cazul — rămânând în sfera particularului şi substituind creaţiei explicaţia. Naturalistul nu observă natura, ci cauzalitatea ei, nu face caracterologie, ci genealogie. Clasicul e de mai înainte edificat asupra naturii umane, naturalistul urmează s-o cerceteze şi s-o explice, explicaţia privind individul cât şi grupul. Factorul ereditar, mediul, maladiile, relele deprinderi interesează îndeosebi pe naturalişti care trebuie să arate nu cum este eroul, ci de ce e aşa. Clasicii sunt moralişti fiindcă observă impersonal umanitatea pe latura morală, naturaliştii îşi propun, prin evidenţierea răului, remedierea lui. Romanul naturalist e determinist şi finalist.*

Clasicismul temperamental al lui Zamfirescu, simţul său pentru echilibru, armonie şi proporţie vor ceda foarte puţin metodei naturaliştilor de la care va lua totuşi ideea de a scrie romanul unei familii, de-a lungul a măcar două generaţii. De fapt nu avem a face cu o singură familie, ci cu trei, nu înrudite, ci doar vecine. [...] Chiar nefiind de acord cu ideologia romancierului, cu idealizarea boierimii şi a ţărănimii în persoana baciului Micu, trebuie să recunoaştem că eroii săi trăiesc şi că scriitorul izbuteşte mai ales să pătrundă în intimitatea lor sufletească. Tot ce priveşte cele două cupluri erotice, Matei — Saşa şi Mihai — Tincuţa, este fin şi de bun gust, deşi s-a reproşat autorului aerul prea „distins" al

eroilor, stilul Feuillet, considerat campionul romanului idealist romantic, „Le Musset de familles". Tot ce priveşte modul de a vorbi al ţăranilor este de asemenea autentic. În Tănase Scatiu *antipatia pentru arendaş revine pe primul plan. Miezul romanului îl constituie vizita ministrului în oraşul de provincie. Căsătorit cu Tincuţa Murguleţ, Tănase Scatiu s-a mutat în oraş şi a fost ales pentru a treia oară deputat, fiind „liberal, conservator sau junimist, după cum bătea vântul". [...]*

Corespondenţa lui Duiliu Zamfirescu, mai ales cu Titu Maiorescu, e a unui spirit elevat, preocupat de progresul ideilor literare.

Alexandru PIRU

Dacă estetica lui Zamfirescu mărturiseşte o constantă voinţă de clasicitate (motivată, în concepţia scriitorului, şi etnic, prin caracterul „tipului latin"), opera sa, în special nuvelele şi poezia — în care se recunosc ecouri din Alecsandri, Bolintineanu, Eminescu, Macedonski sau coincidenţe de ton cu Topârceanu, Coşbuc şi Goga — pare a trăda mai degrabă gustul experienţelor literare, inevitabil eterogene, decât prezenţa unui univers unic şi ireductibil. Dar dacă vrem să vedem în Zamfirescu numai un scriitor de factură livrescă şi un scriitor de tranziţie va fi foarte greu să explicăm apariţia Vieţii la ţară*, care nu e numai capodopera sa, ci şi una din marile reuşite ale romanului românesc. Dacă nu acceptăm ideea că* Viaţa la ţară *e rodul unei fericite întâmplări, va trebui să descoperim în creaţia lui Zamfirescu invarianta care defineşte universul său ficţional ca autentic. Dincolo de ideologia politică naivă din ciclul Comăneştilor (salvarea neamului prin vechea rasă a boierilor pământeni), dincolo de teoretizările estetice şi etice, dincolo de tematica divergentă sau de formulele literare eteroclite ale operei sale, va trebui să căutăm această invariantă în sfera intuiţiilor originale, care modelează chiar lucrările născute prin contaminări livreşti. Lectura poeziilor şi a nuvelelor lui Zamfirescu dezvăluie, ca o constantă a universului său imagistic, prezenţa elementului artistic sau iradierea unor sugestii acvatice asupra unei întregi serii de alte imagini, aparent divergente, pe care le contaminează şi le remodelează. Pentru cel care se manifesta, în corespondenţa cu Maiorescu, sensibil la „farmecele fluide" ale lui Botticelli sau la „fluiditatea privirilor" unei tinere rusoaice, curgerea apelor îngânând „şoapte misterioase" şi oglindind „adâncimile" astrale, melancolica vastitate a mării sau cântecul etern al*

*fântânilor romane constituie semne tainice dintr-un limbaj criptic al universului, care deschide doar înţelegerii poetice (*Preludiu*). În poeziile de tinereţe imagistica acvatică nu depăşeşte limitele unei convenţii poetice: Djali, legendă liricizantă în gustul lui Alecsandri sau Bolintineanu, tratează râul şi marea ca sublimare şi simbol al suferinţelor metafizice de care eroina se simte atinsă, instituind între pământ şi mormântul acvatic tradiţionalul raport de opoziţie a elementelor. În variantele poemei apare însă un element care anticipează viziunile acvatice de mai târziu: „gingaşul izvor" dezvăluie aici sensul existenţei sale — acela de a fi o lacrimă a pământului. Lirica lui Zamfirescu moşteneşte din poezia lui Eminescu, remodelându-le, atât obsesia acvaticului, cât şi pe cea a plânsului fundamental al lumilor. Cele două motive apar la Zamfirescu contopite şi apele devin astfel, în una din semnificaţiile lor fundamentale, imensa lacrimă a pământului, lacrimă care dăruieşte pădurii „vocea ei adâncă„ (*Preludiu*), care „cântă" sau adăposteşte statuia lui Orfeu „cântând din liră" (*La Villa Aldobrandini*). […]*

*De aceea, în imagistica acvatică a lui Zamfirescu, alături de semnificaţia de lacrimă a lumii (corelată durerii de a fi) sau de oglindă a adâncului ceresc (corelată naturii astrale a sufletului), apele o au şi pe aceea de spaţiu infinit, de orizont depărtat, reverberând melancolia fundamentală a sufletelor pentru care categoria definitorie e „departele", sentimentul caracteristic e nostalgia şi actul fundamental e transcenderea sinelui. Tipologic sufletul care se defineşte prin metafore acvatice e feminin sau abulic; în această categorie intră toate personajele memorabile din opera lui Zamfirescu.[…] Istoriceşte, cultul apei este o componentă a spiritualităţii dacice, crede scriitorul, care aşază în panteonul dac „pe zeiţa blândă şi fecundă Apa sau Âpa" (*Străbunii noştri*); marcaţi de zeiţa Apa, dacii săi ascund sub înfăţişarea eroică sufletul unor „străini" în lume şi sunt, în istorie, condamnaţi pieirii. Şi totuşi, tocmai imagistica acvatică este abandonată de Zamfirescu în romane. Cu excepţia câtorva scene […] imaginile acvatice sunt accidentale în ciclul Comăneştenilor, conceput ca literatură cu „teză" patriotică şi constructivă. Teza devine, în ultimele romane, demonstraţie facilă, dar ea se grefează, în Viaţa la ţară, pe o intuire fundamentală a sensului peisajului românesc — „farmecul trist al singurătăţii româneşti", înrudit cu farmecul „departelui" marin, pe care-l descoperea eroul copil din* Spre Coteşti *în cursul unei sadoveniene „iniţieri" cinegetice. Peisajul din* Viaţa la ţară *e rezultatul unui transfer sau al unei*

contaminări de imagini. Orizontul infinit, singurătatea generatoare de farmec melancolic, sentimentul depărtărilor (atribute ale acvaticului în lirică şi nuvelistică) devin însemne ale Bărăganului, ale solului natal, dând peisajului rezonanţe de o infinită profunzime. Într-o tremurătoare pustietate şi într-o „nespusă linişte de vară", întinderea câmpului se desfăşoară cu „orizontul său înşelător, a cărui dungă închipuită juca în arşiţa soarelui ca oglinda unei ape". Culcat în câmpie, Matei Damian descifrează zodiile şi sufletul său trăieşte nostalgii astrale. Întinderea câmpiilor o străbate cu Saşa, şi goana trăsurii reeditează drumul navei din Spre mare*, iar şesul înzăpezit apare ca o imensă oglindă acvatică îngheţată. Bărăganul e o mare împietrită, care şi-a păstrat orizontul depărtat şi tainica legătură cu lumea astrală. „Sufletele de toamnă„ pot ancora aici şi pot descoperi miracolul „de a vedea schimbându-se o dorinţă puternică în realitate", trecând din lumea ideală în cea fenomenală„ fără să-şi piardă farmecul. Adică îşi pot descoperi aici, ca înstrăinatul Matei Damian, Patria.*

Ioana Em. PETRESCU